

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociálnej práce



**Pull a push faktory radikalizácie
v pôsobnosti pomáhajúcich profesionálov**

Dušan ŠLOSÁR

Košice 2023

Monografia bola vydaná v rámci projektu VEGA č. 1/0754/21 „Push-pull“ sociálne faktory súvisiace s mierou radikalizácie adolescentov v kontexte sociálnej práce.

Pull a push faktory radikalizácie v pôsobnosti pomáhajúcich profesionálov

Vedecká monografia

Autor:

doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Recenzenti:

prof. PaedDr. Peter Jusko, PhD.

Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica.

doc. PhDr. Ondrej Botek, PhD. F.R.S.A.

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave.

Vedecká redaktorka:

doc. PhDr. Beáta Gajdošová, PhD.

Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 - Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 („Uved'te pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracovávajújte“)



Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedá autor. Rukopis prešiel redakčnou a jazykovou úpravou.

Dostupné od: 02.10.2023

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

ISBN 978-80-574-0240-4 (e-publikácia)

Obsah

Predhovor	5
1. Radikalizácia	7
1.1 Motivácia k radikalizácii	17
2. Modely radikalizácie	21
2.1 Model schodiska	28
2.2 Gillov model radikalizácie	32
2.3 Model McCauleyho a Moskalenkových mechanizmov radikalizácie	33
2.4 Model radikalizácie Bartletta, Birdwella a Kinga	37
2.5 Pyramídový model radikalizácie	38
2.6 Model štvorfázového radikalizačného procesu	40
2.7 Wiktorowiczov model al-Muhajiroun	41
2.8 Zhrnutie	42
3. Teórie radikalizácie založené na pull a push faktoroch	44
4. Radikalizácia v online priestore	57
4.1 Ochrana zameraná na radikalizáciu v online priestore	57
5. Faktory radikalizácie	64
6. Východiská pull a push faktorov radikalizácie	68
7. Pull a push faktory radikalizácie	71
7.1 Pull a push faktory radikalizácie na mikroúrovni	75
7.2 Pull a push faktory radikalizácie na mezoúrovni	86
7.3 Pull a push faktory radikalizácie na makroúrovni	101
8. Prevencia radikalizácie	107
9. Intervenčné stratégie zamerané na radikalizáciu	111
10. Výskum radikalizácie	152
10.1 Výskumný problém, ciele výskumu a výskumná vzorka	153
10.2 Stanovenie kategórií a premenných	157
10.3 Interpretácia výsledkov výskumu	158
10.4 Ďalšie výskumné zistenia	176
10.5 Diskusia	177
10.6 Závěry a odporúčania	180

Záver	187
Resumé - Summary	190
Zoznam bibliografických odkazov	191

Predhovor

Radikalizácia je podmienená aktuálnym sociálnym, ekonomickým, kultúrnym a politickým kontextom, teda časopriestorom v ktorom sa radikalizácia vyskytuje. Práve táto skutočnosť orientuje obsah monografie na faktory, ktoré možno považovať za spúšťacie a ovplyvňovacie faktory radikalizačných procesov ale i samotnej radikalizácie. Samostatné izolované skúmanie jednotlivých faktorov súvisiacich s radikalizáciou, nemôže byť postačujúce pre pochopenie významu ich pôsobenia v procesoch radikalizácie. Jednotlivé faktory musia byť skúmané v širšom sociálnom kontexte, čo umožňuje využitie východísk teórie pull a push faktorov radikalizácie, ale aj iných teórií vychádzajúcich z pull a push faktorov.

Analýza súčasného stavu rozpracovania radikalizácie potvrdila, že teoretická základňa pre efektívnu intervenciu a prevenciu v oblasti radikalizácie je dosť obmedzená. Napriek reálnej existencii mnohých výstupov z výskumov extrémizmu a radikalizácie a štúdií obsahujúcich empirické údaje o radikalizácii, nebola doposiaľ spracovaná systematická analýza získaných údajov. Autori sa viac zaoberajú problematikou extrémizmu, než východiskami radikalizácie. Monografia si nekladie za cieľ spracovanie systematickej analýzy radikalizácie. Ide o ďalšie rozšírenie poznania v oblasti radikalizácie.

Aj keď sa objavuje stále viac odbornej literatúry a výskumov zameraných na radikalizačný proces a radikalizáciu, táto literatúra sa fókusovo zameriava skôr na extrémizmus ako predpolie terorizmu, než na samotnú radikalizáciu. To spôsobuje, že získané fakty sa týkajú menšej kohorty jedincov, ktorí sa radikalizujú a pokračujú v páchaní extrémistických a teroristických činov, najčastejšie pri presadzovaní sociálnych, politických, ekonomických, environmentálnych alebo náboženských cieľov. Orientácia na extrémizmus a terorizmus prináša systematické zameranie mimo radikalizačný proces, ktorý spravidla predchádzal extrémizmu, či terorizmu, rovnako ako aj mimo radikalizáciu, ktorá nevedie k násiliu.

Cieľom monografie je systematizovať poznatky o radikalizácii z pohľadu pull a push faktorov, ktoré sú v kompetencii pomáhajúcich profesionálov, v odbornej literatúre, výskumných správach a ďalších verifikovaných zdrojoch, vrátane internetových zdrojov zameraných na radikalizáciu a procesy radikalizácie, ako i dostupných intervencií na ovplyvňovanie alebo predchádzanie radikalizácii. Monografia sa zameriava najmä na analýzu pull a push faktorov, ktoré súvisia s radikalizáciou a procesmi radikalizácie. Súvislosti

spojené s jednotlivými faktormi radikalizácie sú skúmané na mikro, mezo a makro úrovni. Zároveň v kvalitatívnom výskume je overovaná relevantnosť jednotlivých pull a push faktorov, ktoré môžu byť významné z pohľadu identifikácie predpokladov vzniku radikalizácie u mládeže. Identifikácia pull a push faktorov súvisiacich s radikalizáciou je nevyhnutná pre aktívnejší vstup pomáhajúcich profesií do tejto oblasti sociálnej reality.

Monografia ponúka základné východiská pre pomáhajúcich profesionálov, ktorí sa chcú angažovať v oblasti radikalizácie a extrémizmu. Okrem teoretických východísk ponúka analýzu pull a push faktorov, s ktorými vo všeobecnej profesijnej rovine pracujú pomáhajúci profesionáli. Analýza sa orientuje na mikro, mezo a makroúroveň tak, aby jednotlivé faktory mohli byť využité v práci rôznych pomáhajúcich profesií.

Pre nastavenie rámca radikalizácie sa monografia venuje aj pomyselným hraniciam, ktoré na jednej strane tvorí určitá miera spoločensky požadovanej radikálnosti a na druhej strane nežiadúca radikalizácia smerujúca k extrémizmu. Je potrebné pripustiť, že radikalizácia je v určitej miere pre spoločnosť žiaducim javom. Odhaľovanie rôznych opresíí spojených so životom spoločnosti, tiež možno často zaradiť k radikálnym aktivitám. Nadčasovosť radikálneho myslenia pomáha spoločnosti nastaviť si zrkadlo z iného uhlu pohľadu a posunúť sa na kvalitatívne vyššiu úroveň. To tvorí jednu z hraníc radikalizácie, ktorá je spojená s nadčasovosťou a rozvojom sociálnych vzťahov. Druhú hranicu predstavuje radikalizmus smerujúci k extrémizmu, ktorý predstavujú rýchle riešenia bez zváženia následkov, ktoré spoločnosti prinesú.

Súčasťou monografie sú aj výsledky výskumu realizovaného prostredníctvom kvalitatívnej metodológie. Výskum sa zameriaval na otázky spojené s radikalizáciou u výskumnej vzorky tvorenej radikalizovanými, ale aj neradikalizovanými respondentmi. Výskum overoval pôsobenie jednotlivých pull a push faktorov súvisiacich s radikalizáciou, ktoré sa môžu vyskytovať v rodine, školskom alebo pracovnom prostredí, u rovesníkov, v širšom sociálnom prostredí súvisiacom so sociálnou a politickou klímou v spoločnosti a pôsobením masmediálnych prostriedkov. Tým sa napĺňa skúmanie pull a push faktorov na mikro, mezo a makro úrovni tak, ako boli spracované v teoretickej časti.

Monografia je určená pre odborníkov, ktorí sa venujú, resp. prichádzajú do styku s problematikou radikalizácie, jej vznikom, rozvojom a prejavom v spoločnosti. Špecificky sa zameriava na pull a push faktory, ktoré jedincov a skupiny priťahujú alebo vytláčajú z ich sociálneho, konformného prostredia do prostredia radikalizovaného. Spracovanie monografie vychádza zo systémovej analýzy skúmaného javu radikalizácie z pohľadu pull a push faktorov.

1. Radikalizácia

Predstavuje proces, prostredníctvom ktorého si jedinec alebo skupina v čoraz väčšej miere osvojuje radikálne postoje, ktoré sú v rozpore s politickým, sociálnym, náboženským, hospodárskym alebo kultúrnym status quo v danej spoločnosti. Radikalizácia, ktorá sa prejavuje v radikálnych hnutiach, môže vychádzať zo širokého spoločenského konsenzu orientovaného na zmenu v spoločnosti alebo zo širokého uvedomovania si potreby zmien v spoločnosti. Výsledky radikalizácie môžu byť sprevádzané tak násilnými, ako aj umiernenými akciami. Väčšina odbornej literatúry orientovanej na radikalizáciu, sa zameriava na proces jej premeny na násilnú formu radikalizácie alebo extrémizmus a extrémistické prejavy.

Radikalizácia je tvorená súhrnom politických, náboženských či iných názorov, ktoré sú v rozpore s existujúcim stavom v spoločnosti. Ich uplatnenie v spoločnosti by mohlo viesť k zmenám, ktoré väčšina spoločnosti nepožaduje. Zmeny súvisiace s radikalizáciou nemusia spôsobovať všeobecnú likvidáciu demokratických princípov ako takých.¹ Ide o filozofické smerovanie, spojené s predstavou a uskutočňovaním radikálnej zmeny v spoločnosti. Ide o radikálnu zmenu situácie v spoločnosti. Z filozofického hľadiska môžeme radikalizáciu identifikovať najmä ako:²

- politickú radikalizáciu,
- náboženskú radikalizáciu,
- hospodársku (ekonomickú) radikalizáciu,
- spoločenskú radikalizáciu,
- kultúrnu radikalizáciu.

V najširšom vymedzení môže ísť o ideovú, či myšlienkovú radikalizáciu.³

Radikalizáciu je potrebné chápať ako proces, v ktorom jedinci alebo skupiny sa radikalizujú pôsobením radikálnej ideológie. Tento proces vedie k zmene hodnotového systému, ktorý je uplatňovaný v spoločnosti. Radikalizujúca časť obyvateľstva si osvojuje nový systém hodnôt. Ide o hodnotový systém ktorý je v rozpore s niektorými demokratickými zásadami. Dochádza k postupnej zmene aktuálnych hodnotových systémov, ktoré existujú v spoločnosti. Radikalizácia sa zameriava základné demokratické princípy, ktoré sú spojené s politickými a občianskymi právami, právami národnostných menšín, uplatňovaním ľudských

¹ CHARVÁT, J. Současný politický extrémizmus a radikalizmus.

² MILO, D. Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Neonacisti, ich hnutia a ciele.

³ TÓTHOVÁ, L a D. ŠLOSÁR. Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch.

práv a slobôd, využívanie či dodržiavanie takých princípov, ako princíp ústavnosti, zákonnosti, slobody, solidarity. Prijatím radikálnej ideológie sa jedinec vyčleňuje zo systému morálnych, kultúrnych, sociálnych a právnych noriem, ktoré garantujú demokratický charakter spoločnosti. Prijatím radikálnych hodnôt sa ako sprievodný jav objavuje zvýšenie pripravenosti aktívne uplatňovať radikálnu ideológiu v praxi, často aj násilným spôsobom. Použitie prostriedkov má širokú škálu a to od verbálnych útokov až po násilné činy typické pre terorizmus.⁴

Radikalizmus možno považovať za vstupnú bránu pre nenávisťné a násilné prejavy v spoločnosti. V tomto procese sú jedincovi vštepované radikálne myšlienky, ktoré sa pretvárajú na radikálne názory, postoje, hodnoty a správanie. Radikálne myšlienky nachádzajú svojich nositeľov v sociálnych skupinách, ktoré nie sú spokojné so svojim postavením v spoločnosti. Ide najmä o skupiny jedincov, ktoré sa vyznačujú rovnakými myšlienkami, ideálmi a postojmi. Okrem šírenia radikálnych ideí vo vlastnej skupine sa snažia ovplyvňovať aj iné skupiny jedincov. Radikalizácia ich oslovuje najmä prezentáciou spoločenských problémov a súbežnou ponukou jednoduchých riešení týchto problémov, čím sa prezentujú ako nositelia zmeny.⁵

Proces radikalizácie možno definovať, ako proces ktoréhokol'vek sociálneho problému, s prihliadnutím na špecifiká a odlišnosti radikalizácie. Práve špecifiká a odlišnosti radikalizácie limitujú úlohu, ktorou je vygenerovanie vecnej bázy poznatkov pre objasnenie radikalizačného procesu.

Radikalizácia ako proces, je zložená z rôznorodých smerov pôsobenia, ktoré vedú k rôznym výsledkom. Niekedy sú diametrálne odlišné od dosahovaných ideologických cieľov. V tomto procese je možné vysledovať spoločný súbor spôsobov, ktoré premieňajú skutočné alebo vnímané problémy na čoraz radikálnejšie myšlienky. Zvyšuje sa pripravenosť jedincov zúčastňovať sa na politických akciách, demonštráciách a verejných protestoch. Vznik radikalizácie jedincov možno hľadať prostredníctvom niektorých spoločných znakov, z ktorých uvádzame:⁶

- hľadanie základného zmyslu života s možnosťou zmeny súčasného stavu, až prechodom ku radikálnej ideológii;
- jedinec sa stáva súčasťou radikálnej skupinovej formy a postupne aj násilnej formy rozširovania radikálnej ideológie a s ňou súvisiacich radikálnych cieľov;

⁴ SMOLÍK, J. a P. VEJVODOVÁ. Politický extremismus jako bezpečnostní hrozba?

⁵ MARKO, M. Extrémistická skupina a jej aktivity – objekty kriminálno-polícijného poznávania.

⁶ GLADWELL, M. Bod zlomu: o malých príčinách s veľkými následky.

- polarizácia sociálneho priestoru a kolektívne presadzovanie bipolárneho videnia „nás“ proti „nim“, kde sú ostatní odľudšťovaní procesom obetného baránka.

Radikalizácia je dynamický proces, ktorý má rozdielny priebeh u každého jedinca. Na druhej strane proces radikalizácie pracuje s niektorými spoločnými prvkami. Tieto prvky je možné samostatne, alebo vo vzájomnej súvislosti identifikovať. To umožňuje ich preskúmanie a následné ovplyvňovanie. Jednotlivé výskumy identifikovali rôzne koncové výstupy procesu radikalizácie, ktoré sú spojené so zapojením jedinca do niektorých aktivít radikálnych skupín až po vstup do extrémistických skupín, ktoré sa prejavujú nenásilnými alebo násilnými akciami. Zároveň výskumy potvrdili, že vo všetkých radikálnych skupinách má skupinová dynamika obdobný charakter.

Radikalizmus možno charakterizovať ako antisystémový postoj, ktorý je v určitom smere vyhrotený, ako nepriateľskú ideológiu, voči všeobecne prevládajúcemu spoločenskému systému. Voči systému, alebo jeho časti pôsobí deštruktívne.⁷ Je nebezpečný pre spoločnosť, pretože svojimi priamymi alebo nepriamymi aktivitami, ktoré pôsobia v určitom časovom období, vymedzuje sa voči základným princípom demokratickej a ústavnej spoločnosti. Deštrukcia sa zameriava najmä na tie oblasti spoločenského života, v ktorých sa vyskytuje určitá dysfunkcia, alebo problém. Práve tieto oblasti sú predmetom záujmu radikalizovaných jedincov, ktorí ponúkajú jednoduché riešenia vedúce k totalitnému režimu, diktatúry, anarchie a pod. Radikálne aktivity sú prepojené s majoritným, v spoločnosti reálne existujúcim systémom, ktorý je obvykle považovaný za demokratický systém.⁸

Proces radikalizácie môžu podporovať viaceré samostatné faktory, pričom každý z týchto faktorov môže byť nezávislý od ostatných faktorov. Zvyčajne sa faktory radikalizácie vzájomne posilňujú a spoločne pôsobia v radikalizačnom procese. Za základné východiská radikalizácie môžeme považovať:⁹

- radikálny proces môže mať individuálny, alebo skupinový charakter. Preto je nutné súbežne pracovať s psychologickými, sociálnymi, politickými, ekonomickými, kultúrnymi a ďalšími faktormi, ktoré s radikalizáciou súvisia,
- ide o systém rôznych a obsahovo rôznorodých radikalizačných procesov. Tento proces nemôže byť vnímaný len ako statický, či výsledný stav,
- odmietanie legitímnosti existujúceho politického, sociálneho, kultúrneho, ekonomického a spoločenského zriadenia,

⁷ KAVICKÝ, V., Š. JANGL a L. GAŠPIERIK. Terorizmus ako hrozba doby.

⁸ MILO, D. Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike.

⁹ VEGRICHTOVÁ, B. Extremismus a společnost.

- cieľová rovina môže byť tvorená nenásilnými, ale aj násilnými prejavmi a praktikami. Vyvrcholením môžu byť až teroristické činy, spravidla ideologicky orientované,
- tieto procesy obsahujú najmä ideologické prvky, prvky sociálneho odčlenenia od spoločnosti a dichotomicky orientované svetonázory,
- radikalizačný proces je procesom zmeny, ktorý ospravedlňuje a zdôvodňuje existenciu konfliktu medzi skupinami,
- obsah radikálneho myslenia závisí predovšetkým od kontextu. To, čo je radikálne, závisí od toho, čo v danej spoločnosti považujú za hlavný myšlienkový prúd. Čo sa považuje za radikálne v jednej krajine, môže byť v druhej krajine chápané ako progresívne myslenie.

Vývoj od náchylnosti k radikálnej myšlienke, radikálnym prejavom, radikálnym činom, až k teroristickému činu sa nemusí uskutočňovať pozvoľne. Niekedy tento proces postupuje pomaly, ale niekedy prebieha veľmi rýchlo. Dá sa povedať, že skokovou zmenou. V tomto procese je tiež možné, že niektorí jedinci sa vrátia do predchádzajúcich fáz typických pre radikalizáciu. Jedinec, ktorý zvažuje prijatie radikálnej myšlienky, sa môže vrátiť do štádia náchylnosti na radikálne myslenie.¹⁰

Radikalizácia je proces, v ktorom si jedinci osvojujú názory a postoje, ktoré by ich mohli priviesť k uskutočneniu radikálnych činov. Riešenie radikalizácie patrí medzi kľúčové prvky aktivít zameraných nie len proti radikalizácii, ale aj extrémizmu a terorizmu. Nebezpečnosť radikalizácie možno dokladovať faktom, že väčšina podozrivých, zapojených do teroristických útokov v Európe, patrila medzi európskych občanov, ktorí prešli procesom radikalizácie. Radikalizácia predstavuje špecifický druh sociálnej pasce, ktorá neposkytuje jedincom inú možnosť alebo spôsob, prostredníctvom ktorých by mohli uspokojiť svoje hmotné a duchovné potreby.

Proces radikalizácie je postavený na kritickom spochybňovaní stavu, ktorý existuje v spoločnosti. Pre zmenu daného stavu ponúka určitú formu reformy, alebo žiada o zrušenie existujúceho stavu, pokiaľ jeho výskyt v spoločnosti nie je možné akceptovať. Ponúkané riešenia nie sú zamerané na odstránenie demokratického a ústavného zriadenia spoločnosti v celej šírke. Spravidla je navrhovaná iba zmena či úprava niektorých aspektov sociálneho života spoločnosti. Požiadavky sú uplatňované v medziach príslušných právnych noriem, ale väčšinou na hrane právnej úpravy.¹¹ Radikalizácia sa často prejavuje ako priestor medzi

¹⁰ FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. Triggerfactors in the Radicalisation Process.

¹¹ SMOLÍK, J. a P. VEJVODOVÁ. Politický extremismus jako bezpečnostní hrozba?

demokratickým a extrémistickým. Konvenčné teórie radikalizáciu vysvetľujú ako proces, ktorý možno definovať prostredníctvom pojmov ako: iracionalita, abnormalita, duševná alebo sociálna zaostalosť.

Za faktory radikalizácie možno zo systémového pohľadu považovať najmä:¹²

- *intenzitu delegitimizácie*; Ide o úroveň, do akej radikálna skupina odmieta legitímnosť svojich oponentov. Čím je táto úroveň intenzívnejšia, tým narastá delegitimizácia a tým je väčšie aj riziko radikalizácie;
- *morálne zábrany*; Prebieha kritika legitímnosti násilia v spoločnosti a uznáva sa násilie smerované na predstaviteľov spoločnosti. V radikálne zameraných politických skupinách, ktoré sú aktívne vo fragmentovaných politických kultúrach s vysokou mierou prípustnosti násilia, existuje väčšie riziko radikalizácie;
- *predchádzajúce skúsenosti s násilím*; V radikálnej skupine, ktorej členovia majú skúsenosti s násilným riešením sporov, riešením konfliktov s použitím zbraní, existuje zvýšené riziko násilných aktivít;¹³
- *racionálny odhad rizík a príležitostí*; Ide o stupeň, do ktorého radikálna skupina kalkuluje s potrebou a vhodnosťou konfrontácie s jedincami, ktorých považujú za nepriateľov. Odhaduje sa použitie násilia, alebo iných vplyvov radikálnej skupiny čo predstavuje zvýšené riziko radikalizácie;
- *politické, organizačné, ľudské a finančné zdroje*; Podľa substrátu s ktorým disponujú radikálne skupiny, a ktorý využívajú na radikálnu kampaň a svoju činnosť, je možné predpokladať mieru rizika a rozvojové tendencie radikalizácie ako i extrémizmu v spoločnosti;
- *vnímanie ohrozenia*; Je identifikované mierou ohrozenia radikálnej skupiny reálnymi, alebo fiktívnymi nepriateľmi. Práve vnímaná miera ohrozenia, vytvára pocit nebezpečia. Ohrozenie sa bude zdať oveľa väčším, ako v skutočnosti existuje. To spôsobuje zväčšovanie rizika, že radikálna skupina pristúpi k násilným prejavom;
- *stupeň súperenia radikálnej skupiny*; Ide o súperenie medzi radikálnymi skupinami a ich stúpenkami. Používanie násilia je vnímané ako vhodný spôsob na udržanie sa medzi významnými radikálnymi organizáciami;
- *vek členov radikálnej skupiny*; Štruktúra radikálnej skupiny je významným ukazovateľom, prostredníctvom ktorého možno predpokladať príklon k násilným

¹² BARKER, A. H. Extrémisti v našom strede: konfrontácia s terorom.

¹³ HERETIK, A. Forenzná psychológia.

aktivitám. Čím významnejšie percento mladých ľudí radikálna skupina má, tým je väčší predpoklad príklonu k násilnej činnosti. Čím je väčší počet členov radikálnej skupiny vo veku 18. až 25. rokov, tým sa zvyšuje riziko násilných aktivít;

- *pôsobenie vonkajšieho prostredia a manipulačné techniky*; Zdroje získavané radikálnymi organizáciami z vonkajšieho (mimo štátneho) priestoru, ovplyvňujú úlohy, ktoré majú tieto organizácie plniť. Poskytované zdroje spravidla zodpovedajú prínosu radikálnej organizácie pre rozvoj radikalizácie v spoločnosti. V radikálnych skupinách, ktoré dostávajú finančnú podporu na výcvik od subjektov z iných štátov, je zvýšené riziko násilných aktivít;
- *pocity poníženia vyvolávajúce pomstu*; Čím je miera psychického alebo fyzického útlaku, prejavov verejného odsúdenia, alebo ponižovania nepriateľmi vyššia, tým viac narastá aj početnosť násilných aktivít. Násilie sa rieši násilím. Pomsta zohráva významný moment v živote každého jedinca. Vnímanie pocitu poníženia je úmerné riziku pomsty zo strany radikálnej skupiny a to aj s použitím násilných aktivít zameraných voči tomu, kto poníženie spôsobil. Často aj voči tomu pre koho bolo poníženie či násilie spôsobené;
- *násilnícki vodcovia*; Ide o aktivity radikálnych skupín, reagujúce na mieru násilia, ktoré presadzuje vodca alebo vedenie radikálnej skupiny. Demonštrácia tradície násilného správania, obvykle súvisí aj s predstavou radikálnej skupiny. Čím násilníckejší sú vodcovia, tým je vyššie riziko násilných aktivít. V reálnom svete radikálne skupiny s nízkou mierou násilia, spravidla presadzujú svoje ciele v spolupráci s násilnými radikálnymi skupinami.¹⁴

Prvou základnou oblasťou analýzy radikálnych skupín, sú historické, kultúrne a kontextuálne indikátory rizika vývoja od radikalizácie k terorizmu, ktoré sú z väčšej časti špecifické a charakteristické pre konkrétne regióny. Druhou oblasťou, je charakteristika konfliktov v súvislosti s náboženskou, etnickou, politickou, sociálno-ekonomickou či kultúrnou oblasťou. V týchto prípadoch spravidla ide o konflikty s vysokým stupňom násilia a s využívaním radikálnych až extrémistických metód. Typickými prejavmi je zvyšujúca sa miera násilnej, ale aj majetkovej kriminality, organizované verejné vystúpenia voči verejnej moci, pripomínanie si určitých historických udalostí a oslavovanie osobností Slovenského

¹⁴ CRENSHAW, M. The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century.

štátu pre ich správanie a činy. Tieto prejavy majú v konfliktných situáciách dôležitý vplyv na posilňovanie radikalizácie organizovaných skupín.¹⁵

Ďalším dôležitým indikátorom je existencia väčšinovej, alebo dominantnej skupiny, ktorá otvorene diskriminuje menšinovú, alebo podriadenú skupinu obmedzovaním a reštrikciou jej prístupu k politicko-mocenským štruktúram, zákazom prístupu k určitým zamestnaniam, obmedzovaním slobody prejavu, slobody zhromažďovania a náboženského vyznania. K týmto indikátorom patrí aj vytváranie strachu v spoločnosti, označovanie niektorých skupín ako nepriateľov, prenasledovanie zo strany vládnucej väčšiny, zneužívanie verejnej moci, využívanie historicky pretrvávajúcich konfliktov na rozdeľovanie spoločnosti.

Napokon možno uviesť faktory, ktoré sa nachádzajú v politickej, ekonomickej a sociálnej oblasti a vyvolávajú nestabilitu, ktorá súvisí s radikalizáciou. Do tejto skupiny môže byť zaradená politická nestabilita reprezentovaná vládou, ktorá realizuje nepopulárnu politiku, vysoká miera korupcie v politickom systéme, účasť štátu vo vojne, slabá podpora občianskej spoločnosti, časté výmeny vlád alebo nestabilita v politickom systéme, nestabilné regióny s prejavmi občianskej neposlušnosti, sociálnymi nepokojmi a ekonomickou nestabilitou, vysoká miera nezamestnanosti a zjavný rozdiel v príjmoch sociálnych a profesijných skupín v krajine, hospodársky pokles alebo sociálna nestabilita spôsobená v dôsledku pomalého tempa reforiem, alebo zvýšenou imigráciou menšín neoblúbených u väčšinového obyvateľstva.¹⁶

Druhou základnou oblasťou analýzy radikálnych skupín sú kľúčoví aktéri, ktorí ovplyvňujú skupinu. V tomto prípade sa využívajú indikátory rizika pre analýzu smerovania tendencií skupiny v prostredí, v ktorom sú (alebo nie sú) predstavitelia politického systému bráni na zodpovednosť za hospodársku, sociálnu, vojenskú a bezpečnostnú politiku. Tento faktor ovplyvňuje radikálne prejavy ako členov skupiny, tak i jej priaznivcov. Ak sa verejná moc sústreďuje na sankcionovanie radikalizovanej skupiny, ohrozovanie jej základnej existencie, blokovanie prístupu jej členov a stúpencov do mocensko-politických štruktúr, diskriminovanie a potláčanie aktivít skupiny ako aj jej podporovateľov, vytvára sa obranný mechanizmus. Situáciu zhoršuje podpora konkurenčných skupín, represívne opatrenia zamerané na radikálnu skupinu za použitia štátneho násillia, používanie rôznych foriem obmedzovania osobnej slobody, fyzického násillia, či trestnoprávných prostriedkov.

¹⁵ JUSKO, P. Sociálna práca s mládežou a sociálnopatologické javy.

¹⁶ KEES van den BOS. Why People Radicalize: How Unfairness Judgements are Used to Fuel Radical Beliefs Extremist Behaviors and Terrorism.

Lídri skupiny majú často výrazný vplyv na vznik ohrozenia radikálnej skupiny. Dôvodom je spravidla samotná osobnosť vodcu a hlavne skutočnosť, že vodca je posadnutý bezpečnostnými opatreniami. Vodca vytvára tlak na skupinu prostredníctvom obviňovania a očierňovania iných. Preto sa orientuje na jedincov, ktorí prispievajú k vyzbrojovaniu skupiny, k zvyšovaniu úsilia pri zabezpečovaní prostriedkov potrebných pre násilné prejavy. Vytvára sa zdanie aktuálnej hrozby zo strany štátnych orgánov alebo iných subjektov, vrátane vlastných spolupracovníkov. Vodca skupiny, na základe dlhotrvajúcej hrozby, ktorá nemá konkrétnych nositeľov, podľahne potrebe permanentne uskutočňovať čistky, a to aj v okruhu svojich najbližších spolupracovníkov. Tým si zabezpečuje svoju mocenskú pozíciu. Radikalizácia, môže vyvolať u vodcu skupiny, a tým aj u členov skupiny, potrebu považovať násilné akcie za bežný prostriedok dosiahnutia politických zmien. Výsledkom je monopolizácia moci v skupine a hierarchická organizácia skupiny po vzore vojenskej jednotky.¹⁷

Radikálne skupiny sú v niektorých prípadoch ovplyvňované zahraničnými sponzormi a donormi. Ak skupina prijíma podporu zo zdrojov, ktoré sú spojené s cudzo štátnymi alebo mimo štátnymi štruktúrami, reálne existuje predpoklad, že sa bude vyvíjať tlak na skupinu, aby sa aktivizovala v smere záujmov poskytovateľov zdrojov.

Ako ďalší faktor možno definovať súperenie skupín. Pri vzniku viacerých radikálnych skupín s rovnakým zameraním, je možné predpokladať, že bude dochádzať k ich súpereniu v oblasti budovania členskej základne, sebareprezentácie a plánovania jednotlivých aktivít.

Tretou základnou oblasťou analýzy radikálnych skupín, sú samotné charakteristiky skupiny, najmä jej činnosti a štruktúry, ale aj jej ideologickej výbavy. V podmienkach radikálnej skupiny sa postupne buduje presvedčenie, že zmena, ktorá má byť uskutočnená v existujúcom politickom systéme, musí byť zmenou politického systému spojenom s vybudovaním nového spoločenského poriadku. Ideológia skupiny ovplyvňuje programové zameranie skupiny, ktoré sa prejavuje najmä v jej cieľoch a aktivitách. Pri formovaní ideológie skupiny, zohráva dôležitú úlohu najmä zdôrazňovanie historických prešľapov konkurentov. Skupina sa považuje, bez akéhokoľvek obmedzenia, za oprávnenú a splnomocnenú napraviť spoločenské problémy.¹⁸

Radikalizácia, v zmysle nesúhlasu a snahy ovplyvniť existujúci stav v spoločnosti, spoluvytvárala dejiny ľudstva od vzniku modernej spoločnosti až do dnešnej doby. Mnohé

¹⁷ NOUH, M., NURSE, J.C.R. & M. GOLDSMITH. Understanding the radical mind: Identifying signals to detect extremist content on twitter.

¹⁸ KEES van den BOS. Why People Radicalize: How Unfair ness Judgements are Used to Fuel Radical Beliefs Extremist Behaviors and Terorism.

radikálne hnutia priniesli pokrok a odstránili spoločnosťou prijaté a využívané opresie. Rozdelenie politického spektra na politické strany a hnutia pravej, strednej a ľavej, prinieslo so sebou aj spektrum krajnej pravej a krajnej ľavej.¹⁹

Pri identifikácii radikálnych skupín, sa ako problém javí skutočnosť, že v súčasnosti vo všetkých politických stranách, bez ohľadu na ich orientáciu, nachádzame idey krajnej ľavej a zároveň aj krajnej pravej. Tým sa vytvoril politický priestor pre radikálne riešenia, radikálne postupy, radikálne hodnoty a radikálne predstavy o spoločnosti. Aktivity, ktoré predchádzajú radikalizácii sa objavujú v troch základných formách:²⁰

- pasívnej forme; táto forma zahŕňa také prejavy, ako rôzne formy únikového správania, podrobovanie a prispôbovanie sa, vyhýbanie sa alebo znižovanie nárokov, presvedčenie o vlastnej nepotrebnosti až po suicidálne myšlienky;
- aktívnej forme; táto forma zahŕňa také prejavy, ako úmyselné porušovanie právnych predpisov, kriminalitu, účasť na násilných aktivitách až po prejavy v podobe radikalizácie, extrémizmu či terorizmu;
- kombinovanej forme; táto forma zahŕňa také prejavy, ako nestabilitu v osobnom živote, antinormatívne odklony v správaní, problémy v pracovnom živote, osobnom živote a v sociálnom živote.

Existencia radikalizácie je spájaná s demokratizáciou spoločnosti a rozšírením slobody prejavovať svoje postoje bez obmedzujúcich podmienok. Radikalizáciu je možné spojiť aj so vznikom národných štátov, pri ktorom sa budovanie štátu prepojilo s vytváraním silnej národnej identity, národnej vlády, s definovaním štátneho teritória a so štátnym občianstvom, teda s atribútmi podmieňujúcimi nevyhnutnosť pripútania obyvateľstva ku konkrétnemu teritoriálnemu celku, pre ktorý bola typická určitá forma vládnutia.²¹ To umožňovalo prijímať opatrenia voči tým jedincom a skupinám, ktoré s danou zmenou nesúhlasili.

Obdobné problémy nastávajú aj pri zániku národnostných štátov. Každý štát si s väčšou či menšou presnosťou vymedzuje, ktoré prejavy považuje za žiadúce a ktoré za nežiadúce. Zo skupiny nežiadúcich prejavov selektuje tie, ktoré považuje za radikálne. Tým uzatvára verejný priestor pred jedincami a skupinami, ktorých považuje za odporcov globalizačných procesov, teda za nepriateľov zániku národnostného štátu. Pri zániku národných štátov, sa budovatelia národných štátov stávajú nepriateľmi globalizačných aktivít a tým aj radikálnym prvkom, ktorý bráni pozície prežitého národného štátu. Tým sa mení pohľad na pronárodné cítenie,

¹⁹ BALOGOVÁ, B. a E. ŽIAKOVÁ. Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník.

²⁰ LABÁTH, V. Riziková mládež.

²¹ WAGENAAR, W. Factsheet extreemrechts in Nederlandse gemeentes.

ktoré sa z vyžadovaného a presadzovaného, mení na nežiadúce a tým aj na potláčané. Z toho vyplýva, že pohľad na to isté správanie, len v inej spoločenskej dobe, mení kritéria na požadované správanie rovnako ako na radikálne správanie.

Radikalizovaní jedinci sú určitou časťou populácie považovaní za sociálne deviantnych, čo ich vylučuje zo sociálneho života. Alebo sú zaradzovaní medzi patologických jedincov, ktorí sú nemilosrdní a často ovplyvnení duševnými poruchami. Viaceré výskumné štúdie,²² významne spochybňujú tento patologický pohľad na radikalizovaných jedincov. Ak sa zaoberáme radikalizáciou, musíme pripustiť, že sa jedná o sociálny proces, ktorý oslovuje určitú časť spoločnosti. Radikalizovaní jedinci sú spravidla prepojení so zásadami alebo ideológiou iných ľudí alebo skupín.²³

Radikalizácia v sebe obsahuje aj prijatie metód, techník a postupov dosahovania zmeny. Metódy, techniky a postupy využívané jednotlivými radikálnymi hnutiami sú priamo spojené s cieľmi, ktoré sa hnutie snaží dosiahnuť. Iné metódy a techniky budú používať antiglobalisti, environmentálne hnutia, či radikálne hnutia orientované na národnosť, rasu, pohlavie a iné kritériá orientácie hnutia.

Z politického hľadiska ide o individuálny alebo skupinový proces, pri ktorom sa zvyčajne opúšťajú normálne praktiky dialógu, kompromisu a tolerancie medzi politickými aktérmi a skupinami s rozdielnymi záujmami. Základom je, že jedna, alebo aj obidve strany, pri konflikte dyád, majú záujem zapojiť sa do konfrontačného riešenia vzniknutého konfliktu, bez rešpektovania demokratických princípov. Konfrontačné riešenie môže zahŕňať:²⁴

- použitie násilného tlaku alebo nenásilného nátlaku,
- rôzne formy politického násillia, vo svojej intenzite rozdielne od terorizmu,
- činy násilného extrémizmu vo forme terorizmu a vojnových zločinov.

V jednotlivých radikálnych frakciách je tento proces sprevádzaný ideologickou socializáciou, ktorá sa odkláňa od hlavných prúdov existujúceho stavu a orientuje sa na radikálnejšie vnímanie súčasného stavu. Radikalizačná socializácia v tomto prípade účelovo zahŕňa dichotomický pohľad na svet a akceptovanie alternatívneho ústredného bodu politickej mobilizácie mimo dominantný politický poriadok, keďže na existujúci systém sa už nenazerá ako na vhodný a legitímny z pohľadu súčasnej spoločnosti.

²² CRENSHAW, M. The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century. SILKE, A. Holy Warriors: Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization.

²³ DANICS, Š. a T. KAMÍN. Extremizmus, rasizmus a antisemitizmus.

²⁴ GIELEN, A. J. Radicalisering en identiteit: Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken.

1.1 Motivácia k radikalizácii

Význam slova motivácia možno odvodiť od latinského „movere“, čo možno preložiť ako hýbať sa, pohybovať sa. Motiváciu môžeme označiť ako imaginárnu hnaciu silu, ktorá má vplyv na určité správanie sa jedinca, skupiny alebo spoločnosti. Motivácia ovplyvňuje rozhodovacie procesy. Dáva odpoveď na otázku, čo aktivitu vyvolalo, alebo prečo sa konanie človeka určitým spôsobom, ktorý zodpovedá motívu, zmenilo.²⁵

Motivácia je vnútornou hnacou silou, ktorá sa orientuje na uspokojovanie nenaplnených potrieb. Možno ju definovať ako vôľu niečo zmeniť, alebo dosiahnuť. Jednotlivé potreby sa prejavujú v oblasti sociálnych, ekonomických, kultúrnych, politických a ďalších situačných faktorov. Jediniec vedome koná na základe prijatých motívov. Tieto motívy pôsobia na jedinca rovnako na vedomej úrovni, ako na podvedomej úrovni.²⁶

Potreby predstavujú základnú formu motívov. Z potrieb sa rozvíjajú aj ostatné motivačné formy. Stav nedostatku, alebo nadbytku niečoho u jedincov, ich aktivizuje. Práve tieto aktivity smerujú k uspokojeniu potreby. Z pohľadu radikalizácie ide spravidla o sociálne potreby, ktoré sú získané prijatím kultúry cez socializáciu, vzdelanie, kultúrny život, náboženstvo. K sociálnym potrebám je potrebné priradiť psychické potreby. K týmto potrebám môžeme priradiť radosť, spolupatričnosť, šťastie, lásku a ďalšie potreby.²⁷

Motivácia zohráva v radikalizácii významné miesto. Prejavuje sa ako úsilie jedného jedinca alebo viacerých jedincov vytvoriť u iného jedinca motiváciu pre požadované radikálne správanie. V bežnej sociálnej praxi ide najmä o programovanie. Vychádza sa z toho, že jedincovi sa z hľadiska jeho prirodzených pohnútok, nechce vstupovať do sociálnych vzťahov, pokiaľ nemajú pre neho významnú motiváciu.

Významnosť motivácie jedinca ovplyvňuje jeho vnútorné očakávanie, ktoré sa prejavuje v troch elementoch:²⁸

- valencie, ktorú predstavuje presvedčenie jedinca o tom, že cieľ je atraktívny,
- inštrumentality, ktorú predstavuje presvedčenie o ziskateľnosti predpokladanej odmeny,
- expectancie, ktorú predstavuje presvedčenie o reálnom dosiahnuteľnosti stanoveného cieľa.

²⁵ HARTL, P. a H. HARTLOVÁ. Psychologický slovník.

²⁶ NÁKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování.

²⁷ BALOGOVÁ, B. a E. ŽIAKOVÁ. eds. Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník.

²⁸ NÁKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování.

Uvedené elementy, ktoré ovplyvňujú vnútorné očakávanie súvisia s motiváciou jedinca, ktorá je ovplyvnená tromi druhmi potrieb:²⁹

- *potreba niečo dosiahnuť*. Jedinci si potrebujú niečo dokázať, byť lepšími, získať uznanie a snažiť sa predbehnúť ostatných.
- *potreba moci*. Jedinci potrebujú mať viac moci na ovplyvňovanie svojho života, ale aj života iných, ako majú ostatní. Potreba moci sa prejavuje ako moc, teda ovládanie svojho života a druhým pólom je bezmocnosť, teda neschopnosť meniť svoj život.
- *potreba niekam patriť*. Jedinci potrebujú byť súčasťou rôznych sociálnych skupín, aby mohli rozvíjať svoje sociálne vzťahy. Túžia po láske, prijatí a priateľstve.

U každého jedinca možno identifikovať všetky tri uvedené potreby. Determinantami sú jeho hodnoty, ciele a priority, od ktorých závisí, ktorá potreba sa pri motivácii jedinca prejaví ako prevládajúca.

Vo všeobecnosti môžeme rozlišovať medzi vnútornou a vonkajšou motiváciou, pozitívnu a negatívnu motiváciou, či primárnou a sekundárnou motiváciou. Vnútorné motívy vychádzajú z motivačnej štruktúry jedinca. Teda z konštelácie jeho vrodených, získaných a naučených osobnostných črt. Externá motivácia vychádza z externých zdrojov, teda zdrojov stojacich mimo jedinca.³⁰

Medzi pozitívnu motiváciu možno zaradiť všetko, čo jedinec môže považovať za odmenu. Ide o formu vnútorne vnímaných odmien, za aké možno považovať morálne uznanie, verejnú prospešnosť. Negatívna motivácia sa týka vo väčšine prípadov toho, čo je možné zaradiť do kategórie sankcií a trestov.

Pre správnu identifikáciu motivácie jedinca k radikálnemu správaniu, je dôležité rozoznať, nakoľko sa motivácia jedinca zhoduje s jedným z nasledujúcich typov. V ďalšom texte popíšeme charakteristiky štyroch typov radikalizovaných jedincov a predpoklady, týkajúce sa spúšťacích faktorov, ktorým by takto orientovaní jedinci mohli podľahnúť:³¹

- *vyhľadávač identity*. Vyhľadávači identity sú citliví na špecifické spúšťacie faktory, ktoré súvisia s identitou a spoločenskou väzbou. Väčšina ľudí cíti silnú túžbu patriť do skupiny. Jedinec môže získavať sebadôveru zo skupiny, čo znamená, že skupina mu pomôže zmierniť neistotu spôsobenú udalosťami v jeho živote. Niektoré osoby cítia silnejšiu potrebu pozitívnej identity než iní, čo ich robí prístupnejšími k radikalizácii;

²⁹ ELLIOT, A. J., C. S. DWECK & D. S. YEAGER. eds. Handbook of Competence and Motivation.

³⁰ DUBSKÝ, J. a L. URBAN. Sociální deviance.

³¹ FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces.

- *vyhľadávač spravodlivosti*. Niektorí radikálne orientovaní jedinci sú motivovaní najmä vysokým stupňom nespravodlivosti, ktorú zažívajú vo vzťahu k sebe alebo k skupine v ktorej žijú. Potrebujú ventil pre svoju frustráciu a hľadajú pochopenie a zlepšenie postavenia pre seba a svoju skupinu. Pre vyhľadávačov spravodlivosti je dôležitá koncepcia relatívnej deprivácie, teda vnímanie nespravodlivého zaobchádzania s vlastnou skupinou v porovnaní s inými skupinami;
- *vyhľadávač dôležitosti*. Vyhľadávači dôležitosti sú jedinci, ktorí sú motivovaní hľadaním významu života a hodnôt. Pri hľadaní významu života sa títo jedinci pokúšajú o zladenie zmyslu svojej existencie s hodnotami komunity, do ktorej patria. To sa dá dosiahnuť identifikáciou s radikálnou, ale aj inou ideológiou, náboženstvom alebo národnou hrdosťou. Takáto identifikácia môže vyústiť až do stavu, v ktorom sa jedinec dokáže pre skupinu či komunitu obetovať;
- *vyhľadávač vzrušenia*. V tejto kategórii nájdeme jedincov, ktorí hľadajú senzácie a dobrodružstvo. Vyhľadávači vzrušenia sú často znudení muži, ktorí sú naplnení energiou, a ktorí chcú ukázať svoju maskulinitu prostredníctvom začatia (radikálneho) dobrodružstva. Určitú úlohu tu môže zohrávať romantika. Niektorí radikalizovaní jedinci chcú predovšetkým preukázať svoju mužnosť ženám, zatiaľ čo ženy, ktoré hľadajú vzrušenie, sa môžu ponoriť do radikálneho dobrodružstva, pretože sú priťahované k takýmto mužom. Ženy môžu byť motivované aj možnosťou manželstva s radikalizovaným jedincem.

Táto typológia je postavená na tom, že radikalizovaní jedinci sa môžu navzájom veľmi odlišovať z pohľadu motivácie, ktorá ich priviedla k radikalizácii. Je zrejmé, že neexistuje jednoznačná radikálna identita.³² Preto nie je možné tvrdiť, že radikalizovaný jedinec presne zapadá do jednej z popísaných kategórií. Typológia poskytuje užitočný pohľad na pull a push faktory, ktoré vedú ovplyvniť jedincov s určitými charakteristikami. To umožňuje pomáhajúcim profesionálom porozumieť motivácii, ktorá sa skrýva za radikalizáciu. Zároveň to umožňuje pripraviť účinné preventívne a intervenčné stratégie, ktoré pracujú s motiváciou ako spúšťacím pull alebo push faktorom radikalizácie.

Motivácia k radikalizácii predstavuje sociálno-psychologický koncept, pochopenie ktorého umožňuje prijatie opatrení v oblasti predchádzania radikalizácii. Jedinec v radikálnej skupine postupne mení svoju motivačnú štruktúru, čo vyvoláva zmeny aj v oblasti

³² JUSKO, P. Preklenujúce epistemologické východiská sociálnej práce v prevencii radikalizácie a násilného extrémizmu.

interpretácie sociálnej situácie. Mení sa aj schopnosť využívať optimálne stratégie zamerané na reguláciu sociálnej existencie jedinca.

2. Modely radikalizácie

Riešenie špecifických politických, ekonomických, sociálnych, kultúrnych rodinných, osobných a iných odborných úloh pomáhajúcimi profesionálmi si často vyžaduje využívať modelovanie, ktoré je založené na teórii systémov. Pri tomto type modelovania možno systém, s ktorým sa pracuje, vymedziť ako súbor prvkov systému (alebo podsystémy), so vzájomnými vzťahmi a vzťahmi k okoliu, ktorý tvorí štruktúru určitých vzťahov založených na určitých vlastnostiach. V jednotlivých modeloch je potrebné rozlíšiť štruktúru a cieľové správanie systémov, čo ovplyvňuje celkový proces prípravy modelu.³³

Z rovnakých východísk vychádzajú aj niektoré modely radikalizácie, v ktorých je z funkčného hľadiska analyzovaná úloha predpokladaných prvkov a vzťahov v radikalizačnom procese. Funkčné hľadisko umožňuje vymedzenie predovšetkým týchto faktorov:³⁴

- východiskové faktory súvisiace s radikalizáciou (globalizačné procesy, demografická štruktúra obyvateľstva, miera nezamestnanosti, bytová politika, neriešené sociálne konflikty a konfliktné situácie),
- podporné faktory súvisiace s radikalizáciou (nárast chudoby, nespokojnosť so sociálnou a ekonomickou situáciou, zvyšovanie napätia v spoločnosti, nízka miera informovanosti, nárast hnutí s radikálnym zameraním),
- spomaľujúce faktory súvisiace s radikalizáciou (demokratizačné faktory, politické faktory, ekonomické faktory, kultúrne faktory, sociálne faktory, právne faktory).

V oblasti poznania príčin radikalizácie, je úlohou teórie a praxe rozvíjať teoretické koncepty zamerané na procesy, postupy a metódy k ovplyvňovaniu veľkých, zložitých a často nežiadúcich sociálnych vzťahov, ako aj systémov a v nich prebiehajúcich procesov, ktoré priamo, alebo nepriamo súvisia s radikalizáciou. Na ich základe je možné:³⁵

- *zistiť očakávané zmeny* v priebehu poskytovaných intervencií, alebo preventívnych aktivít. Orientovať sa na skúmanie tých premenných a parametrov ovplyvňovaného systému (podsystému), ktoré súvisia s radikalizáciou v sociálnom priestore, na ktorý

³³ ŠLOSÁR, D., V. LICHNER, M. HALACHOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, Z. ŠOLTÉSOVÁ a J. ŠIMKO. Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny.

³⁴ KHALIL, J. The Three Pathways (3P) Model of Violent Extremism.

³⁵ PAYNE, M. Humanistic social work – core principles and practice. ŠLOSÁR, D., V. LICHNER, M. HALACHOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, Z. ŠOLTÉSOVÁ a J. ŠIMKO. Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny.

sa intervencia orientuje. Aktuálnosť tejto úlohy sa prejavuje najmä pri projektovaní a vyhodnocovaní sociálnej intervencie alebo preventívneho pôsobenia. Obdobne je tomu aj v prípade, ak je predpoklad, že intervencia by mohla spôsobiť nežiadúce, alebo ťažko napravitelné škody. Zisťovanie očakávanej zmeny môže byť zabezpečené prostredníctvom optimalizácie ovplyvňovaných sociálnych procesov, poznania vlastností a charakteristík sociálneho systému v extrémnych podmienkach, právnej analýzy, ekonomického rozboru či iných analytických postupov. S výsledkami analýzy, najmä s analyzovanými vlastnosťami systému, by mali byť oboznámení zainteresovaní pomáhajúci profesionáli;

- *definovať účelové funkcie a optimalizovať činnosť sociálnych organizácií a systémov*, ktoré poskytujú sociálnu intervenciu alebo prevenciu v oblasti radikalizácie. Pre úspešné pôsobenie v oblasti radikalizmu, je nevyhnutné definovanie funkcií intervenujúceho subjektu a optimalizácie jeho činnosti. Tieto procesy vychádzajú z vypracovaných kvantitatívnych a kvalitatívnych metód zameraných na stanovenie politických, ekonomických a sociálnych podmienok využívaných pri intervencii. Optimalizáciu činnosti je možno dosahovať prostredníctvom modifikovania systému. Ide o modifikáciu zmeny jeho štruktúry, zvýšenie efektivity systému, nahradenie prvkov, ktoré obmedzujú činnosť systému, alebo môže ísť o výber z alternatívne definovaných systémov. Výsledok optimalizácie nemôže meniť organizáciu systému na úkor kvality sociálnych intervencií, alebo prevencie zameranej na oblasť radikalizácie;
- *preskúmať dynamické vlastnosti systémov (podsystemov) zameraných na sociálne intervencie alebo prevenciu v oblasti radikalizácie*. Ide najmä o analýzy zamerané na zisťovanie podkladov pre riadenie procesov, alebo pre odstránenie dysfunkcií v riadení. Sociálne systémy sa vyznačujú dynamikou procesov, ktorá je pre nich typická. Dynamika procesov sa v tomto prípade vychádza hlavne z priebehu a rozsahu intervencií pomáhajúcich profesionálov v oblasti radikalizácie, zo vzťahov existujúcich medzi pomáhajúcimi profesionálmi navzájom, z dynamiky procesov v radikalizovanom hnutí, vzťahov medzi radikalizovanými jedincami navzájom a vzťahmi s ich sociálnym prostredím. Dynamické vlastnosti systémov súvisia aj s kvalitou, kvantitou a intenzitou interakcií a vzťahov, ktorá v systéme prebiehajú;
- *vybrať vhodné metódy* pre nastavenie jednotlivých parametrov sociálnych intervencií alebo prevencie podľa miery zapojenia a kompetencií zúčastnených pomáhajúcich

profesionálov pri riešení radikalizácie. Aktivity zamerané na riešenie radikalizácie, predpokladajú voľbu vhodných metód, techník a postupov ktoré musia zohľadňovať stanovený cieľ. Základné východisko je tvorené identifikáciou všetkých anticipovaných parametrov poskytovanej sociálnej intervencie alebo prevencie, ktoré možno odvodiť zo zamerania na radikalizáciu. Identifikácia jednotlivých parametrov je priamo prepojená s obsahovými požiadavkami pripravovaného modelu, prvkami a vzťahmi, pripravovanými intervenciami, kvalitou a kvantitou jednotlivých procesov;

- *hľadať pre sociálne intervencie alebo prevencie v oblasti radikalizácie nové formy a obsahy.* Hľadanie orientovať najmä na vhodnejšiu kombináciu už používaných obsahov ale aj na hľadanie nových foriem a obsahov. Základom je vznik nových podkladov pre návrh takých kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov, ktoré by pozitívne ovplyvnili poskytovanie sociálnych intervencií alebo prevencie v oblasti radikalizácie. Bez týchto procesov nie je možné nachádzať skryté obsahy, ktoré sa nachádzajú v radikalizovanom prostredí, alebo existujú v poskytovaných sociálnych intervenciách. Tento postup podrobuje jednotlivé intervencie aj preventívne pôsobenie analýze, ako po kvantitatívnej, tak i kvalitatívnej stránke. Výsledkom môže byť nový alebo kontextový obsah vznikajúci, ako vedľajší produkt v priebehu realizácie, sociálnej intervencie v oblasti radikalizácie;
- *modelovaním stanoviť chýbajúce hodnoty v parametroch inštitúcií, poskytujúcich sociálne intervencie, alebo prevenciu v oblasti radikalizácie.* Ide o hodnoty, pre ktoré pri projektovaní, chýbali potrebné podklady. Vzťahy, ktoré vznikajú medzi pomáhajúcimi profesionálmi a radikalizovanými jedincami v priebehu intervencií, sú komplikované a majú rôznorodý charakter. Analýzu obsahov a procesov, ktoré vznikajú počas intervencie v radikalizovanom prostredí, umožňuje systematický zber a triedenie faktov. Postupne možno zistiť neznáme obsahy, ktoré môžu byť významné pre intervenciu pri ovplyvňovaní radikalizácie. Činnosť pomáhajúcich profesionálov nadväzuje na zistený stav a postupne vyvoláva zmenu hodnôt, ktoré zodpovedajú sociálnemu prostrediu a riešenému problému. To ovplyvňuje aj postup a modifikovanie sociálnej intervencie. Zmeny v hodnotách a prejavoch, vedú k ich opakovanému prehodnocovaniu a nachádzaniu nových, alebo modifikovaných obsahov a foriem správania.³⁶ To ovplyvňuje stabilitu modelov v oblasti radikalizácie.

³⁶ PAYNE, M. Humanistic social work – core principles and practice. ŠLOSÁR, D., V. LICHNER, M. HALACHOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, Z. ŠOLTÉSOVÁ a J. ŠIMKO. Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny.

K tvorbe modelov a samotnému modelovaniu pristupujú pomáhajúci profesionáli v situáciách, v ktorých je obťažne až nemožné, skúmať problematický sociálny jav alebo vzťah v jeho prirodzenom prostredí. Pri radikalizácii je potrebné mať na zreteli, že skúmaný jav je cielene utajovaný. Zároveň ide o tak komplikovaný sociálny jav, že ak má byť analyzovaný v jeho bežnom živote, tak sa riskuje jeho zjednodušenie alebo prílišná schématická. Stráca sa reálny obraz o rôznorodých procesoch, ktoré v ňom prebiehajú. Obdobne sa to prejavuje aj u javov, ktoré sa v oblasti radikalizácie vyvíjajú veľmi pomaly, alebo naopak príliš rýchlo. Ešte komplikovanejšie je skúmanie javov, ktoré možno zaradiť do minulosti alebo budúcnosti jedinca.³⁷ Pomáhajúce profesie, v moderných spoločnostiach, sa obvykle zaoberajú práve takými úlohami.

Vzťah modelu a skúmanej reality v pomáhajúcich profesiách má určité špecifické charakteristiky. Vo všeobecnosti ide o splnenie troch základných podmienok:³⁸

- *podmienku reprezentácie* – vytváraný model musí poskytovať dostatočne informačne saturovaný zdroj o radikalizácii a procesoch, ktoré prebiehajú. Môže sa jednať o informácie týkajúce sa materiálnej alebo duchovnej stránky;
- *podmienku spresnenej analógie* – model a skúmaná realita, v našom prípade radikalizácia, musia byť vo vzťahu zhody, ktorá môže mať podobu podobnosti, izomorfie, homomorfie, alebo izofunkčnosti. Forma zhody musí byť jasne definovaná. Model musí rešpektovať špecifiká radikalizácie súvisiace najmä s jej variabilitou;
- *podmienku priblíženia* – prostredníctvom modelu sa získavajú informácie o skúmanom jave či procese. Model musí poskytovať informácie o prvkoch systému, vzťahoch a procesoch, ktoré pri radikalizácii, či niektorých radikálnych procesoch reálne existujú.

Modely vytvárané v pomáhajúcich profesiách sú často modulárne. Jednotlivé moduly možno považovať za stavebné prvky systémov, ktoré určujú celkový obraz zložitejšieho systému. Aj modelovanie v oblasti radikalizácie je modulárne. Moduly, z ktorých je zložený modulárny systém, sú základnou hodnotou, prostredníctvom ktorej je možné meranie určitej veličiny.³⁹ O štruktúre modulu, či bude budovaný ako rigidný alebo variabilný, rozhoduje obsah modulu a sledované ciele. Spravidla to závisí od toho, či sa jedná obsahovo o sociálne, osobnostné, ekonomické, filozofické, kultúrne, politické či procesuálne moduly. Tvorca

³⁷ ELLIOTT, A. Súčasná sociálna teória: úvod.

³⁸ BEDRNOVÁ, E., I. NOVÝ a kol. Psychologie a sociologie řízení.

³⁹ ŠLOSÁR, D., V. LICHNER, M. HALACHOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, Z. ŠOLTÉSOVÁ a J. ŠIMKO. Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny.

modelu musí definovať, ktoré moduly môžu byť vytvárané ako uzatvorené alebo otvorené, alebo ide o model tvorený modulmi, ktoré musia byť tvorené komplexne. Teda s jasnou definíciou pri súbežnom prezentovaní komplexnosti.

Pri analýze modelu radikalizácie sú dôležité tri úrovne vysvetlenia resp. chápania radikalizácie ako javu alebo procesu.⁴⁰

- *Štrukturálne predpoklady radikalizácie.* Ide o situačné premenné, za ktoré možno považovať ekonomické, sociálne, kultúrne premenné, politické, právne a sociálne prostredie a ich vplyv na vznik radikalizácie.
- *Organizačné predpoklady radikalizácie.* Táto úroveň vychádza z úrovne štruktúr organizujúcich a usmerňujúcich radikalizáciu. Organizačné stratégie radikalizovaných štruktúr výrazne ovplyvňujú oblasť náboru a činnosti radikálnych skupín. Ide najmä o usmerňovanie rozpravy o zameraní radikalizácie a taktikách, ktoré sú súčasťou ovplyvňovania jedincov, ale aj celkového systému a procesu radikalizácie. Väčšina prípadov na tejto úrovni je analyzovaná v súvislosti s teóriami: racionálnej voľby, kalkulácie a optimalizácie ziskov a strát.
- *Individuálne predpoklady radikalizácie.* Táto úroveň ponúka vysvetlenie z pohľadu psycho-sociálneho profilu členov a prívržencov radikálnych organizácií. Venuje sa individuálnej participácii, problému odhalenia „radikalizovanej osobnosti“ a spôsobu ako aktéri (radikalizovaní jedinci, obeť, publikum) ovplyvňujú vznik, rozvoj a priebeh radikálnych aktivít.⁴¹

Pri modelovaní sa dáva do súvislosti individuálna a organizačná úroveň analýzy s ekonomickým, politickým, právnym, historickým, kultúrnym, náboženským a sociálnym kontextom. Tento postup má zmysel, nakoľko jedinci a organizácie nepôsobia vo vákuu, ale sú ovplyvňovaní širším sociálnym prostredím. Je dôležité nájsť spôsob, akým by bolo možné tieto podmienky transformovať aj na ostatné úrovne. Tiež samotná odpoveď štátu na radikálne aktivity určitým spôsobom transformuje názory a vnímanie cieľov radikalizovaných jedincov a skupín v spoločnosti na štrukturálnej úrovni. To spätne ovplyvňuje preferencie a motivácie na organizačnej aj individuálnej úrovni.⁴²

Existuje výrazný rozdiel medzi predpokladmi, umožňujúcimi alebo prispievajúcimi podmienkami, urýchľovačmi (akcelerátormi) a priamymi spúšťačmi (katalyzátormi), ktoré

⁴⁰ TÓTHOVÁ, L a D. ŠLOSÁR. Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch.

⁴¹ ROSS, J. I. Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model.

⁴² STIFTUNG, B. ed. Strategies for Combating Right-Wing Extremism in Europe.

priamo ovplyvňujú výskyt radikalizácie.⁴³ Umožňujúce podmienky sa vo väčšine prípadov nachádzajú na makro štrukturálnej úrovni. Ide najmä o procesy charakterizované demografickými rozdielmi, vplyvmi globalizácie, prebiehajúcou modernizáciou, individualizmom, atomizáciou spoločnosti, relatívnou depriváciou a veľkými triednymi rozdielmi ovplyvňujúcimi životy ľudí zásadným spôsobom. Negatívne dopady, vyplývajúce z týchto javov, si jedinci v rámci každodenného života nemusia kognitívne uvedomovať. Radikálne skupiny vyzdvihujú tieto javy a dávajú ich do súvislosti so zlyhaním vlády, štátnej administratívy, či samotnej spoločnosti. Práve prostredníctvom zvýrazňovania negatívnych javov v spoločnosti podporujú všeobecnú nespokojnosť. Pociťovaná krivda z nerovného delenia zdrojov spoločnosti a iné štrukturálne predpoklady môžu motivovať ako na individuálnej, tak aj skupinovej úrovni. Ide o motivujúce príčiny, ktoré možno charakterizovať ako nespokojnosť na osobnej a skupinovej úrovni, ktoré zároveň motivujú k hľadaniu zmeny.⁴⁴

Vodcovia radikálne orientovaných skupín prepájajú existujúcu nespokojnosť vychádzajúcu zo štrukturálnej roviny až do roviny osobných a skupinových motivácií. Symptómy spájajúce sa s radikalizáciou vychádzajú z hlbších problémov spoločnosti. Navyše pomocou radikálnej ideológie ponúkajú svoj pohľad na veci tak, ako sú podľa ich názoru reálne. Presviedčajú verejnosť na akcie, ktoré sú podľa nich nevyhnutné pre zmenu stavu.

Akcelerátory, ktoré existujú v spoločnosti, môžu vytvárať predpoklady pre vznik radikalizácie. Môžu ju uľahčovať, ale nie sú primárnymi príčinami jej vzniku. Za akcelerátory možno považovať moderné médiá, dopravu, komunikačné technológie, slabú sociálnu kontrolu, či nevhodný mocenský prístup zo strany štátu.

Spúšťačmi radikalizácie sú väčšinou citlivo vnímané politické udalosti, svojvôľa štátu, problémová ekonomická situácia, vysoká miera nezamestnanosti, aktivity opozičných strán, zásahy štátu do ľudských alebo občianskych práv, aktivity dominantnej národnostnej skupiny voči menšinám, zásahy iného štátu a podobne. Tieto faktory sú najmenej predvídateľné. Tá istá politika nemusí mať v rôznych štátoch a časových obdobiach rovnaký efekt. Napríklad neprimerané použitie sily zo strany štátu voči protestujúcim, ktoré môže byť vnímané zo strany verejnosti ako nespravodlivé a neakceptovateľné, môže zapríčiniť náhly výbuch radikálneho násillia, alebo pôsobí opačne teda tak, že utlmí vášne protestujúcich. Sú to

⁴³ CRENSHAW, M. The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century.

⁴⁴ CRENSHAW, M. The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century.

extrémne politické javy, ktoré môžu priviesť jedincov k radikalizácii a odporu, keďže bežné prejavy nespokojnosti nevedú k náprave.⁴⁵

Pri modelovaní sociálneho priestoru s výskytom radikalizácie, je potrebné v prvom rade identifikovať organizačné predpoklady radikalizácie. Pri modelovaní radikalizácie možno na organizačný priestor radikalizácie skúmať z dvoch perspektív:⁴⁶

- prvú perspektívu ponúka teória racionálnej voľby,
- druhú perspektívu ponúka organizačná teória.

Obidve perspektívy zdôrazňujú odlišný pohľad na vznik radikalizácie a jej fungovanie v spoločenskom priestore. Z jednej perspektívy je radikálne hnutie považované za racionálny systém, ktorý patrí do demokratickej spoločnosti. Táto perspektíva umožňuje na základe príslušnosti k radikálnemu hnutiu rozlišovať medzi sympatizantmi, radovými členmi, špecializovanými náborármi, akčnými či funkčnými lídrami, spirituálnymi lídrami a podobne. Všetky tieto pozície v radikálnom hnutí predstavujú rôzne strategické záujmy, ktoré vyžadujú špecifické schopnosti, ktoré predurčujú jedincov do daných pozícií. Radový radikalizovaný jedinec vo väčšine prípadov nemá dostatočnú organizačnú, logistickú kapacitu ani zdroje aké majú lídri.⁴⁷

Organizačné teórie kritizujú teóriu racionálnej voľby pre prehnaný akcent na strategický vplyv radikálnych skupín. Takýto vplyv má skôr vnútorná dynamika a nie kalkulácia s vonkajšími vplyvmi. Práve vnútorná dynamika skupiny je to, čo motivuje jej členov k radikalizácii. Napriek tomu, že jedným z existenčných cieľov skupiny je zabezpečiť jej prežitie, vodcovia majú potrebu zdôrazňovať vlastnú významnosť. Získavanie členovia sú často motivovaní pre vstup do radikálnej skupiny aj inými, ako ideologickými dôvodmi. Ide najmä o dôvody súvisiace s potrebou zaradenosti, potrebou získania sebahodnoty, potrebou sebarealizácie, potrebou získania sociálneho statusu a reputácie, alebo ponuka materiálnych ziskov pre seba či rodinu. Práve dôvody, ktoré nie sú spojené s ideológiou naznačujú, že samotná skupina ponúka hodnotu už získaním členstva v skupine.

Problémy v organizácii radikálnych skupín sa spravidla spájajú s prehlbovaním názorového nesúlada s tým, ako dosahovať proklamované ciele a či tieto ciele skutočne sú cieľmi pre ktoré je potrebné sa angažovať. Môže ísť aj o nesúhlas členov skupiny s používanými metódami, technikami a postupmi, ktoré sú využívané na dosahovanie cieľov skupiny. Ich kritiku obvykle vyjadruje slogan „menej slov a viac činov“. Ide o organizačné

⁴⁵ BJORGO, T. ed. *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward.*

⁴⁶ MOGHADAM, A. *The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach.*

⁴⁷ MOGHADAM, A. *The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach.*

dôvody, ktoré radikalizovanú skupinu, ako špecifickú formu organizácie, z vnútra rozkladajú či iným spôsobom negatívne ovplyvňujú jej fungovanie. Tento rozkol môže vyústiť do rozštiepenia skupiny v súvislosti s odchodom umiernených alebo ultraradikálnych členov, ktorí si môžu vytvoriť samostatnú skupinu, frakciu alebo organizáciu.

Nevýhodou teórie racionálnej voľby, oproti organizačnej teórii je, že sa nezaobrá vysvetlením, prečo iba určitá časť jedincov, ktorá sa nachádza v rovnakých štrukturálnych podmienkach, preferuje príklon k radikalizácii. Oproti tomu na základe psychologických faktorov je možné vysvetliť, prečo len malá časť nespokojných jedincov v spoločnosti sa radikalizuje. Pritom je zrejmé, že štrukturálne podmienky majú vplyv na výskyt radikalizácie.

V oblasti radikalizácie, na základe empirických poznatkov, boli vytvorené viaceré modely, ktoré ponúkajú pohľad na radikalizáciu z odlišných, alebo obdobných perspektív. Rozdielnosť východiskovej roviny skúmania radikalizácie ovplyvňuje celý model. Ponúkame výber z modelov, ktoré vznikli a sú využívané v priestore Európskej únie pri riešení radikalizácie, extrémizmu a terorizmu a sú využiteľné pomáhajúcimi profesionálmi.

2.1 Model schodiska

Model schodiska vychádza z predpokladu, že radikalizačný proces by sa nemal chápať ako plynulé kontinuum začínajúce radikalizáciou a končiacie najkrajnejším terorizmom. Radikalizačný proces je chápaný ako postupné stúpanie po schodisku.⁴⁸ Vychádza z metafory schodiska v budove s piatimi poschodiami. Schodisko sa smerom nahor zužuje, čo symbolizuje, že na vyšších poschodiach je menej osôb ako v prízemí budovy. Na prízemí sú jedinci, ktorí ešte nevstúpili do procesu radikalizácie. Keď sú vo svojom živote konfrontovaní s problémami, ktoré ovplyvňujú ich radikalizáciu, môžu sa posunúť na vyššie poschodie. Na vrchole budovy sú jedinci, ktorí sú radikalizovaní a sú ochotní spáchať teroristické činy. Prešli celým procesom radikalizácie od jeho začiatku až do konca. Na každom poschodí budovy zohrávajú úlohu konkrétne psychologické procesy, ktoré súvisia s voľbou, či zostúpiť na prízemie, ostať na danom poschodí, alebo vystúpiť na vyššie poschodie. Procesy, ktoré prebiehajú na jednotlivých poschodiach možno uviesť nasledovne.

Jedinci na prízemí prežívajú vo svojom živote nespravodlivosť a frustráciu. Podstatným dôvodom môžu byť sociálne, ekonomické, politické pull a push faktory alebo hrozby, ktoré negatívne zasahujú do osobnej či kolektívnej identity. Nespravodlivosť a frustráciu možno v tomto prípade rozdeliť do šiestich kategórií. Môže ísť o legálnu, etnickú, rasovú,

⁴⁸ MOGHADDAM, F. M. The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration.

ekonomickú, sociálnu, náboženskú a politickú frustráciu.⁴⁹ Frustrácia prevažne pramení skôr z vnímanej nespravodlivosti alebo nedostatku, než zo skutočne existujúcej nespravodlivosti alebo nedostatku. Na tomto základe dochádza k získaniu určitého stupňa predispozície k radikalizácii prostredníctvom:⁵⁰

- subjektívneho vnímania deprivácie, nespravodlivosti, blokovanej sociálnej mobility,
- vnímanej hrozby pre svoju identitu, ktorá je antagonizovaná rastúcou globalizáciou.

Prízemie predstavuje vstupné poschodie, pravdepodobne s najväčším počtom jedincov v dôsledku rozšíreného vnímania objektívnej, ale i relatívnej deprivácie a nespravodlivosti. Táto nespravodlivosť sa častejšie týka situácie skupiny, do ktorej patria, ako ich osobnej situácie. Väčšina jedincov na prízemí nepremení svoju nespokojnosť na činy. Ale niektorí to spravia a tak postúpia o jedno poschodie vyššie.

Prvé poschodie je vnímané ako priestor ponúkajúci možnosť boja proti nespravodlivému zaobchádzaniu. Na prvom poschodí jedinci vyhľadávajú príležitosť urobiť niečo s nespravodlivým zaobchádzaním, ktoré zažívajú. Obzvlášť je potrebné zvýrazniť výskyt dvoch psychologických faktorov, ktoré môžu ovplyvniť správanie jedincov na tomto poschodí. Ide o faktor príležitosti na osobnú mobilitu a faktor vnímania procedurálnej nespravodlivosti. Čím viac jedinci pociťujú, že nemajú príležitosť presunúť sa na vyššiu spoločenskú úroveň, tým viac majú tendenciu posunúť sa na ďalšie poschodie v radikálnej kariére. Jedinci na prvom poschodí sú vedení najmä k vnímaniu:⁵¹

- zablokovanej vertikálnej sociálnej mobility a vylúčenia z politického rozhodovania. To u nich vytvára pocit nespravodlivosti. Existujúce postupy a systémy pravidiel považujú za nelegitímne,
- vytesnenej agresie. Pritom ostatných obviňujú z problémov, ktoré subjektívne pociťujú.

Dôvodom radikalizácie môže byť aj pociťovaný nedostatok možností ovplyvňovať svojimi rozhodnutiami smerovanie svojho vlastného života.

Na druhom poschodí, vnímanom ako priestor vytesnenej agresie, vedú frustrácie a obavy, ktoré vyplývajú z neschopnosti zlepšiť svoju situáciu, k hľadaniu niekoho, kto nesie za danú situáciu vinu. Preto jedinci obracajú svoju agresiu voči typickému nepriateľovi, za ktorého je považovaná vláda, štátna administratíva, Európska únia, monopolné organizácie ekonomického ale aj neekonomického charakteru. Jedinci, ktorí aktívne hľadajú príležitosti na vykonanie agresívnych činov, nakoniec opustia druhé poschodie. Vystúpia vyššie, aby

⁴⁹ MOGHADAM, A. The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach.

⁵⁰ MOGHADAM, A. The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach.

⁵¹ ONDREJKOVIČ, P. Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov.

podnikli kroky proti nepriateľovi, ktorého na tomto poschodí identifikovali. Druhé poschodie sa vyznačuje vytesnenou agresivitou, často verbalizovanou, ale bez prepojenia s násilnými aktivitami. Pre zdôvodnenie prechodu jedinca do tretieho poschodia existuje len málo relevantných dôvodov. Okrem vedomého hľadania spôsobov, ako vykonať násilnú akciu, či radikálny čin, môže ísť o uskutočnenie odplaty za príkorie, ktoré jedinec zažil.⁵²

Tretie poschodie, vnímané ako priestor morálnej angažovanosti, predstavuje poschodie morálneho záväzku. Na tomto poschodí začínajú jedinci považovať radikálne organizácie za tieňový alternatívny svet, do ktorého patria. V tomto svete tieňov existuje paralelná morálka, ktorá ospravedlňuje boj, v ktorom sa hľadá ideálna spoločnosť všetkými možnými prostriedkami. Z pohľadu radikálnych organizácií sú radikalizovaní jedinci morálnymi osobami, zatiaľ čo nepriateľské subjekty nemajú morálku.

Jedinci, ktorí sa nachádzajú na treťom poschodí, sú vyhľadávaní radikálnymi organizáciami a presvedčaní aby sa k nim pripojili. Úloha radikálnej organizácie sa výrazne prejavuje práve na treťom poschodí, kde dochádza k výcviku a „morálnej angažovanosti“. Jedinci sa zúčastňujú na aktivitách, ktoré ich majú presvedčiť, že ciele radikálnej organizácie sú ich cieľmi a prostriedky, ktoré radikálna organizácia používa na dosiahnutie „ideálnej spoločnosti“, sú aj ich prostriedkami. Využívanie takých metód, ako metódy izolácie, príslušnosti, utajenia a strachu pôsobí na podporu a udržanie morálneho odpútania od ostatnej spoločnosti a pripútanie k radikálnej organizácii.⁵³

Jedinci, ktorí vystúpili na štvrté poschodie, sa stávajú členmi radikálnej organizácie. Štvrté poschodie je vnímané ako priestor kategorického myslenia a vnímanej legitimacy radikálnej organizácie. Vo väčšine prípadov sú jedinci prijímaní medzi členov organizácie na dlhšie obdobie. Často sa stávajú členmi bunky štyroch alebo piatich osôb, v ktorej majú prístup k informáciám výlučne iba o členoch vlastnej bunky. Okrem toho môžu byť prijatí ako pešiaci, ktorí vykonávajú násilné, niekedy aj samovražedné činy. Pobyt na štvrtom poschodí má zabezpečiť vstup jedinca do radikálnej organizácie. Tu sa regrúti socializujú a asimilujú podľa požiadaviek konšpiračného života radikálnej organizácie. Skupina podporuje kategorické dichotomické myslenie v limite „my - priatelia a oni - nepriatelia“. Zároveň je to tajné poslanie skupiny, čo podporuje narastajúcu izoláciu od zvyšku občianskej spoločnosti. Tlakom na prispôbenie sa jedinca a jeho poslušnosť voči organizácii sa zvyšuje

⁵² MOGHADAM, A. The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach.

⁵³ MOGHADAM, A. The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach.

pravdepodobnosť násilných činov členov organizácie. Zároveň sa blokuje a znemožňuje možnosť ich odchodu z radikálnej, extrémistickej či teroristickej organizácie.⁵⁴

Piate poschodie je vnímané ako priestor násilných radikálnych činov, extrémistických či teroristických činov. Na tomto poschodí sa jedinci učia postupom zameraným na obchádzanie inhibičných mechanizmov, ako sa vyhnúť inhibičným mechanizmom, ktoré by ich mohli odradiť od spáchania násilného činu. Na tomto poschodí sa učia vnímať ostatných jedincov, ktorí nepatria do ich skupiny, ako súčasť nepriateľa a jeho neprijateľných aktivít. Jedinci na piatom poschodí rozdeľujú svet na „my a oni“. To ospravedlňuje skutočnosť, že ostatní ľudia sa môžu stať cieľom násilia, alebo náhodnými či vedľajšími obeťami. Veria, že každý jedinec, ktorý aktívne neodporuje tomu, koho považujú za nepriateľa, môže byť obeťou ich činov. Piate poschodie je posledným krokom alebo operačnou fázou radikalizácie. Regrúti dostávajú kognitívne zdroje potrebné na prekonanie prirodzených inhibičných mechanizmov potrebných na zabíjanie ostatných:⁵⁵

- kategorizácia cieľa ako „nepriateľa“,
- zveličovanie rozdielov súvisiacich s tým, čo existuje v skupine a mimo skupinu,
- predchádzanie akýmkoľvek inhibičným mechanizmom, ktoré by mohli smerovať k umožneniu obeťam útoku uvedomiť si nebezpečenstvo a správať sa takým spôsobom, ktorý by mohol zmeniť útočníkov názor.

Tým sa proces radikalizácie uzatvára. Ďalšie pokračovanie možno predpokladať v smere rozvoja extrémizmu alebo terorizmu.

Vo vedeckých výskumoch nachádzame všeobecný konsenzus v tom, že veľká časť samovražedných atentátnikov je motivovaná túžbou po pomste. Motívom pomsty môže byť strata milovanej osoby alebo aktívne prežívanie sociálnej nespravodlivosti. Samovražedné atentáty môžu byť motivované aj povinnosťou riadiť sa prijatými hodnotami, rodinou, komunitou alebo náboženstvom. Neschopnosť jednať je vnímaná ako zrada vlastných ideálov, svojich blízkych, budúcnosti, Boha alebo vlasti. Vplyv majú aj ďalšie situačné okolnosti, najmä sociálna, ekonomická a organizačná úroveň, ktorá jedinca vybavuje a ovplyvňuje. Oproti tomu environmentálna úroveň poskytuje všeobecnejšie podmienky, ktoré môžu viesť k politickému, sociálnemu, ekonomickému alebo náboženskému násiliu.⁵⁶ Do tohto konceptu patria aj kultúrne, náboženské a politické sily, ktoré v danom prostredí pôsobia. Nejde však o

⁵⁴ MOGHADDAM, F. M. The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration.

⁵⁵ MOGHADAM, A. The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach.

⁵⁶ HARDWOOD, T. M., L. E. BEUTLER & G. GROTH-MARNAT. Integrative Assessment of Adult Personality.

rozhodujúci proces. Zásadnou dôležitou črtou situácie je to, ako jedinci vnímajú model radikálneho priestoru a jednotlivé vstupy, o ktorých si myslia, že ich majú otvorené. Aj keď model schodiska vychádza z vysvetlenia radikalizácie samovražedných útočníkov, je to model, ktorý mapuje prvé konkrétne kroky smerujúce k radikalizácii jedincov. Je to model založený na skúmaní možností zlepšenia sociálnej mobility v spoločnosti smerom nahor a overovaní príležitostí na tento postup. Východiskom sú ciele jedincov na prvom poschodí, ktorí ešte nie sú považovaní za radikalizovaných. Práca s motiváciou patrí do pôsobnosti pomáhajúcich profesionálov. Preto model schodiska vytvára priestor pre prácu pomáhajúcich profesionálov v sociálnom priestore pri ovplyvňovaní radikalizácie.

2.2 Gillov model radikalizácie⁵⁷

Podobný pohľad na proces radikalizácie ponúka model životnej dráhy, ktorá mapuje trajektóriu jedincov, ktorí sa stanú aktérmi násilných radikálnych činov. Model predpokladá, že jedinci zažili štyri kľúčové etapy na svojej ceste k radikalizácii.⁵⁸

- Prvá etapa. Jej obsahom je široký socializačný proces a vystavenie jedincov propagande, ktorá má sklon predisponovať publikum k násiliu a násilným činom.
- Druhá etapa. Jej obsahom je skúsenosť s „katalyzátorom,“ teda udalosťou, ktorá môže motivovať k rozvoju radikalizácie alebo k vstupu do radikálnej organizácie (účasť na demonštráciách, sociálna nespravodlivosť, postavenie sa zásahom polície, účasť na organizovaní demonštrácie, kriminalizácia členov hnutia).
- Tretia etapa. Jej obsahom sú niektoré už existujúce rodinné alebo priateľské väzby, ktoré uľahčujú náborový, ale aj radikalizačný proces. V tejto etape prebieha vstup do radikálneho prostredia.
- Štvrtá etapa. Jej obsahom je radikalizácia v skupine prostredníctvom internalizácie a polarizácie noriem a hodnôt skupiny.

Tieto štyri stupne sú považované za určité predpoklady, s ktorými majú všetci radikalizovaní jedinci osobnú skúsenosť. Poradie, v ktorom radikalizovaní jedinci zažívajú tieto etapy, sa môže meniť z prípadu na prípad. Závisí to najmä od osobnostných vlastností jedinca a od vonkajších faktorov, ktoré ovplyvňujú rozvoj radikalizácie. Každá etapa má osobitný význam pre proces radikalizácie. Jednotlivé etapy sa navzájom posilňujú, pričom vytvárajú ucelený model radikalizácie. V každej etape je možné vytvoriť priestor na pôsobenie pomáhajúcich

⁵⁷ GILL, P. Suicide Bomber Pathways Among Islamic Militants, Policing.

⁵⁸ GILL, P. Suicide Bomber Pathways Among Islamic Militants, Policing.

profesionálov. Budovanie prosociálneho priestoru vyžaduje koordináciu pôsobenia rôzne zameraných pomáhajúcich profesionálov.

2.3 Model McCauleyho a Moskalenkových mechanizmov radikalizácie⁵⁹

Tento model je postavený na mechanizmoch a úrovniach radikalizácie. Jednotlivým úrovniam priradzuje mechanizmy, prostredníctvom ktorých ich saturuje. Model identifikuje 12 mechanizmov radikalizácie, ktoré pôsobia na troch úrovniach:⁶⁰

- na úrovni jedinca,
- skupiny,
- masy.

Každá úroveň je podrobnejšie analyzovaná v nižšie uvedenej tabuľke. Model neponúka konkrétne zmapovanie rôznych ciest smerujúcich k radikalizácii jedinca. Taktiež nemá ambíciu ponúkať základnú, či unitárnu teóriu radikalizácie.

Autori modelu sa pokúšajú objasniť zastrešujúci koncepčný rámec radikalizácie, ktorý integruje rôzne vplyvy. Výskumné zistenia sú špecificky orientované na identifikovanie a rozpracovanie tých sociálno-psychologických procesov, ktoré spôsobujú politickú radikalizáciu. Keďže ide len o orientáciu na politickú radikalizáciu, možno predpokladať, že pri iných typoch radikalizácie, možno predpokladať niektoré odklony oproti identifikovaným zisteniam.

Ponúkaný zoznam možných vplyvov nie je vyčerpávajúci. Pri budúcich výskumoch autori predpokladajú, že môžu byť identifikované aj ďalšie, ako uvedené mechanizmy radikalizácie. V súlade s veľkým počtom výskumov radikalizácie a terorizmu možno očakávať, že politická radikalizácia bude pravdepodobne zahŕňať viac ako jeden mechanizmus spojený s cestou jedinca k radikalizácii. To potvrdzuje prevládajúci názor, že existujú mnohopočetné a rozmanité cesty vedúce jedincov a skupiny k radikalizácii a extrémizmu. Aj keď existujú rozmanité cesty k radikalizácii, bolo by vhodné sa zaoberať aj ich obsahom. Teda tým, s čím sa radikalizujúci jedinci, na svojom prechode z pozície konformného jedinca na pozíciu radikálneho jedinca, počas svojej cesty stretávajú. Zároveň je potrebné identifikovať, ktoré z týchto faktorov, tvoriacich obsah cesty, majú charakter pull

⁵⁹ McCAULEY, C. & S.MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.

⁶⁰ McCAULEY, C. & S.MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.

faktorov a ktoré pull faktorov z pohľadu radikalizácie, ale aj z pohľadu prevencie radikalizácie. Model poskytuje východiskovú štruktúru pre skúmanie aj iných obsahov v rámci mechanizmov radikalizácie.

Tabuľka č. 1

Úroveň radikalizácie	Mechanizmus
Individuálne	1. Osobná viktimizácia. 2. Politické opatrenia. 3. Pripojenie sa k radikálnej skupine – kľzavý priebeh. 4. Pripojenie sa k radikálnej skupine - sila lásky. 5. Posun radikalizácie v podobne zmýšľajúcich skupinách.
Skupina	6. Extrémna súdržnosť v izolácii a ohrození. 7. Súťaž o širšiu základňu podpory. 8. Konkurencia so štátnou mocou- kondenzácia. 9. V rámci vnútroskupinovej súťaže – štiepenie.
Masovosť	10. Mimo skupinový konflikt - politické zápasenie. 11. Mimo skupinový konflikt - nenávisť. 12. Mimo skupinový konflikt - mučenie.

Ku každému mechanizmu, je potrebné poskytnúť podrobnejší popis, ktorý vysvetlí obsah každého mechanizmu.⁶¹

1. *Individuálna radikalizácia osobnou viktimizáciou.* Tento prvý mechanizmus sa týka úlohy, ktorú v procese radikalizácie zohráva osobná strata. Jedinec sa radikalizuje z dôvodu, že sa stal obeťou a svoju bezmocnosť rieši radikalizáciou. Motívom radikalizácie tu môže byť pomsta za spáchaný protiprávny čin, strata osobnej slobody, ujma blízkej osobe, uväznenie osoby.

⁶¹ McCAULEY, C. & S.MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.

2. *Individuálna radikalizácia súvisiaca s politickými opatreniami.* Politické opatrenia, ktoré vyvolávajú určitú politickú udalosť alebo trend, môžu prispieť k radikalizácii jedinca. Často je ťažké oddeliť individuálny vplyv od skupinového vplyvu politického rozhodnutia.
3. *Individuálna radikalizácia spojením sa s radikálnou skupinou – kľzavý priebeh.* Pripojenie k radikálnej skupine je často pomalý a postupný proces, ktorý sa začína malými úlohami, ktoré vedú k väčšej zodpovednosti a riziku, než dôjde k zapojeniu jedinca do dôležitých násilných operácií.
4. *Individuálna radikalizácia spojením sa s radikálnou skupinou - sila lásky.* Táto cesta k radikalizácii vedie prostredníctvom osobných kontaktov. Jedinec je prijatý do skupiny prostredníctvom priateľov, kolegov, rodiny a milencov. Predpokladá sa určitý citový vzťah, ktorý tvorí základ pre prijímací mechanizmus. Štúdie psychológie malých skupín potvrdzujú, že so zvyšujúcou sa angažovanosťou dochádza k zvyšovaniu súdržnosti akejkoľvek, teda aj radikálnej skupiny.
5. *Skupinová radikalizácia v podobne zmýšľajúcich skupinách.* Táto cesta sa týka fenoménu posunu rizika alebo skupinovej polarizácie, pri ktorých dochádza k zvýšenej zhode jedincov v názorových otázkach a zároveň sa v ich názoroch uplatňuje extrémnejší postoj. Názorová jednota v hlavných otázkach týkajúcich sa radikálneho hnutia, patrí medzi významné faktory fungovania týchto skupín.
6. *Radikalizácia skupiny extrémnou súdržnosťou v izolácii a ohrození.* Malé ohrozené skupiny majú tendenciu vykazovať určité črty. Ide najmä o veľmi vysokú úroveň súdržnosti, ktorá zvyšuje tlak na dodržiavanie pravidiel správania a konsenzus internalizovanej hodnoty. Vnútoraná kohézia vytvára silné individuálne, ale aj kolektívne väzby a vzťahy.
7. *Radikalizácia skupiny v súťaži o širšiu podpornú základňu.* Tento spôsob radikalizácie vychádza zo súťaže o širšiu základňu podpory. Môže podnietiť radikálnejšie kroky skupiny na získanie tejto podpory. Existuje celý rad zdokladovaných príkladov tohto javu v pôsobení radikálnych skupín.
8. *Skupinová radikalizácia v konkurencii k štátnej moci - kondenzácia.* Štátna moc zohráva v procese radikalizácie významnú úlohu. Je považovaná za nepriateľa, s ktorým je potrebné bojovať. Dynamika konkurencie sa týka cyklu reakcií a proti reakcií medzi radikálnou skupinou a protistranou, ktorú predstavujú štátne orgány. Štátne orgány obvykle reagujú na zvýšenú násilnú aktivitu niektorých radikalizovaných jedincov, ktorí sa snažia svojím spôsobom oplatiť štátu násilie, ktoré od neho zažili.

9. *Skupinová radikalizácia v rámci vnútro skupinovej konkurencie - štiepenie.* Tento spôsob radikalizácie zahŕňa vnútroskupinový konflikt a úlohu ohrozenia v rámci skupiny na dosiahnutie dohody. Narušenie homeostázy v skupine vedie k hľadaniu nového obsahu, na ktorom sa zhodnú všetci členovia skupiny.
10. *Hromadná radikalizácia v mimo skupinovom konflikte - politické zápasenie.* Tento spôsob radikalizácie môže viesť k masovej radikalizácii. Hrozby, ktoré existujú mimo skupinu spoľahlivo vedú k väčšej súdržnosti skupiny a rešpektu k lídrom. Následne sa pristupuje k sankciám voči tým, ktorí hrozbu spôsobili.
11. *Hromadná radikalizácia v mimo skupinovom konflikte – nenávisť.* Tento spôsob radikalizácie sa uskutočňuje prostredníctvom dehumanizácie „nepriateľa“ členmi skupiny. Obvykle k tomu dochádza v tých prípadoch, keď dlhodobé násilie sa stáva extrémnejším, čo vedie k tomu, že protivníci sú vnímaní ako menejcenní. Nepriatelia sú označovaní ako „podľudia, opice, prasatá či nutné obeť.“
12. *Hromadná radikalizácia v mimo skupinovom konflikte – mučeníctvo.* Posledným spôsobom hromadnej radikalizácie je mučeníctvo. Radikálne skupiny uchovávajú v spomienkach svojich mučeníkov (alebo vodcov), aj keď vplyv mučeníkov, či svedkov na masové publikum nie je dostatočne zabezpečený.⁶² Ich pripomínanie prebieha prostredníctvom spomienkových aktov, ale aj násilných aktivít v období ich smrti.

Väčšina z uvedených 12 mechanizmov, má z pohľadu radikalizácie vo svojej podstate reaktívny charakter v závislosti od aktivity opozície. Oproti tomu iba dva skupinové radikalizačné mechanizmy sú relatívne autonómne. Prvým je individuálna radikalizácia spojenia s radikálnou skupinou – kĺzavý priebeh, ktorý v sebe obsahuje osvojenie si nových presvedčení a hodnôt v kontexte predchádzajúceho správania. Druhou je skupinová radikalizácia v podobne zmýšľajúcich skupinách. Tá sa zameriava na to, ako môže konkurencia v rámci skupiny, teda súperenie o postavenie, odmeny a prijatie, viesť k radikalizácii.

Napriek identifikácii rôznych fáz radikalizačného procesu sa štúdie radikalizácie zhodujú v tom, že existuje fáza individuálnych zmien (zvýšenie religiozity, hľadanie identity), ktoré sú posilnené prostredníctvom vonkajších aspektov (skúsenosť s diskrimináciou, rasizmus, odmietanie, pocit krivdy). K prechodu do násilnej radikalizácie zvyčajne dochádza až vtedy, keď sa jedinec socializuje s podobne zmýšľajúcimi jedincami. Tieto štádiá nie sú nevyhnutne sekvenčné a môžu sa tiež prekrývať. To znamená, že jedinec môže preskočiť fázu

⁶² McCAULEY, C. & S.MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.

dosiahnutia militantnej akcie alebo sa môže v ktoromkoľvek bode rozhodnúť a radikalizačný proces úplne opustiť.

Tento model je postavený na 12 dimenziách a troch úrovniach, čo ho odlišuje od iných modelov, ktoré pracujú s fázami radikalizácie prepojenými do jedného vnútorne uceleného modelu.⁶³ Pri radikalizácii dochádza k prepojeniu obsahu a štruktúry. Takže ústrednou teoretickou úlohou je vysvetliť dynamiku tohto prepojenia.

Integrácia jednotlivých úrovní, ktoré vysvetľujú vznik radikalizácie, sa ukázala ako obzvlášť obtiažná. Z uvedených dôvodov je možné sa vyhradzovať voči možnosti, že by jedna ucelená teória integrovala všetky rôzne vplyvy, ktoré privádzajú jedinca k radikalizácii a radikalizovanému násiliu. Na druhej strane možno konštatovať, že takáto koncepčná schéma nie je teoreticky nemožná.

2.4 Model radikalizácie Bartletta, Birdwella a Kinga⁶⁴

Model vychádza z analýz radikalizácie, pri ktorom bolo identifikovaných päť prvkov, ktoré autori považujú za prítlačivé na ceste k násilnej radikalizácii:⁶⁵

- **emocionálna motivácia konať tvárou v tvár nespravodlivosti vrátane:**
 - relatívneho nedostatku informácií o radikalizácii spojenej s hnutím,
 - prítlačivé a štvavé príbehy o tom, ako radikalizovaní jedinci boli napadnutí zlým subjektom, presadzujúcim liberálne záujmy,
 - všade prítomnosť radikálnych videí.
- **vzrušenie, dobrodružstvo a stabilita nebezpečnej kontrakultúrnej organizácie:**
 - zdôrazňuje sa úloha iných než náboženských dôvodov v tomto procese,
 - najmä príbehy obsahujúce vzrušenie a dobrodružstvo iných radikalizovaných jedincov.
- **status a interné čestné kódexy,**
- **tlak rovesníkov,**
- **nedostatok alternatívnych zdrojov informácií, ktoré by potenciálne mohli pôsobiť ako odklon z procesu radikalizácie.**

Tieto prvky zdôrazňujú dôležitosť vplyvu na úrovni skupiny a často nezamýšľané efekty pri eskalácii radikálnych postojov a správania. Väčšina radikálov (ktorí boli nenásilní) uviedla, že použitie násilia zvažovali, ale v konečnom dôsledku ho odmietli.

⁶³ McCAULEY, C. & S.MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.

⁶⁴ BARTLETT, J., J. BIRDWELL & M. KING. The Edge of Violence.

⁶⁵ KHALIL, J. The Three Pathways (3P) Model of Violent Extremism.

Najvýznamnejšími dôvodmi tohto odmietnutia bola existencia dobrých vzorov v čase dospievania, rodinní príslušníci s náboženskou orientáciou, kontakt s antiradikálnymi myšlienkami a vypočutie medzinárodne uznávaných vedcov na konferenciách či v online priestore. Jedným z hlavných zistení výskumu, bolo porovnávanie prijatia radikálnych myšlienok s inými sociálnymi patológiami. Kritickú úlohu v tomto prípade zohráva tlak zo strany rovesníkov. Radikalizácia súvisí s tým, do akej miery jedinci prijímajú myšlienky radikalizácie a do akej miery sú cudzie myšlienky považované za hodné napodobenia.⁶⁶

Tento dôraz na vplyv skupín rovesníkov má silné paralely s mainstreamovým kriminologickým výskumom skúmajúcim spolupáchateľstvo a ústrednú úlohu rovesníkov v chápaní etiológie delikvencie.⁶⁷ Najmä v spôsobe, akým si skupiny môžu vytvárať vlastné morálne prostredie a definovať, aké správanie je prijateľné v rámci samostatného sociálneho systému.⁶⁸ Členovia radikálnych skupín sú tlačení k určitej skupine z dôvodu existujúcich kognitívnych alebo afektívnych atribútov, ktoré sú spojené s jednotlivými pull alebo push faktormi radikalizácie. Sú priťahovaní do radikálnej skupiny a resocializovaní silami, ktoré existujú v rámci samotnej skupiny.

Úloha skupinovej dynamiky, ako resocializačného prvku, je určite dôležitá najmä pri vysvetľovaní náboru a procesoch radikalizácie. Stále existujú otázky k procesom vedúcim k získaniu jedinca, o už existujúcich atribútoch výberového procesu, pomocou ktorého niektorí jedinci prichádzajú do kontaktu s prostredím priaznivým pre hodnotové a morálne zmeny, ako i získavanie nových hodnotových a morálnych návykov.⁶⁹

2.5 Pyramídový model radikalizácie⁷⁰

Jedným z konceptov radikalizácie je pyramídový model, ktorý predpokladá postupný pohyb po jednotlivých úrovniach pyramídového typu. Vyššie úrovne v pyramíde sú spojené so zvýšenou saturáciou radikalizácie, ale so zníženým počtom zúčastnených jedincov. Tento model hľadá možnosti ako zastaviť radikalizáciu na jednotlivých úrovniach pyramídy, obmedziť podporu radikalizácie, najmä násilného extrémizmu. Zamieriava sa na odradenie jedincov od radikalizácie. Pyramídový model je rozdelený do štyroch úrovní, ktorých charakteristiku ponúkame:

⁶⁶ BARTLETT, J., J. BIRDWELL & M. KING. The Edge of Violence.

⁶⁷ HERETIK, A. Forezná psychológia.

⁶⁸ WADGY, L. The Psychology of Extremism and Terrorism: A Middle-Eastern Perspective.

⁶⁹ BOUHANA, N. & H. WIKSTRÖM PEROLOF. Theorizing Terrorism: Terrorism As Moral Action: A Scoping Study.

⁷⁰ McCAULEY, C. & S. MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.

Na vrchole pyramídy (4. úroveň) sú aktívni radikalizovaní jedinci, medzi ktorých sa zaradujú najmä tí, ktorí aktívne porušujú právne normy s cieľom podporovať radikalizáciu a extrémizmus v spoločnosti. Aktívnych radikalizovaných jedincov je stále relatívne málo. Iná je situácia ak vezmeme do úvahy aj počet tých, ktorí môžu sympatizovať s ich presvedčením a prejavmi.

Skupina sympatizantov zaujíma svoje miesto o úroveň nižšie (3. úroveň). Z tejto úrovne smerujú k radikalizácii. Aj keď sami sa nedopúšťajú žiadnych radikálnych alebo násilných činov, môžu poskytovať tichú podporu tým, ktorí sú na vrchole pyramídy, a pôsobiť inšpiratívne pre ostatných na nižších úrovniach.

Na nižšej úrovni (2. úroveň) sa nachádza oveľa väčšie zoskupenie, ktoré predstavuje všetkých jedincov a skupiny, ktorých považujeme za zraniteľných vplyvom radikálneho pôsobenia. Jednou z takýchto skupín sú mladí ľudia, ktorí sú ľahšie ovplyviteľní radikálnou propagandou a jej pôsobením.

Na úplnom dne pyramídy (1. úroveň) je širšia komunita, aj keď z modelu nie je jasné, aké široké toto zoskupenie vlastne je. Či komunita funguje ako synonymum pre občiansku spoločnosť alebo sa jedná o zoskupenie stratifikované niektorými kategóriami, napr. viery, ako je „moslimská komunita“ alebo nespokojná časť občianskej spoločnosti, ako sú odporcovia vlády, jedinci bez uplatnenia, alebo s nízkym uplatnením v spoločnosti a pod.⁷¹

Z perspektívy pyramídy, je miera radikalizácie prvkom, odlišujúcim aktívneho radikalizovaného jedinca od širšej základne sympatizantov a od neradikalizovaných jedincov. Model necháva otvorenú otázku, čo spôsobuje, že sa jedinec rozhodne pohybovať zo základne smerom k vrcholu pyramídy.⁷² Predpokladá sa, že v určitom zmysle ide o implicitný a lineárny priebeh procesu radikalizácie. V konečnom dôsledku môže dochádzať u niektorých jedincov až k účasti na extrémistických či teroristických činoch. Tento model nevytvára základné východiská pre tvorbu a rozvoj preventívnej politiky a preventívnych stratégií, zameriavajúcich sa na proces radikalizácie a samotnú radikalizáciu.

Predpoklady, s ktorými tento model pracuje, sa stali predmetom kritiky preto, lebo radikalizácia je nepredvídateľnejšia a komplikovanejšia ako predpokladaný lineárny proces, ktorý ponúka pyramídový model radikalizácie. Zároveň je potrebné pripustiť, že popis jednotlivých úrovní v pyramíde, možno prepojiť s procesmi radikalizácie z pohľadu zúčastnených subjektov a ich radikalizačnej kariéry.

⁷¹ BARTLETT, J., J. BIRDWELL & M. KING. The Edge of Violence. A radical approach to extremism.

⁷² McCAULEY, C. & S. MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.

2.6 Model štvorfázového radikalizačného procesu⁷³

Už samotný názov modelu signalizuje, že autor pracuje so štyrmi fázami radikalizácie, ktorými by mal jedinec prejsť v priebehu radikalizačného procesu. Model pracuje s fázami radikalizácie, s ich osobitnou charakteristikou, ktoré na seba nadväzujú. Ide o tieto fázy:

- *Predradikalizácia*: táto počiatočná fáza opisuje životnú situáciu jedinca pred radikalizáciou a pred odhalením a prijatím radikálnej ideológie. V tejto fáze sa pozornosť venuje rizikovým skupinám, ktoré vykazujú určitú zraniteľnosť. Ide o obdobie ako v druhej pyramídovej úrovni. Samotný model osobitne neidentifikuje rizikové skupiny, ktoré by sa mali v tejto úrovni vyskytovať.
- *Sebaidentifikácia*: táto fáza zahŕňa začiatky skúmania a oboznamovania sa s radikálnou filozofiou jedincom a postupné opustenie jeho starej identity. Je to začiatok spájania sa s podobne radikálne zmýšľajúcimi jedincami, a prijatie radikálnej ideológie za svoju vlastnú. Kognitívne otvorenie je katalyzátorom radikálneho hľadania a identifikácie s novými radikálnymi myšlienkami. Kognitívnym otvorením alebo krízou, sa označuje stav, v ktorom dochádza k otraseniu individuálnej sebadôvery vychádzajúcej z predchádzajúcich presvedčení a necháva ho otvoreným pre nové pohľady a názory na svet. Kognitívne otvorenie využíva širokú škálu spúšťačov, ktoré môžu slúžiť ako katalyzátory, vrátane:⁷⁴
 - ekonomických spúšťačov (strata zamestnania, blokováná mobilita),
 - sociálnych spúšťačov (odcudzenie, diskriminácia, rasizmus - skutočný alebo vnímaný),
 - politických spúšťačov (národné a medzinárodné konflikty, obmedzovanie ľudských práv, udalosti týkajúce sa radikalizovaných jedincov),
 - osobných spúšťačov (rozvod, smrť v blízkej rodine, problémy v sociálnych vzťahoch).
- *Indoktrinácia*: v tejto tretej fáze sa postupne zosilňuje presvedčenie jedinca až nakoniec si úplne osvojí radikálnu ideológiu. To vedie k presvedčeniu, že existujú podmienky a okolnosti, v ktorých je potrebná činnosť na podporu radikálnej organizácie. Túto fázu spravidla uľahčuje a riadi duchovný sprievodca.⁷⁵ Okrem vedenia stanoveným sprievodcom, je dôležité aj spojenie s podobne zmýšľajúcimi jedincami, čo smeruje k prehĺbeniu indoktrinácie. Je to podobné vymedzenie, ako na treťom poschodí modelu

⁷³ SAGEMAN, M. Understanding Terror Networks.

⁷⁴ STRAUS, C. A. Cognitive Theory of Cultural Meaning.

⁷⁵ MAY, C. Explaining reconviction following a community sentence: the role of social factors.

pyramídy, na ktorom jedinci smerujú k extrémizmu. Ale v tomto prípade pôsobenie zahŕňa posilňujúce ideologické pôsobenie. Úlohou skupiny je formatívne pôsobiť pri povzbudzovaní a posilňovaní radikálnych názorov a postojov.

- *Radikalizácia*: predstavuje poslednú operačnú fázu radikalizačného procesu. Členovia radikálnej skupiny akceptujú individuálnu povinnosť zúčastniť sa na násilných aktivitách. Pri týchto aktivitách seba označujú ako bojovníkov za pravdu a spravodlivosť. V konečnom dôsledku to znamená, že skupina podniká radikálne aktivity vrátane plánovania, prípravy a aktívneho porušovania právnych, sociálnych a kultúrnych noriem.⁷⁶

Napriek identifikácii rôznych fáz radikalizačného procesu, všetky štúdie sa zhodujú v tom, že existuje fáza individuálnych zmien (zvýšenie religiozity, agresívnejšie správanie, hľadanie identity), ktorá je posilnená prostredníctvom vonkajších aspektov, akými môžu byť skúsenosti s diskrimináciou alebo sociálnym vylúčením). Prechod k násiliu, ako súčasť radikalizácie, zvyčajne dochádza vtedy, keď sa jedinec socializuje s podobne zmýšľajúcimi jedincami, ktorí prijali násilie ako súčasť svojho radikálneho pôsobenia.

Jednotlivé fázy, s ktorými model pracuje, nie sú nevyhnutne sekvenčné. Môžu sa v niektorých prípadoch prekrývať. To znamená, že jedinec môže preskočiť fázu dosiahnutia radikálnej akcie alebo sa môže v ktoromkoľvek bode rozhodnúť a tento proces úplne opustiť, či vrátiť sa do predchádzajúcich fáz.

2.7 Wiktorowiczov model al-Muhajiroun⁷⁷

Al-Muhajiroun je nadnárodné islamské hnutie so sídlom vo Veľkej Británii, ktoré podporuje používanie násilia voči západným záujmom v moslimských krajinách a vytvorenie islamského štátu prostredníctvom vojenského prevratu. Model je postavený na radikalizačných procesoch, ktoré boli identifikované v Al-Muhajirounskom hnutí.

Špecifikom tohto modelu je, že kladie väčší dôraz na úlohu, ktorú zohráva sociálny vplyv pri vstupe jedinca do radikalizovanej islamskej skupiny. Model identifikuje štyri kľúčové procesy, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť, že sa jedinec pripojí k radikálnemu hnutiu. Cieľ a obsah kľúčových procesov je nastavený tak, aby presvedčil jedinca k aktívnemu zapojeniu sa do činnosti hnutia. Celý radikalizačný proces pozostáva zo štyroch procesov, ktorými sú:⁷⁸

⁷⁶ SAGEMAN, M. Understanding Terror Networks.

⁷⁷ WIKTOROWICZ, Q. Joining the Cause: Al-Muhajiroun and Radical Islam, The Roots of Radical Islam.

⁷⁸ WIKTOROWICZ, Q. Joining the Cause: Al-Muhajiroun and Radical Islam, The Roots of Radical Islam.

- *kognitívne otvorenie*; Predstavuje proces ku ktorému dochádza vtedy, keď sa jedinec stane vnímavým voči možnostiam, ktoré ponúkajú nové myšlienky a svetonázory,
- *náboženské hľadanie*; Predstavuje proces v ktorom jedinec hľadá zmysel svojho a spoločenského života prostredníctvom náboženského rámca,
- *zarovnanie rámcov*; Predstavuje proces, v ktorom verejné zastúpenie ponúkané radikálnou skupinou, dáva zmysel hľadajúcemu jedincovi a priťahuje jeho počiatočný záujem,
- *socializácia*; Predstavuje proces v ktorom jedinec prechádza náboženskou prípravou, ktorá uľahčuje indoktrináciu, vytváranie novej identity a zmenu hodnôt.

Prvé tri procesy sú nevyhnutnými, teda predchádzajúcimi podmienkami pre štvrtý proces, ktorým je etapa socializácie. Vstup do skupiny vyžaduje, aby členovia boli otvorení a akceptovali kľúčové princípy posolstva hnutia. Často ide o rozsiahly proces, ktorý zahŕňa dlhodobé vystavenie jedinca myšlienkam radikálneho hnutia.⁷⁹ Proces zahŕňa okrem intenzívnych diskusií a rozhovorov, aj experimentovanie s alternatívnymi skupinami. Na rozdiel od mnohých ďalších modelov, hodnota tohto modelu spočíva v tom, že poskytuje empiricky podloženú štúdiu radikalizácie od príčin k dosahovaným účinkom. Oproti iným modelom nevychádza zo spätného štúdia násilnej radikalizácie. Tento model je obzvlášť významný, keďže vychádza zo skúmania súčasného radikálneho hnutia. Na druhej strane malá veľkosť výskumnej vzorky obmedzuje širšiu generalizáciu modelu.⁸⁰

2.8 Zhrnutie

Všetky skúmané modely poskytujú málo konkrétnych informácií o tom, ako dlho trval proces radikalizácie od počiatočnej fázy až po ukončenie radikalizácie. Radikalizácia prebieha postupne, obvykle počas dvoch až troch rokov. Sociologický profil radikalizovaných jedincov potvrdil dlhší proces radikalizácie, ktorý začal až desať rokov pred ich zatknutím.⁸¹ Záverečná fáza radikalizácie identifikovaná, ako fáza v ktorej sa jedinec zúčastňuje útokov, môže nastať veľmi rýchlo. V týchto prípadoch je uvádzané aj kratšie obdobie, ako niekoľko týždňov. Je to v tých prípadoch, keď členovia radikálneho hnutia akceptujú skupinové rozhodnutie podniknúť útok. Táto rýchla eskalácia radikalizácie je uvádzaná vo viacerých výskumoch

⁷⁹ SILKE, A. Holy Warriors: Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization.

⁸⁰ WIKTOROWICZ, Q. Joining the Cause: Al-Muhajiroun and Radical Islam, The Roots of Radical Islam.

⁸¹ REINARES, F. Towards a Social Characterisation of Jihadist Terrorism in Spain: Implications for Domestic Security and Action Abroad.

extrémizmu a terorizmu, aj keď chýbajú údaje o počte radikalizovaných jedincov, ktorí to zažili.⁸²

Bežnejšie sa stretávame so štúdiami, ktoré uviedli niekoľko možných faktorov, zvyčajne z rôznych sociálno-psychologických modelov, ale nedokázali bližšie špecifikovať interakcie medzi týmito faktormi. Nedošlo k tomu, aj keď boli urobené pokusy o vytvorenie alebo testovanie teórií a modelov radikalizácie, alebo o vysvetlenie radikalizačných procesov.⁸³ To, čo teórii radikalizácie stále chýba, je plne integrujúci pohľad na všetky úrovne vysvetlenia vzniku radikalizácie. Chýba taký pohľad, ktorý by umožnil spoločnosti posúdiť, ktoré koreláty sú príčinami a ktoré sú iba znakmi alebo symptómami radikalizácie.⁸⁴ Tieto faktory sú ďalej zvažované a hľadajú sa kľúčové vysvetlenia súvisiace s radikalizačným procesom. Kritickou otázkou zostáva, prečo sa jeden človek žijúci v rovnakých podmienkach radikalizuje a druhý nie.

⁸² BARTLETT, J., J. BIRDWELL & M. KING. The Edge of Violence.

⁸³ CRENSHAW, M. The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century.

⁸⁴ BOUHANA, N. & H. WIKSTRÖM PEROLOF. Theorizing Terrorism: Terrorism As Moral Action: A Scoping Study.

3. Teórie radikalizácie založené na pull a push faktoroch

Teória pull a push faktorov radikalizácie patrí k teóriám, ktoré sa zaoberajú inicializáciou deviantneho správania až po radikalizáciu. Ide o teoretické východiská, ktoré vychádzajú zo skúmania charakteru príčin radikalizácie a zároveň zo zamerania faktorov radikalizácie. Pomerne komplexne rozdeľujú faktory do dvoch kategórií. Faktory, ktoré spôsobujú radikalizáciu jedincov z rôznych sociálnych vrstiev, sú rozdelené do kategórie „push“ faktorov a kategórie „pull“ faktorov. Tieto faktory možno prekladať ako faktory tlaku a faktory ťahu.⁸⁵

Medzi sociálnymi faktormi, môžeme identifikovať nosné „push“ a „pull“ faktory, ktoré je možné rozdeliť do siedmych základných skupín:⁸⁶

- pull a push ekonomické faktory,
- pull a push politické faktory,
- pull a push sociálne faktory,
- pull a push psychologické faktory,
- pull a push kultúrne faktory,
- pull a push náboženské faktory,
- pull a push environmentálne faktory.

Hlavným problémom teórie „Pull a push faktorov“ je, že sa obmedzuje na simplistický vzťah „príčina – následok.“ Ak sa pri posudzovaní dvoch, alebo viacerých javov, zohľadňuje dostatočná početnosť a detailnosť jednotlivých znakov, zisťujeme medzi nimi rozdielnosti. Preto je potrebné posudzovať dostatočný počet znakov, aby sme mohli definovať konkrétny jav. Žiadny jav nespôsobuje len jedna identifikovaná príčina. Vnímanie príčinných vzťahov spôsobuje, že príčinu vnímame ako tú, ktorá vysvetľuje daný jav. Pri posudzovaní javu vzťahom príčina a následok sa obvykle prejaví, že jav je závislý aj na ďalších príčinách. Prehodnocovaním jednotlivých príčin dochádza k odhaľovaniu ďalších príčin. Identifikácia príčin, prináša obraz o vzniku určitého javu alebo následku. Príčina spravidla nespôsobuje následok samotná, alebo vo vzájomnej súvislosti s inými príčinami.⁸⁷ Identifikácia príčin, ktoré vyvolávajú jav, umožňuje pomáhajúcim profesionálom s daným javom pracovať. Poznanie príčin, bez ktorých by nevznikol iný stav alebo jav, je základom nastavenia

⁸⁵ UHEREK, Z. Migrace a formy soužití v cílových prostorech.

⁸⁶ DOLEJŠ, M., O. SKOPAL, J. SUCHÁ a kol. Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů.

⁸⁷ KRAVČÁKOVÁ, G. a kol. Organizačné správanie.

intervenčných stratégií. Pre prevenciu je významné poznať, ktoré príčiny predchádzajú riešenému javu, vyvolávajú ho, alebo uľahčujú ich rozvoj. Príčinou označujeme všetko, čo je v príčinnej súvislosti so vznikom javu. Teória „pull“ a „push“ faktorov nepracuje s ďalšími faktormi, ktoré nie sú zaradené medzi „pull“ a „push“ faktory. To môže skresľovať úplnosť identifikovaných faktorov, ktoré môžu ovplyvňovať vznik a rozvoj radikálneho správania.⁸⁸

Teoretické koncepcie radikalizácie z pohľadu „Pull a push faktorov“ vychádzajú z dvoch teórií, ktorými sú:⁸⁹

- *teória relatívnej deprivácie* súvisí s frustráciou jedincov a poskytuje účinné vysvetlenie prečo sa ľudia radikalizujú. Pri závažných alebo rýchle prebiehajúcich zmenách podmienok, ktoré jedinec nevie ovplyvniť (existenčné ohrozenie, zmeny v morálnych hodnotách, rýchle prebiehajúce krízy) v prípade, že nie sú zhodné s postojmi jedinca (názory, postoje, hodnoty, normy), jeho osobným prístupom (nastavenie existenčných podmienok), postupne vedú jedinca k radikálnym postojom (odporu, nespokojnosti), ktoré môžu viesť až k radikalizácii,
- *teória expozície* súvisí s kontamináciou. Radikalizácia nie je priamočiary proces, ktorý by nevyhnutne vznikal z existujúcich prejavov frustrácie, poznania radikálnej filozofie alebo z nesúhlasu s politickou situáciou, či ekonomickými problémami. Radikalizácia je väčšinou založená na zdôvodneniach, ktoré prinášajú radikálne závery a sú spojené s bežným životom jedinca. Preto ho vo väčšej miere oslovujú, ako tie javy, ktoré sa ho bezprostredne netýkajú. S určitou pravdepodobnosťou možno tvrdiť, že tieto zdôvodnenia vypĺňajú morálnu a existenciálnu prázdnotu, ktorú jedinci zažívajú.

Medzi teórie, ktoré z rôznych perspektív rozpracovávajú teóriu „Pull a push“ faktorov vedúcich k radikalizácii môžeme zaradiť najmä:⁹⁰

- *Teóriu sociálnej identity.*
- *Teóriu relatívnej deprivácie.*
- *Teóriu sietí.*
- *Kumulatívne teórie radikálneho správania.*
- *Teóriu sociálnych konfliktov.*
- *Sociálne teórie.*

⁸⁸ UNGER, R. Falošná nevyhnutnosť: Anti-nevyhnutná sociálna teória v službách radikálnej demokracie.

⁸⁹ LICHNER, V., D. ŠLOSÁR, K. ŠIŇANSKÁ, L. TÓTHOVÁ, J. PLAVNICKÁ, M. HALACHOVÁ, V. VASILEOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, J. KAHAN, J. ŠIMKO. Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch.

⁹⁰ UHEREK, Z. Migrace a formy soužití v cílových prostorech.

- *Teóriu sociálneho kapitálu.*

*Teória sociálnej identity.*⁹¹ Definície sociálnej identity sa vyvíjali súbežne so skúmaním dynamiky medziskupinových konfliktov. V širšom zmysle poskytuje sociálna identita jedincom zdieľanú kolektívnu reprezentáciu toho, kto sú a ako by sa mali správať ako členovia skupiny do ktorej patria. Východiskom teórie je vedomosť jedinca, že patrí do určitej sociálnej skupiny spolu s určitými požiadavkami a hodnotovými významami, ktoré sú vlastné členom tejto skupiny.

Sociálna identita, označuje členstvo jedinca v sociálnej skupine, ktorá mu ponúka hrdosť a sebahodnotu. Zároveň mu predpisuje, čo je považované za prijateľné správanie člena skupiny voči vlastnej skupine, ale i vonkajším skupinám. Procesy súvisiace so sociálnou identitou zahŕňajú mimoskupinovú diferenciáciu, súťaživosť a antagonizmus. Tieto procesy môžu za určitých podmienok prerásť do medziskupinového násillia.⁹²

Pre chápanie identity z pohľadu radikalizácie je dôležitá aj predstava, že identita ako sociálny konštrukt je formovaná viacerými faktormi. Reaguje na zmeny v dlhodobých medziskupinových vzťahoch a bezprostredné interaktívne kontexty, na základe čoho rozbieha základné sociokognitívne mechanizmy.⁹³ To znamená, že sociálna identita jedinca, a z nej vyplývajúce správanie, sú produktmi sociálnych kontextov vrátane hrozieb, frustrácií v sociálnych a ekonomických vzťahoch.

Pojem sociálna identita sa zvyčajne prirovnáva k rolovej identite. Rolová identita označuje funkcie jedinca v spoločnosti. Jedinca môže mať súčasne viac ako jednu rolovú identitu. Tieto rolové identity predpisujú konkrétne funkcie pre jedinca v rámci spoločnosti. Práve rolová identita ho odlišuje od iných jedincov.⁹⁴

Z pohľadu radikalizácie je dôležité oddeliť rolovú identitu od sociálnej identity. Sociálna identita ponúka význam, zatiaľ čo rolová identita prideluje funkcie. Radikálna skupina, vďaka kolektívnej identite, vytvára pre seba hodnotu, ktorú pripisuje členstvu v skupine. Prostredníctvom kolektívnej identity formuje jedinca v oblasti sociálnej identity a svetonázoru. Rolová identita jedinca mu môže predpísať jeho funkciu v rámci radikálnej skupiny.⁹⁵

⁹¹ SMITH, L.G., J. GAVIN, E. SHARP. Social identity formation during the emergence of the occupy movement.

⁹² STETS, J. E. & P. J. BURKE. Identity Theory and Social Identity Theory.

⁹³ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation.

⁹⁴ HUDDY, L. From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory.

⁹⁵ HOGG, M. A. From Uncertainty to Extremism: Social categorization and Identity Processes.

Rozdiel medzi sociálnou a rolovou identitou tiež objasňuje význam skupinovej príslušnosti k procesu radikalizácie. V tomto smere môžeme pracovať s depersonalizáciou, ktorá je spojená so stelesnením prototypu člena skupiny radikalizovaným jedincom. Výsledkom depersonalizácie je, že jedinci posudzujú svoju vlastnú hodnotu na základe členstva a svojej role v skupine. Uľahčuje im to správanie v službách skupiny, aj keď by to malo znamenať sebaobetovanie.

Rozdiel je možné vidieť aj v tom, že sociálna identita súvisí so snahou jedinca nachádzať sa v zhode so zdieľaným hodnotovým systémom, vnímaním a postojmi členov skupiny. To uľahčuje rolu jedinca aj v extrémnom násilí, pretože bude konať v rámci prijateľných skupinových noriem. Ide o proces zvyčajne označovaný ako Groupthink.⁹⁶ Takýto spôsob myslenia vzniká v skupinách s vysokou mierou súdržnosti, ktorý je spojený so skupinovým tlakom na jedincov, ktorý je orientovaný na určitý spôsobom myslenia a konania. Výsledkom takéhoto tlaku je konformné správanie vo vnútri skupiny. Preto akékoľvek spochybňovanie správnosti názoru či postupu jednotlivými členmi skupiny nie je v skupine prípustné. Skupina názory, ktoré sú v rozpore so skupinovými názormi, potláča a považuje ich za neprípustné. Vymedzuje sa voči kritike členov skupiny.⁹⁷

Identita, sociálna identita a identita roly predstavujú nuansy, ktoré vysvetľujú, ako jedinci vnímajú to kým sú, do ktorej skupiny patria a ako sa majú správať ako členovia skupiny. Toto sú kľúčové otázky pre jedinca, ktoré prebiehajú prostredníctvom procesu radikalizácie a zapájania sa do násilných radikálnych alebo extrémistických aktivít.

Teória sociálnej identity pracuje so sociálnou identitou, ktorá je formovaná prostredníctvom štyroch procesov:⁹⁸

- sociálnej kategorizácie: sebaidentifikácia jedinca so sociálnou skupinou;
- pozitívnosti v skupine: pozitívne emócie, spolupatričnosť a sebaúcta produkované príslušnosťou k skupine;
- porovnanie medzi skupinami: porovnanie medzi rôznymi skupinami a vnímanie rozdielov v skupinovom stave;
- nepriateľstvo mimo skupiny: nepriateľstvo voči iným skupinám, ktoré vyplýva z medziskupinového porovnania a predstavy o nelegitímnosti medziskupinových mocenských vzťahov v spoločnosti.

⁹⁶ HUDDY, L. From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory.

⁹⁷ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation.

⁹⁸ STETS, J. E. & P. J. BURKE. Identity Theory and Social Identity Theory.

Teória sociálnej identity vychádza z toho, že ľudia prirodzene túžia po inklúzii a diferenciácii. Snažia sa patriť do určitej skupiny a majú tendenciu klasifikovať skupiny v rámci danej spoločnosti. Skupiny sa snažia udržať si svoje, vnímané vyššie postavenie, posilňovaním predsudkov a negatívnych stereotypov o ostatných skupinách.⁹⁹ Za určitých podmienok sa táto súťaž môže premietnuť do medziskupinového nepriateľstva až násilia.

Správanie jedinca je určené členstvom v skupine, ktorá mu ponúka spolupatričnosť, sebaúctu a rolu, ktorá jedinca uspokojuje. Pretože jedinec si toto členstvo váži, správa sa tak, ako to očakávajú kolektívne normy a hodnotový systém skupiny.¹⁰⁰ V dôsledku toho, sa jedinci zapájajú aj do násilností alebo konfliktov. Ide o dôsledok uplatňovania kolektívnych noriem spájajúcich členov vo vnútri skupiny a odlišujúcich ich od vonkajších skupín.

Akonáhle sa jedinec pridržiava radikálnej ideológie a základných kontextov, ktoré existujú okolo neho, často preberá exkluzívny svetonázor skupiny „my verzus oni“. Dynamika spolupatričnosti, sebarealizácie a hrdosť na svoju skupinu pripravuje jedinca, aby sa obetoval pre prežitie svojej skupiny. Tento proces je spoločný pre všetky radikálne skupiny, či už náboženské, etnické, ekologické, prípadne politické.¹⁰¹

Ak sa zaoberáme radikalizáciou, tak sociálnu identitu možno chápať ako súhrn individuálnych kognitívnych schopností, komparatívnej hodnoty skupinového statusu a pocitov z členstva v skupine. Tieto medziskupinové vzťahy môžu byť narušené politickými, ekonomickými a spoločenskými otrasmami.

Teória sociálnej identity určuje tri faktory súvisiace s hrozbami: legitimitu, stabilitu a neistotu. Špecifická analýza každého z týchto faktorov môže spájať sociálnu identitu s radikalizáciou. Medziskupinové vzťahy a nepriateľstvo mimo skupinu, sú úzko spojené s vnímaním stability a legitimitou v akejkoľvek spoločnosti. Keď skupina považuje existujúce medziskupinové vzťahy za nelegitímne, môže sa snažiť zmeniť svoje znevýhodnené postavenie prostredníctvom sociálneho modelovania reality a rozvíjaním alternatívnej identity, prostredníctvom ktorých môžu vytvoriť nový mocenský kontext.¹⁰²

Radikálne skupiny často oslovujú jedincov, ktorí sa snažia zmierniť svoju neistotu. Členstvo znižuje pochybnosti o sebe, pretože jedinci nadobúdajú silný zmysel pre to, kým sú a ako by mali konať. Pre členov niektorých sociálnych skupín vytvára potreba spolupatričnosti krízu identity poháňanú frustráciou zo súčasného stavu.¹⁰³ V reakcii na tieto

⁹⁹ HOGG, M. A. From Uncertainty to Extremism: Social categorization and Identity Processes.

¹⁰⁰ BROWN, R. Social Identity Theory: Past Achievements. Current Problems and Future Challenges.

¹⁰¹ BROWN, R. Social Identity Theory: Past Achievements. Current Problems and Future Challenges.

¹⁰² STETS, J. E. & P. J. BURKE. Identity Theory and Social Identity Theory.

¹⁰³ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation.

faktory posúvajú svoje členstvo do nadradenej skupiny. Radikálna skupina môže takýmto jedincom ponúknuť svetonázor, ktorý sa zhoduje s ich vlastným. Zároveň im poskytuje pocit morálnej nadradenosti voči okolitej komunite. Túžba radikálov izolovať sa od toho, čo majú podľa spoločnosti vnímať ako morálne, vytvára menejcennú spoločnosť okolo nich. To posilňuje ponuka novej morálky, ktorú ponúka radikalizovaná skupina. Tento jav sa zvyčajne pripisuje prevzatému pocitu morálnej nadradenosti.

Skupinám sa darí ovplyvňovať správanie, pretože vytvárajú kolektívnu identitu pre všetkých členov. Táto kolektívna identita je formovaná vnútroskupinovou súdržnosťou, tak aj nepriateľstvom mimo skupiny. Kľúčovým, pre pochopenie tohto vzťahu, je pojem „sebaponímanie“.

Kolektívna identita môže byť posilnená vonkajšími skupinami. Realita jednej skupiny je konštituovaná vnímaním a konaním inej skupiny. Obviňovanie ostatných skupín za nelegitímne medziskupinové vzťahy a za nespravodlivosť v danom kontexte umožňuje zachovanie sebaúcty členom skupiny vo vzťahu k vlastnej skupine. V prípade, ak chýba dobre formulovaná kolektívna identita, tak si ju skupina spravidla vytvorí tak, aby bola definovaná voči jasnému nepriateľovi. Tým sa vytvorí nová kolektívna identita, ktorá je založená na identifikácii toho, proti čomu (komu) sa skupina postavila.¹⁰⁴

Identitu možno klasifikovať do troch typov: legitimizujúcu identitu, identitu odporu a identitu v projekte. Osobitný význam pre radikalizáciu má identita odporu, ktorá konštruuje formy kolektívneho odporu proti inak nezniesiteľnému útlaku. Zvyčajne sa tak deje na základe identít, ktoré boli jednoznačne definované históriou, geografiou, biológiou, alebo inými kritériami. Tento odpor je zvyčajne konštruovaný aktérmi, ktorí sú nižšie postavení v hierarchii spoločnosti. Takíto aktéri sa pokúšajú vytvoriť kultúru odporu založenú na princípoch, ktoré sú v protiklade so zastávanými zásadami, alebo sa od nich významne líšia. Odpor smeruje voči hlavným spoločenským inštitúciám.

Identita odporu môže byť vytvorená skupinou protestujúcou proti mainstreamovej identite, čo znevýhodňuje členov skupiny. V prípade radikálnych skupín, tie si často vytvárajú identitu, ktorá sa líši od mainstreamovej identity a existuje hlavne na to, aby odolávala a vzdorovala utláčateľským mocenským štruktúram.¹⁰⁵

Sociálne nezaradení jedinci, môžu trpieť krízou identity a v dôsledku toho zmeniť skupinové členstvo pri hľadaní svojho začlenenia sa, ktoré by spĺňalo nimi hľadaný účel. Spolupatričnosť ešte viac upevňuje kolektívnu identitu, ktorú sociálna skupina ponúka svojim

¹⁰⁴ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation.

¹⁰⁵ HUDDY, L. From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory.

členom, najmä ak ide o hranice medzi skupinami, ktoré sú nepriepustné. To prináša zvýšenú súdržnosť v rámci skupiny a nepriateľstvo mimo skupiny, čo zase uľahčuje prechod k násiliu voči iným skupinám.¹⁰⁶ Hľadanie alternatívnych sociálnych identít je často odpoveďou na inú, ako rezistentnú identitu. Výzvy moderny a postmodernity priniesli odcudzenie mládeže a odpojili ju od sociálneho a kultúrneho dedičstva spoločnosti v ktorej vyrastali. Vo svetle represívnych vládnych štruktúr jedinci hľadajú asertívne alternatívne identity, ktoré by zvýšili ich sebaúctu.

*Teória relatívnej deprivácie.*¹⁰⁷ Táto teória vysvetľuje iniciačnú fázu radikalizácie, ktorá vychádza z procesov týkajúcich sa rozhodovania jedinca radikalizovať sa na základe faktorov, ktoré predpokladajú vznik a progres radikalizácie. Teória sa zaoberá prvkami pretrvávajúceho procesu rozhodovania, ktorý smeruje k radikalizácii. Vysvetľuje postupné pôsobenie radikalizačnej špirály v určitej sociálnej alebo vekovej skupine. Na základe rozširujúcej sa základnej bázy jedincov a skupín s podobnou orientáciou, vytvára sa rozširujúci základ, ktorý umožňuje tvorbu rovnako orientovaných skupín a komunit. Tým sa postupne zmenia skupinové procesy na komunitné. To má veľký význam pre tvorbu radikalizovaného spoločenstva. Už samotná existencia radikálneho spoločenstva vytvára priestor pre trvalú udržateľnosť radikálnych myšlienok.¹⁰⁸

Kritici teórie relatívnej deprivácie tvrdia, že nedokáže vysvetliť, prečo niektorí ľudia, ktorí môžu využívať svoje ľudské a občianske práva alebo zdroje, zlyhajú v účasti na spoločenských aktivitách a chcú dosiahnuť svoju radikalizáciu. Napriek absencii deprivácie dochádza k radikalizácii. Deprivácia môže byť jednou z príčin vedúcich k radikalizácii, ale určite nie je jedinou príčinou, ktorá môže spôsobiť radikalizáciu.

Teória sietí. Postupne, s narastajúcim počtom radikalizovaných jedincov v rovnakom sociálnom priestore, dochádza k vytváraniu neformálnych sietí, ktoré sú tvorené rôznymi skupinami radikalizovaných jedincov. Teória sietí vychádza z tvorby sociálnych sietí, ktoré sú založené na týchto východiskách:¹⁰⁹

¹⁰⁶ BROWN, R. Social Identity Theory: Past Achievements. Current Problems and Future Challenges.

¹⁰⁷ RUNCIMAN, W. G. Relatívna deprivácia a sociálna spravodlivosť: štúdia postojov k sociálnej nerovnosti v Anglicku dvadsiateho storočia.

¹⁰⁸ RUNCIMAN, W. G. Relatívna deprivácia a sociálna spravodlivosť: štúdia postojov k sociálnej nerovnosti v Anglicku dvadsiateho storočia.

¹⁰⁹ ŠLOSÁR, D., V. LICHNER, M. HALACHOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, Z. ŠOLTÉSOVÁ a J. ŠIMKO. Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny. BARABÁSI, A. L. V pavučině sítí.

- *osobné väzby*. Sú tvorené príbuzenskými, priateľskými, osobnými vzťahmi alebo vzťahmi v rámci komunity. Ide najmä o vzťahy medzi radikalizovanými jedincami, bývalými radikalizovanými jedincami a tými, ktorí predstavujú radikalizovanú základňu v danej komunite, krajine, ale aj v zahraničí;
- *vytváranie sociálnych a informačných väzieb*. Vedie k znižovaniu osobných nákladov a rizika pre ďalších jedincov z rovnako orientovaných radikálnych hnutí v danom sociálnom priestore. Umožňuje zjednodušený prístup do rôznych radikálnych organizácií bez potreby preukazovať príslušnosť k radikalizovaným skupinám prostredníctvom dlhodobej angažovanosti;
- *poskytovanie informácií, sociálnej alebo finančnej pomoci*. Sieť je tiež zdrojom psychickej opory, skupinovej spolupatričnosti, ekonomickej podpory, budovania sociálneho kapitálu v priestore poskytujúcom oporu radikalizujúcemu sa jedincovi;
- *utajenie, prístup len pre vyvolených*. Sieť vytvára pocit jedinečnosti a vyvolenosti jedincov, ktorým sprostredkováva príslušnosť k radikalizovanému hnutiu;
- *sieť radikalizovaných jedincov*. Pomáha pri integrácii iných radikalizovaných jedincov do radikálnych sietí v danej krajine a rozvíjaní radikálnych komunit. Siete radikalizovaných jedincov a skupín poskytujú prvotné informácie o situácii v radikálnom hnutí a vzťahoch ostatných členov spoločnosti k radikálnemu hnutiu. To im umožňuje ľahšie a jednoduchšie prekonávať prekážky v rozvoji radikálneho hnutia a vytváraní žiadúcich podmienok v cieľových priestoroch pre rozvoj radikalizácie. Ide najmä o podmienky súvisiace s priestorom stretávania, ekonomickými aktivitami hnutia, starostlivosťou o jednotlivých členov alebo s pomocou prístupujúcim členom.

Radikálne siete pomáhajú členom, ktorí sú zapojení do ich siete, prekonávať pocit segregácie a exklúzie. Súčasne môžu vytvárať, alebo označovať iných marginálnych a sociálne znevýhodnených jedincov či skupiny. Ovplyvňujú nielen destináciu v ktorej prebieha radikalizácia, ale aj množstvo jedincov prijatých do radikálnej siete. V neposlednom rade majú vplyv na sociálnu štruktúru, ktorá je tvorená radikalizovanými jedincami.

Sociálne sieťovanie tvorí súčasť širšej skupiny mechanizmov zahrnutých pod *teóriu kumulatívnych príčin*. Tieto mechanizmy vychádzajú z toho, že určitý sociálny proces vyvolá určitú zmenu v prostredí, ktorá spätne pôsobí na tento proces. Vytváranie radikálnych sietí patrí k ponukovej oblasti na strane radikálnych hnutí. Okrem toho aj veľa ďalších ponúk s podobným efektom, ktoré sa týkajú dopytovej oblasti.¹¹⁰ V tomto prípade ide najmä o

¹¹⁰ MITCHELL, Ch. Conflict, Social Change and Conflict Resolution.

zmeny v sociálnom statuse niektorých pracovných miest a vytváranie segmentovaného pracovného trhu pre radikalizovaných jedincov. Pokiaľ k týmto zmenám dochádza, potom sú mnohé z týchto spätnoväzobných efektov kumulatívnej kauzality ťažko ovplyvniteľné zásahom štátnej moci. To platí najmä v prípade obsadzovania určitých pracovných miest členmi radikálneho hnutia, čím sa stávajú len ťažko získateľné neradikalizovanými pracovníkmi. Kumulácia radikalizovaných jedincov na vybraných pracoviskách umožňuje pokračovať v procese radikalizácie aj v pracovnom čase a priestore. Tým sa uzatvára priestorová a časová os rozvoja radikálneho hnutia. Postavenie v štruktúre radikálnej skupiny sa prenáša do ďalších vzťahov, najmä pracovnoprávných a s nimi súvisiacich vzťahov.

Kumulatívne teórie radikálneho správania. Tieto teórie vychádzajú z predpokladu, že riziko radikalizácie sa zvyšuje v súvislosti s množstvom súčasne existujúcich rizikových faktorov. Čím je ich viac, tým skôr sa môže objaviť radikálne správanie. Kumulatívne teórie vychádzajú z toho, že na základe pôsobenia rôznorodých zdrojov, môžu vzniknúť rovnaké antinormatívne dôsledky. Úroveň rizika radikalizácie sa priamo prepája s početnosťou rizikových faktorov, ktoré sú súčasťou jedného alebo viacerých zdrojov.¹¹¹ Za príčinu radikalizácie možno považovať len taký jav, ktorý je v príčinnej súvislosti so vznikom alebo rozvojom radikalizácie. Takáto príčinná súvislosť musí byť preukázaná. Posudzovaný jav musí byť spôsobilý vyvolať účinok súvisiaci s radikalizáciou. V tomto kontexte je teória spojená s kauzálnou interpretáciou radikalizujúcich javov.

Táto teória pracuje aj s prvkami individuálnej odlišnosti pri pôsobení rovnakých rizikových faktorov na rôznych jedincov. Skúma sa vzťah rizikového správania jedinca so zvyšovaním rizika radikalizácie.

Teória sociálnych konfliktov. Táto teória vychádza z predpokladu, že jedinci a skupiny v rámci spoločnosti interagujú skôr na základe konfliktu ako konsenzu. Prostredníctvom rôznych foriem konfliktov majú jednotlivé skupiny tendenciu získavať rôzne množstvá materiálnych a duchovných zdrojov. Silnejšie skupiny majú tendenciu využívať svoju moc s cieľom jej udržania a pritom pri jej presadzovaní využívať slabšie skupiny.¹¹²

Teória sociálnych konfliktov považuje konflikt za hnaciu silu zmien. Konflikt vyvoláva rozpory, ktoré si vyžadujú riešenie. Silnejšie skupiny vytvárajú nové konflikty a rozpory v už prebiehajúcom konflikte. Celá ľudská história je výsledkom konfliktov, ktoré prebiehajú

¹¹¹ ŽIAKOVÁ, E. a kol. Sociálna práca. Teoretické východiská a praktické kontexty.

¹¹² MAREŠOVÁ, A., P. KOTULAN et al. Kriminologické a právni aspekty extremismu.

medzi triedami, vrstvami a skupinami, ktoré sa vyvíjali v priestore a čase, v súlade so zmenami v prostriedkoch spoločnosti na uspokojovanie jej hmotných potrieb, teda zmenami v podstate spoločnosti. Konflikt môže mať mnoho podôb a môže zahŕňať boj o rôzne typy zdrojov, vrátane postavenia jednotlivých skupín v spoločnosti. Sociálna štruktúra je tvorená konfliktmi a rozpormi. Rozpory v záujmoch a konflikty vznikajúce v zápase o obmedzené zdroje medzi skupinami sú základom sociálnej spoločnosti.¹¹³

Tieto rozpory môžu viesť k radikalizácii tých skupín, ktoré nemajú prístup k zdrojom, resp. sú im tieto zdroje prístupné len v obmedzenom rozsahu. Vyššie vrstvy sa pokúšajú zachovať si svoje privilégiá, moc a spoločenské postavenie. Preto sa snažia ovplyvňovať politiku, ekonomiku, právo, školstvo a ďalšie inštitúcie, aby chránili svoje postavenie a zároveň obmedzovali prístup k jednotlivým formám zdrojov. Nižšie vrstvy na rozdiel od vyšších vrstiev, majú veľmi odlišné záujmy. Vyplýva to z toho, že nižšie vrstvy nemajú jednotlivé formy kapitálu, ktoré by potrebovali chrániť. Jediné, čo nižšie vrstvy zaujíma, je získanie prístupu k zdrojom vyšších vrstiev. Nižšie vrstvy urobia všetko pre to, aby získali prístup k zdrojom vyšších vrstiev na základe ich demokratizácie a liberalizácie, pretože sa predpokladá, že tieto formy zdrojov majú význam pre ich budúci úspech.¹¹⁴

Rôzne spoločenské inštitúcie, napríklad ekonomický, právny a politický systém, sú nástrojmi vyšších vrstiev, ktoré slúžia na podporu ich záujmov. Nepodriadenie sa záujmom vyšších vrstiev môže viesť k radikalizácii, teda k voľbe takých metód, prostriedkov a postupov, ktoré možno považovať za radikálne a prostredníctvom ktorých sú narušované systémy využívané vyššími vrstvami.

*Sociálna teória.*¹¹⁵ Predstavuje analytické rámce, ktoré sa používajú na štúdium a tlmočenie spoločenských javov. Jej cieľom je podpora presnej komunikácie, dôsledného testovania, vysokej presnosti a širokej použiteľnosti. Tieto analytické rámce zahŕňajú:¹¹⁶

- absenciu rozporov,
- absenciu ambivalencie,
- abstraktnosť,
- všeobecnosť,
- presnosť, šetrnosť a podmienenosť.

¹¹³ GIDDENS, A. a kol. Úvod do sociológie.

¹¹⁴ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation.

¹¹⁵ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation.

¹¹⁶ SHULMAN, L. The Skills of Helping Individuals, Families, Groups and Communities.

Sociálna teória je štruktúrovaná z presne definovaných pojmov, výrokov, argumentov a podmienok rozsahu sociálneho javu.¹¹⁷ Snaží sa spochybnit' dôvody, pre ktoré ľudia obývajú svet takým spôsobom, ktorý zodpovedá ich spôsobu života. Teóriu zaujíma genéza vývinu jednotlivých foriem spolužitia a príčiny, ktoré smerovali k súčasnému stavu z pohľadu mocenských vzťahov, sociálnej štruktúry a sociálnych noriem.¹¹⁸ Zároveň skúma, aký je vzťah medzi jedincami navzájom, vzťahy medzi skupinami, komunitami a spoločnosťami. Teória skúma situáciu, v ktorej sa nachádzajú sociálne štruktúry, ako sa skúmaná situácia vyvíjala v časopriestore v rovnakých, ale aj rôznych kultúrach.¹¹⁹ V centre pozornosti sú nástroje použité na meranie charakteristík sociálneho života v určitom priestore a čase. Časopriestor v tejto teórii predstavuje základné východisko.

S teoretickou orientáciou, ktorá vníma svet z hľadiska moci a kontroly, je možné vytvoriť teóriu o násilnom správaní jedinca, ktorá obsahuje konkrétne kauzálne výroky ako: „Byť obeťou fyzického týrania vedie k psychickým problémom.“ To by mohlo viesť k predpokladu, že človek očakáva, že v konkrétnej sociálnej vzorke, „z týraného dieťa vyrastie plachý alebo násilný dospelý jedinec“. „V radikalizovanej rodine môžu vyrastať len radikalizovaní jedinci.“ Takéto predpoklady je možné otestovať skúmaním, či sú v súlade s realitou v spoločnosti.

Sociálna teória sa zameriava aj na skúmanie sociálnych štruktúr z pohľadu ich radikalizácie. Mocenské vzťahy často podporujú rozvoj radikálneho hnutia ako odpovede na nedostatočný prístup k moci a mocenským vzťahom.¹²⁰

Abstrakcia kauzálnych vzťahov pri radikalizácii umožňuje identifikáciu príčiny (prípadne príčin) a ich odlišenie od podmienok, v ktorých prebieha pôsobenie pull a push faktorov. Kauzálny vzťah má vždy určitý kontext, ktorý musí byť zohľadnený aj v prípadoch, kde sa príčiny zdajú byť jasné. Funkciu podmienok môžu často plniť kontextuálne premenné, ktorými môžu byť sociokultúrne a socioekonomické determinanty.

Odlíšenie príčin od podmienok radikalizácie nepatrí medzi jednoduché operácie. Vzťah medzi príčinami a podmienkami radikalizácie je z jedného pohľadu absolútny, ale z iného pohľadu relatívny. Príčiny a podmienky sú síce nevyhnutné pre vznik, alebo zmenu v oblasti radikalizácie, ale príčinu chápeme ako relatívne aktívny činiteľ a podmienky ako relatívne pasívny činiteľ radikalizačného procesu.

¹¹⁷ LEŠKOVÁ, L. Polia sociálnej práce.

¹¹⁸ HARRINGTON, A. Moderná sociálna teória: úvod.

¹¹⁹ BALOGOVÁ, B. a E. ŽIAKOVÁ. Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník.

¹²⁰ FINE, B. Social Capital versus Social Theory. Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium.

Základ sociálnych vied tvorí výber vhodnej, najčastejšie pre spoločnosť užitočnej, teoretickej orientácie, v rámci ktorej sa dá rozvíjať potenciálne užitočná teória. Z tohto pohľadu sociálna teória poskytuje teoretickú orientáciu v oblastiach významných pre spoločnosť.¹²¹ Radikalizácia, ktorá tvorí predpolie pre extrémizmus a terorizmus k týmto oblastiam patrí.

Teória sociálneho kapitálu. Sociálny kapitál predstavuje všetky aktuálne alebo potencionálne zdroje, ktoré sú obsiahnuté vo vlastných sociálnych sieťach trvalého charakteru, ktoré sú tvorené inštitucionalizovanými vzťahmi. Sociálne siete sú vytvárané najmä prostredníctvom členstva v skupinách, v ktorých každý člen skupiny získava prístup ku kolektívne vlastnenému kapitálu. Teda prístup k rôznym spôsobilostiam a oprávneniam. Sociálny kapitál pracuje s charakteristikami sociálnej organizácie, ktorú predstavuje dôvera, reciprocita, systém noriem a sociálnych sietí, ktoré môžu zlepšiť efektívnosť fungovania skupiny, ale aj spoločnosti prostredníctvom uľahčovania koordinovaných aktivít. Kolektívne chápanie sociálneho kapitálu je využívané v sociológii, ale tiež v ekonómii a geografii najmä pre štúdium regiónov a regionálneho rozvoja.¹²²

Opačná perspektíva popisuje sociálny kapitál ako osobný zdroj jedinca. Definuje ho ako zdroje zakotvené v sociálnych sieťach jedinca, ktoré môžu byť aktivované cez väzby v sieťach. Väčšinou to prebieha na základe podnetu k vykonaniu účelnej akcie ako napr. poskytnutie informácií alebo postup na spoločenskom rebríčku. Tieto zdroje môžu jedincovi slúžiť k dosahovaniu vytýčených cieľov. Ľudia s väčším sociálnym kapitálom majú väčšiu šancu, že dosiahnu svoje ciele v oblasti informovaného správania.¹²³ Signifikantný znak sociálneho kapitálu je obsiahnutý v snahe o demonštráciu či modelovanie sociálnych štruktúr a interakcií v rôznych situáciách. Otázkou je prístup (alebo nutnosť prístupu) jedincov k zdrojom v sociálnej štruktúre, ak chcú využívať tieto zdroje k zaisteniu vlastného prospechu. Sociálny kapitál sa skúma vždy vo vzťahu k ďalším častiam, ktoré tvorí kultúrny, emocionálny, symbolický či ľudský neokapitál, ktorý sa na rozdiel od klasického ponímania sociálneho kapitálu zameriava na jedinca.¹²⁴

¹²¹ LEŠKOVÁ, L. Polia sociálnej práce.

¹²² FIELD, J. Social Capital.

¹²³ LIN, N. Social capital: a theory of social structure and action. Structural analysis in the social sciences.

¹²⁴ GROOTAERT, Ch., D. NARAYAN, V. N. JONESOVÁ, M. WOOLCOCK. Measuring Social Capital. An Integrated Questionnaire.

Vzhľadom k množstvu rôznych definícií a perspektív orientovaných na sociálny kapitál, je možné túto teóriu a rôzne druhy sociálneho kapitálu rozdeliť podľa jeho obsahu a vytvoriť tak typológiu druhov sociálneho kapitálu. Ide najmä o tieto druhy sociálneho kapitálu:¹²⁵

- *Individuálny verus kolektívny kapitál*: rozlišuje sociálny kapitál podľa toho, komu prináša zisk (jedincovi alebo komunite).
- *Zväzujúci kapitál*: je postavený na silných väzbách medzi jedincami. Vytvára homogenitu skupiny a tvoria ho najmä rodinné väzby, vzťahy s blízkymi priateľmi.
- *Prepájajúci kapitál*: jeho jadrom sú slabé väzby medzi jedincami. Do tejto skupiny patria vzťahy medzi obchodnými partnermi, vzťahy na pracovisku, vzťahy v záujmových združeniach a pod.
- *Spájajúci kapitál*: obvykle sa spája s jedincami, ktorí majú určité spoločenské postavenie. Väzba na týchto jedincov môže byť pre nižšie postavených jedincov prínosná, pretože im umožní využívať určité výhody spojené s týmto druhom sociálneho kapitálu. Jeho špecifikom je to, že prepája odlišné socioekonomické vrstvy.
- *Korporačný kapitál*: je spojený so sociálnym kapitálom skupín vo vzťahu k spoločnosti ako celku. Ide o sociálny kapitál, ktorý súvisí s dobrovoľníckymi organizáciami, ale aj politickými stranami alebo odborovými organizáciami.
- *Štrukturálny kapitál*: štrukturálny kapitál sa spája so sociálnymi inštitúciami a organizáciami (pravidla, role, ...).
- *Kognitívny kapitál*: je spojený s atribútmi udržiavanými kultúrou (hodnotami, normami, postojmi).
- *Občiansky kapitál verus vládny kapitál*: obidva kapitály sa stretávajú v priestore, ktorý je charakteristický fungovaním politického priestoru, kde sa vládna stabilita odvíja od sociálnej stability a naopak.

Bolo preukázané, že sociálny kapitál patrí medzi tie faktory, ktoré ovplyvňujú radikalizáciu. Každá dimenzia sociálneho kapitálu má odlišne silný vplyv na vznik a rozvoj radikalizácie. Výskum preukázal, že priamy a najväčší vplyv v oblasti sociálneho kapitálu má sociálna dôvera. Radikalizáciu ovplyvňuje najmä hustota populácie, vzťahy v komunite, miera občianskej angažovanosti a v neposlednom rade tiež účasť na politickom dianí. Ostatné dimenzie sociálneho kapitálu majú na mieru radikalizácie slabý vplyv.

¹²⁵ FINE, B. Social Capital versus Social Theory. Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium.

4. Radikalizácia v online priestore

Radikálne skupiny pochopili a odhalili význam online priestoru a využívanie sociálnych médií na šírenie svojho vplyvu. Najčastejšie je využívaný Facebook a internetové stránky na získavanie nových členov, zvolávanie oficiálnych stretnutí, demonštrácií, ale aj na informovanie už existujúcej členskej základne.

Chatovacie miestnosti patria medzi užitočné nástroje sociálnych médií, pretože fungujú ako otvorené fórum, v ktorom sa do komunikácie môže zapojiť ktokoľvek. Výskum preukázal, že radikálne skupiny často používajú chatovacie miestnosti na radikalizáciu a nábor nových členov. Pomocou sociálnych médií sa tiež vytvárajú a rozširujú informácie, ktoré by za iných okolností ostali súkromnými vyjadreniami. Radikálne skupiny používajú sociálne médiá aj na propagáciu svojich aktivít. Ide o prostriedok šíriaci radikálne informácie, prostredníctvom ktorých dochádza k manipulácii s pohľadom verejnosti na sociálnu realitu.¹²⁶

Spôsob, akým radikálne skupiny komunikujú s verejnosťou a so svojimi členmi je vo svojej podstate jednoduchý. Využívajú sa rôzne kombinácie ideologického pôsobenia, politických polopráv, etického pôsobenia, sociálnych komparácií a emocionálneho podfarbenia. Spôsob komunikácie sa modifikuje v závislosti od toho, na ktorú cieľovú skupinu sa komunikácia zameriava a aké ciele sa sledujú.¹²⁷

V online priestore sú využívané metódy, techniky a postupy, ktoré sú pre jedincov v procese radikalizácie prítlačivé a prijímané aj bez hlbšieho premýšľania o ich obsahu. Online priestor, v ktorom prebieha komunikácia radikálnych skupín a jedincov, opustil webové stránky a platformy prevažne do priestoru sociálnych médií ako Facebook, Twitter, YouTube alebo Instagram. Tento presun si vyžiadala zvýšená miera ochrany členov radikálnych skupín, zlepšenie komunikácie a postupné rozširovanie radikálnych sietí.¹²⁸

4.1 Ochrana pred radikalizáciou v online priestore

Procesy bezpečnosti na internete sú zamerané na odhaľovanie a odstraňovanie rizík, ktoré vyplývajú z používania zdrojov umiestnených v online priestore. Bezpečnosť na internete sa zameriava aj na nenávistné prejavy, ktoré sa šíria prostredníctvom internetu. Sú to verejné písomné, verbálne, grafické, zvukové alebo audiovizuálne prejavy, ktoré podnecujú, rozširujú, propagujú, ospravedlňujú nenávistnú etiketizáciu jedincov alebo skupín pre ich

¹²⁶ CAIANI, M. & P. KRÖLL. The transnationalization of the extreme right and the use of the Internet.

¹²⁷ MIKULČÍKOVÁ, A. Súčasný pravicový extrémizmus.

¹²⁸ Oxfordshire County Council. 2011.

príslušnosť k národnosti, pre ich náboženstvo, rasu, etnickú príslušnosť, farbu pleti, pôvod, sexuálnu orientáciu, telesné postihnutie, či inú obdobnú charakteristiku.

Vyhľadávanie problémových textov si vyžaduje neustále inovácie. Jeden z prístupov k identifikácii radikalizácie alebo extrémizmu v online priestore, patrí multidimenzionálnemu prístupu. Daný prístup využíva posudzovanie rôznych aspektov hodnotených zdrojov v online priestore. Ide najmä o textový aspekt, ideologický aspekt, psychologický aspekt a sociálny aspekt.¹²⁹ Prístup je postavený na identifikácii informácií s radikálnym obsahom. Prvým krokom je, že samotný systém roztriedi informácie a z pohľadu ich obsahu na radikálne obsahy a obsahy bez radikálnych znakov. Následne sa do procesu detekcie zapája analytik, ktorého úlohou je eliminovať nesprávne označené obsahy ako radikálne, ktoré vygeneroval automatický systém.¹³⁰

Prostredníctvom kybernetických komunít, ktoré prekračujú štátne hranice, pravicoví extrémisti propagujú svoje ideály (paradoxne) o väčšej národnej suverenite, medzi rovnako zmýšľajúcimi ľuďmi. Facebook môže zohrávať uľahčujúcu úlohu pri priblížení a stotožnení sa s mladými ľuďmi, ktorí majú problém nájsť rovnako zmýšľajúcich ľudí v reálnom (offline) svete.¹³¹ Radikalizovaní jedinci v osobných kontaktoch sú nedôverčiví a neveria nikomu mimo svojej osobnej siete.

Pri online komunikácii s radikálnym podtextom sú najčastejšie využívané správy s obsahom, ktorý je zameraný na príslušnosť, povinnosť, dobrodružstvo, status obete, identitu, odmenu a širší kontext.^{132,133}

Jedinci, s ľavicovými ideálmi, často používajú verejný profil na Facebooku s cieľom nájsť rovnako zmýšľajúcich jedincov. Radikalizovaní jedinci, s pravicovou orientáciou, verejný profil na Facebooku využívajú len málokedy. Pred Facebookom preferujú používanie komunitného fóra.¹³⁴

Môžeme identifikovať množstvo ciest, prostredníctvom ktorých sú šírené radikálne a extrémistické myšlienky v online priestore. Zo širokej škály môžeme uviesť Facebook, diskusne fóra, platformy hráčov, poradenské služby a iné.

¹²⁹ NOUH, M., J.C.R.NURSE & M. GOLDSMITH. Understanding the radical mind: Identifying signals to detect extremist content on twitter.

¹³⁰ NOUH, M., J. C. R. NURSE & M. GOLDSMITH. Understanding the radical mind: Identifying signals to detect extremist content on twitter.

¹³¹ LICHNER, V. Analýza radikálnych a extrémistických skupín, hnutí, siekt a kultov a ich pôsobenie v Slovenskej republike.

¹³² AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation: A Review of Key Concepts.

¹³³ KEES van den BOS. Why People Radicalize: How Unfair ness Judgements are Used to Fuel Radical Beliefs Extremist Behaviors and Terrorism.

¹³⁴ MIKULČÍKOVÁ, A. Súčasný pravicový extrémizmus.

Práca s radikalizovanými jedincami v online priestore vyžaduje spracovanie relevantného množstva údajov do koncepčných celkov s jasnými procesuálnymi pravidlami. Z doterajšej praxe je možné uviesť odporúčania pre prácu v online priestore. Ide najmä o tvorbu kampaní, metód, techník a postupov uplatňovaných v online priestore. Sú to postupy a odporúčania, ktoré ovplyvňujú nie len obsah, ale aj formu online priestoru zameraného na ovplyvňovanie radikalizácie a ponúkajú iných, vhodnejších alternatív. Jednotlivé odporúčania pre tvorbu kampaní môžu byť vymedzené takto:¹³⁵

- *identifikácia cieľa kampane.* Kampaň musí jasne definovať, na ktoré z možných skupín sa bude orientovať. Ak má kampaň správne definované ciele, môže k nim nastaviť aj procedurálne štandardy prostredníctvom metód, techník a postupov. Cieľ často predurčuje taktiku kampane, ktorá ponúka spôsoby, akými sa dosahujú stanovené ciele. Prostredníctvom dielčích cieľov sa napĺňa hlavný cieľ kampane.
- *dôležitosť výhry.* V kampani zameranej proti radikalizácii a extrémizmu nie je dôležité vo všetkých prípadoch argumentačne vyhrať nad protistranou. Základom kampane je nasmerovanie diskusie správnym smerom a ponúknuť ďalších alternatív. Otázky, ktoré nútia druhú stranu prehodnotiť svoje stanovisko, alebo priznať, že výsledná rovina je v rozpore s ich názormi, nemusia znamenať výhru. K prijatiu anti-radikálneho záveru by mali prísť účastníci kampane sami. Mali by sa stotožniť s ponúkanými obsahmi.
- *preferencia emócií pred dôkazmi.* Pri kampani zameranej proti radikalizácii je možné postupovať zhodným spôsobom, akým sa šíria extrémistické a radikálne myšlienky. Ponuka kampane sa zameriava viac na texty s emocionálnym podtextom, ako s preukázateľnými dôkazmi. Práca s dôkazmi má skôr charakter iných perspektív prostredníctvom ktorých je možné pracovať s prezentovaným problémom.
- *kontinuálny priebeh aktivít.* Nastavenie kampane musí zohľadňovať požiadavku jej kontinuálnosti, zacielenia a opakovaného oslovovania jednotlivých skupín alebo celej komunity. Kampane, ktoré prebiehajú na sociálnych sieťach alebo na webových stránkach musia ponúkať nové a zároveň aktuálne obsahy, ktoré reagujú na súčasné dianie. Pôsobenie nemôže byť jednorazové, ale musí vytvárať rôzne pohľady na riešený problém s elimináciou ponuky radikalizovaných pohľadov.

¹³⁵ OMDAHL, B. L. Cognitive Appraisal, Emotion, and Empathy. BRIGGS, R. & S. FEVE. Foreign Fighters: The Challenge of Counter-Narratives.

- *profesionalizmus*. Kampane a rovnako aj iné formy ponúkané v online priestore musia mať profesionálne spracovanie. Je nevyhnutné aby sa profesionálna produkcia prítlačlivého obsahu spájala s prítlačlivou formou. Obsah a forma pôsobenia vytvárajú základný rámec v ktorom prebieha ďalšia komunikácia s oslovenou skupinou.
- *rozširovanie*. Ponúkaný obsah sa musí neustále rozširovať a reťazovo sa šíriť rôznymi sieťami v online priestore. Na existenciu obsahu musia upozorňovať upútavky na stránkach, ktoré sú najčastejšie využívané cieľovou skupinou. Pre šírenie obsahu je významná jeho prítlačlivosť pre oslovované skupiny.
- *ochrana*. Kampane vedené proti extrémizmu a radikalizmu musia počítať s tým, že prívrženci radikálnych či extrémistických hnutí budú viesť súbežnú antikampaň. Preto kampaň musí vytvárať ochranné prvky pred útokmi. Riziko môže vyústiť do rôznych foriem vyhrážok v online, ale aj v offline priestore. Preto je potrebné pripraviť odpovede na diskusie vedené k obsahu kampane zameranej proti radikalizmu. Odpovede musia byť korektné, empatické a pravdivé. Inak hrozí strata dôvery, čo zničí dôveryhodnosť celej kampane.
- *prepojenie online a offline priestoru*. Úspech dosiahnutý v online priestore sa prenáša aj do offline priestoru. Ale je vhodné, aby aktivity z online priestoru nachádzali oporu v offline priestore. Nie je možné ponúkať to, čo jedinci v reálnom živote nemôžu nájsť či získať. Ich sociálny život musí nájsť prepojenie s tým, čo ponúka online priestor. Preto kampane musia byť spojené s konkrétnymi mimovládnyimi, športovými, či inými záujmovými organizáciami.
- *Humor a šokovanie*. Aby kampaň zaujala oslovovanú mladú, či dospelú generáciu a vyvolala záujem o ponúkané obsahy, musí pracovať s prvkami zábavy a odľahčenej komunikácie. Zážitkové metódy posilňujú proces prijímania obsahu antiradikálnej kampane. Zážitok musí rešpektovať vekovú skupinu oslovovanej populácie.

Online priestor môže ovplyvňovať verejnú mienku a vytvárať orientáciu na politické, ekonomické, kultúrne alebo spoločenské zmeny. Jeho možnosti sú oveľa širšie, ako to bolo u klasických masmediálnych prostriedkoch. Nové informačné a komunikačné technológie zmenili spôsob, akým radikalizovaní jedinci komunikujú, spolupracujú a demonštrujú svoju príslušnosť a moc.

Je možné vychádzať z predpokladu, že ak je cieľom radikalizácie násilná akcia, tak pôsobenie v online priestore bude vyžadovať aj osobný kontakt v offline svete. S vysokou

pravdepodobnosťou násilné akcie nebudú vychádzať výlučne z virtuálnych väzieb.¹³⁶ Online priestor sa prepojí s offline priestorom a vytvorí komplexný priestor v ktorom prebiehajú ako radikalizačné, tak aj anti-radikalizačné kampane. Podcenenie online priestoru z pohľadu radikalizačného pôsobenia, môže mať fatálne následky.

Doposiaľ realizované výskumy potvrdzujú, že je veľmi aktuálne zamerať výskum v oblasti radikalizácie na úlohu žien a sociálnych médií v procesoch radikalizácie. Špecificky v procesoch radikalizácie s násilným zameraním.¹³⁷ Na pravých, ľavých a radikálnych feministických online fórach, je dostatok informácií, aby bolo možné lepšie porozumieť rodovej radikalizácii a radikalizácii s násilným zameraním. Ženy, adolescenti a mladí dospelí by mali byť začleňovaní do výskumných projektov radikalizácie v online priestore so špecifickým zameraním na rodové špecifiká a osobnú účasť na zmene v prospech radikalizácie v online priestore.¹³⁸

Môžeme sledovať nárast ucelených snáh o realizáciu anti-radikálnych opatrení zo strany pomáhajúcich profesionálov v reálnom sociálnom prostredí, ale i v online prostredí. Pomáhajúci profesionáli v online priestore aktívne komunikujú, vyhľadávajú potenciálne nebezpečenstvá, vedú prosociálne a anti-radikálne kampane, reagujú na radikálne články a vystúpenia. Možno konštatovať, že doposiaľ realizované opatrenia pôsobenie radikalizácie neprerušili a taktiež nemožno empirickými výskumami potvrdiť ich efektívnosť. Neustále vznikajú nové organizačné štruktúry, ktoré doplnia radikalizovaný priestor a vytvoria tak nový, ešte sofistikovanejší priestor s vyššou ochranou a ešte radikálnejším obsahom. Práve snaha štátnych orgánov o zákaz ich činnosti ich utvrdzuje o tom, že sú na správnej ceste.¹³⁹

Prevenca zo strany pomáhajúcich profesionálov, ktorá je zameraná na radikalizáciu v online priestore, ponúka pohľad na rôzne prístupy k extrémistickým či radikálnym stránkam a príspevkom z pohľadu možností odstraňovania alebo ovplyvňovania radikálnych obsahov v online priestore.¹⁴⁰ Pomáhajúci profesionáli sa môžu podieľať na ovplyvňovaní radikalizácie, aj spoluprácou s technologickými spoločnosťami. Ich podiel by sa mal prejavovať na príprave a objasňovaní súčasných postupov v oblasti ovplyvňovania radikálnych a extrémistických obsahov v online priestore. Ešte dôležitejšie je, že sa hľadajú a nachádzajú cesty pre budúce skúmanie a navrhovanie opatrení pre zlepšenie ochranného

¹³⁶ CARDON, D. & F. GRANJON. Médiactivistes.

¹³⁷ KUPKA, P., M. LARYŠ a J. SMOLÍK. Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy.

¹³⁸ LICHNER, V. Analýza radikálnych a extrémistických skupín, hnutí, siekt a kultov a ich pôsobenie v Slovenskej republike.

¹³⁹ NOUH, M., J. C. R. NURSE & M. GOLDSMITH. Understanding the radical mind: Identifying signals to detect extremist content on twitter.

¹⁴⁰ ŽÚBOROVÁ, V., I. BORÁROSOVÁ, M. VAŠEČKA. Prevencia a boj proti radikalizácii v online prostredí.

mechanizmu v online priestore. Z analýzy súčasného stavu je možné navrhnúť tri politiky, ktoré možno zhrnúť do týchto odporúčaní:¹⁴¹

- problémy kontextovej nejednoznačnosti a rozhodnutí v šedej zóne zostávajú problémami, ktoré je potrebné riešiť prostredníctvom efektívnych hybridných systémov, integráciou moderovania ľudského a automatizovaného obsahu, kde kolaboratívne, kaskádové rozhodovacie systémy kombinujú nezávislé ukazovatele. Je potrebné začať rozvíjať technologické platformy hybridných systémov pre svoje vlastné potreby, ale aj pre používanie inými subjektmi;
- s chybami v základnej identifikácii radikálneho obsahu, sa stretávame aj u veľmi presných monitorovacích systémov. Je to problém falošných poplachov s ktorými sa technologické spoločnosti musia vysporiadať. Preto priame hodnotiace procesy sú nevyhnutnou zárukou, že budú posudzované všetky stránky a príspevky z pohľadu ich radikálneho alebo extrémistického obsahu. Prevádzkovatelia stránok musia mať možnosť odvolať sa, ak by posúdenie bolo v rozpore s platným právnym, alebo etickým systémom. Inak by rozhodnutie technologických spoločností nemohlo byť prehodnotené. Technologické spoločnosti by mali aktívne podporovať dostupnosť, účinnosť a transparentnosť odvolacích konaní. To zahŕňa aj poskytnutie úplných informácií používateľom a vysvetlenie dôvodov pre ktoré bol ich obsah odstránený. Môže ísť o kódované a ďalšie kontextové nuansy, ako napríklad kultúrnu a politickú špecifickosť jazyka, humoru, satiry a irónie. Tie sú lepšie hodnotené ľuďmi, často so špecifickými znalosťami témy, jazyka, kultúry alebo politickej situácie. To zahŕňa pochopenie novo vznikajúcich radikálnych skupín, ale aj rozlišovanie medzi obsahom súvisiacim s problémami spoločnosti a radikálnym posúdením týchto problémov;
- na pochopenie mnohých nuancií sú potrebné odborné znalosti umožňujúce identifikovať radikálny resp. hraničný obsah. Také znalosti nemusí mať verejnosť, ktorá vstupuje do online priestoru. Pôjde najmä o menšie technologické spoločnosti v ktorých sa pravdepodobnejšie nedokážu identifikovať klamlivé pozitíva a prezentované negatíva. Spolupráca medzi veľkými a malými technologickými spoločnosťami sa preto javí ako nevyhnutná. Vzájomná výmena informácií medzi technologickými spoločnosťami zlepšuje schopnosť, technologických spoločností s menším počtom zdrojov, efektívne prijímať opatrenia proti radikálnym a extrémistickým platformám. Pomôcť môže aj

¹⁴¹ CAIANI, M. & P. KRÖLL. The transnationalization of the extreme right and the use of the Internet.

zdieľaná databáza „hash GIFCT“¹⁴², ktorá sa zameriava na najextrémnejšie a najbrutálnejšie teroristické útoky, obrázky a videá. Túto databázu je potrebné rozšíriť aj o hraničný obsah stránok a príspevkov.

Medzi zúčastnené strany, ktoré by mohli ovplyvniť šírenie radikalizácie v online priestore, môžeme zaradiť štátnu administratívu, orgány činné v trestnom konaní, technologické spoločnosti, pomáhajúcich profesionálov, mimovládny sektor a širokú verejnosť. Aj keď jednotlivé zúčastnené strany majú rôzne záujmy a štandardy, pokiaľ ide o radikálny a extrémistický obsah, spája ich spoločný záujem na odstránení radikálneho obsahu. Problémom je, že zainteresované strany majú rôzne predstavy a využívajú rôzne definície toho, čo je radikálne, extrémistické či teroristické.¹⁴³ Podobne orgány činné v trestnom konaní používajú rôzne definície radikalizácie a extrémizmu v závislosti od práva štátu, v ktorom sa nachádzajú. Obvykle samotná radikalizácia nie je postihovaná trestnoprávnymi prostriedkami.

Aj keď vzniklo veľa štúdií a odborných textov, ktoré sa zaoberali úlohou internetu pri radikalizácii mladých ľudí, existuje len málo skutočných dôkazov o tom, že internet zohráva dominantnú úlohu v radikalizácii. Je pravdepodobnejšie, že bude mať uľahčujúcu a urýchľujúcu funkciu, napríklad pri udržiavaní kontaktov v online priestore a posilňovaní ideologických správ, ktoré už boli internalizované ich publikom. Osobný kontakt tvárou v tvár zostáva rozhodujúcim faktorom náboru a skupinovej dynamiky, ktorá môže viesť k radikalizácii. Prinajmenšom môže ovplyvňovať prechod od radikalizácie k násiliu.

Z pohľadu pomáhajúcich profesií ide o rôzne internetové služby intervenčného, poradenského, psychologického či iného charakteru. Východiskovým predpokladom je identifikácia radikalizácie a hľadanie ciest ako zmeniť radikálny obsah na obsah s prijateľnými cieľmi, obsahom, hodnotami a vzťahom k súčasnej spoločnosti.

¹⁴² Global Internet Forum to Counter Terrorism.

¹⁴³ ŽÚBOROVÁ, V., I. BORÁROSOVÁ, M. VAŠEČKA. Prevencia a boj proti radikalizácii v online prostredí.

5. Faktory radikalizácie

Pre pochopenie procesov radikalizácie, je najlepšie použiť systémové vymedzenie prostredníctvom kaleidoskopu faktorov, ktoré v procese radikalizácie vytvárajú nekonečné množstvo špecifických kombinácií. Tieto faktory majú spravidla charakter pull a push faktorov. Nie všetky faktory, ktoré súvisia s radikalizáciou a jej procesmi môžeme zaradiť medzi pull alebo push faktory. Vo väčšine prípadov faktory radikalizácie môžeme zaradiť do skupiny pull a push faktorov. Existuje niekoľko základných primárnych skupín faktorov, ktoré v procese radikalizácie vytvárajú zložité vzájomne prepojené kombinácie:¹⁴⁴

- *individuálne sociálno-psychologické faktory*; Zahŕňajú nespokojnosť a emócie, ako odcudzenie a vylúčenie, hnev a frustráciu, nespokojnosť a silný pocit krivdy, pocity poníženia, rigidné binárne zmýšľanie, tendenciu mylne si vysvetľovať situácie, konšpiračné teórie, pocity obete, osobné náchylnosti, kontrakultúrne prvky. Ide najmä o kontextové faktory, ktorým jedinec pripisuje určitý význam.

V procese radikalizácie sa kladie dôraz predovšetkým na sociálne a psychologické faktory. Dôležitú úlohu zohrávajú problémy spojené s hľadaním zmyslu života a identity, ako aj skúsenosti s nespravodlivosťou a hrozbami voči etnickej, náboženskej či kultúrnej skupine, ku ktorej jedinec patrí. Tieto vplyvy môžu vyvolať negatívne emócie ako hnev alebo strach, čo môže následne viesť k negatívnym rozhodnutiam a postojom, či dokonca k násilnému správaniu. Izolácia posilňuje vplyv radikálneho myslenia tým, že umožňuje významným, alebo presvedčeným členom skupiny neprimerane definovať program pôsobenia na jedinca. Ak je jedinec významne prepojený iba s jedným skupinovým sociálnym prostredím, získava táto skupina významný vplyv na jedinca. Nesúhlas s aktivitami skupiny, by sa rovnal z pohľadu skupiny sociálnej smrti, osobnej izolácii a často nedostatočnému prístupu k základným službám, ktoré radikalizované spoločenstvá vzájomnej pomoci poskytujú. Izolované skupiny sú obzvlášť citlivé na túto formu radikalizácie.¹⁴⁵

- *sociálne faktory*; Zahŕňajú sociálne vylúčenie, marginalizáciu a diskrimináciu (skutočnú či zdánlivú), nevhodné sociálne prostredie, rozvoj rôznych foriem deviácie, zmeny v sociálnych inštitúciách, obmedzenú sociálnu mobilitu, obmedzenie vzdelávania alebo

¹⁴⁴ GURR, T. R. Why Men rebel.

¹⁴⁵ GURR, T. R. Why Men rebel. BRUTOVSKÁ, G. Príčiny radikalizácie mladých ľudí.

zamestnania, element sociálneho vylúčenia, kriminalitu, nedostatok sociálnej súdržnosti a sebvychlenenie.¹⁴⁶

- *politické faktory*; Zahŕňajú krivdy ponímané v súvislosti s „obeťami“ politiky, represívnych zásahov štátu a inhibičnej činnosti štátnych orgánov. Výsledkom tohto pôsobenia je stav, v ktorom sloboda občanov nie je neobmedzená. Štát rozhodne o tom, ktorá vrstva bude mať viac práv a slobôd ako tie ostatné. To vytvára rozdelenie spoločnosti na „my a oni“. Konflikty v spoločnosti sú vytvárané najmä cez sociálne indikátory spojené so vzdelaním, zamestnaním, bývaním, tvorbou kapitálu, kriminalizáciou a pod. Tieto konflikty a udalosti sa môžu stať ohniskom radikalizácie. Zákaz slobodného prejavovania názorov a postojov (najmä radikálnych), dlhodobá nezamestnanosť, privilegovanie niektorých skupín v spoločnosti, nerovný prístup k jedincom a skupinám sú dôkazom toho, že štát nerieši problémy občianskej spoločnosti, ale skôr ich vytvára. Prevláda silný pocit odcudzenia a krivdy, ktorý ďalej upevňuje radikálne a postupne aj extrémistické myslenie.
- *ideologické a náboženské dimenzie*; Zahŕňajú politické orientácie, ktoré sú v spoločnosti prezentované, čistotu verejného života, vieru v spravodlivosť, pocit, že sú ohrozené základné princípy fungovania spoločnosti, existenčné istoty, ľudskú spolupatričnosť. Osobitnú kapitolu tvoria sekty a kulty, ktoré svojim deštruktívnym pôsobením vytvárajú radikalizačné procesy na náboženskom základe. Tieto presvedčenia tiež zahŕňajú názor, že spoločnosť stelesňuje nemorálny politický a náboženský priestor.
- *úloha kultúry a otázky identity*; Kríza kultúry a identity súvisí s rozvojom subkultúr, segregáciou časti spoločnosti, sociálnou nezaradenosťou, ktorá spôsobuje odcudzenie a nedostatok spolupatričnosti s občianskou spoločnosťou, domácim prostredím, so spoločnosťou, do ktorej patria. Tým sa posilňuje solidarita radikalizovaných jedincov s radikálnymi skupinami.
- *trauma a iné spúšťacie mechanizmy psychického charakteru, ktoré sú motorom radikalizácie*; Trauma a iné spúšťacie mechanizmy psychického charakteru zahŕňajú psychologické pôsobenie na jedincov v zážitkovej rovine, najmä prostredníctvom rodičov, rovesníkov, sociálneho prostredia a sociálnych inštitúcií. Ide najmä o vyčleňovanie zo skupiny, rodiny, komunity, spoločnosti, primárnu a sekundárnu etiketizáciu, problémy so sociálnym začlenením.

¹⁴⁶ JANDOUREK, J. Sociologický slovník.

- *skupina, jej ciele, hodnoty, dynamika*; Dynamika skupiny zahŕňa charizmatické vedenie, existujúce priateľské a príbuzenské vzťahy, socializáciu, skupinové myslenie, sebaizoláciu, polarizujúce správanie a kontrakultúrne prvky. Radikalizácia môže vzniknúť v súvislosti s tým, že členstvo v skupine posilňuje hlboké presvedčenie o radikalizujúcich ideáloch a identita jedinca začne splyvať s identitou skupiny. Skupiny sa môžu radikalizovať voči iným skupinám, najmä pri súťaži o legitimitu a získavanie podpory väčšinou populáciou. Tieto procesy zdôrazňujú zvýšenú radikalizáciu v snahe prekonať iné skupiny, či už ide o prejavy násilia, čas strávený v radikálnych aktivitách, pretrpené ekonomické a zosobňované ťažkosti. Takýto stav sa prejavuje v radikálnych hnutiach a skupinách, ktoré sa formujú už v ich názve. Aj keď v niektorých prípadoch môžu byť doktrínálne alebo etnické rozdiely, ktoré motivujú tento druh súťaže. Jej najvýznamnejším vonkajším znakom je zvýšený dopyt skupiny po záväzkoch k radikálnym činom.¹⁴⁷ V zdĺhavých konfliktoch je nepriateľ stále viac vnímaný ako menej ľudský tak, aby občianska spoločnosť nespustila u členov skupiny prirodzené zábrany proti násiliu. To zahŕňa vyextrahovanie seba a nepriateľov ako dobrých a zlých entít. V skupine sa konštruje povýšená vlastná identita na politické účely a mobilizuje sa proti vonkajším skupinám s cieľom upevniť túto identitu. Táto dynamika nenávisti nie je špecifická len pre pravicové radikálne skupiny. Radikálne frakcie často charakterizovali policajtov a vládnych úradníkov ako „prasatá“ hodné smrti a neľudského zaobchádzania.
- *úloha sociálnych médií*. Sociálne médiá poskytujú virtuálny priestor pre poskytovanie informácií a komunikáciu rovnako zmýšľajúcich jedincov. Spájajúcim prvkom je rovnaký, resp. obdobný radikálny pohľad na jednotlivé sociálne situácie. Internet je vhodným komunikačným médiom, ktoré umožňuje oslovovanie inak nedosiahnuteľných jedincov. Prostredníctvom sociálnych médií sa urýchľuje proces radikalizácie a rozširujú sa možnosti sebaradikalizácie.¹⁴⁸ Medzi formy oslovenia potencionálnych jedincov môžeme zaradiť najmä pozvania na verejné vystúpenia, protestné akcie či zrazy.¹⁴⁹

Mechanizmy radikalizácie sú výsledkom vzájomného pôsobenia situačných a motivačných faktorov pôsobiacich na jedincov. Je dôležité si uvedomiť, že existujú rôzne stupne radikalizácie a s nimi spojená rýchlosť radikalizácie. Vznik radikalizácie je

¹⁴⁷ NOUH, M., J.C.R. NURSE & M. GOLDSMITH. Understanding the radical mind: Identifying signals to detect extremist content on twitter.

¹⁴⁸ Van de VALK, I. & W. WAGENAAR. The extreme right: entry and exit.

¹⁴⁹ GURR, T. R. Why Men rebel. THOMPSON, R. Radicalisation and the Use of Social Media.

podporovaný kombinovaným vzájomným pôsobením niektorých z vyššie uvedených faktorov. Prepájajú sa individuálne, skupinové a spoločenské faktory do jedného celku, ktorý pre jedinca vytvára priestor priaznivý pre radikalizáciu. Prepojenie situačných a motivačných faktorov, ktoré pôsobia ako pull a push faktory radikalizácie, môžu v určitom momente, vytvoriť u jedinca rozhodnutie pristúpiť k radikalizácii, ako odozvy na existujúcu situáciu.

Na pozadí procesu radikalizácie môže byť niekoľko faktorov. Môže ísť o faktory ako prežívanie relatívneho nedostatku, faktory súvisiace s identitou, diskriminácia, nízka miera integrácie, neistota a vnímaná fyzická alebo symbolická hrozba. Tieto základné faktory sú v rôznej miere dôležité pre rôzne radikálne skupiny. Vo svojej podstate predstavujú psychologické a štrukturálne podmienky, ktoré tvoria základ procesu radikalizácie.¹⁵⁰

¹⁵⁰ FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces.

6. Východiská pull a push faktorov radikalizácie

Radikalizácia jedincov je veľmi zložitý a zároveň špecifický fenomén, ktorý je často ovplyvňovaný najmä komplexom vonkajších determinujúcich faktorov v komplikovanom prepojení komponentov, ktoré možno identifikovať v mikro, mezo a makro štruktúre. Od komplexnosti radikalizácie sa odráža i pomerne široký okruh otázok, ktoré si pomáhajúci profesionáli pri práci v oblasti radikalizácie musia položiť. Ide najmä o otázky zamerané na tieto fakty:¹⁵¹

- *aké sú príčiny radikalizácie.* Prečo dochádza k radikalizácii a z akých dôvodov sa jedinci alebo skupiny radikalizujú. Prečo radikalizácia prebieha v určitom čase, prečo sa zameriava na niektoré vekové alebo profesijné skupiny alebo prečo sa objavuje opakovaná radikalizácia;
- *aké sú charakteristiky jedincov, ktorí sa radikalizujú.* Aké charakteristiky sa vzťahujú na radikalizujúcich sa jedincov, ako sa odlišujú od všeobecných charakteristík neradikalizovanej populácie, z ktorej pochádzajú, v ktorom sociálno-kultúrnom prostredí sa radikalizácia rozvíja;
- *mechanizmy radikalizácie jedincov a skupín.* Vznik mechanizmov radikalizácie je prepojený s bežným sociálnym životom jedincov, skupín a komunit. Sú to mechanizmy ktoré tvoria súčasť iných mechanizmov sociálneho života. Predstavujú krajne pravé alebo krajne ľavé spektrum sociálneho myslenia prejavujúceho sa v radikálnych aktivitách;
- *radikalizácia je súčasťou životného cyklu každej generácie.* Radikalizácia je prirodzenou súčasťou vývoja spoločnosti ale i vývinu každého jedinca. Aby sa spoločnosť rozvíjala potrebuje aj iné názory, ako tie, ktoré sú zhodné s jej hlavným prúdom. Okrem miernych odklonov sa musí vysporiadať aj s radikálnymi odklonmi;
- *aké je správanie radikalizovaných jednotlivcov v skupinách a komunitách.* Identifikácia rozdielností v správaní radikalizovaných a neradikalizovaných členov skupín a komunit umožňuje stanoviť mieru radikalizácie skupiny alebo komunity. Ale nemožno určiť, či sa jedná o radikalizáciu trvalú, alebo dočasnú, aké adaptačné či integračné stratégie je radikalizovaný jedinec nútený zvoliť;

¹⁵¹ GURR, T. R. People vs. States: Minorities at Risk in the New Century. GURR, T. R. Why Men rebel.

- *čo radikalizácia spôsobuje samotným radikalizovaným jedincom.* Identifikácia zmien, ktoré nastanú po radikalizácii, má veľký význam pre stanovenie postupu pri programoch a kampaniach zameraných proti radikalizácii. Poznanie zmien, ktoré nastali v procese radikalizácie umožňuje vytváranie reverzných zmien v procese deradikalizácie. Zmeny je potrebné skúmať nie len z pohľadu jedincov, ale aj skupín, komunity a celej spoločnosti v ktorej prebieha sociálny život;
- *aké sú politiky spoločnosti zamerané na radikalizáciu.* Politiky zamerané na radikalizáciu zároveň predurčujú aké sú formálne a obsahové znaky integračných stratégií zameraných na samotných radikalizovaných jedincov a inštitúcie, ktoré radikalizovaná scéna vytvára.

V nadväznosti na tieto otázky možno dôjsť k všeobecným princípom tvorby a aplikácie politík, programov a kampaní zameraných na radikalizáciu, ktoré sa prejavujú najmä v segmentoch, ktoré ovplyvňujú radikalizáciu v sociálnom priestore. Ide najmä o tieto všeobecné princípy.¹⁵²

- *Interdisciplinárna výskumu radikalizácie.* Najväčší podiel na výskume radikalizácie má politológia, sociológia, psychológia, ekonómia, sociálna práca, kultúrna a sociálna antropológia, demografia, história, sociálna pedagogika a ďalšie vedné odbory.
- *Absencia ucelenej teórie radikalizácie.* Zatiaľ chýba jednotná teória, ktorá by obsiahla všetky aspekty radikalizácie v súčasnosti. Žiaľ je nutné konštatovať, že takáto teória tak skoro ani nevznikne a to vzhľadom k šírke a komplexnej povahe radikalizačných procesov a prejavov. Aj keď jej vznik nie je možné vylúčiť.¹⁵³
- *Diferenciácia teórií radikalizácie.* Teórie radikalizácie možno diferencovať podľa rôznych kritérií. Najčastejšie používaná je diferenciácia teórií radikalizácie na mikroúrovni, mezoúrovni a makroúrovni.
- *Rozporuplnosť pri formulácii záverov.* Výskum radikalizácie ovplyvňuje aj nasledujúcu tvorbu a aplikáciu teórií radikalizácie. Nejednotná formulácia záverov z výskumov vedie k rozdielnym teoretickým východiskám. Absentuje jednotná metodológia výskumu radikalizácie a radikalizačných procesov.
- *Preferencia politicky a ekonomicky orientovaných teórií.* Politické a ekonomické inštitúcie vzhľadom na svoju orientáciu umožňujú pravicový a ľavicový pohľad na obsahy, ktorými sa zaoberajú. To vytvára možnosť aj krajne ľavicových a krajne

¹⁵² PAŠIČ, L. Youth work against violent radicalisation.

¹⁵³ STIFTUNG, B. ed. Strategies for Combating Right-Wing Extremism in Europ.

pravícových orientácií.¹⁵⁴ Preferencia sa uskutočňuje tak, že sa preferujú politické a ekonomické teórie na úkor sociologických, psychologických a ostatných teórií.

- *Neaktuálnosť niektorých teórií už v dobe ich vzniku.* Mnohé teórie, ktoré sa zaoberajú radikalizáciou a radikalizačnými procesmi sú spojené s východiskami, ktoré sa z pohľadu existujúcich sociálnych, politických, ekonomických vzťahov v spoločnosti stali už prežitými, nahradenými, alebo modifikovanými inými vzťahmi.
- *Nerešpektovanie role slobody prejavu jednotlivcov v spoločnosti.* Niektoré teoretické prístupy vznikajú na základe analýzy požiadaviek spoločnosti spojených s konformitou jedincov najmä s politickou a ekonomickou orientáciou spoločnosti. Tým sa za radikálne považujú všetky zjavné odklony od presadzovanej politickej či ekonomickej línie. Takéto odklony sa objavujú aj v sociálnych vzťahoch, presadzovaných hodnotách a cieľoch. Radikalizácia na tomto základe často získava medzinárodný charakter, ktorý následne ovplyvňuje vnútroštátnu úroveň.¹⁵⁵

¹⁵⁴ NOUH, M., J.C.R.NURSE & M. GOLDSMITH. Understanding the radical mind: Identifying signals to detect extremist content on twitter.

¹⁵⁵ BARTLETT, J., J. BIRDWELL & M. KING. The Edge of Violence. A radical approach to extremism.

7. Push a pull faktory radikalizácie

Push faktory, patria medzi motivačné faktory, ktoré predstavujú negatívne odchýlky v úrovni uspokojovania kľúčových potrieb radikalizovaných jedincov vo východiskách smerujúcich k radikalizácii. Stanovovanie odchýlok sa uskutočňuje porovnaním úrovne možného alebo predpokladaného uspokojenia potrieb u radikalizovaných jedincov s reálnym stavom v tejto oblasti. V radikálnych skupinách sú oveľa viac saturované potreby, ktoré majú kľúčový význam pre radikalizáciu.¹⁵⁶

Prvým východiskom pri skúmaní radikálneho správania je, že toto správanie je podmienené komplexne rovnako, ako ktorékoľvek správanie. Na vzniku radikálneho správania sa podieľa kombinácia mnohých faktorov rôznorodého charakteru. Ide najmä o faktory individuálne, kultúrne, sociálne, ekonomické, politické a ďalšie. Pôsobenie týchto faktorov v procese radikalizácie ich rozdeľuje na faktory, ktoré vektorovo jedinca vytlačajú z určitého prostredia (push faktory) alebo ho do určitého prostredia priťahujú (pull faktory).

Zásadným rozdielom medzi pull a push faktormi je to, že pull faktory pôsobia tak, že priťahujú jedincov do radikalizovaného prostredia a push faktory pôsobia tak, že vytlačujú jedincov z ich neradikalizovaného prostredia. Často je to preto, že určité správanie je považované za nevhodné, alebo sa vymedzujú voči svojmu prostrediu a nechcú do takého prostredia patriť. Medzi takéto vplyvy môžeme zaradiť nadmerné zvýšenie miery nezamestnanosti, chudoby, zvýšenie kriminality, nesúhlas s politikou vlády, zásahy do ľudských a občianskych práv a ďalšie celospoločenské alebo globálne problémy, ktoré majú negatívny dopad na jedincov, rodiny, komunity, alebo majú celospoločenský charakter.

Push faktory majú v sebe radikalizačný potenciál v smere odklonu jedincov z rovesníckej, záujmovej alebo profesijnej skupiny, ktorá zdieľa názor majoritnej spoločnosti. Teda skupiny, od ktorej noriem, hodnôt a spôsobov riešenia sociálnych problémov sa radikalizovaný jedinec odkláňa. Tieto faktory predstavujú možné alebo predpokladané odchýlky reálneho uspokojenia kľúčových potrieb radikalizovaných jedincov v radikálnej skupine alebo komunite oproti reálnemu uspokojeniu tých istých kľúčových potrieb radikalizovaných jedincov v skupinách a komunitách do ktorých doposiaľ patrili. Medzi push faktory súvisiace so skupinou môžeme zaradiť najmä:¹⁵⁷

- osobné baženie;

¹⁵⁶ VEGRICHTOVÁ, B. Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti.

¹⁵⁷ STUHLÍKOVÁ, I. Úvod do psychologie emocí.

- pocit spolupatričnosti k nejakej aktivite, k ideológii alebo sociálnej sieti;
- moc a nadvládu;
- pocit lojality a oddanosti;
- pocit vzrušenia a dobrodružstva;
- idealizovaný pohľad na príslušnú ideológiu a aktivitu;
- možnosť hrdinských prezentácií;
- snaha o osobné vykúpenie a ďalšie obdobné dôvody.

Problémom je, že radikalizovaný jedinec tieto odchýlky považuje za pozitívne a prínosné. Zmeny v týchto odchýlkach nie je možné dosiahnuť zásahom štátnej moci, či iným direktívnym zásahom. Aktivity, spojené s využívaním moci, majú obvykle opačné následky. Práve to navodzuje požiadavku osobitného prístupu, bez uplatňovania mocenských prvkov, teda prostriedkami profesií, ktoré nepatria do mocenských štruktúr. Táto požiadavka vedie k hľadaniu takých služieb, ktoré vedia minimalizovať vo svojej činnosti používanie moci. To vedie k profesiám pomáhajúcich profesionálov a k ich možnostiam vykonávať prácu v segmente radikalizácie a radikálneho správania.

Členenie faktorov na pull a push faktory, vyčleňuje tie skupiny faktorov, ktoré súvisia s radikalizáciou a vytvárajú tlak na jedinca tým, že ho z určitého priestoru vytláčajú (pocit nezaradenosti, straty zázemia), alebo na druhej strane vytvárajú ponuku prijatia, ponuky nového sociálneho priestoru, ktorý sa jedincovi otvára a ponúka mu nové perspektívy (pocit spolupatričnosti, pocit prijatia).

Okrem modelu, ktorý je tvorený pull a push faktormi, môžeme postaviť aj iné modely, ktoré pracujú v priestore radikalizácie. Ide napr. o model, ktorý vychádza z členenia jednotlivých faktorov na faktory, ktoré vznik a rozvoj radikálneho správania spúšťajú alebo podporujú (rizikové faktory) a faktory, ktoré vznik a rozvoj radikálneho správania neumožňujú, predchádzajú mu a ponúkajú iné, vhodnejšie alternatívy (preventívne faktory).¹⁵⁸

Pull faktory majú v sebe radikalizačný potenciál zameraný na cieľovú úroveň zmeny skupiny, komunity či celkovej zmeny spoločnosti. Tieto faktory predstavujú relatívne priaznivejšie podmienky v radikalizovanom priestore ako v priestore, v ktorom jedinec žije, v závislosti na príslušnosti k určitej vrstve alebo skupine. Za priaznivejšie podmienky môžeme považovať vyššiu mieru voľných pracovných príležitostí s určitou špecifikáciou, podmienky podnikania, dostupnosť prírodných zdrojov podporujúcich kvalitu života, víziu

¹⁵⁸ CANFIELD, J. & F. SICCONI. Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře.

priaznivejších sociálnych podmienok, sociálne siete, lepšie sociálne služby, priestor pre uplatnenie politických a občianskych práv. Pull faktory zahŕňajú:¹⁵⁹

- ponuky riešenia sociálnych, politických a ekonomických krívd;
- pocit nápravy nespravodlivosti a diskriminácie;
- prostredie pre prekonanie osobnej krízy a osobnej tragédie;
- možnosť odstránenia frustrácie a odcudzenia;
- fascináciu násilím;
- hľadanie odpovedí týkajúcich sa zmyslu života;
- krízu identity;
- prekonanie sociálneho vylúčenia, odcudzenia a marginalizácie;
- sklamanie z demokratických procesov;
- polarizáciu spoločnosti a ďalšie dôvody.

Kombinácia týchto faktorov je určujúca pre intenzitu a smerovanie rozvoja radikálnych aktivít. Z výskumov¹⁶⁰ vyplýva, že významné miesto medzi faktormi, ktoré ovplyvňujú radikalizáciu patria ekonomické faktory. Tieto faktory patria medzi tie, ktoré majú významný vplyv na rozvoj radikálneho hnutia. Obvykle súvisia s kvalitou života radikalizovaných jedincov a zdrojmi, ktoré by im umožnili zmeniť ich súčasnú situáciu. V určitých obdobiach zohrávajú významnú rolu aj politické faktory. Súvisí to najmä s opatreniami, ktoré prijíma vláda, či iné štátne orgány. Obdobne je to pri náboženskej radikalizácii, ktorá súvisí s rozvojom siekt a kultov. V špecifických prípadoch ide o nárast významu environmentálnych faktorov, ktoré ovplyvňujú radikalizáciu vierou, že ide o ochranu životného prostredia, či iného environmentálneho záujmu.¹⁶¹

Pull a push faktory majú v procese radikalizácie osobitné miesto. Možno ich považovať za faktory, ktoré vytvárajú predpoklady pre vznik a rozvoj radikalizácie. Za pull a push faktory možno považovať najmä konkrétne udalosti v živote jedinca (napr. incidenty, problémy, zlyhania, možnosti voľby), ktoré iniciujú identifikovateľnú radikalizáciu. Iniciačnú funkciu možno pripisovať aj bodom obratu v živote jedincov a skupín alebo katalyzátorom, ktoré urýchľujú radikálne nálady v spoločnosti. Udalosti, ktoré slúžia ako bod obratu, buď spustia proces radikalizácie alebo ho zvrátia (procesy deradikalizácie). Udalosti, ktoré slúžia ako katalyzátor, môžu zrýchľovať, alebo spomaľovať proces radikalizácie. Rovnako môžu

¹⁵⁹ BORUM, R. Radicalisation into Violent Extremism.

¹⁶⁰ SAGEMAN, M. Understanding Terror Networks. RAND Centre of Excellence. 2018. Free speech, extremism and the prevention of radicalisation in higher education. KEES van den BOS. Why People Radicalize: How Unfairness Judgements are Used to Fuel Radical Beliefs Extremist Behaviors and Terrorism.

¹⁶¹ VEGRICHTOVÁ, B. Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti.

zrýchľovať, alebo spomaľovať proces deradikalizácie.¹⁶² Pull a push faktory môžu ovplyvniť zmenu či už smeru alebo aj rýchlosti procesu radikalizácie.

Pull a push faktory podporujú vznik radikálneho správania najmä tým, že predstavujú tú časť modelov radikalizácie, ktorá už má radikálny charakter. Pôsobenie týchto faktorov ponúka jedincom príležitosť na vstup do radikálneho priestoru a zvyšuje osobnú náchylnosť pre zapojenie sa do radikálnych aktivít. Ich dôležitou úlohou pri vzniku radikalizácie je, prostredníctvom rôznych kombinácií jednotlivých pull a push faktorov vytvárať prostredie, v ktorom dochádza k synergii pôsobenia týchto faktorov pri vzniku radikálneho správania. Každé radikálne správanie vzniká v určitom časopriestore, pôsobením faktorov, ktoré ovplyvňujú jedinca k radikálnej zmene.

V ďalšej časti sa budeme venovať niektorým typickým pull a push faktorom radikalizácie z pohľadu úrovne v ktorej sa vyskytujú.

¹⁶² FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces.

7.1 Pull a push faktory radikalizácie na mikroúrovni

Mikroúroveň je tvorená samotným jedincom a integrovaným sociálnym systémom, ktorý je tvorený ľuďmi, ich vzájomnými vzťahmi, spoločenskými aktivitami a produktmi týchto vzťahov a aktivít. Mikroúroveň má priamy vplyv na jedinca. Z faktorov radikalizácie, ktoré patria do tejto úrovne vyberáme.

Sociálne vzťahy na mikroúrovni. Medzi základné charakteristiky sociálnych vzťahov u jedincov, ktorí sa prejavujú radikálne môžeme zaradiť:¹⁶³

- absenciu emocionálnej opory rodiny,
- snahu o vyhľadávanie sociálnych vzťahov tak, aby sa zaradil k silným a obávaným,
- náchylnosť k jednoduchším, ale veľavravným heslám,
- neochotu vstupovať do diskusie k témam, ktoré sa dotýkajú radikalizácie,
- odmietanie kritiky, ako neoprávneného zásahu,
- chýbajúcu prosociálnu orientáciu,
- vlastnú (resp. prevzatú) interpretáciu spoločenskej situácie prostredníctvom jednoduchých hodnotení,
- orientáciu najmä na inštrumentálnu pracovnú pozíciu,
- nekritické podliehanie tlaku skupinovej konformity v radikalizovanej skupine,
- vyhýbanie sa tlaku iných sociálnych skupín,
- dominujúce pocity osamelosti a beznádeje v sociálnych vzťahoch.

Práve tieto charakteristiky umožňujú identifikovať niektoré faktory, ktoré môžu ovplyvňovať jedincov pri ich vstupe do radikalizovaného prostredia.

Individuálne faktory. Patria k významným faktorom v ktorých nachádzajú odraz aj iné skupiny faktorov. Medzi významné individuálne faktory radikalizácie možno zaradiť psychický profil jedinca. Ten má výpovednú hodnotu o náchylnosti či odolnosti voči radikalizácii. U radikalizovaných jedincov sa vo väčšej miere prejavuje náchylnosť k agresii, depresia, či anti-sociálnosť. V správaní prevažuje impulzivita, chýba im dostatočná sebakontrola a hľadajú svoju identitu. Tieto charakteristiky sú im vlastné aj pred vstupom do radikalizácie. Radikalizácia len podporí ich rozvinutie.¹⁶⁴ Vo veľmi zjednodušenej podobe sa

¹⁶³ GIELEN, A. J. Radicalisering en identiteit: Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken. CHMELÍK, J. Extremismus a jeho právni a sociologické aspekty.

¹⁶⁴ BRIGGS, R. & S. FEVE. Foreign Fighters: The Challenge of Counter-Narratives.

dá povedať, že u radikalizovaných jedincov existuje špecifický socio-psychický profil, ktorým sa odlišujú od ostatných jedincov v danom sociálnokultúrnom prostredí.

Osobné skúsenosti. Patria medzi tie faktory, ktoré zohrávajú veľmi dôležitú úlohu v procese radikalizácie. Najväčší význam tu majú rôzne udalosti v živote, ktoré jedinec významne prežíva. Práve tieto udalosti môžu byť spúšťačom, alebo môžu ovplyvňovať rozvoj radikalizácie. Niektorí autori¹⁶⁵ predpokladajú vzťah medzi traumatizovaným a nešťastným detstvom a neskorším radikálnym správaním jedincov. Pre proces radikalizácie sú významné aj emócie, ktoré ovplyvňujú konanie jedinca na úkor logického myslenia. Posilňovanie emocionality môže vyústiť až do nekritického prijímania radikalizácie.

Osobnosť jedinca. Patrí medzi faktory, ktoré môžu významne ovplyvňovať radikálne správanie. Významnú časť tvoria osobnostné premenné, ktoré zahŕňajú očakávania, presvedčenia, hodnoty a postoje k sebe, ale i k ostatným ľuďom.¹⁶⁶ Pri modelovaní radikálneho správania a jeho determinantov, budú osobnostné premenné patriť medzi významné faktory. Medzi osobnostné premenné patrí aj malá spokojnosť s vlastnou osobou a s okruhom svojich príbuzných, známych a priateľov, depresívne ladenie osobnosti, nízka sociálna rezonancia (malá príťažlivosť, nízka miera obľúbenosti, neschopnosť presadiť sa), nízka sociálna potencia (nespoločenskosť, hanblivosť) a viac interpersonálnych problémov.¹⁶⁷

Náchylnosť jedinca k radikálnemu správaniu je podporovaná aj vysokou mierou osobnej nezávislosti, pocitmi odcudzenia, nízkym sebahodnotením, či chýbajúcimi pocitmi úspechu. Spravidla sa stretávajú s vyššou mierou sociálnej kritiky. Výraznejšia je aj vyššia tolerancia k deviantnemu správaniu. Medzi ochranné faktory, ktoré sa orientujú na radikálne správanie jedinca, možno zaradiť pozitívnu orientáciu na školu a školské výsledky, účasť na záujmových aktivitách, prijatie prosociálnych hodnôt, snaha byť prospešný a presadzovanie hodnôt spojených s náboženskou vierou.¹⁶⁸

Rizikovosť. Predstavuje jednu z čŕt osobnosti. Rozdielna je len miera v akej sa prejavuje u jedincov. To, čo výrazne ovplyvňuje mieru rizikovosti môžeme vymedziť prostredníctvom takých charakteristík ako nerozvážnosť, nezáujem o dôsledky správania, neprijímanie zodpovednosti a chýbajúce preventívne nastavenie v sociálnom živote. V ich konaní sa objavujú aj skutky, ktoré sú uskutočnené so značnou razanciou bez toho, aby sa prejavili nejaké sociálne zábrany. Medzi časté prejavy u týchto jedincov môžeme zaradiť hnev, určitú

¹⁶⁵ ŠTEFANČÍK, R. a kol. Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku. MIOVSKÝ, M. et al. Prevence rizikového chování ve školství. MILO, D. Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Neonacisti, ich hnutia a ciele. CHMELÍK, J. Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. GURR, T. R. Why Men rebel.

¹⁶⁶ JESSOR, R. Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action.

¹⁶⁷ FAHRENBERG, J., M. MYRTEK, J. SCHUMACHER & E. BRÄHLER. Dotazník životní spokojenosti.

¹⁶⁸ MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.

mieru zákernosti a sklon k hádkam. Rizikovo ladený jedinec nemá vybudované pozitívne vzťahy so svojim okolím. Prejavuje sa skôr tak, že je podozrievavý, čo je často spojené s chýbajúcou dôverou. Typickým prvkom je aj určitá miera deštruktivity vo vzťahoch a vyhľadávanie konfliktov s inými jedincami. V komunikácii prevažuje agresivita, neústupčivosť a určitá miera bezcitnosti. Vyhyba sa spolupráci s inými jedincami, najmä ak majú iné názory. Správanie sa vyznačuje nízkou mierou sebakontroly a vysokou mierou impulzivnosti.¹⁶⁹

Osobnostná výbava. U jedinca predstavuje určitú mieru výbavy, ktorá ovplyvňuje smerovanie k podpore a prijatiu radikalizácie, ako životného štýlu. Osobnostnú výbavu nemožno považovať za faktor, ktorý by sa mohol ako samostatný faktor podieľať na vzniku radikalizácie.¹⁷⁰ Takúto charakteristiku získava až v spojení s ďalšími, najmä externými faktormi. Takýmito faktormi sú obvykle spoločenské podmienky, ktoré sú ovplyvnené ekonomickými problémami, závažnými spoločenskými problémami, nerovnosťou medzi sociálnymi skupinami, nedôverou voči politickým stranám, problematickou politickou kultúrou a ďalšími faktormi.

Sebahodnotenie. Patrí medzi ďalšie psychické faktory, ktoré môžu podporovať vznik radikalizácie. Negatívne sebahodnotenie bolo vo výskumoch identifikované u veľkej časti jedincov s príklonom k radikalizácii. Snaha o zvýšenie nízkeho sebavedomia môže viesť k vyhľadávaniu vstupu do aktivít radikálnych skupín. Na druhej strane v radikalizovaných hnutiach boli identifikovaní jedinci, ktorí vykazovali zvýšenú mieru sebahodnotenia. Táto zvýšená miera sebahodnotenie však nevychádzala z realistického sebahodnotenia.¹⁷¹

Sebahodnotenie sa u každého jedinca mení. V závislosti od spokojnosti jedinca môže stúpať alebo klesať. Ide o stavy, ktoré súvisia so životnou spokojnosťou, sebauvedomovaním, nachádzaním zmyslu života, či napĺňaním životných cieľov. Sú spojené aj so zmenami v sociálnom prostredí alebo obdobiami vývinu. Prehodnocovanie sebahodnotenia v rovnakej vekovej skupine, má približne rovnaký charakter. Z toho možno odvodiť, že sebahodnotenie sa v priebehu života jedinca mení.

Sebahodnotenie vychádza z vlastných kompetencií, prejavov a výsledkov, ktoré s nimi súvisia. Pre sebahodnotenie sú najdôležitejšie výkony v tých oblastiach, ktoré jedinec považuje za významné.¹⁷² Ak sa sebaistota spája predovšetkým s výkonmi, ktoré dosahuje

¹⁶⁹ ŠIRŮČEK, J., M. ŠIRŮČKOVÁ & P. MACEK. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci.

¹⁷⁰ PFAHL-TRAUGHER, A. Rechtsextremismus in der Bundesrepublik.

¹⁷¹ HRČKA, M. Sociální deviace.

¹⁷² VÁGNEROVÁ, M. Psychologie osobnosti.

jedinec, vytvára sa stabilnejšie sebahodnotenie, ako u tých jedincov, ktorí svoju sebaistotu budujú na postojoch iných jedincov.¹⁷³ Sebahodnotenie sa môže spolupodieľať na vzniku radikálneho správania jedincov. Ak je sebahodnotenie jedinca príliš vysoké alebo príliš nízke, môže tento faktor viesť k radikálnemu správaniu. Aj keď sa bude jednať o odlišný faktor, ako v skutočnosti existuje.

Sociálna a emocionálna osamelosť a sociálna izolácia. Z pohľadu faktorov, ktoré sú na strane jedinca, možno ich zaradiť medzi významné pull ale aj push faktory radikalizácie.¹⁷⁴ Absencia dostatočne vybudovanej, či fungujúcej sociálnej siete, môže viesť k sociálnej osamelosti. Jej vznik je spájaný s aktivitou jedinca vo vzťahu k rovesníkom a iným osobám, ktoré patria do jeho sociálneho zázemia.¹⁷⁵

Emocionálna osamelosť. Je spojená najmä s absentujúcim špecifickým typom blízkeho vzťahu v sociálnom živote jedinca. Spravidla súvisí s chýbajúcou emocionálnou istotou a pocitom bezpečia. Sociálna sieť týchto jedincov vzbudzuje svojou kvantitou dojem adekvátnosti. V skutočnosti nemá požadovanú kvalitu, čo sa prejavuje nedostatkom blízkych vzťahov.¹⁷⁶ Emocionálna osamelosť vyplýva z neschopnosti vytvárať a udržiavať blízke vzťahy. Jedinec spravidla nevie efektívne využívať komunikačné stratégie pri kontakte s inými, nevie sa priblížiť a nadväzovať bližšie kontakty. Osamelosť môže byť spojená aj s prejavmi nízkeho sebahodnotenia či neprimeraných sociálnych kompetencií.

Sociálne odcudzenie. Prejavuje sa ako odlúčenie od sociálnej a kultúrnej účasti na spoločenskom živote. Možno ho charakterizovať ako ďalšiu formu straty pocitu významnosti. Tento stav, z určitej časti vyplýva z pocitu ostrakizácie, neexistencie skutočných väzieb s ostatnými, ale aj odmietnutím hodnôt spoločnosti a vylúčením samého seba z komunity.¹⁷⁷ Sociálne odcudzení jedinci sa často cítia postavení mimo sociálnych kontaktov a hodnôt najbližšieho sociálneho prostredia, spravidla rovesníckych skupín. Obvykle sa nezaujímajú o veci verejné, nestotožňujú sa s prevládajúcimi politickými názormi, či dianím v spoločnosti. Sociálne odcudzenie predstavuje osobnostne ničujúci pocit, ktorý je silne spojený so stratou osobnej hodnoty a účelu vlastnej existencie.¹⁷⁸

Sociálne odcudzenie umožňuje radikálnym skupinám motivovať jedincov k obnoveniu a potvrdeniu ich významnosti. Jedným zo spôsobov, ako obnoviť významnosť jedinca, je umožniť mu odplatu voči zdroju hrozby prostredníctvom účasti na činnosti radikalizovaných

¹⁷³ MACEK, P. Adolescence.

¹⁷⁴ MOLČANOVÁ, Z., F. BAUMGARTNER a A. KAŇUKOVÁ. Sociálna inteligencia vo vzťahu k osamelosti.

¹⁷⁵ KAISEROVÁ, K. Samota jako partner.

¹⁷⁶ LICHNER, V. Prežívanie osamelosti ako prediktor rizikového správania adolescentov.

¹⁷⁷ ŽIAKOVÁ, E. et al. Osamelosť ako sociálny a psychologický jav.

¹⁷⁸ LOVAŠOVÁ, S., K. ŠIŇANSKÁ, M. HALACHOVÁ a V. LICHNER. Násilie v sociálnej práci.

skupín. Tie môžu jedincovi poskytnúť pevné priateľstvá založené na spoločných prežitkoch a nový zmysel života. Negatívne osobné udalosti, charakteru sociálneho odcudzenia vyvolávajú kognitívne otvorenie, vnímavosť k novým, aj potenciálne násilným ideológiám. Sociálne odcudzenie môže byť významnou hnacou silou radikalizácie vedúcej k násiliu.

Racionalita. Patrí medzi individuálne faktory, ktoré možno zaradiť do skupiny tých, ktoré súvisia s radikalizáciou. Racionalita vyjadruje spokojnosť či nespokojnosť jedinca so svojím súčasným statusom. Práve racionálne posúdenie súčasného statusu, môže priviesť jedinca k tomu, aby sa prostredníctvom radikalizácie snažil zmeniť, spravidla zlepšiť, svoje postavenie, pozíciu alebo určitý status. Pri racionálnom posúdení svojej situácie dochádza k záveru, že cesta, ktorou sa uberá jeho život potrebuje zmenu. Zmenu nachádza v radikalizácii a zapojení sa do boja proti nositeľom tých cieľov a hodnôt, ktoré sú v rozpore s jeho vnímaním reality.¹⁷⁹

Osobná kríza. V súkromnej sfére môžu nastať udalosti vedúce k osobnej kríze, ktorá je spojená so zvýšenou náchylnosťou k radikalizácii. Jednou z takýchto udalostí je konfrontácia so smrťou alebo ťažkým zdravotným postihnutím. U niekoho, kto je konfrontovaný so smrťou blízkeho človeka, alebo s jeho ťažkým zdravotným postihnutím je pravdepodobnejšie, že začne prehodnocovať zmysel života a hľadať novú identitu. Takýto jedinec sa stáva náchylnejším k prijatiu obsahov ideologických posolstiev. Problémy v domácom prostredí, akými sú hádky rodičov, násilie v rodine, rozvody a konflikty, môžu tiež spustiť proces radikalizácie. Zlá sociálna alebo ekonomická situácia v domácom prostredí môže vyvolávať pocity depresie a osamelosti.¹⁸⁰ Za takýchto okolností sa radikálna ideológia môže stať pre jedinca oveľa atraktívnejšou, ako bežný život, ktorý prežíva.

Aj keď osobnostná psychológia zohráva významnú úlohu v radikalizácii, je potrebné konštatovať, že duševné choroby nie sú konkrétnou príčinou radikalizácie ani ideologickej radikalizácie vo všeobecnej rovine. Aj v prípade psychologickéj patológie, ku ktorej môžeme priradiť depresiú a schizofréniu, vo veľkej miere chýbajú znaky radikalizácie.¹⁸¹

Všetky uvedené charakteristiky patria do psychologického konceptu radikalizácie. Tento koncept sa zameriava na tie príčiny radikalizácie, ktoré sú spojené s osobnostnými vlastnosťami jedincov. Vlastnosti osobnosti vytvárajú predpoklady pre radikalizáciu, ktoré pri prepojení s vonkajšími podnetmi, môžu viesť k radikalizácii. Ich špecifikom je, že vytvárajú predpoklad k určitým typom radikálneho správania. Evidentne sú potrebné spoločenské

¹⁷⁹ VÁGNEROVÁ, M. Psychologie osobnosti.

¹⁸⁰ VAN de VALK, I. & W. WAGENAAR. Monitor Racisme & Extremisme. In en uit extreemrechts.

¹⁸¹ BRUTOVSKÁ, G. Príčiny radikalizácie mladých ľudí.

a situačné faktory, ktoré ovplyvnia osobnostné vlastnosti jedinca tak, že sa stane prístupný procesom vedúcim k radikalizácii.

Sociálne faktory. Sociálne faktory podporujú vznik radikalizácie vonkajším pôsobením na jedincov. Medzi sociálne faktory, ktoré môžu súvisieť s radikalizáciou možno zaradiť individualizáciu spoločnosti, stratu orientácie v spoločenských vzťahoch, sociálne vylúčenie, nedostatočnú prispôsobivosť v rýchlo sa meniacich spoločenských podmienkach, či sociálnu anomiu.¹⁸² Z tohto pohľadu možno vymedziť faktory, ktoré súvisia s radikalizáciou.

- *Faktor úspechu.* Veľká časť radikalizovaných jedincov pochádza z pomerov, v ktorých majú zníženú šancu uplatniť sa v spoločnosti. Také potreby ako uznanie či pocit pozornosti v ich živote absentuje. Situáciu zhoršuje aj to, že veľká časť z nich pochádza z chudobných alebo sociálne vylúčených rodín. Nedostatočné vzdelanie je spojené s chýbajúcimi vedomosťami, zručnosťami, či spôsobilosťami potrebnými pre výkon kvalifikovanejších povolání. Radikálne zoskupenia ponúkajú pre svojich členov pocit moci, neohrozenosti, vyvolenosti a kolektívnej opory.¹⁸³ Silná spolupatričnosť v radikalizovaných skupinách, vytvára sieť vzájomnej opory medzi členmi. Sociálne neúspešný jedinec, to môže považovať za osobný úspech. Nezaradený jedinec sa zaradzuje do skupiny vzájomne sa podporujúcich radikalizovaných jedincov.
- *Faktor neistoty.* Patrí medzi významné faktory spájané s radikalizáciou. Problém spravidla vzniká vtedy, keď pocit istoty nie je poskytovaný najbližším sociálnym prostredím, spoločnosťou, ale ani iným sociálnym systémom. Tento stav môže viesť k tomu, že jedinci sa snažia získavať pocit istoty v inej sfére. Neúspechy v práci, ako aj nízke zárobky spájajú s obsadzovaním pracovných miest cudzincami a imigrantmi, ktorí sú ochotní pracovať za nízke mzdy. Chýbajúce financie vo verejnom sektore spájajú s vyplácaním sociálnych dávok sociálne neprispôsobivým osobám. Medzi skupiny, ktoré odčerpávajú verejné zdroje, podľa niektorých radikalizovaných skupín, patria aj poberatelia starobných a invalidných dôchodkov.¹⁸⁴ Celkové chápanie spoločenského vývoja je z ich strany negatívne. Budúcnosť spravidla nepopisujú pozitívnymi výrazmi a svoju budúcnosť vidia v boji proti súčasnému stavu, ktorý existuje v spoločnosti.

¹⁸² ŠTEFANČÍK, R. Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu.

¹⁸³ BUOCO VÁ, Z. Úvod do sociológie.

¹⁸⁴ CHMELÍK, J. Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.

- *Faktor absencie zaradenosti.* Hľadanie si svojho miesta v sociálnom živote vyžaduje zaradenie sa do rôznych skupín. Jedinci musia riešiť problém, ako si nájsť svoje miesto v rovesníckych skupinách a v spoločnosti. Ich úlohou je nájsť si skupinu, v ktorej sa zoskupujú podobne orientovaní jedinci. Pri zaradení do skupiny, ktorá má autoritatívnejšieho vodcu, ktorý prichádza s východiskami riešiacimi spoločné témy a problémy, možno očakávať, že ide o skupinu s radikálnym charakterom. Zaradenie jedinca do skupiny prináša so sebou aj potrebu preberania hodnôt, cieľov, spôsobov konania a reagovania na skupinové požiadavky. To platí aj pri radikalizovaných skupinách a ich pôsobení na členov.

Relatívna ekonomická deprivácia. Jedinec môže relatívnu depriváciu zažiť osobne alebo ju môže vnímať na širšej skupinovej úrovni najmä v okolitom spoločenstve alebo dokonca na medzinárodnej úrovni pri porovnávaní relatívneho bohatstva ekonomicky vyspelejších krajín v porovnaní s našimi podmienkami. Relatívna ekonomická deprivácia funguje prostredníctvom uvedomenia si toho, čo majú ostatní jedinci vo vzťahu k posudzovateľovi. Ide najmä o materiálne, kultúrne, ekonomické, sociálne odlišnosti, ktoré sa prenášajú do sociálneho postavenia jedinca.¹⁸⁵ Tieto rozdiely musia byť vnímané ako rozporuplné a potenciálne nespravodlivé, aby vytvárali určitú mieru deprivácie. Jedinci môžu relatívnu depriváciu zažiť niekoľkými spôsobmi. Spravidla k nej dochádza po období, keď sa práva a privilégia jedinca obmedzili a nasledovala len stagnácia. Ešte významnejšie sa relatívna deprivácia prejavuje, keď bohatstvo a kvalita života jednej sociálnej skupiny klesá, zatiaľ čo bohatstvo a kvalita života iných skupín sa zvyšuje.¹⁸⁶

Radikalizácia prostredníctvom skupiny. Skupiny predstavujú významný faktor radikalizácie. Skupina môže posilňovať rozvoj jedincov spoločensky žiadúcim smerom, ale môže pôsobiť práve opačne. V skupine možno identifikovať faktory patriace medzi sociálne faktory, ktoré určitým spôsobom môžu mať vplyv na vznik radikalizácie. Z celej škály pôsobiacich faktorov vyberáme *faktor konformity, skupinovej konformity a faktor skupinovej súdržnosti.*

Všetky tri faktory majú spoločné východiská. Sú spojené s potrebou každého jedinca začleniť sa do širokého spektra skupín a ich prostredníctvom aj do spoločnosti. So začleňovaním sa do širšieho sociálneho prostredia sú spojené aj určité riziká, ktoré sú spojené

¹⁸⁵ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation: A Review of Key Concepts.

¹⁸⁶ GURR, T. R. Why Men rebel.

s nekritickým preberaním hodnôt, postojov a cieľov skupiny bez uvedomovania si negatívnych dôsledkov, ktoré sa nimi spájajú.¹⁸⁷

Jedinec si prostredníctvom členstva v skupinách vytvára svoju identitu a zároveň aj sebaakceptáciu v rámci skupiny, ale aj spoločnosti.¹⁸⁸ Zmeny, ktoré u jedinca vznikajú, sú spojené aj s vonkajšími vplyvmi, za ktoré možno považovať najmä hodnoty, normy, pravidlá a vnímaný obraz spoločnosti. Skupiny voči svojim členom využívajú tlak na konformné správanie. Konformný vývin jedinca sa spája najmä so stabilnou sociálnou oporou poskytovanou rodinou a prosociálnou výchovou. Konformný jedinec, u ktorého sú saturované sociálne potreby, nepociťuje potrebu nekriticky sa prispôbovať požiadavkám skupiny. Proces prispôbovania sa je zameraný na konformitu voči nejakému sociálnemu celku. Ak sa jedinec prispôbuje radikálnej skupine, tak sa stáva konformný s radikálnymi myšlienkami a ich prejavmi.

Konformita. Zohráva významnú úlohu pri radikalizácii jedincov. Jej podstatou je zmena hodnôt, postojov a správania sa jedinca, v súlade s požiadavkami skupiny alebo spoločnosti. Konformita je spojená s tlakom určitého sociálneho celku, v ktorom sa jedinci a skupiny nachádzajú. Spája sa s požiadavkami, ktoré sa zameriavajú na myslenie a konanie v súlade s normami a pravidlami platnými pre určité situácie alebo okolnosti. Prostredníctvom konformity sa dosahuje, že jedinci sú ochotní prijať to, čo by bez tlaku na konformné správanie neprijali, ani nerobili.¹⁸⁹ Konformita sa spája so zmenou správania, myslenia, ale aj prežívania jedinca, ktoré vzniklo alebo je spojené s priamym alebo nepriamym sociálnym tlakom zo strany iných jedincov.¹⁹⁰ Jej výsledkom je spravidla prispôbenie sa požiadavkám a normám spoločnosti alebo skupiny, dominantným názorom, s ktorými sa stretáva a ktoré menia jeho vlastné postoje. Prejavy konformity môžu mať rôznu podobu. Môže ísť o pôsobenie, ktoré má verbálnu podobu, alebo až podobu dobrovoľného zapojenia do jednotlivých aktivít. Ak je konformita len v ideovej rovine, nemusí sa prejaviť aj v správaní jedinca.¹⁹¹ Každý si vyberá, s ktorým sociálnym systémom chce byť konformný, teda ku ktorým hodnotám, normám, cieľom a postojom sa chce priblížiť a presadzovať ich vo svojom živote.

¹⁸⁷ KHARROUB, T. Understanding Violent Extremism: The Social Psychology of Identity and Group Dynamics.

¹⁸⁸ JAŠKOVÁ, A., a T. SABOLOVÁ-FABIANOVÁ. Sociálna práca ako rizikové povolanie. Vybrané aspekty rizík na pozadí hypermoderny.

¹⁸⁹ VÝROST, J. Sociální psychologie.

¹⁹⁰ ŠTEFANČÍK, R. a kol. Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku.

¹⁹¹ HEGER, V. Komunikace ve veřejné správě.

Podľa vzťahu jedinca k prebiehajúcim zmenám, môže sa jednáť o dobrovoľnú alebo nedobrovoľnú konformitu. Dobrovoľná konformita je spojená s dobrovoľným rozhodnutím jedinca prijať a rešpektovať požiadavky sociálneho celku, bez prispenia akejkoľvek formy zjavného či skrytého nátlaku. Jedinec z hodnotovo-racionálnych a účelovo-racionálnych dôvodov sa rozhodne prijať požiadavky a pravidlá skupiny či spoločnosti. V prípade nedobrovoľnej konformity, sú voči jedincovi využívané donucovacie prostriedky tak, aby bol prinútený k prijatiu obsahov prinášajúcich konformitu. Donucovanie môže prebiehať aj prostredníctvom manipulačných procesov asymetrického charakteru.¹⁹² Konformné správanie je podporované rôznymi reakciami sociálnych celkov, ktoré vznikajú ako odozva na dodržiavanie alebo porušovanie požadovaných spoločenských pravidiel a noriem. Reakcie sú spojené s rôznymi typmi formálnych, alebo neformálnych odmien alebo trestov.¹⁹³

V rámci konformity je možné identifikovať aj superkonformizmus. Je spojený s výraznou nekritickosťou pri prijímaní cudzích vzorov. Jedinec sa spontánne začína správať ako väčšina jedincov v danom sociálnom celku. Spája sa s nekritickým preberaním vonkajších podnetov, ktoré sociálny celok ponúka a vyžaduje. V osobnom živote často ostáva jedinec sám sebou.¹⁹⁴ Superkonformita vedie k tomu, že jedinec prijíma všetko čo propagujú autority daného sociálneho celku. Autoritou v tomto prípade môže byť niekto, kto je v danom sociálnom celku z pohľadu jedinca atraktívnejší, známejší, vplyvnejší, bohatší a pod.

Z pohľadu radikalizácie je potrebné zamerať sa na zisťovanie vzťahu jedincov k jednotlivým prvkom konformity. Jedným z prvkov je prostredie, najmä prostredie s radikálnymi prvkami. Možno predpokladať, že u jedincov spravidla neexistujú významnejšie zábrany, ktoré by im bránili identifikovať sa s prostredím, ktoré je pre nich z určitého pohľadu blízke. Vytváranie konformity so subkultúrami či kontrakultúrami, uľahčuje prijímanie hodnotových, etických, postojoyých obsahov, ktoré sú v nich obsiahnuté. Prijímanie nových obsahov, umožňuje aj prijímanie obsahov, ktoré sú v rôznej miere súčasťou rôznych foriem radikalizácie. Na základe výsledkov sociologických výskumov, je možné zovšeobecniť prepojenie radikalizácie s procesmi konformity jedincov.¹⁹⁵

- Početnú časť členov radikálnych hnutí predstavujú mladí jedinci, ktorí sú konformní s rôznymi subkultúrami až kontrakultúrami.¹⁹⁶ Zároveň nie je možné podceňovať

¹⁹² BRNULA, P., K. ČAVOJSKÁ, K. MÓZEŠOVÁ a M. SMREK. Úvod do teórií sociálnej práce.

¹⁹³ FISCHER, S. a J. ŠKODA. Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení.

¹⁹⁴ URBAN, L. Sociologie: Klíčová témata a pojmy.

¹⁹⁵ MESEŽNIKOV, G. a M. VELŠIC. Mladí lidé a riziká extrémizmu.

¹⁹⁶ FISCHER, S. a J. ŠKODA. Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnost řešení.

členskú základňu, tvorenú staršími členmi hnutia a osobami, ktoré často vystupujú len v pozícii sympatizantov a bývalých členov radikálneho hnutia. Štruktúra jednotlivých radikálnych hnutí je špecifická a nemá jednotný personálny substrát.

- Vo vedení radikálnych hnutí sú často jedinci, ktorí sa vyznačujú spasiteľskými sklonmi. Pri tvorbe svojej charizmy využívajú voči členom skupiny predvídanie budúcnosti či vysvetľovanie nevyhnutnosti existencie hnutia.
- Členská základňa radikálnych hnutí je v prevažnej miere tvorená mladými jedincami, ktorí sa z ich pohľadu dostali na okraj spoločnosti. Príčiny takeého pohľadu na svoje postavenie v spoločnosti možno hľadať v sociálnej nezaradenosti, nízkej miere sebapresadzovania, nefungujúcej sociálnej sieti, v rodinnom prostredí, či špecifických osobnostných charakteristikách.¹⁹⁷
- Najrizikovejšiu skupinu pri radikalizácii tvoria mladí jedinci, ktorí nemajú čo stratiť. Nepociťujú obavu z možnej ujmy. Od pôvodnej rodiny už nie sú závislí a novú rodinu si ešte nezaložili. Svojimi vekovými špecifikami sú predurčení k vstupu do radikalizovaných skupín, pretože sú ľahko orientovateľní na riešenie chýb a nedostatkov spoločnosti ponúkanými prostriedkami. Využívajú sa najmä informácie z oblastí, ktoré majú pre nich určitý význam a preto ich citlivo vnímajú.
- V bežnom živote existuje množstvo jedincov, ktorým je blízke čiernobiele hodnotenie sveta a problémy prijímajú v podobe hesiel, ktoré zjednodušujú celkovú situáciu.¹⁹⁸ Hľadajú sa nepriatelia, ktorí môžu byť zodpovední za všetko negatívne, čo sa v spoločnosti deje. Ako riešenie situácie sa ponúka pohľad vodcu, či niekoho iného, pre hnutie významného jedinca, iným spôsobom, ako ho má prijať skupina či iný sociálny celok. Tento mechanizmus pohľadu na sociálne problémy môže ponúkať radikálna skupina, vedená silnou osobnosťou, ku ktorej sa jedinci pripájajú. Systémový prístup predpokladá pre zásah do systému ako nevyhnutnosť taký prístup radikalizovanej skupiny, ktorý pre riešenie jednotlivých problémov ponúka zjednodušené riešenia problémov, ako rýchle a ľahké riešenia. Zdanlivo jednoduché riešenia problémov, ktoré sa dajú uskutočniť ihneď, sú pre jednotlivých členov riešením uspokojivým a často aj požadovaným. U každého člena radikálnej skupiny sa predpokladá, že problémy môže riešiť sám, alebo sa môže na takom riešení osobne zúčastňovať ako člen skupiny.

¹⁹⁷ CHMELÍK, J. Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.

¹⁹⁸ MILO, D. Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Neonacisti, ich hnutia a ciele.

- Vekový faktor nie je predurčujúcim pre to, aby jedinci patriaci do určitej vekovej skupiny, sa automaticky zaradzovali medzi členov radikálnych skupín alebo hnutí. Ide skôr o ich osobnostnú výbavu, hodnotovú orientáciu, sociálne siete a nastavenie zmyslu života.
- Jedinec, ktorý hľadá zjednodušené riešenia, resp. riešenia, ktoré zodpovedajú jeho skreslenému videniu sveta, môže ľahko podľahnúť vplyvu „čiernobieleho“ videnia sveta. Takéto vnímanie sveta je v ponuke radikálneho hnutia, najmä v podobe hesiel či opakovaných zaručených právd. Ponuka účasti na riešení vecí verejných radikálnymi akciami, je v tomto prípade z ich pohľadu neodmietnuteľná.
- Vnímanie súčasnosti a jej parametrov, priaznivcami a členmi radikálnych skupín a hnutí, vykazuje bezperspektívnosť a spochybňovanie toho, že v tomto časopriestore je možné zabezpečiť svoju sebarealizáciu obvyklými prostriedkami.¹⁹⁹

¹⁹⁹ CHMELÍK, J. Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. MAREŠ, M. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR.

7.2 Pull a push faktory radikalizácie na mezoúrovni

Pri nazeraní na radikalizáciu v priestore, ktorý môžeme vymedziť ako mezoúroveň, nachádzame opäť rôzne faktory, ktoré ovplyvňujú jej vznik a rozvoj a majú charakter pull a push faktorov. V rámci tejto rôznorodej skupiny faktorov sa zameriavame najmä na tie oblasti v ktorých sa môžu vyskytovať významné push alebo pull faktory s ktorými pracujú pomáhajúce profesie.

Sociálne väzby. Prerušenie sociálnych väzieb môže byť spúšťacím faktorom radikalizácie na mezoúrovni. Sociálne väzby si každý jedinec vytvára vo svojom sociálnom priestore. Medzi najvýznamnejšie prostredia, z pohľadu sociálnych väzieb, môžeme zaradiť rodinu, školu, rovesnícke skupiny, širšie sociálne prostredie, športové kluby, záujmové združenia, voľnočasové kluby, ale aj celkový priestor poskytovaný občianskou spoločnosťou. Narušenie týchto väzieb môže viesť k hľadaniu nových väzieb spojených s iným, podľa jedinca zmysluplným trávením voľného času, či celkovou orientáciou svojho života. To môže viesť k vytvoreniu a posilneniu väzby na radikalizovaných jedincov či radikalizované skupiny. Radikalizačný proces sa spravidla spúšťa prostredníctvom kontaktu s radikalizovaným prostredím.²⁰⁰ Stretnutia s charizmatickými jedincami alebo duchovnými vodcami môžu mať formu katalyzátora, alebo bodu obratu v procese radikalizácie. Pridanie sa k radikálnej skupine je jedným z najdôležitejších spúšťacích faktorov. Radikálne skupiny zohrávajú dôležitú úlohu v procese radikalizácie vďaka ľudskej potrebe vytvárať sociálne väzby. Aktivity radikálnych skupín môžu v krátkom čase posilniť sociálne väzby až do takej miery, že tieto väzby sa stanú rovnako silné, ako väzby nachádzajúce sa v rodine. Túto väzbu posilňuje aj rozdielnosť postavenia jedinca v skupine v porovnaní s postavením v rodine.

Medzi sociálne faktory, ktoré ovplyvňujú radikalizáciu na mezoúrovni, je potrebné v prvom rade zaradiť *rodinné prostredie*. V tomto prostredí ako významný faktor vystupuje *výchova, psycho-sociálna klíma v rodine, vzťahy s vonkajším sociálnym prostredím, socializačné činitele a pod.* Charakteristiky osobnosti, potreby, temperament, subjektívne prežitky, výsledky rodinnej výchovy, ale aj miera deprivácie v detstve, patria z veľkej časti

²⁰⁰ BEAL, D. J., R. COHEN, M. J. BURKE & C. L. McLENDON. Cohesion and performance in groups: A meta-analytic clarification of construct relation.

medzi psychologické faktory patriace do mikroúrovne, pokiaľ sa priamo neodvodzujú, resp. nesúvisia s mezoúrovňou.²⁰¹

Rodina. Rodina predstavuje pre každého člena rodiny sociálnu inštitúciu, ktorá poskytuje priestor pre tvorbu základných životných istôt.²⁰² Každý člen rodiny v tomto priestore získava zázemie, sociálnu oporu, stabilitu a pomoc. Rodina prostredníctvom svojich funkcií reguluje vznik a existenciu nežiaducich javov a činností, medzi ktoré možno zaradiť alkoholizmus, tabakizmus, patologické hráčstvo, drogové závislosti, agresivitu a iné prejavy násilia, radikalizáciu, či inú formu sociálnej patológie.²⁰³ Jej úlohou je poskytnúť všetkým členom rodiny základnú orientáciu v hodnotách, sociálnych vzťahoch, cieľoch a ďalších oblastiach potrebných pre úspešné zaradenie sa do spoločnosti.

Rodinu možno považovať za sociálnu inštitúciu, ktorá môže výraznou mierou prispieť k predchádzaniu alebo rozvoju radikálneho správania.²⁰⁴ Rodinné prostredie obsahuje množstvo faktorov, ktoré môžu mať charakter pull alebo push faktorov súvisiacich s radikalizáciou. Medzi takéto faktory je možné zaradiť najmä *normatívny koncept rodiny, rodinné vzťahy s prostredím, výchovný štýl, osobnostné charakteristiky členov rodiny, vzťahy medzi členmi rodiny, socioekonomický status*.²⁰⁵ Vzťah jednotlivých členov rodiny súvisí s celkovými vzťahmi v rodine v oblasti disciplíny, kontroly a riadenia rodinného systému. Jednotlivé dimenzie výchovného štýlu vytvárajú výchovný priestor, ktorý by mal vytvárať prosociálnu klímu v rodine. Členovia rodiny vytvárajú vlastné modely správania, ktoré vznikajú ako reakcia na výchovné metódy používané v rodine. Cieľ rodinnej výchovy sa zameriava na hľadanie miesta v osobnom, rodinnom a spoločenskom živote, vrátane vhodného výberu pracovnej oblasti.²⁰⁶ Ale je potrebné pripustiť, že cieľ rodiny môže byť aj opačný a môže smerovať k sociálne deviantnemu správaniu, radikalizácii, až k podpore extrémizmu.

Rodina by mala byť tvorcom rodinného šťastia, spokojnosti a lásky. V rodine sa môže skrývať aj zdroj nešťastia, nespokojnosti, či konfliktov. V rodinách, ktoré možno označiť ako klinické, existujú medzi členmi rodiny nefunkčné vzťahy.²⁰⁷ S nefunkčnými vzťahmi sa spája vznik negativistických črt osobnosti, problémov v sociálnych vzťahoch a iných patologických

²⁰¹ HRČKA, M. Sociální deviace.

²⁰² MOŽNÝ, I. Rodina a společnost.

²⁰³ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. Sociální psychologie – Sociální psychologie.

²⁰⁴ MACEK, P. Adolescence.

²⁰⁵ SMĚKAL, V. Vztahy v rodině jako faktor duchovního růstu.

²⁰⁶ KOHOUTEK, R. Základy užití psychologie.

²⁰⁷ NOVOTNÝ, P. S. a P. OKRAJEK. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15ti letých adolescentů.

javoch. Najviditeľnejšie je to u adolescentov. Čím nižšia je možnosť adolescenta prejavit' sa a presadiť svoj názor k veciam, ktoré sa ho týkajú, tým skôr sa stane uzavretým a nešťastným jedincom s nízkym sebavedomím.²⁰⁸

Kvalitatívne štúdie medzi radikalizovanými jedincami ukazujú, že deti často zastávajú rovnaké názory, ako ich rodičia.²⁰⁹ Rodičia majú sklon bagatelizovať, alebo prehliadať prejavy radikalizácie u svojich detí. Nevedú s nimi dialóg, neučia ich premýšľať či hľadať protiargumenty v témach, ktoré oslovujú mladých ľudí. Rodičia vnímajú nedostatok svojich kompetencií na riešenie polarizácie, stigmatizácie a napätia, s ktorými sa stretávajú oni sami a ich deti. Problémom je, že rodičia si často neuvedomujú svoj vplyv, ktorý majú zo svojej pozície, na dieťa.²¹⁰

Nevhodné emocionálne reakcie rodičov môžu prispieť k radikalizácii, najmä ak sú spojené s hádkami a inými agresívnymi prejavmi. Rodičovský nesúhlas môže zosilniť, ale i oslabiť motiváciu stať sa aktívnym členom extrémistickej skupiny. Rodičovská intervencia môže adolescentovi pomôcť uvedomiť si možné neželané dôsledky vlastného správania.²¹¹ Je veľa spôsobov, ktorými rodina môže motivovať svojich členov k tomu, aby nevstúpili do radikálneho priestoru, alebo aby opustili radikálnu skupinu.

Intenzívne rodinné problémy môžu vytvoriť ideálnu živnú pôdu pre radikalizáciu. Predovšetkým, ak existujúca patológia v rodine odvádza pozornosť od existenčných problémov, ktoré znepokojujú jednotlivých členov rodiny. Radikalizovaní jedinci spravidla zdieľajú svoje xenofóbne a radikálne názory najprv s členmi svojej rodiny. Až keď sa dostanú do konfliktu so zákonom, začne sa ostatným členom rodiny zdať, že to prehávajú. Neprítomnosť ochrany, hraníc a limitov zo strany rodiny často zintenzívňuje proces hľadania vlastnej identity. Radikálne skupiny sú si dobre vedomé problémov súvisiacich s hľadaním vlastnej identity a vnútorným zmätkom, ktorý existuje u jedincov z problémových rodín. Toto východisko radikalizované skupiny môžu účelne využiť pri verbovaní nových členov.²¹²

Socioekonomická situácia rodiny. Pri posudzovaní vzťahu socioekonomickej situácie rodiny, so vznikom rizikového správania členov rodiny, nie je možné identifikovať jasnú príčinnú súvislosť. Neplatí ani predpoklad, že socioekonomický status rodiny, priamo

²⁰⁸ VIŠŇOVSKÝ, L. Teória výchovy.

²⁰⁹ ELLIOTT, J. a M. PLACE. Dítě v nesházích: prevence, příčiny, terapie.

²¹⁰ Van de VALK, I. & W. WAGENAAR. The extreme right: entry and exit.

²¹¹ NOVOTNÝ, P. S. a P. OKRAJEK. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15letých adolescentov.

²¹² SIECKELINCK, S., F. KAULINGFREKS & M. De WINTER. Neither Villains nor Victims: Towards an Educational Perspective on Radicalisation.

ovplyvňuje vznik a druh rizikového správania členov rodiny.²¹³ V minulosti sa vychádzalo z toho, že veľká časť radikalizovaných jedincov pochádza z chudobnejších rodín, s nízkym sociokultúrnym statusom. V súčasnosti sa v radikálnych hnutiach nachádza významné zastúpenie jedincov z rodín patriacich do strednej a vyššej strednej vrstvy. Vzťah socioekonomického statusu a radikalizácie jedincov nie je tak silný, ako sa v minulosti predpokladalo. Kvalita výchovy a vzťahu medzi členmi rodiny tvorí významnejšiu veličinu, ako ekonomické možnosti rodiny.²¹⁴

Socializácia. Je založená na pôsobení interných a externých vplyvov, ktoré formujú osobnosť jedinca. Najvýznamnejším socializačným prostredím je rodina. Rodina vytvára priestor na zdravý vývin jedinca prostredníctvom tvorby morálnych postojov, vytvárania vlastnej filozofie života, preberania kultúrnych obsahov členmi rodiny. Zameriava sa na tvorbu hodnôt a postojov, prostredníctvom ktorých zabezpečuje rozvoj prosociálnosti v živote členov rodiny. Miera zabezpečovania socializačnej a integračnej funkcie vo výchove plní osobitnú úlohu v procese socializácie.²¹⁵ Výchova je spojená aj s disciplínou, ktorá sa prepája so štruktúrou rodiny a vzťahmi, ktoré v rodine existujú. Chýbajúca disciplína, a z nej odvodená sebadisciplína, môže viesť k strate zábran dopúšťať sa asociálneho správania. To umožňuje rozvoj antinormatívneho správania sa u jednotlivých členov rodiny. Pokiaľ rodina nejaké správanie nesankcionuje, je takéto správanie považované za normálne.²¹⁶ Výchova by mala ponúkať rozlišovanie medzi dobrom a zlom. Ide o schopnosť získavanú prostredníctvom výchovy, ktorú možno zaradiť medzi vlastnosti osobnosti. Ak schopnosť rozlíšiť, čo možno považovať za dobro a čo je potrebné odmietnuť ako zlo, jedincovi chýba, alebo je znížená, môže viesť k prijatiu radikálnych myšlienok až k radikálnym prejavom.²¹⁷

Socializácia prostredníctvom rovesníkov, ktorá môže prebiehať v otvorenom prostredí alebo prostredníctvom internetu, môže výchovu ovplyvniť tak, že posilní dobro alebo zlo v myslení adolescenta, ktoré prevládne aj v jeho konaní. Naopak adolescentky majú menej priestoru na sebaurčenie a sebanaplnenie. Zväčšuje sa tlak na konformitu a preberanie zodpovednosti za starostlivosť o rodinu, prípadne o mladších súrodencov.²¹⁸ V štúdiu radikalizácie, zameranej na mladé ženy, práve táto skutočnosť zohráva významnú úlohu pri vytváraní živnej pôdy pre radikalizáciu medzi mladými ženami.

²¹³ PREKOPOVÁ, J. Jak být dobrým rodičem.

²¹⁴ MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. Mládež a delikvencia.

²¹⁵ KRAUS, B. a V. POLÁČKOVÁ. Člověk – prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky.

²¹⁶ HRČKA, M. Sociální deviace.

²¹⁷ MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. Mládež a delikvence.

²¹⁸ WESSELS, L. & A. DIJKMAN. Radicaal (on)zichtbaar. Verkennend onderzoek naar omvang, kenmerken en oorzaken van mogelijke radicalisering onder Amsterdamse moslima's.

Problémy, ktoré vznikajú v procese socializácie, sa môžu prejavovať v myslení a správaní jedincov. Preto odstraňovanie chýb v socializácii si vyžaduje komplexnejší prístup. Na procese socializácie a následnom začlenení jedinca do spoločnosti sa podieľa veľké množstvo socializačných činiteľov, ktorých pôsobenie zabezpečujú rôzne sociálne inštitúcie. Hľadanie príčin, ktoré viedli k neúspešnej socializácii nemôže ostať len na úrovni rodiny alebo školy. V určitej miere platí predpoklad, že nevhodná socializácia môže viesť k rôznym formám sociálnej patológie, ktoré sú spojené s radikálnym spôsobom správania.²¹⁹

Výchova. Prispieva k formulácii empirických vzťahov, ktoré sú zisťované medzi výchovnou atmosférou a vznikom špecifických behaviorálnych a osobnostných charakteristík u detí. Tieto vzťahy možno vyjadriť vo vyvedených tvrdeniach:²²⁰

- Život v kritizujúcom prostredí, učí jedinca kritike iných;
- Život v nevraživom prostredí, učí jedinca nenávisti;
- Život v spochybňujúcom prostredí, učí jedinca neistote;
- Život vo vyčítavom prostredí, učí jedinca pocitom viny.

Každý jedinec v priebehu výchovy vníma záujem, ktorý je o neho prejavovaný. Ak jedinec tento záujem nevníma ako starostlivosť, pomoc a oporu, tak ju môže vnímať ako obmedzovanie a snahu o jeho kontrolu. Takto vnímaná výchova sa môže spájať s vznikom averzie zo strany vychovávaného voči vychovávateľom. V týchto prípadoch chýba vychovávanému viera, že jedinci, ktorí ho obmedzujú, to myslia s ním dobre a konajú v jeho prospech. Vníma ich ako obmedzujúci prvok, ktorý ho nechápe a nikdy nie je spokojný s tým, čo urobí. Rodina, ale aj širšie sociálne prostredie považuje jedinca za rebelujúceho, v určitej miere problémového a svojim spôsobom nevďačného. To spôsobuje, že vo vzájomných interakciách rodiny, školy a ďalších inštitúcií k vychovávanému jedincovi, sa prehľbuje proces postupného odcudzovania.²²¹

Jedným z dôležitých výchovných cieľov je naučiť adolescentov, aby boli rozumne oddaní svojim ideálom a hodnotám, ktoré uznávajú. Tento cieľ sa skladá z troch aspektov: *racionálnosti, morálnosti a obozretnosti*. Adolescenti sa potrebujú naučiť, ako si osvojiť racionálny, morálny a obozretný postoj k vlastným ideálom a hodnotám, ako ich podriaadiť, ale aj vytvoriť na racionálnej, morálnej a obozretnej úvahe.²²²

Prosociálna výchova je založená najmä na bezpodmienečnom prijatí, pozitívnej citovej saturácii, autorite rodičov a ďalších prosociálne pôsobiacich subjektov, harmonizácii vzťahov,

²¹⁹ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. Pedagogický slovník.

²²⁰ SMĚKAL, V. Pozvání do psychologie osobnosti.

²²¹ PREKOPOVÁ, J. Jak být dobrým rodičem.

²²² MACEK, P. Adolescence.

výchovných postojoch a výchovnom pôsobení. Prosociálna výchova musí nachádzať praktické vyjadrenie v živote rodičov, ale aj vo vzťahoch, ktoré existujú medzi súrodencami. Celý proces výchovy si vyžaduje rodičovskú lásku, tvoriacu základ rodinného života a primeranosť požiadaviek na správanie sa každého člena rodiny.²²³

Výchovný proces. Vo výchovnom procese musí byť venovaná pozornosť ideálom adolescentov. Proti radikalizácii sa nedá bojovať odhováraním adolescentov od obdivu, ktorý prejavujú k ideálom, ktoré ich oslovujú. Vychovávatelia by si mali jasne uvedomiť, aké sú ich ideály a akým spôsobom ich ovplyvňujú v sociálnom živote. Zároveň by mali mať možnosť s niekým sa poradiť, ak to potrebujú. Je veľmi dôležité, aby adolescenti mali svoje ideály. Pomáhajú im vybrať si z možností, robiť vlastné rozhodnutia, konať a zažívať spokojnosť. Otvorená reakcia rodičov na otázky a problémy adolescenta môže pomáhať tmiť tendencie k radikalizácii.²²⁴ Často je zo strany adolescentov pocitovaná komunikačná priepasť a nedostatok emocionálnej opory zo strany rodiny. To môže viesť k tomu, že adolescent hľadá radikálny alebo iný zmysel a identitu. Rodičia s nižším vzdelaním nevidia význam v interaktívnej komunikácii so svojimi deťmi od skorého veku.²²⁵ Ich príprava je spojená skôr s prípravou na ďalší život a prijatie pravidiel rodinného života.

Výchovný štýl. Patrí medzi významné faktory, ktoré je možné prepojiť s odklonom k radikalizácii. Rodičovská výchova sa môže podieľať na vzniku problémov v oblasti socializácie, sociálnej deviácie či sociálnej patológie. Tieto problémy sú spojené s viacerými aspektmi rodinnej výchovy. Medzi najzávažnejšie problémy vo výchove možno zaradiť najmä zanedbávanie, ľahostajnosť, jednostrannosť, neprimeranosť výchovy k veku dieťaťa, snaha o dosahovanie perfektných výsledkov, nevhodné výchovné postupy, privysokú záťaž a ďalšie negatívne vplyvy, ktoré sa objavujú vo výchove.²²⁶

Ponúkame stručnú charakteristiku jednotlivých výchovných štýlov z pohľadu ich vplyvu na dieťa.

- *Autoritársky výchovný štýl.* Pri tomto výchovnom štýle rodičia presadzujú voči dieťaťu svoju moc. Aj napriek tomu, je možno v tomto výchovnom štýle identifikovať ako pozitívne, tak aj negatívne stránky.²²⁷ Základným problémom, je chýbajúca obojstranná komunikácia medzi rodičmi a dieťaťom. Rodičia vyžadujú od dieťaťa

²²³ HAVRAN, J. Pedagogika. Úvod do štúdia.

²²⁴ KEES van den BOS. Why People Radicalize: How Unfairness Judgements are Used to Fuel Radical Beliefs Extremist Behaviors and Terrorism.

²²⁵ PELS, T., M. DISTELBRINK & L. POSTMA. Opvoeding in de migratiecontext: Review van recent onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders, in opdracht van NWO.

²²⁶ VEREŠOVÁ, M. a J. HUŠVĚTYOVÁ. Štýly rodinnej výchovy a rizikové správanie dievčat a chlapcov v období puberty.

²²⁷ TOMÁNEK, P. Teoretické východiská rodinnej výchovy.

plnú poslušnosť a tvrdú prácu. Svoje postavenie budujú na úcte k autorite a k rodinným tradíciám. Výchovné požiadavky, majú charakter absolútnych nárokov, ktoré musia byť splnené. Autoritársky výchovný štýl negatívne ovplyvňuje osobnostné črty a spôsob prejavovania sa dieťaťa. Deti pri tomto výchovnom štýle majú často sklon k sociálnej izolácii a osamelosti. V ich prejavoch chýba živelnosť či spontánnosť. Ako obranný mechanizmus voči rovesníkom často využívajú agresívne správanie.²²⁸

K autoritárskemu výchovnému rodičovskému štýlu sa hlásia nielen radikalizovaní rodičia. Výskum medzi pravicovými radikalizovanými jedincami naznačuje, že adolescenti, ktorých rodičia uplatňujú autoritársky a disciplinárny výchovný štýl, majú väčšiu šancu osvojiť si skeptický a negatívny postoj k spoločnosti. To zvyšuje pravdepodobnosť príklonu k radikálnym názorom.²²⁹ Situácia autoritárskeho vzťahu, v ktorom prevažuje jednosmerná komunikácia a odovzdávanie vedomostí, vytvára podmienky pre radikalizáciu. Len málo priestoru je venovaného interakcii a kritickej reflexii vo výchove. Okrem toho rodina poskytuje len malú oporu pri prekonávaní priepasti medzi rôznymi svetmi, v ktorých adolescenti žijú. Jej hlavným cieľom je vybudovať a upevniť u adolescentov ich vlastnú identitu, ako aj pocit príslušnosti ku skupine, komunite a spoločnosti. Spájanie sa so spoločnosťou nemá prioritu, keďže orgány, ktoré spoločnosť reprezentujú, sú často označované za nepriateľov. Tento výchovný štýl podporuje možnosť vzniku radikalizácie, ako reakcie na presadzovanie vplyvu zo strany rodičov.

- *Autoritatívny výchovný štýl.* Považuje sa za najvhodnejší typ výchovy aj z pohľadu ochrany pred radikalizáciou. Má pozitívne dopady na správanie dieťaťa. Deti pri tomto výchovnom štýle sú vedené k nezávislosti. Voči rovesníkom sú kamarátske a bezproblémovo nadväzujú kontakty. Vo vzťahoch prevláda sebaapresadzovanie a snaha o dosiahnutie najlepšieho výkonu a úspechov.²³⁰ Rodičia vedú dieťa k rozumnému správaniu na takej spoločenskej úrovni, ktorá je primeraná jeho veku a schopnostiam.²³¹ Láskovosť a starostlivosť rodičov sa prejavuje aj v záujme o názory, postoje a emócie dieťaťa. Pri komunikácii rodiča s dieťaťom prevláda logické zdôvodňovanie primerané vývinovým špecifikám. Vo vzťahu k radikalizácii

²²⁸ TRELAŮN, B. Prekonávanie konfliktov v rodine.

²²⁹ STIFTUNG, B. ed. Strategies for Combating Right-Wing Extremism in Europe.

²³⁰ PREKOPOVÁ, J. Děti jsou hosté, kteří hledají cestu.

²³¹ ŠTURÁK, P. Výchovné činitele rozvoja osobnosti.

má silný protektívny vplyv, čo podporuje ochranu pred vstupom do radikálneho prostredia.

- *Zhovievavý výchovný štýl.* Tento výchovný štýl pracuje s dieťaťom tak, že mu ponecháva veľmi širokú mieru voľnosti a slobody. Rodičia sa len v minimálnej miere zameriavajú na ovplyvňovanie dieťaťa a zasahovanie do jeho výchovy. Prejavy u dieťaťa sú často živelné a emocionálne. V správaní dieťaťa sa objavujú problémy s ovládaním impulzívnych prejavov. V dost' významnej miere sa správa, vo vzťahu k svojmu veku, neprimerane a nezrelo. Nepreberá očakávanú zodpovednosť za svoje činy. Je závislé na iných osobách. Pri konfliktoch má sklon k agresivite.²³² Aj tento výchovný štýl pri výskyte určitých pull a push faktorov môže viesť k radikalizácii.
- *Zanedbávajúci štýl výchovy.* Tento výchovný štýl sa vyznačuje nezaujmom rodičov o výchovu dieťaťa. Dieťa je ponechávané samé na svojich rozhodnutiach. V rodine absentuje komunikácia medzi rodičmi a deťmi vo veciach, ktoré sa týkajú dieťaťa. Dieťa nezískava od rodičov odpovede na otázky spojené s vývinovými zvláštnosťami. Účasť rodičov na živote dieťaťa je skôr formálna. Rodičom chýbajú informácie o záujmoch a koničkách dieťaťa. Názorom a emóciám dieťaťa je zo strany rodičov venovaná len malá pozornosť. V správaní dieťaťa sa objavujú rôzne problémy. Problémy má aj s ovládaním emócií. To spôsobuje príklon dieťa k rovesníkom s rovnakými, alebo obdobnými názormi. Vyhľadáva sociálny priestor v ktorom by mohli byť saturované jeho emócie.²³³ U dieťaťa sa prejavuje sklon k náladovosti a nesústredenosti. Možno povedať, že v správaní je impulzívne. Medzi problémy možno zaradiť aj školský prospech a nezáujem o aktivity organizované školou. Často sa vyskytuje sklon k rôznym druhom sociálnej patológie.²³⁴ Aj tento výchovný štýl pri výskyte určitých pull a push faktorov môže viesť k radikalizácii.

Rodičia môžu okrem toho uplatňovať rozličné výchovné štýly voči adolescentom a adolescentkám. Z výskumov, venovaných vzdelávaniu a výchove adolescentov, vyplýva, že po dosiahnutí puberty sa adolescenti tešia menšej pozornosti v oblasti vzdelávania a výchovy ako adolescentky.

Monitoring. Predstavuje ďalší faktor, ktorý má vzťah k radikalizácii. Monitoring možno považovať za spoločenský dohľad, ktorý predstavuje mieru informovanosti o tom, ako jedinec

²³² FONTANA, D. Psychologie ve školní praxi.

²³³ MACEK, P. Adolescence.

²³⁴ ŠTURÁK, P. Výchovné činitele rozvoja osobnosti.

trávi svoj voľný čas. Najmä s akými osobami sa stretáva, čomu sa venuje, kde a v akom stave sa obvykle nachádza, ako sa prejavuje v práci, aká je jeho účasť na verejných aktivitách. Z výskumov monitoringu vyplýva, že vysoká miera monitoringu vedie k zníženiu rizika užívania alkoholu alebo iných návykových látok. Ovplyvňuje mieru násilného správania a ďalšie formy problémového správania.²³⁵ Pri monitoringu autority vytvárajú kontrolný mechanizmus, ktorý súbežne s kontrolou presadzuje úctu k normám a normatívnym systémom. Monitoring umožňuje včasnú identifikáciu problémov a zároveň poskytuje priestor pre prijatie potrebných opatrení. Nevhodná forma, alebo oslabovanie monitoringu, môže prispieť k radikalizácii jedincov.

Rizikové obdobie. Obdobie adolescencie predstavuje vo vzťahu k rôznym druhom sociálnej patológie vysokú mieru rizikovosti. V tomto období jedinci hľadajú vlastnú identitu. Hľadajú svoje miesto v komunite a spoločnosti. Chcú sa zaradiť do rôznych skupín v súlade so svojou orientáciou. Adolescencia je špecifická tým, že jedinci sú nekriticky otvorení novým myšlienkam. Sú revolučnými voči zavedenému spôsobu myslenia a správania, ktorý reprezentujú ich rodičia. Sú kritickí voči vzťahom, ktoré existujú v spoločnosti. Snaha zaradiť sa, byť súčasťou niečoho väčšieho, významnejšieho ich môže priviesť k členstvu v rôznych skupinách. Potrebujú získať členstvo v uznávaných skupinách, čo uľahčuje ich získavanie radikálnymi skupinami.²³⁶

Škola. Aj keď samotná škola nepredstavuje radikalizačný faktor, je potrebné analyzovať procesy, ktoré v školskom prostredí prebiehajú. V tomto prostredí trávajú študenti veľkú časť svojho času. Ide o priestor, v ktorom prebieha stretávanie sa rôznych rovesníckych skupín. Pobyť v tomto priestore je spojený so školskými povinnosťami, ale aj rôznymi záujmovými aktivitami.²³⁷ V tomto prostredí sa z pohľadu radikalizácie, vytvára významný protektívny, ale aj rizikový obsah. Základným nástrojom školského pôsobenia je výchova a vzdelávanie. Prioritné zameranie na vzdelávanie vyplýva z toho, že ide o sociálnu inštitúciu zameranú na poskytovanie vzdelania v súlade so vzdelávacími plánmi. Sekundárnym produktom školského pôsobenia je socializácia. Vzdelávanie je spojené so spôsobom, akým jednotlivé vekové kategórie detí prijímajú jednotlivé vplyvy v školskom prostredí. Radikalizácia v tomto prostredí sa spája s aktivitami rovesníckych skupín a možnosťami, ktoré ponúka školský

²³⁵ MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. Mládež a delikvencia.

²³⁶ DANICS, Š. Extremismus – hrozba demokracie.

²³⁷ FRANC, D., D. ZOUNKOVÁ a A. MARTIN. Učení zážitkem a hrou. Praktická příručka pro instruktory.

priestor. Dlhodobý pobyt v tomto prostredí umožňuje dlhodobé pôsobenie s postupným nadobúdaním skúseností s radikalizáciou, radikalizačnými procesmi a radikálnou scénou.

Škola môže mať určitý podiel na vytváraní podmienok pre rozvoj radikalizácie medzi študentmi v školskom prostredí. Medzi takéto podmienky možno zaradiť tolerovanie násilia voči študentom inej národnosti či etnika, agresivitu a vyrovnávanie si účtov s členmi iných skupín, umožnenie presadzovania záujmov niektorých subkultúrnych skupín, vznik a pôsobenie radikálnych a subkultúrnych skupín v školskom priestore, tolerovanie špecifických spôsobov obliekania sa, tetovania a spôsobov správania, ktoré zodpovedajú požiadavkám subkultúrnych či radikálnych skupín, vedomosti o existencii rôznych subkultúr, ktoré medzi sebou súperia bez prijatia potrebných opatrení. Spúšťačom radikalizácie môže byť správanie rovesníkov, pozvanie na koncert, vstup do radikálneho sociálneho priestoru so spolužiakmi, snaha o zaradenie sa, zaradenie sa medzi silných a obávaných, stretávanie sa s rovesníkmi v mimoškolskom priestore.²³⁸

Školské prostredie. Len málo pozornosti sa doteraz venovalo pedagogickým koreňom radikalizácie ako sociálno-psychologického javu. Z pohľadu radikalizácie by práve školy mali byť miestom, kde sa o politike a ideáloch môže hovoriť. Tieto témy by nemali byť tabuizované zo strachu, že nimi môžeme uraziť človeka alebo nejakú skupinu. Možno povedať, že ak sa škola má stať bezpečným miestom, je potrebné v nej vytvárať turbulencie, aby sa adolescenti mohli rozprávať o tom, nad čím uvažujú a mali tak možnosť riešiť svoje problémy. Pre učiteľov môže byť veľmi náročné venovať sa citlivým politickým alebo osobným témam. Školy musia pripustiť, že do bezpečnej školy patrí priestor pre otvorenú diskusiu o problémoch, ktoré sa študentov týkajú.²³⁹

Strata práce alebo predčasné ukončenie školskej dochádzky. Strata práce alebo predčasné ukončenie školskej dochádzky, resp. perspektívy, ktorú ponúkajú, môže vytvárať priestor ako push faktor radikalizácie. Jedinci, ktorí stratili svoju prácu, alebo tí, ktorí predčasne opustili školu, môžu začať hľadať novú identitu a zmysel života, čo môže vyvrcholiť radikalizáciou.

Rovesnícka skupina. Z pohľadu vplyvu na jedincov patrí medzi významné faktory radikalizácie. Rovesnícke skupiny zohrávajú významný faktor pri rozvoji osobnosti jedincov. Okrem pozitívnych prínosov môžu byť s členstvom v rovesníckej skupine spojené aj

²³⁸ MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. Mládež a delikvencia.

²³⁹ Van BERGEN, D. & T. PELS. Essay: Invloed op radicale jeugd. Goed contact met ouders maakt mild.

negatívne pôsobenie. Rovesnícke skupiny umožňujú stretávanie sa jedincov s rôznymi hodnotami, cieľmi, postojmi, ktoré sú v skupine konfrontované. To prináša štiepenie rovesníckych skupín a vytváranie subkultúrnych skupín v rovesníckom priestore. Orientácia jedincov na rovesníkov prináša pocit sebazaradenia a spolupatričnosti.²⁴⁰ Rovesnícka skupina umožňuje svojim členom naplňať potrebu zaradenosti, tvorby sociálneho statusu a budovanie pocitu vlastnej hodnoty. Rovesnícke skupiny nás sprevádzajú od narodenia až po smrť.

Prostredníctvom rovesníkov sú získavané špecifické informácie, ktoré ovplyvňujú formovanie názorov, postojov a taktiež aj správanie ostatných jedincov patriacich do rovesníckej skupiny.²⁴¹ Členstvo v rovesníckej skupine môže vytvárať podmienky pre vznik radikálneho správania. Závisí od toho, aké push alebo pull faktory existujú v skupine, aké ciele a hodnoty skupina presadzuje. V prípade, že neradikalizovaná skupina odmieta jedinca, môže tento fakt pôsobiť ako push faktor a núti ho hľadať si inú (možno nevhodnú) skupinu. Radikalizovaná skupina, môže určitými obsahmi jedinca priťahovať a ponúkať mu miesto vo svojej štruktúre, čo predstavuje pull faktor.

Rozvoj radikálneho myslenia a správania sa zvyšuje aj v závislosti od počtu radikalizovaných rovesníkov, s ktorými jedinec udržuje styky. Jedinci, ktorí majú problém nadväzovať a udržiavať rovesnícke vzťahy, vykazujú vyššiu mieru príklonu k radikálnemu správaniu.²⁴²

Identifikácia so skupinou. Patrí medzi významné faktory ovplyvňujúce správanie sa jedinca. Jedinec preberá názory, postoje a hodnoty, ktoré skupina presadzuje. Ak ide o radikálne obsahy, potom skupina môže významne ovplyvniť radikalizáciu svojich členov. Preto je dôležité identifikovať zameranie skupiny, do ktorej jedinec vstupuje. Potreba spolupatričnosti a zaradenosti vedie k identifikácii jedincov s rôznymi skupinami, ktorých hodnoty a ciele môžu byť diametrálne rozdielne. Jedinec spravidla vyhľadáva skupinu podľa kritérií, ktoré si sám stanoví. Za takéto kritérium možno považovať vek, pohlavie, záľuby, hodnotovú orientáciu, cieľové zameranie. Kritériom môže byť aj priame inklinovanie k deštrukcii, radikalizácii a extrémizmu. Jedinci sú spravidla členmi viacerých skupín. To môže viesť k tomu, že v súlade so skupinovou príslušnosťou môžu mať aj viac sociálnych identít. Prejavy jednotlivých identít sú závislé od toho, v akej skupine sa momentálne nachádzajú. Obvykle však ide o skupiny, v ktorých sa členstvo v iných skupinách nevyklučuje.

²⁴⁰ BRUNO, F. J. Nebuďte sami aneb jak získat přitele.

²⁴¹ ŠIRŮČEK, J., M. ŠIRŮČKOVÁ & P. MACEK. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci.

²⁴² OLŠAVSKÁ, M. Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov.

Konformita skupiny. Existujú činitele priamo ovplyvňujúce konformitu so skupinou. Medzi tieto faktory možno zaradiť náročnosť úloh, ktoré má jedinec v skupine plniť. Čím sú úlohy zodpovednejšie a zložitejšie, tým väčšia je pravdepodobnosť, že jedinec podľahne tlaku skupiny. Aj keď názor jedinca môže byť odlišný od názorov prezentovaných v skupine, jeho prepojenie s činnosťou skupiny mu znemožňuje skupinu opustiť.²⁴³ Tlak na konformitu nezávisí od veľkosti skupiny. Niekoľkí členovia skupiny môžu pôsobiť na konformitu jedinca oveľa významnejšie, ako početná skupina. Miera vplyvu skupiny je optimálna pri počte členov skupiny, ktorý neprevyšuje celkovo dvanásť členov.

Medzi ďalšie faktory, ktoré ovplyvňujú konformitu v skupine možno zaradiť atraktivnosť a dostupnosť skupiny. Čím viac skupina saturuje potreby jedinca, tým je väčší jeho záujem o členstvo v takejto skupine. Obdobne aj pri sťaženej dostupnosti členstva v skupine, záujem jedinca o členstvo v skupine rastie. Pre posilnenie konformity, skupina využíva negatívne skupinové sankcie voči jedincom, ktorí nie sú so skupinou konformní. Tým sa posilňuje autorita skupiny. Členovia získavajú presvedčenie, že v skupine sú len tí praví, vyvolení.²⁴⁴

Pre konformitu sú významné dve tendencie. Spravidla ide o konflikt vlastného postoja s tendenciou, ktorú predstavuje snaha vyhovieť ostatným členom skupiny. Preto skupina vytvára tlak na konformné správanie svojich členov. Tlak na konformitu narastá, ak:²⁴⁵

- sa členovia skupiny vyznačujú názorovou a hodnotovou blízkosťou,
- sa skupina skladá zo špecializovaných alebo uznávaných odborníkov,
- členov skupiny považuje jedinec za významné osoby,
- členstvo v skupine, ktoré sa zakladá na benefitoch, si jedinec nevie zabezpečiť inak.

Pre konformných členov v skupine je príznačné, že zastávajú skupinové záujmy a konajú v súlade s normami skupiny. Konformita je pre skupinu žiadúca. Znižuje mieru konfliktov v skupine a podporuje názorovú jednotnosť. Názorová jednotnosť znemožňuje štiepenie skupiny do rôznych frakcií. Skupina vytvára priestor, v ktorom sa jedinci bezkonfliktne realizujú pri napĺňaní spoločných cieľov.²⁴⁶ Akceptácia diania v skupine vedie k tomu, že jedinec preberá skupinové názory, postoje a hodnoty bez toho, aby si uvedomoval

²⁴³ FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces.

²⁴⁴ NÁKONEČNÝ, M. Psychologie osobnosti.

²⁴⁵ BROWN, R. Group Processes.

²⁴⁶ NOVOTNÁ, E. Sociologie sociálních skupin.

rozdielnosť svojho a skupinového presvedčenia.²⁴⁷ Rozvoj skupinovej konformity prebieha v dvoch základných dimenziách:²⁴⁸

- prvá dimenzia sa zameriava na ciele skupiny, ktoré sú identifikované prostredníctvom záujmov členskej základne a rozvojových potrieb skupiny,
- druhá dimenzia sa zameriava na vytváranie mechanizmov spojených s fungovaním skupiny, tvorbu hodnotového základu skupiny a noriem skupiny.

Postojová jednotnosť skupiny. Ďalším činiteľom radikalizácie je *postojová, hodnotová a cieľová* jednotnosť skupiny. Prítomnosť, čo i len jediného jedinca v skupine, ktorý má odlišné názory, postoje, hodnoty či ciele, než si ich vymedzila zvyšná časť skupiny, ohrozuje mieru konformity.²⁴⁹ Ďalším činiteľom, ktorý ovplyvňuje konformitu skupiny, je aj *názorová nezávislosť* členov skupiny. Existencia názorovo nezávislých členov skupiny, znižuje vplyv skupiny na svojich členov. Rozdielne názory môžu viesť k vytváraniu frakcií, členeniu skupiny, až po zánik skupiny. Názorovo nezávislí jedinci ťažšie podľahnú vplyvu skupiny. To znemožňuje tvorbu jednotného názoru, postoja, hodnôt či cieľov, na ktorých by sa členovia skupiny zhodli. Pokiaľ skupina pôsobí dojmom „poslušného stáda“, nevznikajú osobitné požiadavky na vytváranie tlaku ku konformite, a tlak na konformitu sa znižuje. Súdržnosť skupiny stále patrila k významným faktorom, ktoré ovplyvňovali nielen členstvo, ale aj dosahované ciele. Súdržnosť skupiny výrazne ovplyvňuje konformitu skupiny.²⁵⁰

Skupinová súdržnosť (kohézia). Patrí medzi základné znaky, prostredníctvom ktorých je možné identifikovať organizáciu skupiny.²⁵¹ Súdržnosť skupiny môže byť identifikovaná prostredníctvom troch základných znakov.²⁵²

- *sociálnej interakcie* – vzťahy vo vnútri skupiny a vzťahy k vonkajšiemu prostrediu sa riadia vlastnými pravidlami skupiny. Práve pravidlá vonkajšej a vnútornej interakcie sú odlišujúcim prvkom, ktorý odlišuje jednotlivé skupiny. Pravidlá môžu mať písaný alebo nepísaný charakter. Zo skupinových pravidiel vyplýva, či sa jedná o skupinu s otvoreným, alebo uzatvoreným členstvom. Dodržiavanie pravidiel závisí od vnútornej disciplíny v skupine a systému sankcií, ktoré skupina využíva na ich dodržiavanie. Pravidlá interakcie spravidla zodpovedajú činnosti, ktorá sa prenáša do

²⁴⁷ VÝROST, J. Sociální psychologie.

²⁴⁸ NOVOTNÁ, E. Sociologie sociálních skupin.

²⁴⁹ BROWN, R. Group Processes.

²⁵⁰ NOVOTNÁ, E. Sociologie sociálních skupin.

²⁵¹ POPELKOVÁ, M. a M. ZAŤKOVÁ. Podpora rozvoja osobnosti a intervenčné programy.

²⁵² BUOCO VÁ, Z. Úvod do sociológie.

obsahu skupinových aktivít. Vnútroskupinová štruktúra, hodnoty a normy skupiny limitujú charakter interakcií skupiny;

- *pocit príslušnosti* – príslušnosť k skupine vytvára požiadavku na definovanie členov skupiny a tých, ktorí do skupiny nepatria. Tým sa začína deľba na „my“ a „oni“. My držíme spolu, patríme k sebe, sme vyvolení. Oni sú tí, ktorí k nám nepatria. Môžu byť označení za nepriateľov. Pocit skupinovej príslušnosti predstavuje skupinové vedomie;
- *skupinová identita* – stotožňuje jedinca so skupinou. Miera identifikácie sa so skupinou vypovedá o kohézii skupiny. Identita odlišuje tých, ktorí do skupiny patria od tých, ktorí do skupiny nepatria. Často je posilnená symbolmi, ktoré môžu používať len tí, ktorí sú členmi skupiny.

Kohéziu skupiny ovplyvňujú aj ďalšie faktory. Kohézia skupiny súvisí so spoločnými (skupinovými) cieľmi, ktoré pôsobia ako smerový vektor zamerania spoločných činností skupiny. Skupinová kohézia súvisí so sociálnymi procesmi, v ktorých sa členovia skupiny vzájomne zblížujú.²⁵³ Prostredníctvom skupinovej kohézie sa dosahuje pocit spolupatričnosti. Čím je pocit spolupatričnosti silnejší, tým viac sa stráca individualita členov skupiny a posilňuje sa kolektívne povedomie. Skupinové povedomie v určitej miere ovplyvňuje alebo nahrádza individuálne povedomie. Ciele jedincov sú považované za menej významné, ako ciele skupiny.²⁵⁴ Faktory, ako rozvoj bližších vzťahov členov skupiny, hodnoty, normy a vzory správania uplatňované v skupine, charakter väzieb s okolím, tiež podporujú rozvoj kohézie.²⁵⁵ Upevňujúcim prvkom sú aj konflikty medzi členmi skupiny, ktoré si skupina dokáže vyriešiť sama. Z pohľadu vnútorných vzťahov, majú pozitívny vplyv na štruktúrovanie a súdržnosť skupiny.

Uzavretie manželstva s radikalizovanou osobou. Ďalším pull faktorom môže byť uzavretie manželstva s radikalizovanou osobou, alebo s osobou, ktorej príbuzenstvo je radikalizované. Je pochopiteľné, že radikálne myšlienky jedného partnera ovplyvňujú radikálne myslenie druhého partnera. Okrem toho, niektorí radikalizovaní jedinci absolvujú špeciálny ideologický výcvik pre nábor iných jedincov. Ide najmä o členov organizovaných hnutí ako napr. Skinheads, Slovakia Hammer Skins, Blood & Honour Division Slovakia,

²⁵³ BEAL, D. J., R. COHEN, M. J. BURKE & C. L. McLENDON. Cohesion and performance in groups: A meta-analytic clarification of construct relation.

²⁵⁴ PAUKNEROVÁ, D. a kol. Psychologie pro ekonomy a manažéry.

²⁵⁵ KRECH, D. a kol. Človek v spoločnosti. Základy sociálnej psychológie.

Combat 18 (C18). Počas týchto výcvikov sa posilňujú vzájomné väzby, a účastníci výcviku môžu byť nútení zložiť prísahu vernosti. Výcvik a zloženie prísahy má zaručiť, že už pre týchto členov neexistuje cesta späť do neradikalizovaného sociálneho priestoru.

Medzi faktory ovplyvňujúce radikalizáciu na „mezo“ úrovni môžeme zaradiť aj konfrontáciu s propagandou. Propaganda reaguje na ľudskú potrebu čiernobieleho myslenia tak, že táto potreba sa stane ešte silnejšou.²⁵⁶

²⁵⁶ THOMPSON, R. Radicalisation and the Use of Social Media.

7.3 Pull a push faktory radikalizácie na makroúrovni

Pri nazeraní na radikalizáciu z pohľadu makroúrovne, nachádzame opäť celú škálu rôznorodých faktorov, ktoré ju môžu ovplyvňovať. Pozornosť zameriame najmä na tie oblasti, v ktorých sa spravidla vyskytujú významné push alebo pull faktory s ktorými je možné pracovať, ovplyvňovať a využívať ich pri práci pomáhajúcich profesionálov v radikalizovanom priestore.

Výzva radikálnej organizácie. Na makroúrovni môžu ako push a pull faktory pôsobiť rôzne faktory spojené najmä s aktivitami radikálnej organizácie, útokmi na radikalizovanú scénu, kriminalizáciou radikalizovaných členov hnutia, významným a rozsiahlym zásahom alebo obmedzením ľudských či občianskych práv a pod.²⁵⁷ Všeobecná výzva zo strany radikálnej organizácie môže stimulovať jedincov v pokročilej fáze procesu radikalizácie, aby sa aktívne zapojili do boja proti nespravodlivosti, ochrany ústavnosti, demokracie, životného prostredia, alebo iných významných demokratických práv. Výzva môže byť považovaná za príležitosť na aktivizáciu jedincov, ktorí pociťujú nedostatok vlastnej aktivity v tých oblastiach, v ktorých sa chcú angažovať.

Ohrozenie skupiny opatreniami štátu. Okrem výziev na akciu od radikálnej skupiny, môžu radikalizáciu ovplyvniť aj významnejšie opatrenia zo strany štátnej moci, ktoré sú zamerané na radikálnu scénu. Opatrenia môžu mať rôzny charakter, ktorý zohľadňuje zásahy ako zatknutie členov skupiny, reštriktívne opatrenia proti radikalizovanej skupine, zrušenie právneho statusu skupiny, zablokovanie webového sídla skupiny a pod. Nevhodne zvolená politika štátnej moci môže fungovať ako pull faktor nielen radikálneho myslenia, ale aj radikálnych prejavov. Verejné politiky, zamerané na niektoré radikalizované skupiny alebo na radikalizáciu vo všeobecnosti, môžu mať kontraproduktívny účinok a môžu slúžiť ako pull faktory radikalizácie.²⁵⁸ Použitie násilia zo strany štátnej moci, s cieľom predchádzať protestom alebo prejavom občianskej nespokojnosti, môže vyvolať snahu o odvetnú akciu a pomstu voči orgánom verejnej moci. Výsledkom radikalizácie, v tomto prípade, môže byť nárast anarchizmu, ale aj extrémistických alebo teroristických útokov.

²⁵⁷ FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces.

²⁵⁸ GURR, T. R. People vs. States: Minorities at Risk in the New Century.

Podiel štátu. Vznik radikalizácie na spoločenskej úrovni, je najbežnejšou formou vysvetľovania radikalizácie, ale aj násilnej radikalizácie. Miera predpokladaného vzniku radikalizácie je vyjadrená rôznym podielom štátu a občianskej spoločnosti na procese vzniku radikalizácie. Tieto vysvetlenia majú spravidla formu argumentov, ktoré prisudzujú určitý stupeň príčinnej súvislosti medzi nespokojnosťou občianskej spoločnosti a štátnymi opatreniami.²⁵⁹ Môže sa jednať o zlé, nevhodnú alebo neúspešnú integráciu, vplyv diskriminácie alebo skúsenosti s depriváciou, segregáciou či opresiou. Jednou z ústredných otázok je, či tieto vplyvy predstavujú priamu príčinu v radikalizácii alebo násilnej radikalizácii. Možno predpokladať, že môžu byť len faktorom v pozadí rozhodovacieho procesu smerujúceho k radikalizácii. Teda ide o príčiny príčin, ktoré ostávajú v rukách štátu a občianskej spoločnosti.²⁶⁰

Zodpovednosť iných inštitúcií. V poslednej dobe začal sa klásť dôraz aj na zodpovednosť za proti-radikálnu prevenciu iných sociálnych inštitúcií ako rodiny a školy. Ide najmä o sociálne služby, prácu s mládežou, ekonomické opatrenia, ovplyvňovanie nezamestnanosti, inštitúcie právneho systému, neformálne skupiny aj dobrovoľnícke organizácie, ktoré si začínajú uvedomovať svoju potenciálnu úlohu v prevencii radikalizácie. Momentálne sa však zdá, že v týchto oblastiach prevláda akási nemohúcnosť ohľadne morálnej výchovy, riešenia agresie, chýbajúcich vzťahov medzi jedincami v komunite a v spoločnosti, riešenia konfliktov na etnickej či náboženskej báze. To postupne vedie k oslabeniu súdržnosti a spolupatričnosti v občianskej spoločnosti. Nedostatok pocitu spolupatričnosti môže predstavovať jeden z pull faktorov radikalizácie.²⁶¹

Spoločenská klíma. Je prezentovaná najmä existujúcou sociálnou situáciou, stavom v akom sa nachádza spoločnosť, vnímaním tejto situácie zo strany občianskej spoločnosti a náladami, ktoré v spoločnosti prevládajú.²⁶² Možno predpokladať, že príčiny radikalizácie môžu byť súčasťou sociálnych štruktúr a sociálnych inštitúcií. Môže ísť najmä o nevhodný spôsob fungovania sociálnych inštitúcií, dysfunkcie systémového charakteru, klientelizmus, zvyšujúcu sa mieru korupcie a ďalšie faktory. Spoločenská klíma odráža stav, ktorý existuje

²⁵⁹ LICHNER, V., D. ŠLOSÁR, K. ŠIŇANSKÁ, L. TÓTHOVÁ, J. PLAVNICKÁ, M. HALACHOVÁ, V. VASILOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, J. KAHAN, J. ŠIMKO. Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch.

²⁶⁰ RUNCIMAN, W. G. Relatívna deprivácia a sociálna spravodlivosť: štúdia postojov k sociálnej nerovnosti v Anglicku dvadsiateho storočia.

²⁶¹ MITCHELL, Ch. Conflict, Social Change and Conflict Resolution. An Enquiry. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management – Berghof Handbook Dialogue.

²⁶² CHARVÁT, J. Současný politický extrémizmus a radikalizmus.

v spoločnosti. Negatívne vnímanie toho, čo sa deje v spoločnosti, môže podporovať rozvoj radikalizácie.

Spoločenské podmienky. Medzi faktory ovplyvňujúce spoločenské podmienky, možno zaradiť rýchle sociálne zmeny, alebo zlomové zmeny v spoločnosti, ktorým sa jedinec nedokáže primerane prispôbiť. Taktiež tu môžeme zaradiť významné zmeny v spoločenských, právnych, ekonomických a ekologických podmienkach.²⁶³ Spoločenské podmienky, ale aj individuálne deficity, ako chýbajúce alebo nekvalitné vzdelanie, pretrvávajúce rodinné problémy, dlhodobá nezamestnanosť, neschopnosť uplatniť sa v spoločenskom a profesionálnom živote, aktívna účasť v radikálnom hnutí a ďalšie faktory môžu vytvárať priestor pre rozvoj radikalizácie.²⁶⁴ Nemožno akceptovať generalizáciu, že radikalizovaní jedinci pochádzajú len z problémových rodín či problematického prostredia.²⁶⁵

Faktory súvisiace so spoločnosťou. Medzi faktory, ktoré prispievajú k radikalizácii, zaradíme aj reakcie na vývoj spoločnosti, reakcie na kauzy verejných činiteľov, starostlivosť o mládež, vplyv hnutí, nastavenie občianskej spoločnosti, informačné zdroje v online priestore, využívanie internetu na komunikáciu, voľný prístup k internetovým stránkam šíriacim radikálne myšlienky, nezáujem rodičov o kontrolu aktivít adolescentov, či nevhodné ovplyvňovanie verejnej mienky.²⁶⁶ Prezentovanie rôznych foriem násilia, strata rešpektu voči opatreniam štátu, odpor voči štátnej moci oslabuje citlivosť verejnosti na skutočné násilie. Prijímanie násilia ako bežného prostriedku riešenia spoločenských problémov, posilňuje príklon k radikalizácii.²⁶⁷ Spoločnosť pre dosiahnutie konformity väčšiny členov spoločnosti prijíma opatrenia na presadzovanie hodnôt, cieľov, vzorcov, modelov, ktoré sú zo strany spoločnosti požadované. Na druhej strane označuje hodnoty, ciele, vzory a modely, ktoré z jej pohľadu nie sú žiadúce. V tomto priestore, sa v prípade nesúhlasu s opatreniami spoločnosti, občianska spoločnosť prikláňa k tým formám, ktoré štátna moc označuje ako nežiadúce. Pocit sociálnej nemohúcnosti môže viesť jedincov ku kompenzácii prostredníctvom radikálneho správania.

Jedným z východísk politiky zameranej na radikalizáciu je nastavenie ochrany demokracie prostredníctvom ústavného usporiadania, politickej korektnosti, činnosti štátneho

²⁶³ ŠTEFANČÍK, R. Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu.

²⁶⁴ ŠTEFANČÍK, R. Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu.

²⁶⁵ KLEEBERG-NIEPAGE, A. In: R. ŠTEFANČÍK a kol. Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku.

²⁶⁶ FELCAN, M. Súčasný pohľad na problematiku extrémizmu v Slovenskej republike.

²⁶⁷ MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. Mládež a delikvence.

aparátu, čistoty verejného života, účinných protikorupčných opatrení a ďalších aktivít štátu. Subjekty, ktoré sa zúčastňujú na politike zameranej proti radikalizácii, potrebujú vytvoriť systémové vzťahy a konsenzus v priestore politickej kultúry a budovania občianskej spoločnosti. Občianska spoločnosť citlivo reaguje na verejný život a zásahy štátu do práv, slobôd a oprávnení občanov. Ide o principiálne odmietnutie radikálnych prejavov v politike a verejnom živote. Zároveň svojou činnosťou by mali minimalizovať tie faktory, ktoré majú podľa výskumných zistení priamy alebo nepriamy vplyv na radikalizáciu. Tým by sa minimalizovali radikálne faktory súvisiace s činnosťou Vlády SR, štátnych orgánov, čistotou verejného života a pod. Činnosť štátu a jeho orgánov by nemala vyvolávať negatívne odozvy občianskej spoločnosti, často radikálneho charakteru, najmä u občanov, ktorým sú určené a poskytované služby na základe existujúceho štátoobčianskeho zväzku.

Faktor neistoty. Spája sa s obavami sociálnych skupín, že môže dôjsť k strate ich benefitov, ktoré im ponúka spoločnosť a tým aj k strate sociálneho statusu.²⁶⁸ To vyvoláva pocit sociálneho ohrozenia. Práve táto skutočnosť ovplyvňuje členov ohrozených skupín a vedie ich k hľadaniu alternatívnych riešení stavu, do ktorého sa dostali. Radikalizácia vychádza zo sociálneho ohrozenia, ktoré pociťujú členovia dotknutých skupín. Takto navodený stav, možno definovať ako *faktor neistoty*, s ktorým sa spája aj *pocit sociálneho ohrozenia*. Reakcie na faktor ohrozenia majú rôzny charakter. Od rezignácie až po radikalizáciu. Faktor neistoty a faktor ohrozenia môžu viesť k pocitom neúspešnosti, anonymity, izolácie, či nezaradenosti. Kombinácia týchto faktorov môže nasmerovať jedincov k radikalizácii.

Bezperspektívnosť. Každý predpokladá, že spoločnosť v ktorej žije, mu poskytne dostatočný priestor pre sebarealizáciu a uplatnenie. Žiaľ tento predpoklad sa nedarí niektorým jedincom, alebo skupinám naplniť. Z ich pohľadu je spoločnosť bezperspektívnym miestom, v ktorom nevedia nájsť priestor pre sebarealizáciu. Neschopnosť uplatniť sa vo svojom sociálnom, ale aj pracovnom živote, vedie k obave o vlastnú budúcnosť.

V radikálnych skupinách možno nájsť aj spoločensky úspešných jedincov. Ich radikalizácia má iný základ. Môže ísť o pocit spolupatričnosti, alebo o rozhodnutie na základe iných faktorov, ktoré ich priviedli k radikalizácii. Nárast sociálnych problémov vytvára priestor, ktorý podporuje rozvoj radikalizácie práve v oblastiach, ktorých sa sociálne

²⁶⁸ DANICS, Š. Extremismus - hrozba demokracie.

problémy dotýkajú. Radikálne hnutia využívajú obavy ohrozených skupín a do svojich programov zaradzujú témy, ktoré získavajú sympatie verejnosti. Ohrození jedinci môžu zvyšovať počet sympatizantov radikálnych hnutí.²⁶⁹

Socioekonomické faktory. Socioekonomické faktory môžu mať, podľa výskumných zistení, súvislosť s rozvojom radikalizácie. Faktory ako nezamestnanosť, chudoba, exklúzia, strata ekonomických a sociálnych istôt, vedú k frustrácii dotknutých jedincov. Socioekonomické faktory majú obvykle len podporný charakter k vzniku radikalizácie.²⁷⁰ Socioekonomické faktory ovplyvňujú životnú úroveň jedincov a skupín. Nízka životná úroveň vedie k hľadaniu možností, ktoré by viedli k zmene.²⁷¹ Jednou z ciest môže byť prijatie vízie prezentovanej radikálnymi skupinami a tým aj vstup do radikalizovaného prostredia.

Integrácia skupín a komunit do spoločnosti. Nedostatočná integrácia skupín a komunit do spoločnosti, upieranie práv a znevýhodňovanie členov skupiny alebo komunity, môže vytvárať priestor pre radikalizáciu. Nedostatočná integrácia sa spája s takými javmi, ako chýbajúce vedúce osobnosti komunity, nízka verejná angažovanosť komunity, chýbajúca komunikácia o potrebách komunity, chýbajúca vízia ďalšieho života komunity. Dlhodobý nezáujem o vytváranie integračných politík, podporuje vznik a rozvoj radikalizácie.²⁷² Nesprávna komunikácia o problémoch, ktoré existujú v komunite, môže viesť k mylnému predpokladu, že vznik radikalizácie a extrémizmu v týchto skupinách je spojený s etnickou, náboženskou či národnostnou príslušnosťou.²⁷³ Tomuto omylu veria nielen členovia danej etnickej, náboženskej či národnostnej skupiny, ale aj väčšinové obyvateľstvo.

Chudoba. Existencia priameho prepojenia medzi radikalizáciou a chudobou je mýtus. Veľká časť radikalizovaných jedincov pochádza z prostredia strednej vrstvy a časť z nich má vysokoškolské vzdelanie, najmä v technických a prírodných vedách. Neexistuje štatistická súvislosť medzi chudobou a radikalizáciou jedincov. Chudoba a sociálne znevýhodnenie môžu motivovať k vstupu do rôznych foriem organizácií vzájomnej pomoci²⁷⁴ s radikálnymi

²⁶⁹ MESEŽNIKOV, G. a M. VELŠIC. Mladí ľudia a riziká extrémizmu.

²⁷⁰ Van de VALK, I. & W. WAGENAAR. Monitor Racisme & Extremisme.

²⁷¹ BOTEK, O. Social Policy and Social Economy in Slovakia.

²⁷² LICHNER, V., D. ŠLOSÁR, K. ŠIŇANSKÁ, L. TÓTHOVÁ, J. PLAVNICKÁ, M. HALACHOVÁ, V. VASIELOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, J. KAHAN, J. ŠIMKO. Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch.

²⁷³ THOMPSON, R. Radicalisation and the Use of Social Media.

²⁷⁴ PAYNE, R. K., Ph. DeVOL & T. D. SMITH. Mosty z chudoby. Stratégie pre profesionálov a komunity.

tendenciami a teda pôsobiť ako faktor radikalizácie, čo však neznamená, že za radikalizáciu je zodpovedná samotná chudoba.²⁷⁵

Diskriminácia a negatívne interakcie so štátnou administratívou. Priama konfrontácia s diskrimináciou, môže tiež ovplyvniť vznik radikalizácie. Ide najmä o tých jedincov, ktorí sú konfrontovaní s diskrimináciou, rasizmom alebo so sociálnym vylúčením. Je pravdepodobné, že tieto udalosti v nich vyvolajú negatívne emócie, ktoré potrebujú určitý spôsob ich spracovania. To isté platí aj pre jedincov, ktorí majú negatívne interakcie so štátnou správou alebo samosprávou. Jedinci, ktorí sa dostanú do kontaktu so spravodajskou službou, políciou a súdnictvom, môžu zažiť pocit nedostatku dôvery, frustrácie, hnevu, sklamaní, znechutenia, úzkosti, bezmocnosti a strachu. Aj zadržanie políciou môže pôsobiť ako faktor radikalizácie.²⁷⁶ Obdobne u odsúdených, ktorí sú odsúdení na výkon trestu spojeným s odňatím slobody, môže dochádzať k presvedčeniu o oprávnenosti svojho nepriateľského pohľadu na všetkých. To môže viesť k radikalizácii, ako konečnému výsledku ich vnímania sveta, ktorý sa voči nim zachoval nepriateľsky.

Migrácia. V každej krajine možno identifikovať určitú mieru internej a externej migrácie. Vnútoraná migrácia obyvateľov spravidla nespôsobuje vnútorné pnutie. Oproti tomu migrácia osôb z iných krajín sa spája s obavami a neistotou. Obavy spojené s migráciou často nemajú racionálny základ. Nízka pripravenosť na migráciu a dôsledky s ňou spojené, posilňujú obavy časti obyvateľstva. Obdobne voľný nekontrolovaný pohyb migrujúcich cudzincov je vnímaný ako ohrozujúci. To vyvoláva negatívne reakcie k týmto skupinám cudzincov. Na druhej strane, ak ide o cudzincov, ktorí sa stali súčasťou sociálneho a ekonomického priestoru danej krajiny, už také obavy nie sú. Výhrady sú vo väčšej miere k živeľnej, nekontrolovanej migrácii, než k príchodu a pobytu cudzincov v regulovanej migrácii.²⁷⁷

²⁷⁵ VEGRICHTOVÁ, B. Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti.

²⁷⁶ MAREŠOVÁ, A., P. KOTULAN et al. Kriminologické a právní aspekty extremismu.

²⁷⁷ VAŠEČKA, M. Postoje veřejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike.

8. Prevencia radikalizácie

Pri vymedzovaní významu prevencie v oblasti radikalizácie, možno vychádzať z latinského výrazu *praeventus*, ktorý znamená ochranu pred potenciálnym ohrozením, alebo predchádzanie niečomu. Obsahom prevencie sú opatrenia uskutočnené s dostatočným predstihom, ktoré sú zamerané na včasnú ochranu, resp. obranu oprávnených práv a záujmov.²⁷⁸

Prevencia radikalizácie predstavuje kontinuálny proces, ktorý je zameraný na prosociálne ovplyvňovanie spoločenskej klímy, konania jedincov, skupín, rodín a komunít, ako i sociálnych vzťahov, ktoré s nimi súvisia. Zároveň ide o hodnoty a hodnotové preferencie na ktorých je tento proces postavený. Prevencia predstavuje zámerné, komplexné, koordinované a kontinuálne pôsobenie zamerané na radikalizované prostredie s cieľom prijatia a zvrútnenia presadzovaných hodnôt obsiahnutých v preventívnom pôsobení, ktoré sú presadzované v záujme väčšej časti spoločnosti.²⁷⁹

Prevencia vytvára podmienky na posilňovanie žiaducej pozitívnej reality a vplyvov spoločenského systému na kvalitu života jedincov, skupín, rodín a komunít. Je zameraná na znižovanie výskytu nežiadúcich javov, ktoré majú negatívny dopad na život jedinca, skupiny, rodiny alebo komunity a ovplyvňuje ich objektívne životné podmienky.

Preventívne pôsobenie, musí mať najmä tieto znaky:²⁸⁰

- východiskom akéhokoľvek preventívneho pôsobenia je analýza javu, na ktorý sa prevencia zameriava. Môže ísť o predchádzanie alebo uľahčovanie výskytu daného javu,
- analýza musí byť zameraná na poznanie príčin a podmienok vývoja skúmaného javu,
- analýza hodnotí ovplyvňovaný jav podľa stanovených kritérií,
- analýza vychádza z minulosti, ale jej výsledkom musí byť predpovedanie budúceho vývoja skúmaného javu,
- analýza, ktorá zohľadňuje široké spektrum faktorov, umožňuje výber postupov, foriem a metód preventívneho pôsobenia tak, aby zodpovedali požiadavkám preventívneho pôsobenia.

²⁷⁸ NEŠPOR, K., L. CSÉMY. Léčba a prevence závislosti.

²⁷⁹ MIOVSKÝ, M. et al. Prevence rizikového chování ve školství.

²⁸⁰ BUBELÍNI, J. Prevencia kriminality.

Nastavenie prevencie je problematické k javom a procesom s vysokou mierou entropie. Medzi takéto procesy je možné zaradiť aj radikalizáciu. To spôsobuje, že sa vo zvýšenej miere preventívnymi aktivitami nepredchádza vzniku radikalizácie ale následkom, ktoré sú s radikalizáciou spojené. Riešenie následkov radikalizácie má v sebe zakódovaný aj sekundárny preventívny aspekt, najmä z pohľadu predchádzania možnej recidívy alebo zhoršovaniu existujúceho stavu.²⁸¹ Zároveň je potrebné konštatovať, že pôsobenie prevencie v spoločnosti, vo vzťahu k radikalizácii, nemôže ostať osamotené. Neoddeliteľnou súčasťou prevencie je aj cielená represia. Tam, kde sa ukazuje neúčinnosť prevencie, by malo nastúpiť represívne pôsobenie. Symbióza prevencie a represie ponúka výber z najmenej dvoch možností. Preto sa represie v rovnakej miere týka vyššie uvedené východisko.

Prevencia sa prejavuje najmä ako činnosť smerujúca k určitému javu. V našom prípade sa zameriava na sociálne skupiny, sociálne vzťahy a problémy, ktoré súvisia s radikalizáciou. Dobre nastavená prevencia umožňuje širokospektrálne ovplyvňovanie nie len samotného javu, ale aj súvisiacich javov a vzťahov. Ide o organizáciu procesov, ktoré zabraňujú rozvoju negatívnych prejavov a posilňujú žiaduce formy sociálnych interakcií. Je to proces tvorby špecifického systému opatrení vytváraného jedincami, rodinami, skupinami, komunitami, štátom a občianskou spoločnosťou. Ich špecifickosť vyplýva z charakteru pôsobenia, okruhu sociálnych vzťahov na ktoré sa zameriavajú a subjektov, ktoré sa na preventívnom pôsobení zúčastňujú.²⁸² Základným cieľom preventívneho pôsobenia má byť vybudovanie lepších alternatív k javom a vzťahom, na ktoré sa prevencia zameriava.

Kontinuálny proces prevencie, by mal byť orientovaný v prípade radikalizácie, najmä na životný štýl radikalizovaných jedincov, a to najmä na sociálny, psychický, ekologický a duchovný rozmer kvality života.²⁸³ Sekundárne by sa mal zaoberať prostredím v ktorom títo jedinci realizujú svoj sociálny život.

Prevencia orientovaná na radikalizáciu sa vo svojej podstate orientuje u jedincov na podporu budovania sociálnych spôsobilostí najmä v týchto oblastiach:²⁸⁴

- oblasť konverzačných spôsobilostí,
- oblasť vzťahových spôsobilostí,
- oblasť špeciálnych situačných spôsobilostí,
- oblasť spôsobilostí súvisiacich s riešením sociálnych problémov,

²⁸¹ ŽOFČÁK, M. Trestnoprávne aspekty extrémizmu.

²⁸² LEVICKÁ, J. a kol. Na ceste za klientom.

²⁸³ HUPKOVÁ, I. a B. KUCHÁROVÁ. Prevencia v praxi.

²⁸⁴ UZUNIAN, L. G. & M. S. de SOUZA VITALLE. Social Skills: A Factor of Protection Against Stealing Disorders in Adolescents.

- oblasť iných spôsobilostí rozvíjaných najmä prosociálnou výchovou a socializáciou.

Preventívne aktivity, ak majú ovplyvňovať proces radikalizácie, tak by mali obsahovať aj zameranie na prosociálnu výchovu a integráciu do občianskej spoločnosti. Tieto aktivity sa cielene orientujú na oblasť individuálnych, skupinových, komunitných a spoločenských podmienok, v ktorých možno identifikovať príčiny vzniku radikalizácie. Zároveň sa zameriavajú aj na vznik súvisiacich sociálnych problémov a sociálnopatologických javov, ktoré radikalizácii môžu predchádzať alebo sa rozvíjajú v jej priebehu. Aktivity protiradikálnej prevencie sú špecificky orientované na rôzne vekové skupiny s prihliadnutím na sociálny priestor v ktorom sa nachádzajú.²⁸⁵ Špecificky by mali byť orientované na rizikové skupiny z pohľadu významnosti rizika ohrozenia radikalizáciou. Ide o širokú škálu individuálne alebo skupinovo určených subjektov s rôznou mierou ohrozenia.

Prevencia v oblasti radikalizácie sa zameriava najmä na jednotlivé pull a push faktory, ktoré ovplyvňujú jedincov a skupiny v oblasti radikalizácie a pri prijatí špecificky orientovanej radikálnej filozofie. Ide najmä o minimalizáciu negatívnych následkov, ktoré sú spojené s radikalizáciou. Prevencia zameraná na oblasť radikalizácie sa spravidla orientuje najmä na:²⁸⁶

- monitorovanie možného nebezpečenstva súvisiaceho so zapojením do aktivít v radikálnych zoskupeniach,
- poznanie ideologických východísk radikálne a extrémisticky orientovaných skupín a hnutí, ktoré sa v danom sociálnom priestore aktívne rozširujú,
- mapovanie výskytu radikálnych zoskupení a hnutí v ovplyvňovanom priestore a prijímanie preventívnych opatrení v súlade s ich orientáciou,
- vytváranie prosociálneho priestoru s aktivitami, ktoré oslovujú jednotlivé cieľové skupiny,
- posilňovanie účasti širokého spektra subjektov, ktoré sa zameriavajú na prácu so skupinami ohrozenými radikalizáciou,
- prezentovanie osobitostí národnostných a iných menšín, so zameraním na ich zvyky, obyčaje, postoje a dennodennú prax,
- vytváranie diskusných fór s osobami, ktoré majú osobnú skúsenosť s radikalizáciou,

²⁸⁵ CRENSHAW, M. The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century.

²⁸⁶ LICHNER, V. Analýza radikálnych a extrémistických skupín, hnutí, siekt a kultov a ich pôsobenie v Slovenskej republike.

- profesionalizácia zainteresovaných subjektov v oblasti prevencie radikalizácie a vytváranie podporných sietí,
- podporovanie spolupráce subjektov, ktoré sa orientujú na priamu alebo nepriamu prevenciu radikalizácie, najmä pri príprave, realizácii a koordinácii preventívnych programov zameraných na radikalizáciu.

Prevenciu je možné uskutočňovať len v existujúcom právnom, sociálnom, ekonomickom, politickom, etickom a kultúrnom rámci, ktorý poskytuje realizačný priestor ale súčasne aj limity, ktoré ovplyvňujú prevenciu.

Pre pomáhajúce profesie je sociálna prevencia základnou metódou, ale i východiskom pôsobenia²⁸⁷ a dosahovania cieľov pri ovplyvňovaní radikalizačných procesov. Základným východiskom prevencie je, že žiadna pomáhajúca profesia, a z toho možno odvodiť, že žiadny pomáhajúci profesionál, nemôže svojim pôsobením spôsobovať klientovi škodu, alebo akúkoľvek inú ujmu. V tomto prípade hrozbu predstavuje trestnoprávny alebo správny postih.²⁸⁸ Predchádzanie radikalizácii, a s ňou spojenej sociálnej patológii, ako aj situáciám či javom, ktoré ich spôsobujú, patrí do pôsobnosti pomáhajúcich profesií.

Každá pomáhajúca profesia má svoju oblasť pôsobnosti a teda aj svoje metódy, postupy a techniky pôsobenia, ktoré zodpovedajú tomu, čo sa od pomáhajúcej profesie očakáva. V oblasti prevencie radikalizácie sa postupy jednotlivých pomáhajúcich profesií približujú, prelínajú a navzájom obohacujú, čo vedie k tomu, že sú často využívané multidisciplinárnymi tímami. Pre zvládanie takto integrovaných postupov, si realizácia preventívnych aktivít vyžaduje, zostavovanie multidisciplinárnych preventívnych tímov tak, aby mohlo vzniknúť synergické pôsobenie prepojením toho najlepšieho, čo poskytujú jednotlivé pomáhajúce profesie v stratégiách a komplexných programoch prevencie radikalizácie.

²⁸⁷ SCHAVEL, M. a kol. Sociálna prevencia.

²⁸⁸ MAREŠOVÁ, A., P. KOTULAN et al. Kriminologické a právni aspekty extremismu.

9. Intervenčné stratégie zamerané na radikalizáciu

Pri vytváraní deradikalizačných, až antiradikalizačných stratégií je dôležité pochopiť, čo si jedinci myslia, v čo veria, aké sú ich presvedčenia a hodnoty, ako vnímajú samých seba v sociálnom priestore. Pre pomáhajúcich profesionálov je to dôležité aj z dôvodu spracovania analýz pre vytváranie intervenčných postupov, ktoré budú primerane reagovať na procesy radikalizácie a na samotných radikalizovaných jedincov. Kvalitne spracované stratégie môžu pomôcť radikalizovaným jedincom pri rozptýlení pochybnosti o sebe samých, a zároveň môžu naznačiť nový pohľad na seba samých po odchode z radikalizovaného prostredia. Kľúčom k intervenciám, ktoré sú zamerané na radikalizovaných jedincov, je hľadanie vhodných intervenčných postupov, prostredníctvom ktorých sú vytvárané stratégie na ovplyvnenie radikálneho správania a pochopenie motivácie, ktorá viedla k radikalizácii. Je to proces hľadania vhodných postupov zodpovedajúcich aktuálnej situácii v cieľovej skupine.

Intervenčné stratégie sú dlhodobé, špecificky štruktúrované celky, ktoré vychádzajú z analýzy radikalizácie a príčin, ktoré k radikalizácii viedli. Východiskom analýzy by mali byť údaje získané z idiografického výskumu zameraného na radikalizované prostredie a radikalizovaných jedincov, ochotných poskytnúť informácie o príčinných súvislostiach, dôvodoch, faktoroch, procesných postupoch a vplyvoch, ktoré u nich a ďalších jedincov, s ktorými udržujú sociálne kontakty, navodili príklon k radikálnemu správaniu.²⁸⁹

Pri príprave intervenčných stratégií zameraných na radikalizované skupiny a jedincov, je dôležité pochopiť úlohu, ktorú zohrávajú faktory ako nespravodlivosť a frustrácia, často pôsobiace ako spúšťač pomsty, násilia a radikalizácie.²⁹⁰ Zároveň je potrebné zamerať sa na zvládanie a riešenie konfliktov nenásilnou formou. Je potrebné vypracovať procesuálne postupy na vyvolanie zmeny a zvládanie konfliktov prostredníctvom nenásilných prostriedkov. Je dôležité, aby sa radikalizovaní jedinci usmerňovali práve na využívanie spôsobilostí zameraných na nenásilné riešenie konfliktov. Základným východiskom mnohých intervenčných stratégií je poznanie, že konflikty možno efektívne riešiť nenásilnými prostriedkami.²⁹¹ Najmä nenásilnou nápravou konfliktných vzťahov, pri dodržaní obojstranného rešpektu a dôstojnosti.

Pri riešení konfliktov je nutné brať do úvahy, že v spoločnosti existuje rozmanitosť založená na kultúrnych, sociálnych, ekonomických, náboženských či iných rozdieloch. Pri

²⁸⁹ BRUTOVSKÁ, G. Príčiny radikalizácie mladých ľudí.

²⁹⁰ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

²⁹¹ LOVAŠOVÁ, S. Klientske násilie ako súčasť sociálnej práce.

extrémnych prejavoch správania vždy existuje spôsob, ako vytvoriť priestor na ich kritické zhodnotenie a následné prijatie nápravných opatrení.²⁹² Aj pomáhajúci profesionáli z rôznych vedných odborov by mali venovať väčšiu pozornosť problematike reálne existujúcej polarizácie a s ňou súvisiacej radikalizácii v spoločnosti, alebo v konkrétnej komunite. Je potrebná podpora a špecifická profesionalizácia pomáhajúcich profesionálov, ktorí sa zaoberajú inakosťou, vnútrogrupinovým napätím a morálnymi dilemami, ktoré sú spojené s procesom radikalizácie.

Intervenčné stratégie zamerané na radikalizáciu sú spravidla postavené na štyroch pilieroch, ktoré vytvárajú základný rámec špecificky orientovanej intervencie. Jednotlivé piliere stratégie majú rôzny rozsah, v akom sú zastúpené v konkrétnych intervenčných stratégiách. Tento rozsah vyplýva zo zamerania, metód a postupov, s ktorými stratégia pracuje. Práve rozdielna miera využitia jednotlivých obsahov pilierov umožňuje modifikáciu a vytváranie rôznych stratégií a projektov zameraných na radikalizáciu. Z pohľadu tvorby intervenčných stratégií v oblasti radikalizácie ide o tieto piliere.²⁹³

Preventívny pilier: zameriava sa na predchádzanie vzniku príčin radikalizácie, ktoré vedú k nárastu a udržiavaniu nežiadúcej miery radikalizácie v spoločnosti. Taktiež sa orientuje na riešenie radikalizácie v čase, keď radikalizácia ešte neprináša negatívne dopady kriminogénneho typu. Preventívny pilier sa zameriava na široké spektrum faktorov, ktoré vedú k radikalizácii. Ide najmä o pull a push faktory, ktorých poznanie umožňuje ovplyvňovanie vzniku a miery radikalizácie na jednotlivých úrovniach. Pokiaľ prevenčný rámec na spoločenskej úrovni funguje, miera radikalizácie v spoločnosti by mala klesať. Ak zlyháva, tak radikalizácia v spoločnosti narastá. Obdobne to platí o individuálnej, skupinovej a komunitnej úrovni.

Ochranný pilier: je zameraný na ochranu jedincov a infraštruktúry prostredníctvom budovania bezpečnosti a ochranných aktivít zameraných na vznik a následky radikalizácie. Špecificky sa zameriava na oblasti, v ktorých sa najčastejšie prejavujú faktory podporujúce vznik, výskyt a rozvoj radikalizácie ale i na faktory, ktoré sú v procese radikalizácie posilňované. Ochrana sa v prvom rade orientuje na tie prejavy, ktoré sú vo výsledkovej rovine z pohľadu spoločnosti, či komunity nebezpečné a sú spojené so vznikom škody. Sú to najmä prejavy s dopadom trestnoprávneho, občianskoprávneho a priestupkového charakteru, ale aj tie ktoré môžu mať dopad na ohrozenie ľudských práv, základov demokracie a existujúci

²⁹² POTOČKOVÁ, D. Nejlepší je domluvit se aneb průvodce mediálním procesem.

²⁹³ HRONCOVÁ, J., I. EMMEROVÁ, K. KROPÁČOVÁ a kol. Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole. MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja (2011)

spoločenský poriadok. Ochrana môže mať kolektívny, skupinový, alebo individuálny charakter. To možno odvodiť zo samotného zamerania stratégie, jej cieľov, cieľových skupín a používaných metód.

Sankčný pilier: je vybudovaný na administratívnoprávnych opatreniach, trestnoprávnom procese, riešení priestupkov, vyšetrovaní protiprávnych konaní, zisťovaní orientácie radikalizovaných skupín, identifikácii problémovej komunikácie, narušovaní podporných sietí, izolovaní od finančných zdrojov, zabránení prístupu k útočným prostriedkom.²⁹⁴ Ide o postavenie radikalizovaných jedincov pre ich protiprávne konanie pred spravodlivosť. Sankčný postih radikalizácie nadväzuje aj na mimo trestnoprávne prostriedky zamerané na znižovanie radikalizácie.²⁹⁵

Slovenské trestné právo samotnú radikalizáciu nepostihuje, pokiaľ nie je spojená s naplnením skutkovej podstaty iného trestného činu. Pri radikalizácii môže ísť o trestné činy proti životu a zdraviu, teda o o trestný čin vraždy podľa §145 TZ, zabitia podľa §147 TZ, alebo ublíženia na zdraví podľa §155 TZ. Taktiež môže ísť o trestný čin proti slobode, ako trestný čin obmedzovania slobody pohybu podľa §184 TZ, hrubého nátlaku podľa §190 TZ, nátlaku podľa §192 TZ, obmedzovania slobody vyznania podľa §193 TZ, alebo trestné činy všeobecne nebezpečné, ako trestný čin všeobecného ohrozenia podľa §284 TZ a ďalšie trestné činy, ak sú spojené s osobitným motívom. Za osobitný motív je považované také konanie, ktoré naplní skutkovú podstatu trestného činu z dôvodu nenávisťi voči skupine osôb alebo jedincovi pre ich príslušnosť k rase, národu, národnosti, etnickej skupine, alebo pre ich pôvod, pohlavie, farbu pleti, politické presvedčenie, sexuálnu orientáciu, alebo náboženské vyznanie.²⁹⁶

Taktiež to môžu byť skutkové podstaty súvisiace s extrémizmom. Trestný zákon do tejto skupiny zaradzuje trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa §421 TZ, trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa §422 TZ, výrobu extrémistického materiálu podľa §422a TZ, rozširovanie extrémistického materiálu podľa §422b TZ, prechovávanie extrémistického materiálu podľa §422c TZ, popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa §422d TZ, hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa §423 TZ, podnecovanie k národnostnej, rasovej

²⁹⁴ ŽOFČÁK, M. Trestnoprávne aspekty extrémizmu.

²⁹⁵ MAREŠOVÁ, A., P. KOTULAN et al. Kriminologické a právni aspekty extremismu.

²⁹⁶ §140 ods. 1 písm. d, e. Trestného zákona.

a etnickej nenávisti podľa §424 TZ, apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa §424a TZ a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa §140 písm. e) TZ.²⁹⁷

Aj radikalizovaní jedinci majú prístup k rôznym materiálom, ktoré majú extrémistický charakter. Ide o rôznu formu samizdatov, príručiek, obsahov šírených v internetovom prostredí a pod. Trestný zákon za extrémistický materiál považuje akékoľvek vyhotovenie:²⁹⁸

- textov alebo symbolov hnutí, ktoré potláčajú alebo v minulosti potláčali základné ľudské práva a slobody,
- programov alebo ideológií hnutí, ktoré potláčajú alebo v minulosti potláčali základné ľudské práva a slobody,
- prejavov podnecujúcich nenávisť, násilie alebo odlišné zaobchádzanie voči skupine alebo jedincovi pre príslušnosť k rase, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie,
- prejavov ospravedlňujúcich, schvaľujúcich, popierajúce alebo zľahčujúcich genocídium, zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti alebo vojnové zločiny.²⁹⁹

Ak sa takýto materiál vytvára, sprístupňuje alebo prechováva pre realizáciu vzdelávacích, zberateľských alebo výskumných aktivít, nepovažuje sa za extrémistický.³⁰⁰

Problémom trestnoprávneho postihu radikalizovaných jedincov je, že často vytvára z páchatel'ov trestnej činnosti mučeníkov radikálneho hnutia. Do tohto piliera patria aj reakcie verejnosti na radikálne prejavy, ako verejné odsúdenie, verejná kritika a pod.³⁰¹ Zároveň nemožno opomenúť aj svedomie, ako individuálnu reakciu na spôsobovanie škody iným.

Reakčný pilier: sa zameriava na zvládanie a minimalizáciu prejavov a dôsledkov radikalizácie. Je súčasťou predchádzajúcich pilierov v ktorých často predstavuje aktívnu časť opatrení. Zároveň tvorí samostatnú časť stratégie a buduje koncept aktívneho ovplyvňovania a proaktívneho pôsobenia zameraného na radikalizáciu. Reakčný pilier je postavený na normatívnom základe, ktorý je tvorený právnymi normami, morálkou, hodnotami a cieľmi spoločnosti, komunit a skupín.³⁰² Preto aj reakcia na prejavy a dôsledky radikalizácie môže mať rôzne východiská. Tieto východiská vytvárajú obsah reakčného piliera, ktorý závisí na normatívnom systéme, z ktorého vychádza.

²⁹⁷ §140a Trestné činy extrémizmu Trestného zákona.

²⁹⁸ §130 ods. 7 Trestného zákona.

²⁹⁹ §130 ods. 7 Trestného zákona.

³⁰⁰ Trestný zákon.

³⁰¹ JELÍNEK, J. a kol. Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie.

³⁰² SMIEŠKO, I. Internet a trestné činy extrémizmu.

Pri intervenčných stratégiách zameraných na radikalizáciu vychádzame z prehľadu, ktorý spracovalo MOVISIE Holandské centrum spoločenského rozvoja, na základe výskumu intervenčných stratégií v jednotlivých štátoch Európskej únie³⁰³ a ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež).³⁰⁴ Výskum týchto organizácií sa špecificky zameriaval na efektivitu stratégií, ktoré sa orientujú na problematiku radikalizácie v priestore Európskej únie. Žiaľ ani v jednom prípade výskum nebol zameraný na stratégie zamerané proti radikalizácii, ktoré by boli využívané v štátoch tvoriacich Vyšehradskú štvorku. Väčšina projektov sa týka škandinávskych krajín, alebo Nemecka, Belgicka, Holandska, Dánska, Španielska a Francúzska.

Z celkového počtu identifikovaných intervenčných stratégií boli vybraté len tie, ktoré pracujú s pull a push faktormi radikalizácie, ako hlavným východiskom, na ktorom sú stratégie postavené. Druhým východiskom bol predpoklad, že tieto stratégie by mohli byť overované aj v našom kultúrno-sociálno-ekonomickom prostredí. Zvolenie týchto východísk bolo potrebné preto, že tieto stratégie sa zatiaľ neuplatňujú v podmienkach Slovenskej republiky. Ale z pohľadu nastavenia spoločenských podmienok v Slovenskej republike by mohli byť uplatniteľné aj v našom sociálnom priestore. Cieľom monografie je ponúknuť len stručnú prezentáciu jednotlivých stratégií, bez ich podrobnejšieho popisu a identifikácie mechanizmov pôsobenia. Zámerom je poukázať na existenciu overených a v súčasnosti používaných stratégií v boji proti radikalizácii, ktoré preukazujú aj výsledky v tejto oblasti.

Otázkou ostáva, ktorý subjekt by mal byť nositeľom a realizátorom niektorej z prezentovaných stratégií, keďže sú postavené na multidisciplinárnom základe a vyžadujú spoločenský konsenzus na vybudovaní špecificky orientovanej proti-radikálnej koalície s priamym zapojením jednotlivých subjektov do ovplyvňovania stavu radikalizácie a to na jednotlivých vertikálnych a horizontálnych úrovniach.

³⁰³ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁰⁴ ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež).

9.1 Stratégia včasnej detekcie radikalizácie zameranej na pomáhajúcich profesionálov

Táto stratégia je budovaná na zvyšovaní povedomia pomáhajúcich profesionálov, pracujúcich so zraniteľnými jedincami alebo skupinami, ktorí sú ohrozovaní radikalizáciou. Stratégia sa zameriava na budovanie schopností, zručností a spôsobilostí pomáhajúcich profesionálov odhaliť a správne reagovať na radikalizačné pôsobenie.³⁰⁵ V jednotlivých krajinách Európskej únie sú ponúkané odborné kurzy na zvýšenie povedomia a porozumenia medzi pomáhajúcimi profesionálmi a odborníkmi, ktorí svojou aktivitou ovplyvňujú jedincov zraniteľných radikalizáciou.³⁰⁶ Pomáhajúci profesionáli a odborníci z prvej línie sú identifikovaní ako kľúčová skupina, ktorá môže významne prispieť k ovplyvňovaniu radikalizácie. Vzhľadom na špecifiká radikalizácie, je nutná špecializovaná príprava na prácu v priestore, v ktorom sa vyskytuje radikalizácia.³⁰⁷

Medzi pomáhajúcich profesionálov a odborníkov prvej línie môžeme zaradiť učiteľov, vychovávateľov, pracovníkov s mládežou, sociálnych pracovníkov, psychologov, sociálnych pedagógov, kurátorov, poriadkové jednotky v komunite, orgány sociálnoprávnej ochrany detí a mládeže, pracovníkov v oblasti zdravotnej starostlivosti a ďalších. Na rozdiel od tvorcov politik, pomáhajúci profesionáli a odborníci z prvej línie majú potenciálnu schopnosť rozpoznať a ovplyvniť jedincov, ktorí môžu byť cieľovou skupinou radikalizácie.

V skutočnosti pomáhajúci profesionáli a odborníci často nemajú dostatočné vedomosti o radikalizácii, nerozumejú varovným signálom, alebo nevedia ako na tieto signály reagovať. Preto je potrebné zvýšiť povedomie pomáhajúcich profesionálov a odborníkov, ktorí pracujú s mládežou, alebo inými ohrozenými skupinami v problematike radikalizácie.³⁰⁸

Východiskom tejto stratégie je verifikovaný predpoklad, že základom vzťahu jedinca k iným jedincom, je vzťah k sebe samému. Pomáhajúci profesionál, by mal poznať svoje silné stránky, najmä svoje vedomosti, schopnosti, zručnosti, spôsobilosti ale aj emocionálnu výbavu. To mu umožňuje vytvárať si profesionálne vzťahy k svojim klientom. Práca s klientelou, u ktorej sa vyskytujú kriminogénne faktory, ktoré môžu viesť ku kriminalizácii,

³⁰⁵ Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024.

³⁰⁶ Pilotáž kurzu prevencie extrémizmu medzi mladými EDUMA 2021, Projekty Erasmus+ Hranica exklúzie, Vzdelávací kurz o prevencii radikalizácie mladých ľudí YCARE.

³⁰⁷ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁰⁸ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. KOLAŘÍK, M. Studijní texty pro metodiky prevence sociálně patologických jevů.

vyžaduje pevne zakotvenú osobnosť s jasne vyhranenými preferenciami pri riešení sociálnopatologických javov súvisiacich s trestnoprávnou zodpovednosťou.

Prvotným východiskom prístupu k sebe samému a k iným jedincom je schopnosť kritického a analytického myslenia. Pomáhajúci profesionál disponuje kľúčovými kompetenciami kriticky mysliaceho človeka, ktoré vie uplatniť v hodnotení sociálneho problému a sociálnej patológie, ich príčin, súvislostí a dopadov na klientsku skupinu. Ide najmä o tieto kompetencie:³⁰⁹

- kompetenciu jasne formulovať myšlienky pri zameraní sa na určitý problém alebo prezentovanie záveru,
- kompetenciu hodnotiť situáciu komplexne, vrátane širších súvislostí,
- kompetenciu hľadať a ponúkať východiská v sociálne problémových situáciách,
- kompetenciu využívať kvalitné a aktuálne informačné zdroje v oblasti vedeckého poznania v segmentoch, ktoré sú alebo majú byť ovplyvňované pôsobením pomáhajúcich profesionálov,
- kompetenciu hľadať alternatívy a jasne ich vymedzovať, presadzovať základné východiská pri práci s cieľovou skupinou,
- kompetenciu zvládať profesionálne prístupy pri rešpektovaní viacerých perspektív orientovaných na sociálne problémy nie len klientskej skupiny, ale aj súvisiacich jedincov, zároveň hľadať stanoviská pre a proti,
- kompetenciu v rovine úsudku a schopnosti zmeniť úsudok, ak sú objektívne zistenia v rozpore s doposiaľ existujúcimi východiskami,
- kompetenciu v oblasti prijímania a zmeny rozhodnutia, pokiaľ sú objektívne zistené podklady dostatočné,
- kompetenciu využívať vlastné vedomosti, skúsenosti, schopnosti, zručnosti a spôsobilosti pri formulovaní objektívneho postoja k riešenému problému.

Pre prácu s klientskymi skupinami, ktoré sú ohrozené radikalizáciou, vyžaduje sa špecificky pripravený pomáhajúci profesionál. Okrem poznania toho, čo je pre danú klientsku skupinu ohrozujúce, ktoré pull a push faktory radikalizácie je nutné predpokladať, musí dokázať kriticky pristupovať k všetkým špecifikám radikalizácie v danej skupine. Kriticky mysliaci pomáhajúci profesionál sa prejavuje najmä tým, že:³¹⁰

- na základe analýzy javu identifikuje a jasne formuluje objektívne a subjektívne príčiny skúmaného javu a následky, ktoré s javom súvisia,

³⁰⁹ TUREK, I. Kritické myslenie.

³¹⁰ PAUL, R. & L. ELDER. The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools.

- informácie, ktoré využíva vo svojej práci, získava a spracováva prostredníctvom vedeckých výskumných metód a postupov, dokáže ich interpretovať a komparovať s inými výskumnými zisteniami. Na základe komplexného posúdenia zistení vie vyvodiť odporúčania, ktoré dokáže aj empiricky zdôvodniť,
- využíva rôzne perspektívy a vedecké prístupy k formulovaniu základných východísk poznávania javu, pričom dokáže odlíšiť príčiny od dôsledkov javu,
- pre riešenie zložitých javov a problémov dokáže identifikovať potrebných odborníkov a sieťovať ich do multiodborových tímov.

Pomáhajúci profesionáli sú v problematickej situácii, keď pracujú v tak ťažkom teréne, akým je radikalizované prostredie. Etablovanie sa v radikálnom priestore, vyžaduje nie len odbornú pripravenosť z pohľadu zastupovanej pomáhajúcej profesie, ale aj poznanie subkultúrnych špecifik spojených s týmto priestorom.³¹¹ Práca pomáhajúcich profesionálov musí nachádzať oporu v profesionálnych aktivitách ďalších odborníkov, pracujúcich v radikálnom prostredí. Zvýšenie profesionálnej opory pre pomáhajúcich profesionálov, ktorí pracujú v oblasti radikalizácie a zameriavajú sa na opatrenia zamerané na radikalizáciu, je možné najmä prostredníctvom:³¹²

- zlepšenia komunikácie medzi pomáhajúcimi profesionálmi, ktorí sa problematike radikalizácie venujú v teoretickej rovine a pomáhajúcimi profesionálmi pracujúcimi v teréne,
- sprístupňovanie analýz výskumných zistení a dosahovaných výsledkov pomáhajúcimi profesionálmi v sieti RAN (Radicalisation Awareness Network),
- vytvorenie centrálnej evidencie poznatkov z boja s radikalizáciou v centrálnom registri RAN (Radicalisation Awareness Network), ktorý je prístupný všetkým zaangažovaným subjektom,
- vybudovanie sietí pre rozvíjanie protiradikálnych opatrení v krajinách, ktoré tejto problematike nevenujú dostatočnú pozornosť,
- zverejňovanie procesuálnych analýz a odporúčaní pomáhajúcich profesionálov v sieti RAN pre rozvoj proti-radikálnych opatrení a využívanie úspešných projektov a opatrení,

³¹¹ CHMELÍK, J. Extremismus.

³¹² KEES van den BOS. Why People Radicalize: How Unfairness Judgements are Used to Fuel Radical Beliefs, Extremist Behaviors and Terrorism.

- poskytovanie podpory subjektom zapojeným do siete RAN (Radicalisation Awareness Network) v metodickej a procesuálnej oblasti, ako aj pri rozvíjaní proti-radikálnych kampaní.

Stratégia zameraná na pomáhajúcich profesionálov, sa orientuje na skvalitňovanie metód, techník a postupov v anti-radikálnej oblasti, ktoré pôsobia najmä na:³¹³

- jedincov a skupiny so zameraním na rozvoj ich odolnosti voči radikálnemu pôsobeniu, najmä prostredníctvom osobnej angažovanosti a kritického myslenia,
- riešenie konfliktov a prijímanie iných názorov,
- identifikáciu rizík spojených s radikalizáciou, ktoré sa vzťahujú na špecifické skupiny z pohľadu možného ohrozenia radikalizáciou.

Pri ovplyvňovaní radikalizácie, pomáhajúci profesionáli využívajú rôzne formy intervencií, resocializácie, sociálnej rehabilitácie, komunitnej rehabilitácie, socioterapie, psychoterapie, rodinnej terapie a sociálne opatrenia zamerané na zisťovanie a predchádzanie sociálnym problémom a sociálnej patológii. Ale aj pri takejto orientácii je potrebné poukázať na determináciu opatrení proti radikalizácii rôznymi perspektívami, ktoré sú využívané pomáhajúcimi profesionálmi pri skúmaní sociálnych javov a pripravovaní jednotlivých intervencií. Pri intervenciách v oblasti radikalizácie, je potrebné pracovať aj s najbližším a širším sociálnym prostredím jedinca, kompetenciami pomáhajúcej profesie, ktorá intervenciu v oblasti radikalizácie vykonáva, a to všetko cez prizmu vedomostí, zručností a kompetencií všetkých nositeľov intervenčných aktivít. Ďalším faktorom sú prostriedky, formy a metódy intervencie zameranej na radikalizáciu, ktoré sú pomáhajúcimi profesionálmi využívané. Nemožno opomenúť ani legislatívny rámec a inštitucionálne zázemie, prípadne mediálne pôsobenie a medzi sektorovú spoluprácu.³¹⁴

Pri práci s radikalizovanými jedincami, je potrebné sa zamerať na riziká, ktoré sú spojené s radikalizáciou. Tieto riziká sú súčasťou riešenia sociálnych problémov alebo sociálnej patológie, ktorá súvisí s radikalizáciou. Model optimalizácie rizika vychádza z troch pilierov, ktoré sa orientujú na kompetencie pomáhajúcich profesionálov, pri zameraní na riešenie sociálnych problémov, alebo sociálnej patológie súvisiacej s radikalizáciou. Model je postavený na:³¹⁵

³¹³ FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces.

³¹⁴ GIELEN, A. J. Radicalisering en identiteit: Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken.

³¹⁵ VOJTOVÁ, V. Prevence problémů chování ve škole a její evaluace.

- *poznávaní*, predstavujúcom schopnosť identifikovať rizikové faktory súvisiace s radikalizáciou, sociálne vzťahy vznikajúce v procese radikalizácie, formy sociálnych problémov a sociálnej patológie a súvisiace sociálne vzťahy,
- *analýze*, zameranej na jednotlivé radikálne prejavy, radikálne vzťahy, faktory spojené s existenciou alebo neexistenciou radikalizácie, ktoré vyplývajú z určitých typov sociálnych problémov alebo sociálnej patológie identifikovanej u jedinca, či skupiny,
- *prijatí rozhodnutia*, vychádzajúceho zo schopnosti vytvoriť závery z identifikácie radikalizácie, súvisiacich sociálnych problémov, alebo sociálnej patológie a prijať závery na ovplyvnenie rizika radikalizácie, ktoré z analýz vyplývajú.

Výber stratégie, prípadne kombinácia stratégií integráciou častí z využívaných stratégií je ponechávaný na pomáhajúcich profesionáloch, ktorí pracujú s radikalizáciou. Rozhodujúcim parametrom voľby je ich odborná orientácia a preferencia postupov spojených s psychológiou, sociológiou, sociálnou prácou, sociálnou pedagogikou, pedagogikou či andragogikou. Profesionálne zameranie pomáhajúceho profesionála vo veľkej miere ovplyvňuje voľbu stratégie a jej modifikovanie na podmienky existujúce v Slovenskej republike. Ďalším parametrom je cieľová skupina na ktorú sa pomáhajúci profesionáli zameriavajú a sociálny kontext v ktorom sa cieľová skupina nachádza.

Stratégie, ako celky vyššieho stupňa, sú obvykle zostavované z projektov a komplementárnych aktivít. Jednotlivé projekty môžu mať modulárny charakter. Každý projekt sa špecificky zameriava na určitú oblasť sociálnej reality s konkrétne definovaným cieľom. To umožňuje vhodne kombinovať viaceré projekty, ktoré v cieľovej rovine predstavujú jeden celok. Pri jednotlivých stratégiách sa dôraz kladie na ich cieľovú zameranosť, vnútornú kohéziu, prepojenosť, hodnotiteľnosť v obsahovej a procesnej rovine, jasne stanovené metódy, techniky a postupy.

9.2 Stratégie zamerané na sociálnu intervenciu

Sociálna intervencia orientovaná na radikalizáciu, predstavuje zámerné štruktúrované zasahovania do oblasti radikálnych prejavov jedinca, skupiny či komunity so špecifikáciou na mikro, mezo a makro sociálne prostredie. Základným východiskom intervencie je analýza osobných, širších sociálnych, kultúrnych a ekonomických podmienok v štruktúre sociálnych vzťahov subjektu.³¹⁶ Podstatou intervencie v oblasti radikalizácie je vedenie jedinca k svojpomoci, teda nielen k pasívnemu prijímaniu pomoci získavanej ako súčasť intervencie. Jedinec musí sám prehodnotiť svoje radikálne tendencie a názory. Intervencia pomáha jedincovi veriť vo vlastné sily a prospešnosť altruistického správania. Všeobecne platia tieto zásady intervencie:³¹⁷

- jedincovi sa ponecháva právo na riešenie radikalizácie, ako vlastného problému podľa jeho možností, schopností a rešpektovania hraníc intervencie, ktoré si určí,
- jedinec je akceptovaný s jeho silnými aj slabými stránkami, dôveruje sa mu, že je schopný uskutočniť zmenu vlastnými silami,
- dodržiava sa ochrana sociálnej, psychickej a fyzickej integrity jedinca a to vrátane práva na odmietnutie intervencie,
- intervencia musí byť realizovaná transparentne, pre jedinca zrozumiteľným spôsobom,
- hľadajú a nachádzajú sa silné stránky osobnosti jedinca, vytvárajú sa spoločné hodnoty,
- dodržiava sa mlčanlivosť v osobných veciach jedinca, nahliadnutie do vlastného spisu sa umožňuje len samotnému jedincovi,
- pomáhajúci profesionál preberá zodpovednosť aj za pomoc rodine jedinca,
- jedinec sa neodsudzuje pre jeho správanie alebo zovňajšok, ide o snahu porozumieť mu a nie ho odsudzovať,
- získané informácie sú využívané len v prospech jedinca.

Intervencia je vždy spojená s použitím moci a je ju možné realizovať bez súhlasu jedinca. Pomáhajúci profesionáli si uvedomujú, že intervencia uskutočňovaná s priamym podielom jedinca, má oveľa väčší efekt, ako intervencia bez takého podielu. Zásahy sú nutné na odstránenie škôd, ktoré si jedinec spôsobil sám, alebo ktoré mu spôsobili iní. Intervencia je ohraničená nasledovnými kritériami:³¹⁸

³¹⁶ BAKOŠOVÁ, Z. et. al. Sociálna pedagogika pre pedagogické a sociálne akadémie.

³¹⁷ BRIGGS, R. & S. FEVE. Foreign Fighters: The Challenge of Counter-Narratives.

³¹⁸ LEVICKÁ, J. Prípadový manažment pre sociálnu prácu.

- nesmie obsahovať žiadne prvky, ktoré by znižovali možnosť rozhodovania a konania na základe vlastnej zodpovednosti jedinca,
- musí byť spojená s pokusmi pretransformovať do spoločenského konania minimálne tú časť intervencie, ktorú možno označiť ako dlhodobý intervenčný vplyv.

Vlastným jadrom intervencie je plánovaný, organizovaný, koordinovaný postup pri riešení problémov súvisiacich s radikalizáciou.³¹⁹ Ide o celý súbor metodických postupov, ktoré systematicky vytvárajú priestor pre jedinca, v ktorom môže prehodnocovať svoje radikálne postoje. Od iných foriem zásahu sú intervencie charakteristické práve intervenčnou formou pôsobenia do spôsobov konania, ktoré sú založené na postojoch a hodnotách jedincov.

Stratégie zamerané na intervenciu proti radikalizácii možno rozdeliť do štyroch základných typov, ktoré sa vyznačujú odlišnou formou intervencie.³²⁰

- Stratégia systémového prístupu k radikalizácii.
- Stratégia zameraná na rovesníkov.
- Stratégia medziskupinového kontaktu.
- Stratégia podpory odolnosti proti radikalizovanému ovplyvňovaniu.

³¹⁹ KAVICKÝ, V., Š. JANGL a L. GAŠPIERIK. Terorizmus ako hrozba doby.

³²⁰ ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež). MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

9.3 Stratégia systémového prístupu k radikalizácii

Stratégia systémového prístupu sa orientuje na systémové zmeny, zamerané na zlepšenie osobného života radikalizovaných jedincov, prostredníctvom súvislej a osobitnej pomoci poskytovanej jednotlivými subsystemami. V dlhodobom horizonte intervencia pomáha pri odpútaní sa od radikálnych myšlienok a radikalizovaného prostredia.³²¹ V dôsledku zmeny myslenia, sa mení aj ohrozujúce radikálne správanie a riešia sa s nim súvisiace problémy. Menia sa sociálne vzťahy, ktoré súviseli s radikalizáciou jedinca. Intervencia sa zameriava aj na zlepšenie osobných životných podmienok radikalizovaných jedincov prostredníctvom súvislého poskytovania sociálnej opory.³²²

Systémový prístup sa súbežne orientuje na viaceré oblasti osobného života jedinca. Najmä na tie, ktoré sú pre jedinca významné a spravidla sú v určitej miere ovplyvnené alebo súvisia s radikalizáciou. Systémová stratégia poukazuje najmä na fakt, že:³²³

- individuálne prežívanie každého jedinca je spojené s napĺňaním potrieb prostredníctvom iných jedincov, skupín, komunit,
- potreby jednotlivých ľudí nie sú rovnaké a v priebehu života sa menia,
- spoločný život v sociálnych systémoch, nezabezpečuje rovnaký prístup všetkých jedincov a skupín k saturovaniu požadovaných potrieb,
- schopnosť rozpoznať zmysluplné konanie od konania, ktoré spôsobuje problémy má každý v závislosti od svojej intelektuálnej výbavy,
- voľba medzi pravdou a klamstvom, je voľbou každého subjektu, ktorá prináša správne alebo nesprávne konanie,
- spoločný život v sociálnom prostredí vyžaduje pochopenie slobody ako relatívneho javu, ktorý má svoje limity. Ich prekračovanie môže viesť k poškodeniu práv ostatných subjektov, ale v konečnom dôsledku aj svojich vlastných práv,
- každý má právo prijať rozhodnutie, či chce byť prospešný pre seba a iných, alebo sa môže stať príčinou vlastného ale aj cudzieho utrpenia.

Systémovo orientovaná stratégia ponúka špecifické východiská pri práci s radikalizovanými jedincami a skupinami, určovaní kompetencií pomáhajúcich profesionálov, vymedzovaní pracovných polí pre jednotlivé pomáhajúce profesie, práci

³²¹ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³²² ŽÚBOROVÁ, V., I. BORÁROSOVÁ, M. VAŠEČKA. Prevencia a boj proti radikalizácii v online prostredí.

³²³ HOLLSTEIN-BRINKMANN, H. Sociálna práca a systémové teórie.

s hodnotami, filozofickou orientáciou, ideálmi, etikou a úlohami, ktoré radikalizácia ovplyvňuje. Pre prácu s radikalizovanými jedincami stratégia zdôrazňuje tieto východiská:³²⁴

- každý systém musí mať schopnosť samoregulovať vnútorné a vonkajšie procesy,
- systém sa orientuje na tvorbu individuálnej a sociálnej rovnováhy,
- vytvára podmienky pre prípravu profesionálov pracujúcich s radikalizáciou,
- analyzuje možnosti mocenských štruktúr pri ovplyvňovaní radikalizácie,
- overuje výsledky práce s radikalizovanými jedincami vo všeobecnej rovine (vyváženosť práv a povinností),
- zaoberá sa jednotlivými pull a push faktormi, ktoré súvisia s radikalizáciou,
- osobitnú pozornosť venuje dodržiavaniu práv a slobôd jedincov a skupín,
- overuje výsledky praxe radikalizácie a anti-radikalizácie, ktoré vychádzajú z psychodynamickej a behaviorálnej teórie,
- umožňuje výraznejšiu orientáciu na sociálne celky, rodinu, skupinu, komunitu, sociálne inštitúcie, nimi vytvorené organizácie a spoločnosť,
- pri tvorbe modelov vychádza zo všeobecnej systémovej teórie.

Stratégia je priamo ovplyvnená systémovou teóriou. Je účinná pri ovplyvňovaní antisociálneho a kriminogénneho správania medzi radikalizovanými jedincami. Je efektívnejšia, než iné formy intervencie a sociálnej opory. Hlavným faktorom úspešnosti stratégie je jej integratívny prístup.³²⁵ Systémový prístup umožňuje radikalizovaným jedincom získať väčšie šance na „normálny“ život. Je najvhodnejšia pre tých, ktorí majú tendenciu nekriticky nasledovať iných ľudí. Avšak účinok systémovej stratégie na zmiernenie vplyvu radikálnej ideológie nie je úplne jasný. Zástancovia tejto stratégie by mali pre jej skvalitnenie:³²⁶

- identifikovať vzťahové dimenzie medzi radikálnym správaním a sociálnym prostredím,
- zdôrazniť pozitívny vývin jedincov a analyzovať odchýlky vedúce k radikalizácii,
- stimulovať zodpovedné správanie členov rodiny (najmä rodičov) a vytvárať systémové nástroje na odrádzanie od nezodpovedného správania súvisiaceho s radikalizáciou,
- prepracovať stratégiu a jednotlivé intervencie na vyššiu mieru praktického využitia,

³²⁴ LUDEWIG, K. Základy systemické terapie.

³²⁵ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³²⁶ FRK, V. a I. PIROHOVÁ. Profesionálna andragogika.

- venovať pozornosť aj problémom iných členov rodiny, ktoré môžu súvisieť s radikalizáciou.

Systemová stratégia sa zameriava na prisudzovanie zmyslu identifikovateľným veličinám. Teda zmyslu významných prvkov v personálnej, obsahovej, časopriestorovej a sociálnej oblasti sociálneho života, ktorý súvisí s radikalizáciou a ich prenos do fungovania komunity a spoločnosti.³²⁷ Z tohto pohľadu je potrebné posudzovať aj radikalizáciu, ktorá je na rozdiel od individuálnych procesov, súčasťou spoločenských procesov, udalostí a javov. Aj táto radikalizácia má obdobný charakter vzniku, rozvoja a zániku, ako iné javy, ktoré sú súčasťou spoločenských procesov.

³²⁷ ŽÚBOROVÁ, V., I. BORÁROSOVÁ, M. VAŠEČKA. Prevencia a boj proti radikalizácii v online prostredí.

9.4 Stratégia zameraná na rovesníkov

Pri skúmaní vplyvu iných ľudí na naše myslenie a správanie, je potrebné sa zamerať na skupiny, v ktorých prežívame svoj sociálny čas. Práve rovesnícky priestor je dôležitým zdrojom vnímania nás samých a zistenia, ako nás vnímajú ostatní rovesníci. Pôsobenie rovesníckej skupiny je smerované na dosiahnutie vnútroskupinovej emocionálnej vyrovnanosti. Učenie sa v rovesníckej skupine obsahuje rôzne sociálne kompetencie od komunikácie, kooperácie, cez súperenie, až po získanie rôznych sociálnych rolí a statusov.³²⁸ Rovesníci umožňujú uspokojovanie potreby sociálnej stimulácie. Rovesníci sú progresívnym elementom, ktorý tvorí potenciál ovplyvňujúci vývin jedinca. Rovesnícke skupiny môžu byť rovnako nositeľmi prosociálneho ovplyvňovania, ako aj nositeľmi radikálnych myšlienok a radikálneho vplyvu.³²⁹

Stratégie zamerané na radikalizáciu prostredníctvom rovesníkov sa úspešne rozvíjajú najmä v Nemecku, Holandsku a Španielsku.³³⁰

Stratégia sa zameriava na rizikových a radikalizovaných jedincov, ktorí sú oslovení alebo vedení niekým z ich „vlastnej rovesníckej skupiny“ alebo jedincami rovnakého veku (rovesníkmi).³³¹ Zmena správania sa stáva oveľa ľahšou a jednoduchšou než keby sa k jedincom priblížil niekto, kto nepatrí k ich rovesníckej skupine. Preto táto stratégia uprednostňuje pri sociálnych zásahoch účasť rovesníkov ako efektívny prostriedok zmeny.³³² Práve vplyv rovesníkov umožňuje vyvolanie sociálneho tlaku na to, aby jedinci boli menej náchylní na radikálne myšlienky a extrémne správanie. Rizikovní jedinci sú priamo podporovaní a ovplyvňovaní rovesníkmi. Pomáhajúci profesionáli tieto procesy pripravujú, riadia, monitorujú a vyhodnocujú.³³³

Ako označenie pre rovesníka je využívaný výraz z angličtiny „peer“. Takto označené programy sú zamerané na dobrovoľnícke aktivity rovesníkov, s obsahovým zameraním na ovplyvňovanie radikalizácie u ohrozených jedincov. Oficiálne sa s peer programom, ako stratégiou zmeny sociálnej patológie u adolescentov na Slovensku, začínalo v 90. rokoch, keď problematika riešenia sociálnej patológie u mladých ľudí sa stala aktuálnou aj v našich

³²⁸ LABÁTH, V., A. AMBÓZOVÁ, J. SMIK, J. ŠTÚROVÁ. Riziková mládež.

³²⁹ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³³⁰ Verwey Jonker Instituut. Riešenia proti radikalizácii mládeže. Sprievodca pre pracovníkov v prvej línii.

³³¹ KOLARÍK, M. ed. Studijní texty pro metodiky prevence sociálně patologických jevů.

³³² MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³³³ Rada Európy (2018) Práca s mládežou ako forma predchádzania násilnej radikalizácii. Teória, koncepty a primárna prevencia v praxi.

podmienkach. Postupne sa z jednotlivých peer programov vytvorili rovesnícke stratégie, ako organizačné štruktúry vyššieho rádu. Neoficiálne fungovanie rovesníckych programov má svoj základ v občianskej pomoci, podporných a dobrovoľníckych programoch.³³⁴ Žiaľ s odstupom času je nutné konštatovať, že peer programy na Slovensku sa postupne utlmovali. Určitú formu rovesníckych programov zameraných na radikalizáciu v Slovenskej republike, Rakúskej republike, Nemeckej spolkovej republike, Gréckej republike, Írskej republike, Slovinskej republike, Španielskom kráľovstve a Holandskom kráľovstve³³⁵ realizuje aj v súčasnosti YCARe.

Počas peer programov YCAR-u sa plánujú časté skupinové stretnutia medzi odborníkmi a mladými ľuďmi s cieľom objasniť pochybnosti a pomôcť peer tútorom pri organizovaní peer-to-peer akcií. Tréneri si môžu stanoviť všeobecné ciele v strednodobom horizonte, alebo niekoľko cieľov na krátke obdobie, podľa všeobecných cieľov programu a úrovne participácie tínedžerov. Okrem týchto sedení je možné pripraviť aktivity zamerané na medziskupinovú dynamiku alebo skupinové aktivity. Účastníci programov majú možnosť organizovať svoje vlastné neformálne stretnutia počas kurzu (využívané sú vonkajšie priestory alebo chodby v čase mimo vyučovania).³³⁶ Programy musia ponúkať zmysluplnú alternatívu, ktorá osloví účastníkov programu.

Preveniu prostredníctvom peer programov možno identifikovať najmä na úrovni univerzálnej a indikovanej prevencie. Vyplýva to najmä zo zamerania na peer skupiny. Cieľom stratégie zameranej na rovesníkov je:³³⁷

- poskytnúť pravdivé informácie s cieľom poukázať na riziká a nebezpečenstvá radikalizácie, alebo iných sociálne patologických javov,
- zamerať sa na zdravý životný štýl, ako významný faktor ovplyvňujúci radikálne postoje, ale aj postoje vedúce k sociálnej patológii a vzťahy k sebe,
- formovať proti radikálne a proti extrémistické postoje, ako základné východisko zmeny správania,
- rozvíjať zdravú osobnosť, budovať pozitívne vlastnosti jedinca so zameraním na prosociálnosť v osobnom živote.

Rovesnícky program sa obvykle zameriava na jedincov najmä vo veku, v ktorom narastá odklon od rodiny a starších autorít, na úkor prepájania sa s rovesníckymi skupinami.

³³⁴ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. 2014. Revised EU Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism. 5643/5/14.

³³⁵ Verwey Jonker Instituut. Riešenia proti radikalizácii mládeže. Sprievodca pre pracovníkov v prvej línii.

³³⁶ Verwey Jonker Instituut. Riešenia proti radikalizácii mládeže. Sprievodca pre pracovníkov v prvej línii.

³³⁷ OLŠAVSKÁ, M. Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov.

Pre bezproblémový prechod z rodinného systému do rovesníckeho priestoru je ponúkaný odborne pripravený jedinec, ktorý absolvoval špecializované vzdelávanie pre skupinových vodcov a ovplyvňovanie verejnej mienky. Spravidla ide o jedincov, ktorí preferujú zdravý životný štýl, sú nositeľmi myšlienok aktívneho života, vedia zaujať stanovisko k problémom, ktoré sú využívané na šírenie radikalizácie, či inej sociálnej patológie.³³⁸ Úlohou rovesníckych stratégií zameraných na radikalizáciu je minimalizovať riziká spojené s radikalizáciou a ovplyvňovať formovanie radikálnej scény.

Rovesnícke programy nie sú orientované len na deti a mládež. Rovnako významnými sú aj u iných vekových skupín ohrozených nárastom radikalizácie. Predpoklad pôsobenia ostáva rovnaký. Jedinci v každom veku sa skôr obracajú o pomoc či radu na svojich priateľov, než na formálne authority. Konfrontujú svoje názory a svoje postoje s postojmi rovesníkov. Hodnotia jednotlivé prejavy ako normálne, alebo odkláňajúce sa od normy.³³⁹ Preto budovanie stratégií zameraných na rovesníkov by sa malo orientovať na všetky vekové kategórie, keďže prejavy radikalizácie sa vyskytujú vo všetkých vekových skupinách. Aj keď výskyt radikalizácie v rôznych vekových skupinách nemá rovnaké zastúpenie.³⁴⁰

Súčasťou stratégií zameraných na rovesníkov je aj mediácia. Prostredníctvom tejto metódy sa rovesníkom poskytuje pozitívna opora pri polarizovaných vzťahoch a konfliktoch.³⁴¹ Najväčší úžitok z tejto metódy majú hlavne jedinci, ktorí sa orientujú na riešenie konfliktov súvisiacich s radikalizáciou. Účinok mediácie na radikalizovaných a agresívnych jedincov, ktorí sú prioritným cieľom mediácie, nie je zatiaľ celkom jasný. Skutočný dopad tejto metódy využívanej v rovesníckych vzťahoch nie je možné určiť. Zástancovia tejto metódy by mali vziať do úvahy, že:³⁴²

- zásah rovesníka je účinnejší v skorých fázach radikalizácie,
- mediácia medzi rovesníkmi môže byť užitočná a môže priniesť pozitívne výsledky, avšak nie je vhodné, aby riešenie sporov rovesníkov vo všetkých prípadoch prechádzalo na profesionálnych mediátorov,
- je dôležité zvážiť, či je etické zapojiť rovesníkov do riešenia každej situácie, v ktorej sa objavuje radikalizácia.

³³⁸ MILO, D. a spol. Nemaj trému z extrému: Informáciami proti extrémizmu.

³³⁹ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁴⁰ PAŠIČ, L. Youth work against violent radicalisation.

³⁴¹ ŠLOSÁR, D. a V. LICHNER. Mediácia v systéme sociálnej práce.

³⁴² POTOČKOVÁ, D. Najlepší je domluvit se aneb průvodce mediačním procesem.

9.5 Stratégia medziskupinového kontaktu

Táto stratégia sa zameriava na organizovanie rôznych kultúrnych, spoločenských, športových, záujmových a iných podujatí, v ktorých sa stretávajú jedinci z rôzneho sociálneho, filozofického, etnického a náboženského prostredia.³⁴³ Cieľom týchto stretnutí je sprostredkovať pochopenie existujúcich rozdielov, s cieľom vytvoriť väčšiu toleranciu medzi účastníkmi stretnutia. Spolunažívanie rozdielnych skupín je založené na spoznávaní a prekonávaní rozdielov, ktoré fakticky medzi nimi existujú. Mnohokrát až spolunažívanie týchto skupín v určitom, organizátormi definovanom prostredí, odhalí reálne rozdiely, ktoré vyžadujú ich popísanie, analýzu a vysvetlenie.³⁴⁴ Mnohé z týchto rozdielov podporujú vznik radikalizácie až extrémizmu. Preto je nevyhnutné rozdiely, ktoré by mohli viesť k radikalizácii, identifikovať a v priebehu stretnutia s nimi pracovať.

Kontakt medzi skupinami prináša so sebou vo väčšine prípadov priaznivý výsledok najmä v oblasti vzájomného porozumenia. Taktiež znižuje stereotypy a predsudky, ktoré v skupinách existujú. Spojenie rôznych skupín, s rozdielnym zázemím, môže mať aj iný cieľ, ako vytvorenie väčšej tolerancie. Stratégia je síce postavená na stretnutí skupín z rozdielneho prostredia, ale jej ciele nie sú orientované len na čas priameho stretnutia. Stratégia je orientovaná aj na čas po uskutočnenom stretnutí. Predpokladá, že kontakty medzi skupinami, resp. jedincami z rozdielnych skupín budú pokračovať, a postupne sa vytvorí odlišná kvalita týchto vzťahov, ktorá bude prospešná pre všetkých.³⁴⁵

Od kontaktu medzi skupinami nie je potrebné očakávať zázraky. Pozitívny účinok samotného kontaktu je často pomerne malý. Zatiaľ neexistuje dôkaz dlhodobého pozitívneho vplyvu v skupinách, ktoré sa medziskupinového kontaktu zúčastnili. Šanca na úspech, môže byť za určitých okolností negatívne ovplyvnená najmä nedostatočným odborným poradenstvom, nezvládnutím skupinových a medzi skupinových procesov, tenziou medzi skupinami, nevhodnou dynamikou či nevhodnými metódami a technikami.³⁴⁶

Medziskupinový kontakt pri nevhodnom vedení stretnutia môže viesť k zhoršeniu tých problémov, ktoré sú na stretnutí riešené. Môže ísť o prehĺbenie odcudzenia medzi skupinami, potvrdenie niektorých stereotypov, xenofóbne prejavy, radikálne prejavy, nevhodný humor a pod. Závery o pozitívnom vplyve medziskupinových kontaktov sa nemusia nevyhnutne týkať

³⁴³ Prevention of radicalisation and recruitment of European citizens by terrorist organisations.

³⁴⁴ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁴⁵ PFAHL-TRAUGHBER, A. Rechtsextremismus in der Bundesrepublik.

³⁴⁶ RAND Centre of Excellence. Free speech, extremism and the prevention of radicalisation in higher education.

iba určitých vekových alebo rodových skupín. Zástancovia tejto stratégie by mali pri práci so skupinami najmä:³⁴⁷

- stimulovať empatiu u jednotlivých účastníkov stretnutia na základe konkrétnych príkladov, scenárov a hrania rolí,
- oboznámiť sa so sociálnymi, kultúrnymi, etnickými, náboženskými odlišnosťami jednotlivých skupín, ktoré sa majú zúčastniť stretnutia,
- zostavovať každú skupinu na jasne nastavených pravidlách a vytvárať štruktúru skupiny v súlade so stanovenými cieľmi,
- identifikovať spoločné a rozdielne znaky, ktoré môžu byť využité na spájanie skupín, alebo ktoré vyvolávajú tenziu medzi skupinami,
- zabezpečiť opakovaný a systematický kontakt medzi skupinami,
- zabezpečiť komunikačné pravidlá umožňujúce prerušenie alebo ukončenie komunikácie,
- otvárať diskusiu o stanovených témach v skupinách a na stretnutiach skupín,
- obmedziť pocit neistoty v oblasti aktivít jednotlivých skupín,
- vytvoriť neutrálne prostredie, v ktorom má každá skupina vymedzený svoj priestor.

³⁴⁷ BRANSCOMBE, N. R. & R. A. BARON. Social Psychology.

9.6 Stratégia podpory odolnosti proti radikálnemu ovplyvňovaniu

Stratégia je orientovaná na posilnenie pocitu vlastnej hodnoty u jednotlivých účastníkov. Práve posilňovanie vlastnej hodnoty u jedincov spôsobuje, že sú viac odolní voči radikálnemu ovplyvňovaniu.³⁴⁸ Jedinci sú chránení pred prijatím radikálnych myšlienok a zároveň chránení pred vstupom do radikálnych skupín tým, že je posilnená ich sebaúcta a sebadôvera. Ochrana pred kolektívnym tlakom si vyžaduje silných jedincov, ktorí sú si vedomí vlastnej hodnoty a vo svojom živote presadzujú vlastné záujmy a postoje.³⁴⁹

Pozitívne účinky sebaúcty sú spojené so správaním jedincov a ich sociálnymi interakciami. Sebaúctu je potrebné spájať so sebauvedomením, sebazpoznaním a sebaaktualizáciou jedinca ako jedinečnej bytosti, ktorá rozhoduje o svojich veciach a za prijaté rozhodnutia nesie osobnú zodpovednosť. Predpoklad, že vysoká sebaúcta prispieva k prevencii radikálneho správania jedincov, má obmedzenú empirickú podporu. Len málo výskumov radikalizácie sa venovalo tak komplexnému javu, ako je osobnosť človeka vo vzťahu k radikalizácii. Vzťah medzi posilňovaním osobnosti a náchylnosťou k radikalizácii je ťažké posúdiť, ale je zrejmé, že vyrovnané a sebavedomé osobnosti ťažšie podliehajú vplyvom, ktoré by mohli mať pre nich negatívny dopad. Pri tejto stratégii je potrebné:³⁵⁰

- vziať do úvahy, že intervencie by sa mali zamerať na podporu budovania sebaúcty jedincov namiesto priameho zvyšovania ich sebaúcty,
- zaoberať sa osobnosťou komplexne a nie len jej jednotlivými časťami,
- umožniť radikalizovaným jedincom uvažovať o svojich hodnotách vo vzťahu k moderným hodnotám a realite v ktorej prebieha ich sociálny život,
- pomáhať utvárať morálne súdy na základe príkladov zo skutočného života.

³⁴⁸ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁴⁹ SHULMAN, L. *The Skills of Helping Individuals, Families, Groups and Communities*.

³⁵⁰ TRELAŮN, B. *Prekonávanie konfliktov v rodine*.

9.7 Stratégie cielenej prevencie

Okrem včasnej detekcie, existuje významná potreba investovať do prevencie zameranej na znižovanie miery pôsobenia jednotlivých pull a push faktorov radikalizácie. Ide o prevenciu, ktorá sa cielene zameriava na širokú škálu faktorov radikalizácie. Pri prevencii radikalizácie je optimálne, aby preventívne pôsobenie bolo kontinuálne a súčasne prebiehalo ako súčasť indikovanej, selektívnej a univerzálnej prevencie.

Univerzálna prevencia v oblasti radikalizácie sa zameriava na zabránenie vzniku a rozvoja radikalizácie a ďalších sociálnopatologických javov v spoločnosti a komunitách. Ide o prevenciu, ktorá pracuje s širokou časťou populácie. Teda aj s tou časťou, u ktorej sa nepredpokladá, že by primárne mohla byť ohrozená radikalizáciou. Analyzuje procesy, ktoré predchádzajú vzniku sociálnych javov s radikálnym obsahom. Na základe širokospektrálneho pôsobenia ponúka informácie, analýzy, rozbory a odporúčania, ako súčasť širšieho preventívneho celku.³⁵¹

Zistenie miery a orientácie radikalizácie v skupinách, komunitách a spoločnosti je základným predpokladom pre kreovanie univerzálnej prevencie. K univerzálnej prevencii možno zaradiť programy podporujúce budovanie prosociálnej osobnosti, rozvíjajúce zdravý spôsob života, ponúkajúce alternatívy pre voľnočasové aktivity, protialkoholické a protidrogové kampane, programy na zmiernenie nelátkových závislostí, riešenie problémov nezamestnanosti, riešenie problémov marginalizácie a opresie, ovplyvňujúce mieru chudoby a bezdomovectva, opatrenia proti vzniku násilia, radikalizácii či iným, v spoločnosti rozšíreným sociálnym problémom a deviáciám. Obsahovo je zameraná na predchádzanie javom, ktoré v určitom priestore ohrozujú jedincov, skupiny a rodiny.³⁵² Zároveň sa zameriava na tvorbu pozitívnych vzorov a prosociálneho priestoru. Neexistuje univerzálna metodika prevencie radikalizácie.³⁵³ Aj napriek tomu, že sa jedná o široko koncipované preventívne pôsobenie, musí vychádzať z analýzy ovplyvňovaného javu a poznania jeho špecifických charakteristík.

Univerzálna prevencia sa zameriava na široké sociálne vzťahy, ktoré prebiehajú v skupinách a komunitách s cieľom predchádzať sociálnym problémom a sociálnopatologickým javom, ktoré môžu podporovať vznik radikalizácie. Pri univerzálnej prevencii sa využívajú preventívne formy, za aké možno považovať pôsobenie prostredníctvom masmédií,

³⁵¹ ŽÚBOROVÁ, V., I. BORÁROSOVÁ, M. VAŠEČKA. Prevencia a boj proti radikalizácii v online prostredí.

³⁵² MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁵³ MAREŠOVÁ, A., P. KOTULAN et al. Kriminologické a právni aspekty extremismu.

internetových stránok, voľnočasových aktivít, sprievodných aktivít v kultúrnej, športovej, zdravotnej oblasti, budovanie dobrovoľníctva, zapájanie do verejno-prospešných aktivít.³⁵⁴ Typická je systémovosť a dlhodobosť preventívneho pôsobenia pri zachovaní kontinuity.³⁵⁵

Selektívne pôsobenie prevencie v oblasti radikalizácie sa zameriava na ohrozených jedincov, rodiny, skupiny, komunity a na typické prejavy radikalizácie a z nej vznikajúce sociálne problémy a sociálnu patológiu. Zameriava sa na konkrétne problémy a vzťahy súvisiace s radikalizáciou v sociálnom systéme. Orientuje sa na jednotlivcov a skupiny, ktoré sú priamo alebo nepriamo ohrozené radikalizáciou. Zameriava sa na radikalizáciu, konkrétne sociálne problémy a sociálnu patológiu, ktoré s radikalizáciou priamo, alebo nepriamo súvisia.³⁵⁶ Osobitne sa venuje faktorom, ktoré podporujú alebo uľahčujú vznik radikalizácie.³⁵⁷

Prvoradá orientácia selektívnej prevencie je orientovaná na sociálnopatologické javy, ale zároveň aj na sociálne problémy, ktoré v spoločnosti predstavujú závažný problém. Reakčný priestor selektívnej prevencie vytvárajú sociálnopatologické javy a sociálne problémy, ktoré zo spoločenského pohľadu sú ohrozujúce a vyvolávajú patológiu systému. Pracuje so sociálnymi rizikovými faktormi, ktoré podporujú vznik a rozvoj radikalizácie na základe sociálnych, politických, ekonomických, zdravotných, či psychických problémov.³⁵⁸ Priamo sa zameriava na radikalizáciu ohrozených jedincov, skupiny, rodiny alebo rizikové komunity.³⁵⁹

Preventívne programy, ktoré sa zameriavajú na radikalizáciu, a sú realizované v podmienkach selektívnej prevencie, je možné deliť podľa:³⁶⁰

- kritéria individuálneho alebo skupinového prístupu k radikalizácii,
- kritéria rozšírenosti radikalizovaných hnutí,
- kritéria ponuky sociálnej opory pri riešení radikalizácie.

Delenie preventívnych programov selektívnej prevencie nemá len teoretický význam. Každý prístup má svoje špecifiká aj v praktickej realizácii selektívnej prevencie.

³⁵⁴ MAŠÁT, V. Vybrané postupy práce se skupinou.

³⁵⁵ LUKÁČ, M. Resocializácia dospelých.

³⁵⁶ HRONCOVÁ, J., I. EMMEROVÁ, K. KROPÁČOVÁ a kol. Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole.

³⁵⁷ OLŠAVSKÁ, M. Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov.

³⁵⁸ OROSOVÁ, O. Prevencia – pomoc – rovesníci alebo „Preventívne nie nepoškodí“ (Inovatívne metódy pomoci v prevencii drogových závislostí v školskej praxi).

³⁵⁹ NAVRÁTIL, P. Teorie a metody sociální práce.

³⁶⁰ KULIFAJ, P. A kol. Základy sociálnej práce s mládežou ohrozenou radikalizmom a extrémizmom.

Indikovaná prevencia v oblasti radikalizácie sa zameriava na konkrétne sociálne problémy spojené s radikalizáciou a všetky jej špecifiká, alebo na konkrétnych jedincov, rodiny, či skupiny ohrozené radikalizáciou. Zameriava sa najmä na tie situácie v oblasti radikalizácie, ktoré sa vyznačujú už vzniknutým problémom alebo poruchou. Je orientovaná aj na predchádzanie a zabránenie recidíve, alebo vzniku nových, obvykle sprievodných sociálnych problémov a sociálnopatologických javov spojených s radikalizáciou, najmä ich javových a procesuálnych stránok.³⁶¹ Zameriava sa na jedincov u ktorých sa často objavuje drogová a alkoholová závislosť, príklon k radikálnemu správaniu, recidíva v patologickom správaní, páchaní trestnej činnosti, agresivite, dlhodobej nezamestnanosti, patologickom hráčstve, dobrovoľnej nezamestnanosti, bezdomovectve a ďalších sociálnopatologických javoch.³⁶²

Prostredníctvom tejto úrovne prevencie, možno zamedziť vzniku radikalizácie, najmä ovplyvňovaním psychických, sociálnych a ekonomických faktorov. Ide o vyvolanie zmeny v existujúcich sociálnych vzťahoch, či iných oblastiach, ktoré významnou mierou ovplyvňujú sociálny život a ohrozujú jedinca, skupiny, rodiny a komunity radikalizáciou.³⁶³ V indikovanej prevencii sa často využíva individuálna sociálna práca, kuratívna práca, penitenciárna a postpenitenciárna práca, doliečovanie závislostí, dohľad nad osobami s delikventnou či kriminálnou minulosťou a ďalšie postupy. Osobitnú časť týchto postupov tvorí oblasť resocializácie, ktorá sa spája s reintegráciou do spoločnosti bez radikálnych hodnôt.³⁶⁴

³⁶¹ SHULMAN, L. *The Skills of Helping Individuals, Families, Groups and Communities.*

³⁶² HARDY, M., J. BRIŠŠÁKOVÁ, Ľ. PAVELOVÁ a M. TOMKA. *Metódy sociálnej práce s rodinou.*

³⁶³ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁶⁴ SCHAVEL, M. a kol. *Sociálna prevencia.*

9.8 Stratégie deradikalizácie (odpojenia)

Stratégia vychádza z vytvorenia programových celkov zameraných na deradikalizáciu, alebo odpojenie radikalizovaných jedincov od radikálneho hnutia. Zameriava sa na opätovné začlenenie radikalizovaných jedincov do spoločnosti (deradikalizácia), alebo aspoň ich odvrátenie od násilných aktivít a angažovania sa v radikálnom hnutí. Cieľom je predchádzať trestnoprávnemu postihu radikalizovaných jedincov.³⁶⁵ Stratégia sa uplatňuje najmä v Nemecku, Holandsku a Francúzsku.³⁶⁶ V Slovenskej republike sa časti tejto stratégie využívajú v penitenciárnej starostlivosti a postpenitenciárnej starostlivosti poskytovanej mimovládnyimi organizáciami.

Pri tejto stratégii je potrebné pripustiť, že aj pri najlepšom úsilí o preventívne pôsobenie, niektorí jedinci, ktorí prešli radikalizačným procesom sa môžu stať až násilnými extrémistami. Po dosiahnutí tohto štádia, spadajú radikalizovaní jedinci do trestnoprávnej zodpovednosti kriminálnej polície a orgánov činných v trestnom konaní.³⁶⁷ V niektorých prípadoch dochádza aj k ich odsúdeniu a následne k výkonu trestu odňatia slobody. Ale aj v týchto prípadoch nastane čas, keď si jedinec odpyká svoj trest a bude potrebné znovu ho reintegrovať do spoločnosti. Pre úspešné opätovné začlenenie do spoločnosti je dôležité ponúknuť odsúdeným, ktorí sa dopustili trestných činov, súvisiacich s extrémizmom, stratégiu deradikalizácie alebo odpojenia.³⁶⁸

Aby stratégia mala preventívny charakter, mala by v každom prípade predchádzať odsúdeniu a uväzneniu radikalizovaného jedinca. Obsahové zameranie stratégie predpokladá jej realizáciu ešte predtým, ako sa radikalizovaný jedinec zapojí do násilných alebo extrémistických aktivít.³⁶⁹ Druhú podobu tejto stratégie predstavuje jej využitie pred ukončením výkonu trestu odňatia slobody, ako súčasť prípravy návratu do spoločnosti.

Stratégie odpojenia by mali byť ponúkané ako jedincom, ktorí boli uznaní vinní zo spáchania trestného činu, tak aj radikalizovaným jedincom, ktorí sa aktívne prejavujú vo verejnom priestore.³⁷⁰ V ideálnom prípade by použitie stratégie malo predchádzať uväzneniu

³⁶⁵ MAY, C. Explaining reconviction following a community sentence: the role of social factors.

³⁶⁶ Verwey Jonker Instituut. Riešenia proti radikalizácii mládeže. Sprievodca pre pracovníkov v prvej línii.

³⁶⁷ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁶⁸ VEGRICHOVÁ, B. Hrozba radikalizácie: terorizmus, varovné signály a ochrana spoločnosti.

³⁶⁹ McGUIRE, J. Offender Rehabilitation and Treatment: Effective programs and Policies to Reduce Reoffending.

³⁷⁰ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

radikalizovaných jedincov tým, že sa stratégia, ktorá poskytuje tento druh programov realizuje ešte predtým, ako jedinec sa začne dopúšťať protiprávnej činnosti.³⁷¹

Táto stratégia nachádza úspešne využitie okrem väzenského prostredia aj v školskom prostredí, pracovnom prostredí, či v záujmových organizáciách. Teda všade tam, kde sa koncentrujú jedinci a môžu prebiehať radikalizačné procesy. Stratégia odpojenia sa zameriava na jedincov v rôznych fázach procesu radikalizácie.³⁷² Teda na tých jedincov, ktorí sa ešte len pripájajú k radikálnemu hnutiu až po tých, ktorí sa dostali do radikálnych skupín, ale zatiaľ sa aktívne nezúčastňovali násilných či extrémistických aktivít. Nemožno opomenúť ani jedincov, ktorí sú zodpovední za naplánovanie a vykonanie násilných skutkov, alebo trestných činov z osobitného motívu alebo trestných činov extrémizmu. Ale tí obvykle končia vo výkone trestu odňatia slobody, kde stratégie deradikalizácie majú svoje miesto v celkovom systéme nápravy odsúdeného.³⁷³

Súčasťou tejto stratégie je metóda izolácie. Ide o izoláciu od tých sociálnych systémov, ktoré sú z pohľadu novej radikalizácie ohrozujúce. Zároveň ide o ponúknutie nového sociálneho priestoru a nových kontaktov bez prvkov radikalizácie. Jedinec sa izoluje od nevhodného pôsobenia jeho sociálneho prostredia. Zároveň sa mu ponúka nová perspektíva života bez radikalizácie. Teda život budovaný na prosociálnych hodnotách, postojoch a cieľoch.³⁷⁴

³⁷¹ Europese Commissie (2017). Prevent Strategies of Member States.

³⁷² MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁷³ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst.

³⁷⁴ RAND Centre of Excellence. Free speech, extremism and the prevention of radicalisation in higher education.

9.9 Komunikačná stratégia orientovaná na sociálne zručnosti

Stratégia je zameraná na efektívnu komunikáciu a identifikovanie sociálnych zručností, ktoré pomáhajú jedincom chrániť ľudské a občianske práva a zároveň rešpektovať práva iných.³⁷⁵ Rozvoj sociálnych zručností je dôležitým faktorom pri prevencii náboru jedincov do radikálnych skupín. Rovnaký význam má táto stratégia aj pri integrácii tých, ktorí sa chcú od radikálnej skupiny oddeliť, alebo tak už urobili a v dôsledku toho sa im rozpadli predchádzajúce spoločenské vzťahy.³⁷⁶

Komunikácia predstavuje vzájomnú výmenu informácií, zdieľanie významov, medzi ktoré môžeme zaradiť najmä informácie, poznatky, emócie, hodnoty, normy, želania, postoje, zručnosti, spomienky.³⁷⁷ Hlavným významom komunikácie je, že s komunikáciou sú spojené aj reakcie na prenášané informácie. Každá komunikácia predstavuje vysielanie správy, ktorá podnecuje určité reakcie. Ako správy, tak aj s nimi spojené reakcie majú obsahovú a vzťahovú zložku. Obsah správy je vyjadriteľný ako záznam významov, ktoré boli vyslané. Vzťahová zložka komunikácie je pokusom o definovanie postoja, ktorý existuje medzi účastníkmi komunikácie. Reakcie môžu byť akceptujúce, odmietavé alebo selektívne. Preto je význam komunikácie, pri ovplyvňovaní radikalizácie, predmetom skúmania.³⁷⁸

Jedinci si uvedomujú existujúcu možnosť problémov spojených s informáciami s ktorými disponujú. Informácie spravidla majú relatívny charakter, nemusia byť komplexné a môžu prinášať aj časť fikcie, či ničím nepodložené informácie. Časť informácií môže byť zhodná s požiadavkami hlavného prúdu, ktorý je prezentovaný vládou politikou. Iné informácie môžu mať práve opačný charakter. Jedinec si na základe informácií, ktorými disponuje, vytvára svoju mienku, teda názory a postoje. Komunikácia môže u jedincov vyvolávať rôzne reakcie. Od schvaľovania a stotožnenia sa s obsahom komunikácie, až po agresivitu pri významnom nesúhlase s ich obsahom. Reakcie na informácie často závisia od uvedomenia si dopadov a následkov, ktoré na ich základe vzniknú.³⁷⁹

Pre každého radikalizovaného jedinca alebo radikalizujúceho sa jedinca, je nevyhnutné poznať existujúce podporné prostredie vo svojom sociálnom prostredí, ktoré je alternatívou k radikálnym skupinám. Spoznávanie neradikálnej alternatívy pomáha jedincom v identifikovaní sa so svojím sociálnym prostredím. To predstavuje kontakt s rôznymi

³⁷⁵ MILO, D. a spol. Nemaj trému z extrému: Informáciami proti extrémizmu.

³⁷⁶ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁷⁷ LEŠKOVÁ, L. Úvod do základov sociálnej práce.

³⁷⁸ LABÁTH, V., A. AMBÓZOVÁ, J. SMIK, J. ŠTÚROVÁ. Riziková mládež.

³⁷⁹ VYBÍRAL, Z. Psychologie komunikace.

sociálnymi, záujmovými a akčnými skupinami. Základom sú odpovede na otázky súvisiace s radikalizáciou, predstavenie možností riešenia problémov bez nutnosti používať násilie.³⁸⁰

Sociálne zručnosti umožňujú jedincom analýzu, syntézu, zovšeobecnenie, prepojenie jednotlivých informačných obsahov s ich dôsledkami. Medzi takéto dôsledky môžeme zaradiť ovplyvňovanie akceptáciou sociálneho prostredia, obraz seba samého, sociálnu adjustáciu, spoločenskú úspešnosť a hodnotenie sociálnych zručností iných.³⁸¹ To umožňuje vyjadrenie toho, ako sa cítíme, ale aj vyjadrenie toho, čo od iných jedincov očakávame. Prirodzeným spôsobom jedinec vyjadruje svoje potreby, pocity a priania. Základom je prijatie ohľaduplnosti a pochopenie potrieb druhých. V komunikácii je možné rozlíšiť päť zložiek sociálnych zručností a to *kooperáciu, asertivitu, zodpovednosť, empatiu a sebakontrolu*.³⁸² Tieto zložky úzko súvisia s možnosťou jedinca vstúpiť alebo nevstúpiť do radikalizovaného prostredia.

Jedinec, ktorý je bez potrebných sociálnych zručností, nedokáže jasne vyjadrovať svoje želania, postoje a potreby, môže byť vysoko náchylný na radikalizáciu. Stáva sa bezbranným voči tlaku iných radikalizovaných jedincov a skupín. Chýba mu istota v komunikácii. Je ľahko ovplyvniteľný inými jedincami. Stáva sa ľahkou obeťou radikalizácie či iného vplyvu. Jeho neúspechy ešte viac znižujú jeho sebavedomie.³⁸³ Snaha o zvládnutie situácie prostredníctvom prijatia názorov iných, je vo svojej podstate len skrytá agresivita, zameraná v prvom rade voči sebe samému.

Zodpovednosť, ako sociálna zručnosť si vyžaduje, aby medzi činmi jedinca a jeho morálnymi hodnotami existoval primeraný vzťah. Jedinec si musí uvedomiť, že nesie zodpovednosť za všetky svoje rozhodnutia a skutky. Svoje postoje, hodnoty uvádza do reality a tým naplňa svoje ciele, ktoré si vytýčil.³⁸⁴ Preto je možné komunikáciu využívať ako efektívny nástroj na predchádzanie radikalizácii.

³⁸⁰ Verwey Jonker Instituut. Riešenia proti radikalizácii mládeže. Sprievodca pre pracovníkov v prvej línii.

³⁸¹ GAJDOŠOVÁ, E. Rozvíjení emoční inteligence žáků.

³⁸² ROBB, M. Communication, relationships and care: a reader.

³⁸³ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁸⁴ PRAŠKO, J. Jak vybudovat a posílit sebavedvěru.

9.10 Stratégie ovplyvňujúce kognitívne skreslenie

Kognitívne skreslenie (chyba v úsudku) alebo automatické myslenie je systematická chyba v myslení, ktorá môže spôsobiť, že naša interpretácia každodennej reality nezodpovedá skutočnosti. To môže mať negatívny dopad na naše vlastné sebaaponímanie alebo na videnie sveta. Takéto skreslenie môže umožniť radikalizáciu jedincov, alebo ich prechod na radikálnu pozíciu.³⁸⁵

Okrem toho, že sa skreslenie môže vyskytnúť na individuálnej úrovni (naša vlastná interpretácia sveta), môžeme ho nájsť aj na skupinovej, alebo komunitnej úrovni. Ide o systematickú chybu v úsudku. Pri stratégiách, ktoré používajú radikalizovaní jedinci vo svojich prejavoch na obhajobu používania násilia, sa takéto systematické chyby vyskytujú. Aby sme ochránili jedincov a skupiny pred radikalizáciou a pomohli tým, ktorí si už osvojili radikálnu ideológiu, rozoznať chybu v úsudku používanú v radikálnej rétorike, potrebujeme ich naučiť, ako rozoznať najbežnejšie kognitívne skreslenia a ako sa s nimi vysporiadať.³⁸⁶

Realita nie je pre každého rovnaká. Každý ju vníma, interpretuje a dekoduje na základe vlastných schém, hodnôt a zaužívaných vzorcov. Jedným zo spôsobov, ktorým vnímame realitu, je vnímanie prepojené s našimi emóciami.³⁸⁷ Niekedy sa cítime nekonformne a nevieme identifikovať prečo. Za týmto pocitom sa skrýva negatívna myšlienka, ktorú v nás niečo vyvolalo, a to buď vedome alebo nevedome. Ak sa naučíme, ako emócie fungujú a ako môžeme rozpoznať rôzne typy automatického myslenia, ktoré ovplyvňuje naše sebaaponímanie a sebavedomie, pomôže nám to osvojiť si aj stratégie na ich ovládanie.³⁸⁸

Mnohí jedinci sa musia vysporiadať s rôznymi životnými rozhodnutiami, ktoré ovplyvňujú smerovanie ich života určitým smerom. Práve sociálne zručnosti a určenie smeru sociálnej orientácie, ovplyvňujú orientáciu ďalšieho vývinu jedinca a môžu rozhodnúť do akej miery sa počas svojej životnej cesty bude radikalizovať.

Potreba prijať rozhodnutie, aké hodnoty majú byť v živote jedinca významné, ovplyvní aj to, čo v budúcnosti bude musieť jedinec urobiť, aby dosiahol naplnenie stanovených cieľov spôsobom, ktorý zodpovedá prijatým hodnotám. Hodnotové rámce výrazne ovplyvňujú rozhodovacie procesy a konanie jedincov. Každý by sa mal zaoberať sa predstavou svojho

³⁸⁵ STRAUS, C. A. Cognitive Theory of Cultural Meaning.

³⁸⁶ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁸⁷ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja.

³⁸⁸ OMDAHL, B. L. Cognitive Appraisal, Emotion, and Empathy.

života a životnej cesty. To znamená vytvoriť si životnú stratégiu, v ktorej si jedinec ujasní nie len svoje ciele ale aj procesy potrebné k ich naplneniu.³⁸⁹

³⁸⁹ PEŠOVÁ, I. a M. ŠAMALÍK, Poradenská psychologie pro děti a mládež.

9.11 Stratégie zamerané na rodičov

Rodina, predstavuje primárnu sociálnu skupinu, s ktorou sa jedinec stretáva už od narodenia. Je významnou sociálnou inštitúciou v ktorej jedinec prežije významnú časť svojho života. Jedinec sa najčastejšie stáva členom rodiny tak, že sa do rodiny narodí. Medzi iné právne spôsoby, ako sa stať členom rodiny, patrí osvojenie alebo uzavretie manželstva. Celý život jedinca je spojený s rodinou. Táto primárna skupina ovplyvňuje jedinca po celý jeho život.³⁹⁰ Stratégie zamerané na rodičov sa uplatňujú najmä v Holandsku a Belgicku najmä pri práci s rodinami migrantov.³⁹¹

Základnou úlohou rodiny je sprostredkovať začlenenie svojich členov do sociálneho života v spoločnosti, a to najmä prostredníctvom socializácie, výchovy a vzdelávania. Od kvality pôsobenia rodiny závisí kvalita života členov rodiny a ich uplatnenie v spoločnosti. V rodinnom priestore dochádza k realizácii záujmov, postojov, potrieb, cieľov a ambícií každého jej člena.³⁹²

Stratégia sa v rodinnom systéme, zameriava na vytvorenie vnútorne kohézneho rodinného celku. Rodičia musia prijať postavenie vodcov pri ozdravovaní a budovaní rodiny. Radikalizovaní členovia rodiny, potrebujú jasne nastavené pravidlá, v stabilnej rodinnej štruktúre s jasne stanovenými úlohami.

Stratégia predpokladá odpor a aktívnu obranu reálne existujúceho rodinného stavu, zo strany jednotlivých členov rodiny. Tento odpor vyvoláva skutočnosť, že má dôjsť k zmenám, ktoré v určitej miere narušujú existujúci patologický stav v rodine, ktorý je rodinou považovaný za normálny. Práve riešenie otázky normality je z pohľadu stratégie významným prvkom.

Stratégia sa zameriava aj na pozitívny vývin detí posilňovaním a zlepšovaním vzťahov medzi rodičmi a deťmi. Za čiastkové ciele stratégie možno považovať prevenciu radikalizácie, zlepšenie prepojenia rodiny na spoločnosť a skvalitnenie sociálnej siete rodičov. Účastníkmi projektu sú rodiny s určitou mierou skúsenosti s radikalizáciou. Stratégia začína niekoľkými stretnutiami zameranými na rodičovstvo a zdravé rodinné vzťahy. Rodičia sa rozprávajú s ostatnými rodičmi o rodičovstve, výchove, vývine ich detí a o vzťahu k deťom. Počas stretnutí sú rodičia informovaní o rodičovstve a jeho význame pre fungovanie rodiny.

³⁹⁰ LEŠKOVÁ, L. Sanácia rodiny ako teoretický a praktický problém.

³⁹¹ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst.

³⁹² PRZEWOŹNIAK, L. Wybrane zagadnienia socjologii i promocji zdrowia rodziny.

Zároveň absolvujú odbornú prípravu zameranú na rodičovské zručnosti. Počas týchto stretnutí sa diskutuje aj o témach ako diskriminácia, radikalizácia, extrémizmus a ďalších súvisiacich témach.³⁹³

Okrem stretnutí s ostatnými rodičmi, sú aktivity zamerané tak, aby rodiny spolu s deťmi podnikali spoločné aktivity. Napríklad spolu športujú, hrajú spoločenské hry, zúčastňujú sa na kultúrnych a športových podujatiach, trávajú čas na turistických túrach a pod. Pri príprave stratégie sa spravidla rozlišuje medzi skupinami rodičov, ktorí majú deti navštevujúce strednú školu, základnú školu, a skupinami rodičov s deťmi v nižšom veku.³⁹⁴ Vekové odlišnosti u týchto vekových skupín ovplyvňujú obsah a zameranie stratégie. Špecifiká sú spojené aj s prostredím, v ktorom sa stratégia realizuje a odlišnosťami ako prebieha práca s deťmi v školskom prostredí, teda v materských školách, základných školách a stredných školách.

³⁹³ RAND Centre of Excellence. Free speech, extremism and the prevention of radicalisation in higher education.

³⁹⁴ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst.

9.12 Stratégie zamerané na školské prostredie

Vzdelávanie, ako preventívny faktor, je potrebné chápať v širších kontextoch. Vzdelanostná úroveň jedinca, alebo jeho osobnostné a sociálne zušľachtovanie vo vzdelávacích systémoch, sa realizuje prostredníctvom troch základných zložiek osobnosti a to:³⁹⁵

- vedomostného rozvoja,
- kognitívneho rozvoja,
- nonkognitívneho rozvoja, ktorý zahŕňa emocionálnu inteligenciu, motiváciu, sociálnu inteligenciu, hodnotovú inteligenciu a tvorivosť.

Tieto faktory zároveň predstavujú základné východiská pre rozvoj preventívnych aktivít v školskom prostredí. Stratégie zamerané na školské prostredie sú realizované v každom štáte Európskej únie. Rozdiel je vo zvolenej forme a obsahu preventívneho pôsobenia. Prezentujeme niektoré východiská prevencie v školskom priestore a využívame skúsenosti z realizácie týchto stratégií v Holandsku, Nórsku a Belgicku.³⁹⁶

Tak ako môže byť školské prostredie pre jedincov stimulujúcim prvkom, rovnako ich môže vystavovať rôznym stresovým situáciám, zvlášť ak nedisponujú potrebnými zdrojmi, aby sa vedeli adekvátne vyrovnáť s požiadavkami ktoré školské prostredie prostredníctvom jednotlivých systémov na nich kladie. Preto ku kľúčovým pojmom tejto stratégie patrí dôraz na silné stránky jedinca a adaptácia na sociálne prostredie.³⁹⁷

Hlavným cieľom tejto stratégie, zameriavajúcej sa na prevenciu radikalizácie, ale aj iné formy rizikového správania je zabezpečiť, aby študenti získali vedomosti, zručnosti a spôsobilosti, ktoré im umožnia uprednostňovať nerizikové formy správania a prosociálny životný štýl.³⁹⁸

Jedným z programov, ktoré tvoria súčasť stratégie zameranej na ovplyvňovanie miery radikalizácie, je program zameraný na budovanie osobnosti študentov a podporu ich komunikácie s vonkajším prostredím. Program pozostáva zo série lekcií, ktoré prebiehajú každý týždeň v rozsahu 30 minút. Tieto lekcie sa orientujú na témy:³⁹⁹

³⁹⁵ EMMEROVÁ, I. Prevencia sociálno - patologických javov v školskom prostredí.

³⁹⁶ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst.

³⁹⁷ SKYBA, M. Teoretické východiská školskej sociálnej práce na Slovensku.

³⁹⁸ MIOVSKÝ, M. et al. Prevence rizikového chování ve školství.

³⁹⁹ RAND Centre of Excellence. Free speech, extremism and the prevention of radicalisation in higher education.

Patríme k sebe: cieľom tejto tematickej série je vytvoriť v skupinách, triedach a škole pozitívnu atmosféru. Študenti s podporou pedagógov, či iných pomáhajúcich profesionálov, ktorí sa programu zúčastňujú, stanovujú pravidlá, ako sa majú navzájom správať, aký charakter kontaktov pri vzájomnom styku majú preferovať. Buduje sa pocit spolupatričnosti.

Konflikty riešime sami: v tejto časti projektu sa študenti zaoberajú konfliktmi v školskom, ale aj mimoškolskom prostredí. Učia sa spôsobom, ako je možné na konflikt reagovať. Základom je zvládnutie konfliktu, zabránenie jeho rozvinutiu a minimalizovanie škôd hroziacich z konfliktu.

Počívame sa navzájom: táto časť je zameraná na empatiu a aktívne počúvanie. Pochopenie iných, porozumenie tomu, čo hovoria, prijatie rozdielov ako existujúcej reality. Naučiť sa počúvať je niekedy problematickejšie ako hovorenie.

Záleží nám na sebe: na základe predchádzajúcich častí projektu sa študenti učia rozoznávať svoje vlastné pocity a vyjadriť ich. Učia sa tiež prijímať a rešpektovať pocity druhých. Základom je pochopenie toho, že nie vždy musíme mať rovnaké pocity ako ostatní.

Všetci máme povinnosti: táto časť projektu sa zameriava na účasť študentov na jednotlivých stretnutiach projektu. V jednotlivých častiach projektu, sú študentom ukladané rôzne úlohy, za splnenie ktorých študenti preberajú zodpovednosť. V tejto časti sa splnenie jednotlivých uložených povinností vyhodnocuje.

Každý je iný: táto časť projektu je venovaná prezentovaniu a zvýrazňovaniu spoločných ale i rozdielnych identifikačných znakov jedincov. Zameriava sa na otvorenie problematiky rozdielov medzi jedincami a vysvetlenie ktoré rozdiely nás rozdeľujú a ktoré takýto vplyv nemajú. Základnou otázkou je spolunažívanie rôznych národností, etník, skupín s rôznym filozofickým, náboženským alebo iným zameraním.⁴⁰⁰

Zameranie preventívneho pôsobenia v školskom priestore je možné považovať za opodstatnené v súvislosti s prevenciou radikalizácie a súvisiacich sociálnych problémov ako i ďalších sociálnych patológií. Na tomto základe možno pojmovo vymedziť tri rovnocenné súčasti preventívnej stratégie:⁴⁰¹

- *psychologickú prevenciu,*
- *sociálnu prevenciu,*
- *výchovnú prevenciu,*
- *kriminologickú prevenciu.*

⁴⁰⁰ ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež).

⁴⁰¹ ONDREJKOVIČ, P. Socializácia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže.

Stratégia sa môže zameriavať na najčastejšie problémové prejavy študentov identifikované v prostredí školy. Medzi takéto prejavy možno zaradiť najmä:⁴⁰²

- získavanie osobných skúseností prostredníctvom experimentovania, bez uvedomovania si možných škodlivých následkov. Ide najmä o experimentovanie, ktoré môže viesť k látkovým a nelátkovým závislostiam, experimentovanie v sociálnych vzťahoch, experimentovanie so sebou samým a svojim sociálnym prostredím;
- neprijateľné a nevhodné správanie, za aké možno považovať agresiu, šikanovanie, radikalizáciu, aktuálny netolizmus;
- prejavy neznášanlivosti, krutosti a bezcitnosti...

Stratégia sa zameriava na dosiahnutie takého stavu, aby sa študenti vedome usilovali o zodpovedné a prosociálne riešenie svojich problémov. Efektívne preventívne programy by mali obsahovať najmä tieto zložky:⁴⁰³

- *vzdelávanie*, poskytovanie informácií primeraných veku o efektívnych cestách prosociálneho správania, osobnej zodpovednosti za svoj život, schopnosti odmietnuť to, čo nie je v súlade s ich záujmami, dôležitosť zodpovedného rozhodovania...,
- *rozvoj sociálnych kompetencií*, hlavne spôsobilosti empatie, odolávania sociálnemu tlaku, zamerané na rizikové správanie, stratégie zvládania záťažových situácií, rezilienciu, posilňovanie sebareflexie...,
- *primeraný systém sociálnej opory*, pomoc pri ťažkostiach, dilemách patriacich k veku, rôzne formy preventívnej intervencie, poradenstvo, vyhľadávanie zdrojov sociálnej opory,
- *kvalitné trávenie voľného času a voľnočasové aktivity*,⁴⁰⁴ sú spojené s využívaním voľného času, ako priestoru v ktorom by mal jedinec budovať zdravý spôsob života, ktorý má významný vplyv na predchádzanie určitým typom sociálnej patológie,
- *prosociálnu školskú politiku*, spojenú s riešením sociálnych problémov študentov a odozvami na rozvoj sociálnopatologických javov, ako i vysporiadaním sa so sociálnymi problémami a sociálnou patológiou v živote každého jedinca zapojeného do programu, ale aj v živote členov ich rodín.⁴⁰⁵

⁴⁰² HRONCOVÁ, J., I. EMMEROVÁ, K. KROPÁČOVÁ a kol. Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole.

⁴⁰³ ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež). NEŠPOR, K., L. CSÉMY. Léčba a prevence závislosti.

⁴⁰⁴ POPELKOVÁ, M. a M. ZAŤKOVÁ. Podpora rozvoja osobnosti a intervenčné programy.

⁴⁰⁵ EMMEROVÁ, I. Prevencia sociálno - patologických javov v školskom prostredí.

9.13 Linky pomoci zamerané na radikalizáciu

Linky pomoci zamerané na radikalizáciu a extrémizmus vznikajú ako nezávislé linky, ktoré poskytujú rady a oporu rodičom a členom rodiny, ktorí majú obavy o člena rodiny, ktorý sa radikalizuje, alebo existuje predpoklad radikalizácie. Zatiaľ na území Slovenskej republiky, také linky pomoci, ktoré by sa orientovali na radikalizáciu, neboli zriadené. Možno predpokladať, že narastajúci presah zahraničných radikálnych a extrémisticky orientovaných sietí, pribúdajúci počet radikalizovaných jedincov, rozvíjajúca sa vnútroštátna radikálna scéna, účasť radikalizovaných občanov Slovenskej republiky na činnosti extrémistických skupín a ďalšie faktory postupne vytvoria dopyt po takejto, alebo obdobnej službe.

Linka pomoci ponúka telefonickú oporu a v prípade potreby ďalšieho postupu určí dôverného sprostredkovateľa. Okrem informačnej opory, linka organizuje stretnutia na zvýšenie povedomia a vedomostí o radikalizácii v skupinách a komunite. Okrem toho organizuje partnerské stretnutia pre rodinných príslušníkov jedincov, ktorí vstúpili medzi zahraničných teroristických bojovníkov. Linka pomoci zvyšuje dostupnosť služby, ktorú potrebujú rodičia alebo členovia rodiny hľadajúci špecifickú formu pomoci. Linka zostáva nezávislou (linka pomoci nie je prepojená so žiadnou vládnu inštitúciou) a poskytuje dôverných sprostredkovateľov s podobným pôvodom, aký majú tí, ktorí hľadajú oporu. Dôvernými sprostredkovateľmi sú dobrovoľníci, ktorí pomáhajú rodičom, alebo členom rodiny pri hľadaní riešenia.⁴⁰⁶

Linka pomoci je postavená na multidisciplinárnom pracovnom tíme. Spolupracuje s odbornými tímami z viacerých oblastí pomáhajúcich profesií, ako sú psychiatri, psychológovia, pedagógovia, sociálni pracovníci, odborníci na krízové riadenie, siete združení, odborníci na ovplyvňovanie radikalizácie, odborníci z verejných a súkromných vzdelávacích služieb. V niektorých prípadoch aj správne a súdne orgány.

Linka zameraná na ovplyvňovanie radikalizácie využíva psychosociálny prístup, ktorý sa orientuje na spochybňovanie mechanizmov náboru a základných podmienok, v ktorých by bol tento nábor schopný priviesť jedincov k radikalizácii. Linka sa orientuje najmä na:⁴⁰⁷

- identifikáciu techník vymývania mozgov a techník, ktoré ovplyvňujú prostredie tak, aby uľahčovali pôsobenie techník zameraných na radikalizáciu,

⁴⁰⁶ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst.

⁴⁰⁷ AGHABI, L. et al. Social Identity and Radicalisation: A Review of Key Concepts.

- zdokonalenie systémov detekcie v sociálnom priestore a spôsobu, akým zaobchádzajú rôzni vyhľadávači s jedincami, ktorí sú pripravovaní na radikalizáciu,
- posúdenie relevantnosti interpretácie radikálneho myslenia jedincami, prostredníctvom profesionálnych postupov, ale aj z pohľadu fungovania jednotlivých inštitúcií,
- posilnenie varovných a preventívnych ukazovateľov s cieľom určiť radikálnu, sektársku a kultovú aberáciu, ktorá radikálne ovplyvňuje jedincov,
- zdokonalenie prevencie na základe komunikačných stratégií prispôsobených jednotlivým vekovým a sociálnym skupinám jedincov, blízkym príbuzným a odborníkom,
- poskytovanie sociálnej mediácie a resocializačnej pomoci radikalizovaným jedincom.

V oblasti poradenstva pre radikalizovaných jedincov sa v činnosti linky rozlišujú všeobecné a špecializované služby, prostredníctvom ktorých odborne pripravení poradcovia poskytujú odbornú pomoc.

Všeobecné služby poradcov sú orientované na základné informácie a poradenstvo v rôznych oblastiach týkajúcich sa radikalizácie (dopady radikálnej hodnotovej orientácie, filozofia radikalizácie, odklony od radikalizácie, možnosti odchodu z radikalizovanej skupiny). V prípade potreby tiež odkazujú na špecializované služby v danej oblasti (kontaktné centrá pre radikalizovaných jedincov, špecializované služby v oblasti antiradikalizácie). Radikalizovaným jedincom sú tiež ponúkané početné podporné zdroje, voľnočasové aktivity či rozvojové kurzy.⁴⁰⁸

Tento typ poradenstva zastrešuje na celoeurópskej úrovni agentúra ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež). Jej hlavným poslaním je napĺňať informačné potreby mladých ľudí a podporovať spoluprácu organizácií aktivizujúcich sa v tejto oblasti. V súčasnosti koordinuje viac ako 7.500 lokálnych a regionálnych centier, čo poukazuje na široké zastúpenie tohoto typu všeobecnej poradenskej služby po celej Európe.⁴⁰⁹

Špecializované poradenské služby pôsobia okrem radikalizácie aj v širokom spektre ďalších oblastí. Patrí k nim najmä oblasť vzdelávania, zdravého životného štýlu, sociálneho fungovania a mládežníckej kriminality.

Okrem všeobecných a špecializovaných poradenských služieb poskytujú vo svojej oblasti pôsobenia špecifické, komplexné sprevádzanie mladého človeka formou kariérneho poradenstva alebo pracovného poradenstva.

⁴⁰⁸ Verwey Jonker Instituut. Riešenia proti radikalizácii mládeže. Sprievodca pre pracovníkov v prvej línii.

⁴⁰⁹ ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež).

Najrozšírenejšími sú služby poskytované spravidla v oblasti formálneho vzdelávania. Služby vzdelávacieho poradenstva, priamo začlenené do školského systému, sa venujú hlavne záležitostiam spojeným s akademickým výkonom a vzťahom ku vzdelávacej komunite. Takéto služby poskytujú prostredníctvom Poradenskej služby a školských poradcov v Slovinsku, vzdelávaco-poradenských tímov v Španielsku, Grécku a Slovenskej republike či platformy školskej psychológie v Rakúsku. Podobne zamerané bývajú aj poradenské a informačné inštitúcie pre rodiny. Takýmto typom sú rodinné školy v Španielsku.⁴¹⁰

Spracovanie neformálnych aspektov vzdelávania, medzi ktoré môžeme zaradiť vzdelávanie o hodnotách, sociálnych spôsobilostiach alebo zdravom životnom štýle, väčšinou zostáva v rukách externých organizácií, ako napr. Foróige v Írsku a viacerých neziskových organizácií v Španielsku, či vzdelávacích programoch mimo základných školských osnôv ponúkaných školám externou organizáciou, akou je napr. Plán pre koexistenciu v Španielsku. Práve tento typ neformálneho vzdelávania má významný dosah na obmedzovanie radikalizácie, ale aj na minimalizáciu iných foriem sociálnej patológie.⁴¹¹

V oblastiach, ku ktorým možno priradiť zdravý životný štýl, právne poradenstvo, pracovný trh, sociálnu starostlivosť, sa práca s mládežou ešte ďalej špecializuje a zameriava sa na jednotlivé podskupiny mladých ľudí, napr. na migrantov, deti z ústavnej starostlivosti či mladistvých delikventov. Poradenstvo v týchto oblastiach, väčšinou nie je poskytované samostatným poradcom, s takto stanovenou základnou náplňou práce.⁴¹² Poradenské aktivity sú naopak začlenené do iných prebiehajúcich programov vykonávaných jednotlivými odborníkmi (vzdelávacie a pracovné vedenie, práca s mladistvými delikventmi, atď.).

⁴¹⁰ ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež).

⁴¹¹ Europe Commission. Prevent Strategies of Member States.

⁴¹² MYDLÍKOVÁ, E., K. KOVÁCS, P. BRNULA. Sociálna práca a poradenstvo.

9.14 Stratégie zamerané na programy sociálnej rehabilitácie v deradikalizácii

Pojem rehabilitácia je odvodený z latinského re- znovu, opäť a habilitas- spôsobilosť, schopnosť. Ide o uspôsobenie alebo znovu uspôsobenie jedinca, ktorý sa vlastným konaním vylúčil zo sociálnych vzťahov, alebo jeho spôsobilosť na sociálny život bola narušená radikalizáciou, extrémizmom alebo inými sociálnopatologickými javmi.⁴¹³ Tieto stratégie sú realizované najmä v Holandsku, Belgicku, Švédsku a Nórsku.⁴¹⁴

Sú to stratégie, ktoré sú zamerané na prechod od radikálnych štruktúr do sociálnych štruktúr bez významnejšej miery radikalizácie.⁴¹⁵ Zameriavajú sa na získavanie neradikálnej podpornej siete v súkromnom živote jedincov, vedenie plnohodnotného rodinného života a získavanie zručností pre vedenie súkromného života.

Rehabilitačné programy deradikalizácie sa pripravujú na mieru konkrétneho jedinca, skupiny alebo komunity. Tento prístup má zabrániť tomu, aby nedochádzalo k násilnej deradikalizácii, ktorá by vyvolala obranné mechanizmy. Prostredníctvom obranných mechanizmov by dochádzalo k návratu do radikalizovaného prostredia, medzi ďalších radikalizovaných jedincov.⁴¹⁶ Zároveň existujúce rehabilitačné programy musia byť prispôbené klientskym skupinám, na ktoré sú orientované. Stratégie, ktoré sa orientujú na rehabilitáciu sú modułárne. Vytvorené moduly vychádzajú z kombinácie týchto aktivít:⁴¹⁷

- tvorba meracích nástrojov na získavanie informácií o možných rizikách radikalizácie a na ich základe príprava nástrojov zameraných na prvotnú signalizáciu výskytu radikalizácie medzi jedincami,
- zapojenie a vzdelávanie predstaviteľov cirkví a náboženských spoločností pôsobiacich v oblasti práce s mládežou a skupinami ohrozenými radikalizáciou,
- zapojenie a vzdelávanie pomáhajúcich profesionálov a poradcov, ktorí pracujú s radikalizovanými jedincami;

⁴¹³ LUKÁČ, M. Resocializácia dospelých.

⁴¹⁴ MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst.

⁴¹⁵McGUIRE, J. Offender Rehabilitation and Treatment: Effective programs and Policies to Reduce Reoffending.

⁴¹⁶McGUIRE, J. Offender Rehabilitation and Treatment: Effective programs and Policies to Reduce Reoffending.

⁴¹⁷ MAY, C. Explaining reconviction following a community sentence: the role of social factors.

- vytvorenie sociálnej kontroly na podporu rozvoja sociálnej rehabilitácie, najmä prostredníctvom bezpečného prostredia,
- uvádzanie do praxe pôsobenie rehabilitačného charakteru s cieľom podporovať reintegráciu osôb ohrozených radikalizáciou, alebo ochotných zmeniť svoj prístup k radikalizácii a možnému vstupu do extrémistického priestoru,
- vytvorenie informačných báz dát a sprístupniť ich zdieľanie všetkým zúčastneným subjektom,
- zapájanie pomáhajúcich profesionálov z rôznych odborov, do rehabilitačných projektov, s cieľom vybudovať stále multifunkčné tímy,
- hodnotenie efektívnosti preventívnych programov v sociálnom prostredí z pohľadu ich dopadov na danú komunitu.

Rehabilitácia predstavuje metódu zameranú na návrat jedinca do pôvodného stavu (pred stav spôsobený sociálnou patológiou), s využitím osobného poznania a prežitkov, ktoré viedli k jeho odchodu zo sociálneho prostredia a sociálnych vzťahov. Ide o postup, prostredníctvom ktorého, bez potreby zmeny, dochádza k začleňovaniu jedinca späť do spoločnosti prostredníctvom socializácie. Rehabilitácia sa zameriava na jedincov, ktorí sa ocitli mimo aktívne spoločenské dianie, najmä z dôvodu radikalizácie, resp. iných odklonov od presadzovaných hodnôt a noriem hlavným prúdom v spoločnosti, nepriaznivej zmeny sociálnej situácie, nariadeného inštitucionálneho pobytu...⁴¹⁸

Z hľadiska časovej organizácie rehabilitácie môžeme vymedziť tieto časové intervaly:⁴¹⁹

- *rehabilitačná starostlivosť predchádzajúca sociálnym problémom.* Zameriava sa na predchádzanie vzniku sociálnych problémov jedincov. Zameriava sa na posilňovanie žiadúcich foriem správania sa jedinca a predchádzanie radikalizácii, ako i iným formám sociálnopatologických javov. Môžeme tu zaradiť programy zamerané na obnovovanie sociálnych zručností, proti-radikalizačné programy, preventívnu prácu s mládežou, orientáciu na zdravý životný štýl...
- *aktuálna rehabilitačná starostlivosť.* Predstavuje priamu prácu s jedincom. Zameriava sa najmä na zmiernenie dopadov a situačných problémov súvisiacich s radikalizáciou. Je viazaná na vznik problémovej situácie, ktorú jedinec nedokáže zvládnuť vlastnými silami. Aktuálna rehabilitačná starostlivosť môže byť z pohľadu doby trvania krátkodobá. V tomto prípade ide o rehabilitačnú starostlivosť, ktorá spravidla trvá len

⁴¹⁸ LUKÁČ, M. Resocializácia dospelých.

⁴¹⁹ LUKÁČ, M. Resocializácia dospelých.

niekoľko dní. Ale rehabilitačná starostlivosť môže byť aj dlhodobá, ktorá sa uskutočňuje počas niekoľkých rokov.

- *rehabilitačná starostlivosť poskytovaná ex post*. Predstavuje opatrenia a služby rôzneho charakteru, ktoré v niektorých prípadoch prerastajú do dlhodobej starostlivosti. Tento typ rehabilitačnej starostlivosti sa zameriava na tie oblasti, ktoré sa nepodarilo ovplyvniť aktuálnou starostlivosťou, alebo ktorých riešenie si vyžaduje dlhší časový priestor. Ide najmä o jedincov, ktorí sa zúčastnili násilných radikálnych aktivít, alebo ktorí prešli do pozície extrémizmu.

10. Výskum radikalizácie

Radikalizácia označuje proces, ale i výsledný stav, pri ktorom dochádza k zmene hodnôt, postojov, pravidiel sociálneho spolužitia, etických a estetických pravidiel krajiny, v ktorej radikalizácia vzniká. Jedinci a skupiny prostredníctvom radikalizačných procesov si osvojujú nový systém hodnôt a s nimi súvisiace sociálne vzťahy založené na princípoch, ktoré sa odkláňajú od princípov demokratickej spoločnosti. Za princípy demokracie možno považovať najmä uznanie zvrchovanosti ľudu, dodržiavanie princípu ústavnosti a zákonnosti, väčšinové rozhodovanie, garantovanie práv menšín, ochrana ľudských a občianskych práv a slobôd pred neoprávnenými zásahmi.⁴²⁰ Radikalizácia mení myslenie a správanie jedincov, čo sa prejavuje aj v ich sociálnom živote. Zároveň negatívne ovplyvňuje ich životy, najmä spôsob prežívania a charakter účasti na verejnom živote.

Pohľad na radikalizáciu ponúka dve základné perspektívy. Jednou z perspektív je pohľad na radikalizáciu, ako na otvorenú tému. Druhou z perspektív je pohľad na radikalizáciu, ako na tabuizovanú tému, ktorej sa v spoločnosti venuje rôzna miera pozornosti. Je jednoduchšie o radikalizácii hovoriť, ako pochopiť jej obsah a dosah na jednotlivé sociálne procesy, ktoré prebiehajú v rodinách, skupinách, komunitách, či spoločnosti.

Pull a push faktory, ktoré môžu ovplyvňovať vznik a rozvoj radikalizácie, sme skúmali v teoretickej rovine. V monografii sme rozpracovali pull a push faktory na mikro, mezo a makroúrovni. Orientovali sme sa najmä na tie faktory, ktoré sú v pôsobnosti pomáhajúcich profesionálov. Tieto faktory zároveň predstavujú oblasť, na ktorú sústreďujeme našu pozornosť vo výskume. Overenie výskytu jednotlivých faktorov, najmä ich podielu na radikalizácii respondentov, sme realizovali prostredníctvom semi-štruktúrovaných rozhovorov s respondentmi (radikalizovanými a neradikalizovanými), ktorí sa zúčastnili výskumu.

Z hľadiska metód a metodologických prístupov sme zvolili stratégiu kvalitatívneho výskumu, ktorý prináša podrobné informácie uvádzané vo vyjadreniach účastníkov a tieto sú kontextualizované v prostrediach, v ktorých popisujú svoje skúsenosti a významy týchto skúseností.⁴²¹

⁴²⁰ BENČO, J. Metodológia vedeckého výskumu.

⁴²¹ CRESWELL, W. J. Educational reserach : planning, conducting and evaluating quantitave and qualitative reserach.

10.1 Výskumný problém, ciele výskumu a výskumná vzorka

Vymedzenie výskumného problému predstavuje vstup do empirickej časti monografie.⁴²² Ako výskumný problém, sme si stanovili hlbšie porozumenie súvislostiam medzi pull a push faktormi, ktoré sa nachádzajú v prostredí rovesníckych skupín, rodinnom prostredí, školskom prostredí alebo pracovnom prostredí, širšom sociálnom prostredí, sociálnej a politickej klíme v spoločnosti, vzťahoch k etnickým skupinám, migrácii, ale aj pôsobení rôznych masmediálnych prostriedkov, a vznikom radikalizácie u respondentov.

Zameriavame sa na skúmanie sociálnych procesov, ktoré podľa radikalizovaných respondentov prispeli k ich radikalizácii, alebo s ich radikalizáciou súviseli. Pôsobenie tých istých pull a push faktorov bude skúmané aj v komparácii s pôsobením na neradikalizovaných respondentov. Identifikované pull a push faktory priradzujeme k prostrediu, ktoré predstavujú rovesnícke skupiny, rodinné prostredie, školské prostredie alebo pracovné prostredie, širšie sociálne prostredie, sociálna a politická klíma v spoločnosti, vzťahy k etnickým skupinám, migrácii, ale aj pôsobenie rôznych masmediálnych prostriedkov.

Výskum sa orientuje na identifikovanie pull a push faktorov, ktoré podľa respondentov súviseli s ich radikalizáciou, resp. s procesom radikalizácie, v ktorom mali určitú, rôzne významnú úlohu. Výskum sa zameriaval aj na identifikovanie zdrojov a foriem faktorov radikalizácie, ako i faktorov, ktoré s nimi súvisia. Zároveň porovnávame tvrdenia radikalizovaných respondentov s tvrdeniami neradikalizovaných respondentov.

Hlavným cieľom výskumu je zistiť ktorým pull a push faktorom pripisujú respondenti podiel na ich radikalizácii. Zároveň zisťujeme výskyt jednotlivých pull a push faktorov v mikro, mezo a makro prostredí respondentov. K jednotlivým pull a push faktorom zisťujeme ich význam, z perspektívy ich podielu na radikalizácii. Zároveň zisťujeme, ako tieto faktory vnímajú neradikalizovaní respondenti.

Na základe teoretických východísk, ktoré uvádzame v teoretickej časti monografie a stanoveného cieľa výskumu, sa kvalitatívny výskum orientuje na nasledujúce výskumné otázky:

Ktoré determinanty pull a push charakteru podporujú proces súvisiaci so vznikom a rozvojom radikalizácie u jednotlivých respondentov?

⁴²² LOVAŠOVÁ, S. Sociálna práca: Formy, postupy a metódy.

Ktoré pull a push faktory súvisia s jednotlivými prostrediami respondentov?

Ktoré pull a push faktory ovplyvnili radikalizovaných respondentov pri ich radikalizácii?

Ktoré pull a push faktory u neradikalizovaných respondentov bránili ich radikalizácii?

Výskum sa uskutočnil v mesiacoch september 2021 až január 2022. V období marec 2022 až september 2022, vzhľadom na citlivosť jednotlivých údajov, prebiehali ďalšie výskumné zisťovania vo výskumnej vzorke, tak aby bolo možné zachovať etiku výskumu, ale i ochranu osobných údajov.⁴²³ Konečné spracovanie výsledkov výskumu prebiehalo v mesiacoch september až december 2022.

Prvú fázu výskumných aktivít tvorilo štúdium odbornej literatúry súvisiacej s teoretickými východiskami monografie. Po tvorbe projektu výskumu a scenára semištruktúrovaného rozhovoru bol vytvorený protokol rozhovoru. Protokol rozhovoru pri výskume slúžil ako návod uľahčujúci postup počas rozhovoru. Protokol rozhovoru umožňuje flexibilnejšie prispôsobenie reálnej situácii a interakcii, ktorá počas rozhovoru vznikla. Umožňuje zmenu poradia otázok, ale aj modifikáciu formulovania jednotlivých otázok.

Po ukončení prípravnej fázy sme pristúpili k terénnemu zberu dát. Na základe stanovených východísk prebehol terénny zber kvalitatívnych dát. Počas zberu dát prebiehala súbežne aj prvotná analýza získaných dát. Až po ukončení zberu dát nasledovala fáza analýzy získaných dát zo zaznamenaných rozhovorov a začlenenie jednotlivých zistení do stanovených kategórií v mikro, mezo a makro rovine. Celkom bolo uskutočnených 32 rozhovorov, z toho 16 rozhovorov s radikalizovanými respondentmi a 16 s neradikalizovanými respondentmi.

Pre spracovanie dát sme zvolili interpretatívnu fenomenologickú analýzu, ktorá umožňuje opísať a interpretovať význam skúsenosti tak, ako ho pripisuje jej nositeľ. Tento prístup má svoje miesto v rozmanitej tradícii fenomenológie. Jeho výhodou je, že sa zaoberá spôsobom, akým respondenti prežívajú svet vo svojich konkrétnych kontextoch. Nevýhodou tejto analýzy je, že vyžaduje aby boli respondenti schopní tvorivým spôsobom premýšľať o svojich skúsenostiach.

Zdroje radikalizácie, na ktoré sa výskum orientoval, boli spracované do podoby kategórií, ktoré boli naplnené prostredníctvom vyjadrenia denotácií spracovaných do foriem vyjadrení. Ku každej zo siedmich kategórií, bolo priradených desať vyjadrení, ktoré sa pretransformovali do otázok v rozhovore s respondentmi. Postavenie otázok umožňovalo, aby vyjadrenia odrážali vzťah respondentov k určenej dimenzii súvisiacej s radikalizáciou, alebo

⁴²³ Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov. GDPR.

práve opačne s odstupom od radikalizácie. Teda k dimenzii ktorá súvisí s vlastným prežívaním a ktorá zároveň ovplyvnila vyjadrenie jednotlivých respondentov.

Pri tvorbe kategórií sme vychádzali z existenciálno-kognitívneho prístupu⁴²⁴ k hodnotám, ktoré ovplyvňujú život respondentov. Za hodnotu je považované všetko, čo respondentov priťahuje, usmerňuje, utvára ich osobnosť v jednotlivých dimenziách, prejavoch a bežnom živote. Tento prístup vychádza z predpokladu, že respondenti na základe vlastného rozhodnutia, sami mohli vo svojich vyjadreniach voliť medzi rôznymi hodnotami. Tým sa zabezpečilo, že zvolené hodnoty sú spojené s výsledkom voľby respondentov. Bez možnosti voľby by hodnota v reálnom živote nemohla byť prežívaná. To by negatívne ovplyvnilo výskum, nakoľko je zameraný na vyjadrenia naratívneho charakteru prežitkov jednotlivých respondentov.

Ako výskumnú metódu sme použili kvalitatívnu metodológiu s využitím individuálneho naratívneho vyjadrenia respondentov.⁴²⁵ Ide o spôsob, pri ktorom sa získavajú informácie od respondentov, prostredníctvom rozprávania príbehov zo svojho života. Každý respondent rozpráva o otvorenej otázke z pohľadu svojich osobných zážitkov, v súlade s hodnotami, ktoré im prikladal v danom čase. Ako výskumnú techniku sme zvolili semi-štruktúrované rozhovory, ktoré boli riadené protokolom s pripravenými otázkami, rozdelenými podľa tematických oblastí:

- *rodinné prostredie,*
- *školské (pracovné) prostredie,*
- *rovesnícke skupiny*
- *sociálna nespravodlivosť,*
- *stav spoločnosti a problémové fungovanie štátu,*
- *politiky zamerané na národnostné a etnické menšiny, migrantov,*
- *mediálne informácie.*

Semi-štruktúrovaný rozhovor sme individuálne uskutočnili s každým respondentom na mieste, ktoré si respondenti sami určili. Celkovo sme uskutočnili 32 individuálnych rozhovorov, pričom priemerná dĺžka rozhovoru trvala okolo 45 minút.

Kvalitatívny výskum sa obvykle nevyhodnocuje podľa štatistických údajov. Zaoberá sa tým, ako jednotliví respondenti chápu rôznorodé javy súvisiace s ich radikalizáciou, či radikalizáciou vôbec. Hlavnou podstatou je teda analýza vyjadrení, a skúmanie vyjadrovaných príčin radikalizácie, ako i súvislostí medzi nimi na menšom počte

⁴²⁴ GAVORA, P. Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu.

⁴²⁵ BENČO, J. Metodológia vedeckého výskumu.

respondentov z radikálne orientovaných skupín. Súbežne prebieha skúmanie postojov, názorov a motívov vedúcich k určitému správaniu.⁴²⁶ To sa potvrdzuje aj v našom prípade, keď skúmame pull a push faktory, ktoré viedli respondentov k radikalizácii, resp. práve opačne u respondentov radikalizáciu nespôsobili.

Výber výskumnej vzorky v tomto prípade bol dosť problematický. Základný problém, ktorý bolo potrebné vyriešiť bolo získanie respondentov z radikalizovaného prostredia, ktorí prešli určitou mierou radikalizácie. Na základe osobných kontaktov s ľuďmi, ktorí pôsobili v hnutí Skinheads a Slovenskej pospolitosti sa nám podarilo získať 16 respondentov. Výber bol založený na dostupnosti a dobrovoľnosti. Pri kreovaní výskumnej vzorky sa dbalo o vyvážený počet respondentov, ktorí majú osobnú skúsenosť s radikalizáciou, s druhou časťou výskumnej vzorky, bez vzťahu k radikalizácii. Radikalizovanú časť výskumnej vzorky tvorilo 16 respondentov, ktorí boli získaní spomedzi členov Slovenskej pospolitosti a hnutia Skinheads v rôznom stupni radikalizácie. Vek respondentov sa pohyboval od 21 do 30 rokov. Z pohľadu socioekonomických pomerov išlo o 5 nezamestnaných a 11 pracujúcich v robotníckych profesiách. Respondenti pochádzali z Banskobystrického kraja (6), Žilinského kraja (5) a Košického kraja (5). Podmienkou zaradenia do výskumu bola aktívna účasť na aktivitách Slovenskej pospolitosti alebo Skinheads. Zamerali sme sa na mladých dospelých z radikálneho prostredia, ktorí prešli procesom radikalizácie, čo sa potvrdzovalo ich aktívnou účasťou v hnutí, ktoré možno zaradiť medzi radikálne.

Druhú skupinu respondentov tvorili respondenti, ktorí nemali žiadny kontakt so Slovenskou pospolitosťou, alebo Skinheads, ale ani s inými radikalizovanými hnutiami, pričom sa angažujú v mimovládnom sektore, najmä v hnutiach zameraných na životné prostredie a ochranárske aktivity. Ich výber prebehol tiež v Banskobystrickom kraji (6), Žilinskom kraji (5) a Košickom kraji (5).

Zvolili sme rovnaké početné zastúpenie v jednotlivých krajoch, v rovnakej vekovej štruktúre. Aj pracovné zameranie bolo podobné v 8 prípadoch. U zvyšných 8 neradikalizovaných respondentov to boli tiež robotnícke profesie, ale spojené aj s administratívnou prácou, alebo riadením malých skupín zamestnancov. Aj keď sa jednalo o neradikalizovaných respondentov, pri výskume sa objavilo odôvodnené zistenie, že 6 respondenti z tejto skupiny mali predsudky a xenofóbny postoj voči niektorým menšinám.

⁴²⁶ LICHNER, V. Základy štatistiky v sociálnych vedách I. Teoretické východiská a deskriptívna analýza.

10.2 Stanovenie kategórií a premenných

Vo výskume sme stanovili kategoriálne premenné, ktoré predstavujú oblasti, v ktorých sa predpokladá určité prepojenie na oblasť radikalizácie a existenciu pull alebo push faktorov v tomto priestore. Medzi kategoriálne premenné, s ktorými by mohla súvisieť radikalizácia jedincov sme zaradili tri priestorové a štyri sociálne oblasti na ktoré sa výskum zameriaval. Na tieto kategoriálne premenné sa orientoval výskum aj u respondentov, ktorí neboli radikalizovaní. Ide o tieto premenné:

- *rodinu*, skúmanú prostredníctvom vyjadrení vzťahu k sebe samému, vzťahov v rodine, rodinného života, manželských a rodičovských rolí, orientácie na ciele, výchovného štýlu, vzťahu k zovňajšku, starostlivosti o vlastnú rodinu, vzťahov rodiny so sociálnym prostredím, emocionálneho uspokojenia...
- *školu - prácu*, skúmanú prostredníctvom vyjadrení vo vzťahu k štúdiu, vzťahu k práci, materiálnemu a finančnému zabezpečeniu, úspechov v škole alebo v práci, vzťahov k profesii, uplatnenia v profesii, aká práca by ich naplňala, prepojenia s materiálnym zabezpečením, pracovitosti, podnikavosti...
- *rovesnícke skupiny*, skúmané prostredníctvom vyjadrení vzťahu k iným, spolupatričnosti k skupinám, zaradenosti, záľubám, záujmovej činnosti, dôverných vzťahov, vzťahu k aktivitám, tráveniu voľného času, vzťahov lásky a priateľstva...
- *sociálnu nespravodlivosť*, skúmanú prostredníctvom vyjadrení k moci a bezmocnosti, možnosti zmeniť svoje postavenie, podielu štátnej moci k presadzovaniu sociálnej spravodlivosti, vyrovnávacej spravodlivosti, ochrany práv, slobôd...
- *stav spoločnosti a problémové fungovanie štátu*, skúmaný prostredníctvom vyjadrení k ľudským právam, občianskym právam, slobode myslenia a prejavu, starostlivosti štátu o občanov, činnosti štátnych orgánov, starostlivosti štátu o migrantov, starostlivosti o mladých, činnosti donucovacieho aparátu...
- *politiky zamerané na národnostné a etnické menšiny, migrantov*, skúmané prostredníctvom vyjadrení k vzťahom k iným ľuďom, akceptácii iných ľudí, aktivitám zameraným na dobro iných, pomáhaniu iným, akceptovaniu odlišnosti, riešeniu otázok spolunažívania...
- *mediálne informácie*, skúmanú prostredníctvom vyjadrení k cenzúre, vierohodnosti informácií, dezinformáciám, manipulácii s verejnou mienkou, pravdivosti informácií, objektivite informácií, dostupnosti informácií...

10.3 Interpretácia výsledkov výskumu

Analýza rozhovorov s respondentmi priniesla tieto výsledky týkajúce sa jednotlivých skúmaných kategoriálnych premenných:

Rodina. Medzi hlavné zdroje radikalizácie členov rodiny, podľa vyjadrenia respondentov, patrili štýl výchovy, vzťahy v rodine a rodinné zázemie. Tie mali najvyššiu početnosť vo vyjadreniach respondentov. V priestore rodiny ide najmä o pôsobenie rodičov, starých rodičov, prípadne starších súrodencov. Významným faktorom sú aj problémy súvisiace s rozpadom, či dysfunkčnosťou rodiny, sociálnym statusom rodiny a hodnotovou orientáciou rodiny, ako celku, ale aj jednotlivých členov rodiny. Vo vzťahu k rodine sme sa sústredili aj na najbližšie sociálne prostredie a sociálne kontakty, ktoré rodina s týmto prostredím udržiava.

Z vyjadrenia jednotlivých respondentov vyplynulo, že prostredníctvom rodiny môže dochádzať k radikalizácii členov rodiny buď priamo, alebo nepriamo. O priamom pôsobení rodiny v oblasti radikalizácie respondenti hovorili najmä v tých prípadoch, keď niektorý člen rodiny vystupuje ako prívrženec alebo sympatizant radikálneho hnutia a svoje postoje prenáša aj do rodinných vzťahov. Teda dochádzalo k priamemu ovplyvňovaniu respondenta a ostatných členov rodiny negatívnym hodnotením sociálnej situácie, kritikou vlády a súčasnej politiky v kontexte rodinného života. Na druhej strane sú obdivovaní radikálni politici, ich vyjadrenia a ich kritika súčasnej situácie. Potvrdilo sa, že respondenti prevzali názory svojich rodičov alebo súrodencov bez toho, aby sami získavali informácie z iných zdrojov, alebo konfrontovali tieto prejavy s informáciami z iných zdrojov. Sami rozširovali medzi rovesníkmi to, čo počuli v rodine. Priamu radikalizáciu potvrdili ôsmi radikalizovaní respondenti. Určitý vplyv rodiny, najmä kritiku súčasného stavu, uviedli dvaja radikalizovaní respondenti. Z neradikalizovaných respondentov ani jeden nevyjadril možnosť priamej radikalizácie. Štyria pripustili negatívny postoj rodičov k súčasnej politike vlády, ale bez prepojenia s radikalizáciou.

K nepriamemu podielu rodiny na radikalizácii dochádza najmä v tých prípadoch, keď rodina voči svojim členom neplní svoje funkcie, resp. len niektoré funkcie, čím vytvára podmienky pre vznik odklonov v hodnotných a medziľudských vzťahoch. Členovia rodiny si vytvárajú vlastný svet s vlastnými hodnotami. Nepriamy vplyv rodiny na radikalizáciu, bol identifikovaný u siedmych radikalizovaných respondentov. Dvaja radikalizovaní respondenti

uviedli, že poznajú prípady, keď jeden z bratov bol v hnutí Skinheads a druhý v hnutí Punk, ale nemali žiadny problém v rodine. Neradikalizovaní respondenti uvádzali zaneprázdnenosť rodičov, vysoké pracovné zaťaženie, ktoré síce ovplyvňovalo rodinnú klímu, ale nikdy to nevyústilo v ich radikalizáciu. Rodičia im vedeli vysvetliť tie javy v spoločnosti, ktoré u nich vyvolávali nejasnosti, prípadne pociťovali potrebu vysvetlenia. Nestretli sa so schvaľovaním často radikálnych odoziev verejnosti na opatrenia vlády. Stretli sa so schvaľovaním vystúpení niektorých politikov zo strany rodičov.

Radikalizovaní respondenti pripustili, že s určitou mierou radikalizácie sa stretli vo svojej rodine. Tým rodinu stotožnili s miestom, ktoré môže byť spájané s radikalizáciou. Neradikalizovaní respondenti sa v rodine s radikalizáciou nestretli. Považovali ju za miesto úniku pri problémoch a vyhrotených sociálnych situáciách v rovesníckych skupinách. V rodinách, v ktorých sa vyskytuje niektorá z foriem radikalizácie, je vysoký predpoklad, že radikalizácia ovplyvní jednotlivých členov rodiny. Príklon k radikalizácii bol zistený najmä u rodín, ktoré majú veľké vzťahové problémy, vážne zdravotné problémy u rodinných príslušníkov, ťaživú sociálno-ekonomickú situáciu, nenaplnené životné očakávania, najmä ak sa tieto problémy kumulovali. Tieto rodiny vytvárajú uzatvorený životný cyklus, z ktorého respondenti nevedia nájsť východisko. Riešením pre nich by bola významná zmena v spoločnosti, ktorá by podľa respondentov mohla vyvolať aj zmenu v ich rodine. Ináč sa nemá čo a prečo zmeniť.

V domácom prostredí, ale ani v školskom prostredí, sa radikalizovaní respondenti podľa ich vyjadrení nemohli častokrát posunúť ďalej v súlade s ich predstavami. Mnohí sa dopustili v minulosti vlastných chýb, ale aj napriek tomu chcú dosiahnuť niečo viac. Chcú byť súčasťou niečoho veľkého, a tak sa s oporou rodiny, ale aj bez tejto opory, odvážili hľadať a nájsť rovesníkov v situácii, ktorá je podobná situácii, v akej sa nachádzali sami. Viacerí (10 radikalizovaní respondenti) našli autoritu v podobe skupiny a jej vodcovi. Práve vodca podľa nich vie, čo je potrebné urobiť, aby sa veci začali hýbať. Ich vyjadrenia boli v tejto oblasti veľmi podobné. Sami sa cítia ako súčasť väčšieho celku.

Radikalizovaní respondenti zhodne potvrdili, že v súčasnosti ich už rodinné prostredie nedokáže ovplyvniť. Majú svoje presvedčenie, ktorým sa vo svojom živote riadia. Vytýkajú rodičom, že nič nedokázali urobiť pre zmenu pomerov a tak zmena ostala na nich a oni sú pripravení ju realizovať. Neradikalizovaní respondenti pripustili určitý pretrvávajúci vplyv rodiny aj v súčasnosti, najmä pri dôležitých veciach. Zisťujú u rodičov ich názor na tie veci, s ktorými si nie sú úplne istí. Týka sa to vstupu do záujmových organizácií, zapojenie sa do dobrovoľníckej činnosti, účasť na štrajkoch a demonštráciách, podporenie charity a pod.

Potvrdilo sa, že radikalizovaní respondenti, ktorí okrem svojich rodinných príslušníkov a členov skupiny, neuvádzali žiadny ďalší dôležitý či dôveryhodný informačný zdroj, boli v oveľa väčšej miere rozhodnutí vstúpiť do radikalizovaných organizácií. Taktiež nekriticky, prijímali radikálne myšlienky, čo viedlo k tomu, že sa stávali presvedčenými členmi radikálneho hnutia. Verili, že zmena môže byť len radikálna, teda celý systém musí byť zmenený od základu a postavený na iných princípoch. Najmä ide o princípy prerozdelenia ziskov a majetku.

Pri komparácii jednotlivých tvrdení získaných od radikalizovaných respondentov môžeme uviesť tieto zistenia:

- radikalizovaní respondenti (4) potvrdili vplyv súrodencov alebo rodičov v oblasti radikalizácie. Stotožňujú sa s nimi, chcú sa im podobať. Nekriticky preberajú ich názory a postoje;
- podľa radikalizovaných respondentov (12) neboli žiadnym spôsobom ovplyvňovaní vlastnou rodinou. Rodičia im nevenovali osobitnú pozornosť. Radikalizácia sa u nich spája s rovesníckou skupinou;
- neradikalizovaní respondenti uvádzali rodinu ako miesto, kde sa cítia bezpečne a kde získavajú oporu v ťažkých situáciách. Je to miesto vzájomného porozumenia a rodičovskej lásky. Na druhej strane uvádzali aj nezáujem rodičov spôsobený ich pracovnou vyťaženosťou;
- radikalizovaní respondenti sa často pohybujú v spoločnosti starších jedincov a preberajú ich názory bez toho, aby sa snažili porozumieť jednotlivým témam a dôsledkom, ktoré sa s prezentovaným riešením spájajú;
- rodina sa nepriamo podieľala na radikalizácii respondentov. Viacerí radikalizovaní respondenti (12) uvádzali, že rodina nemala žiadny vplyv na ich radikalizáciu. S radikalizáciou sa stretli až v školskom prostredí na strednej škole. Rodičia ich síce priamo nepodporovali, ale zároveň im žiadnym spôsobom nebránili v špecifickom obliekaní a ani v iných prejavoch;
- rodičia radikalizovaných respondentov majú nižšie vzdelanie a častejšie pracujú v robotníckych povolaniach alebo sú nezamestnaní, ako rodičia neradikalizovaných respondentov. Pomer 12:8; Samotné vzdelanie rodičov nevykazovalo vzťah k radikalizácii. Skôr súviselo s vyvolávaním tlaku na vzdelávanie sa respondentov;
- radikalizovaní respondenti hodnotili výchovný štýl v rodine ako autoritatívny, spojený aj s občasným fyzickým násilím. Celkove však potvrdzovali nízky záujem rodičov

o ich výchovu. Len keď niečo urobili alebo sa niekto na nich sťažoval, tak to vyvolalo až nežiadúcu pozornosť rodičov;

- radikalizovaní respondenti veria, že sa v spoločnosti môže dosiahnuť sociálna rovnosť, každý sa môže mať dobre a každý môže mať prácu, ktorú by chcel robiť a táto práca by ho mala aj živiť;
- neradikalizovaní respondenti uvádzali dobré vzťahy s rodičmi a spoločné trávenie času. Často sa rozprávali s rodičmi o veciach, ktoré sa týkajú mladých ľudí. Veria, že svet musí byť štruktúrovaný a nie každý môže byť úspešný;
- podľa vyjadrenia respondentov v radikalizovaných skupinách sú v skupine jedinci, ktorých rodičia podnikajú, sú zamestnancami štátu, pracujú v silových zložkách (polícia, prokuratúra, súkromné bezpečnostné služby).

Škola-práca. Častým spúšťacím faktorom radikalizácie je strata práce alebo problémy vo vzdelávaní či ukončenie školskej dochádzky. Radikalizovaní respondenti potvrdili stratu perspektívy, ktorá sa spájala s ich vzdelávaním alebo prácou. Respondenti, ktorí stratili svoju prácu, alebo tí, ktorí predčasne opustili školu, začali hľadať svoju novú identitu a zmysel života. U niektorých z nich to vyvrcholilo radikalizáciou.

Radikalizovaní respondenti vo väčšine prípadov (11) negatívne hodnotili školu, ktorú navštevovali. Najviac im prekážalo, že to čo ich učili, nevedeli využiť vo svojom živote. Vyučovanie bolo zamerané na teóriu, v ktorej nevedeli nájsť žiadny zmysel.

Ďalšími, najčastejšie kritizovanými javmi, boli: spôsob vyučovania, obmedzujúci školský poriadok a nedostatočná vybavenosť škôl. Podľa ich vyjadrenia, škola ich neučila pre život. V tom, čo sa museli učiť, nevedeli nájsť zmysel využiteľný v svojom živote. Situáciu v školách hodnotili negatívne. Hlavnou príčinou negatívneho hodnotenia bol uvádzaný najmä nezáujem učiteľov o to, čo si študenti myslia, čo potrebujú a s čím žijú. Vybavenie škôl, ale i technické vybavenie ako wifi a počítače sú predpotopné. Internet bol veľmi pomalý a väčšinou nefungoval. Nič ich k škole nepripútavalo. Brali ju ako nutné zlo. Na druhej strane, v rovesníckych skupinách bolo všetko nové a ponúkali pre svojich členov fungujúci systém. Zrazu patríte medzi tých, ktorí držia spolu, pomáhajú si a chránia vás.

Školské prostredie je spájané s radikalizáciou prostredníctvom skupín, ktoré sa v tomto priestore vytvárajú. Až 12 radikalizovaných respondentov potvrdilo, že sa medzi radikalizovaných jedincov dostali práve v škole. Z vyjadrení môžeme uviesť:

- skupina ich oslovila svojim privilegovaným postavením v školskom prostredí;

- ak nechcete mať v škole problémy, tak musíte k niekomu patriť. Keď nemáte peniaze, tak musíte hľadať skupinu, ktorá je najsilnejšia;
- odkedy som patrila do skupiny skinheads, tak mi každý dal pokoj. Báli sa nás aj učitelia;
- v škole boli aj iné skupiny, ale aj tie nám dali pokoj. Ale v učňovskej škole, kde chodili niektorí priatelia zo skupiny, tam stále bolo napätie s anarchistami. Občas sa aj bili. Najmä s pankáčmi a anarchistami;
- až neskôr som sa dostal do Slovenskej republiky. Ale tam som už poznal veľa ľudí z predchádzajúcich aktivít. Už to bolo o niečom inom, ako to čo som zažil predtým.

Z pohľadu radikalizácie je práve školský priestor miestom, v ktorom sa stretáva veľké množstvo mladých ľudí z rôzneho sociálneho prostredia, s rôznymi názormi na život i okolitý svet. Pokiaľ témy ako radikalizácia, excentrické hnutia, rasizmus, extrémizmus budú v školskom prostredí tabuizované, budú informácie o týchto témach študentmi prijímané z iných zdrojov. Škola by mala byť bezpečným miestom. Mala by tlmiť existujúce turbulencie najmä tým, že umožní vytvorenie komunikačnej platformy, aby sa rovesnícke skupiny mohli rozprávať o tom, nad čím uvažujú, čo ich trápi, aké možnosti majú pri riešení svojich problémov. Pre učiteľov môže byť veľmi náročné venovať sa citlivým osobným témam študentov. Preto je pri riešení radikalizácie na mieste otvorenie témy vstupu podporných tímov zložených z pomáhajúcich odborníkov do školského prostredia. Školy musia pripustiť, že do bezpečnej školy patrí priestor pre otvorenú diskusiu aj o citlivých témach.

V školách sa vytvára priestor pre rozvoj radikálneho správania, akým je násilie voči študentom inej národnosti či etnika, agresivita a vyrovnávanie si účtov s členmi iných skupín, presadzovanie svojich záujmov, vznik radikalizovaných odnoží, špecifický spôsob obliekania sa, tetovanie a spôsob správania, ktorý zodpovedá požiadavkám radikálnej skupiny, existencia rôznych subkultúr, ktoré medzi sebou súperia.

O svojej práci radikalizovaní respondenti hovorili spravidla len ako o zdroji obživy. Vyjadrovali sa o práci, ktorú vykonávajú, pričom ich vyjadrenia boli vo väčšine prípadov pozitívne. Len štyria radikalizovaní respondenti hovorili pozitívne aj o pracovnom kolektíve. Dvaja z nich tvrdili, že sa so spolupracovníkmi stretávajú aj vo voľnom čase. Práca nesúvisí s orientáciou ich aktivít v mimopracovnom čase. Myslia si, že spolupracovníci ani nevedia na akých aktivitách sa podieľajú a aké je ich zmýšľanie.

Ak uvažujeme o príčinách radikalizácie v pracovnom prostredí, z pozície socioekonomických súvislostí, môžeme identifikovať príčiny, ktoré sú spojené s individuálnymi prejavmi radikalizácie. V pracovnom prostredí môže dochádzať k

rozširovaníu radikálnych myšlienok medzi zamestnancami. Členstvo v radikalizovanej skupine umožňuje udržiavanie sociálnych väzieb aj v prípade, že člen radikalizovanej skupiny príde o prácu. Aj keď všetci radikalizovaní respondenti boli zamestnaní, potvrdzovali že v ich skupine sú viacerí nezamestnaní. Všetci zo skupiny im pomáhajú hľadať si prácu.

Pri komparácií jednotlivých tvrdení získaných od radikalizovaných respondentov môžeme uviesť tieto zistenia:

- respondenti tvrdili, že učitelia sa zaujímajú len o to, či majú domáce úlohy a či sú naučení. Ale čo sa deje cez prestávky a po vyučovaní ich vôbec nezaujíma;
- respondenti tvrdili, že učitelia nedokážu odlíšiť, ktorí študenti patria ku skupine skinheads, punk, anarchistov či satanistom. Čierne oblečenie znamenalo pre nich, že sme depeche mode. Oblečenie či iné označenie jedincov im nič nehovorilo, aj keď pre všetkých študentov to bolo jasné. Nepoznajú ani vzťahy, ktoré medzi jednotlivými skupinami existujú;
- škola ich presvedčila, že ak sa o seba nepostarajú sami, tak si ostatní s nimi budú môcť robiť čo len budú chcieť. Jedinou obranou je pridať sa k niektorej skupine;
- ak respondenti nechceli mať problémy v škole, tak podľa ich vyjadrenia museli patriť medzi tých silných a odvážnych. Potom si už nemuseli robiť žiadne obavy a žiadne ústupky. Ak by si na nich niekto trúfol, tak by spoznal akí sú silní. Dostali sa do spoločnosti vyvolených, ktorých sa nesmel nikto dotknúť, ak nechcel mať problémy. V skupine držia spolu v dobrom aj v zlom;
- dnes vedia svoje problémy riešiť aj s použitím sily. Nemajú žiadne zábrany použiť silu, keď im niekto ubližuje, uráža ich, snaží sa ich ponížiť;
- prácu často získavajú cez kamarátov z radikálnej skupiny. Svoju skupinu hodnotia ako veľmi dobrú. Prirovnávajú ju k rodine, ktorá sa stará o všetkých svojich členov. Stretávajú sa aj v súkromí a často aj cez víkendy. Majú spoločné záujmy a prejavujú spokojnosť že k nim patria. Majú pocit, že ich skupina berie takých, akí sú. Nedajú si čokoľvek nadiktovať;
- v práci nemajú žiadne problémy. Väčšina zamestnancov o nich nič nevie. Aj keď niektorí zamestnanci na nich zazerajú, tak sa neodvážia nič povedať. Oni sa na nich pozerajú tak, že nerozumejú tomu, čo sa okolo nich deje. Na ostatných zamestnancov sa pozerajú tak, že nevedia nič iné ako robiť a opíjať sa;

- priznávajú že pijú alkohol, ale s mierou. Skupina netrpí opíjanie. Pre budúcich tvorcov nového poriadku je to nedôstojné. Väčšinou pijú pivo. Občas sa im podarí vypiť viac, ale to podľa nich patrí k životu;
- z pohľadu budovania pracovnej kariéry sa vyjadrili, že im až tak na práci nezáleží. Ak o prácu prídu, tak si zoženú inú. Ani pobyt na úrade práce im nevadí. Keď nemajú prácu, tak cech v pohostinstve zaplatia ostatní. Skupina im pomáha hľadať prácu, ktorú by chceli robiť. Veľa o tom hovoria. Vymieňajú si informácie o tom, ako to vyzerá na jednotlivých pracoviskách. Ak získajú prácu, kde je viac členov ich hnutia, tak na tejto práci im záleží a dávajú si pozor, aby neporušovali pravidlá.

Rovesnícke skupiny. Rovesníci sú pre radikalizovaných, ale aj neradikalizovaných respondentov zdrojom najrôznejších informácií. Práve rovesnícke skupiny majú u mnohých významný vplyv na formovanie ich názorov a postojov. Majú vplyv na správanie ostatných jedincov patriacich do rovesníckej skupiny. Radikalizovaných respondentov spájajú rovnaké myšlienky založené na obdobných hodnotách, cieľoch a spoločných aktivitách. Spája ich rovnaký pohľad aj na spoločenský život, ekonomické dianie a politický systém.

Neradikalizovaní respondenti neidentifikujú významnejšie rozdiely medzi jednotlivými skupinami rovesníkov. Častejšie sa zapájajú do aktivít vo verejnom živote, v dobrovoľníckom a charitatívnom priestore, alebo o takom zapojení uvažujú, aj keď zatiaľ nič neurobili pre uskutočnenie takej aktívnej účasti. Zmenám, ktoré sa týkajú politického, občianskeho, spoločenského, ekonomického systému, nevenujú osobitnú pozornosť. Prijímajú toto prostredie v takom stave, ako existuje.

Orientácia, presadzované hodnoty a ciele vo veľkej miere ovplyvňujú a vypovedajú o charaktere skupiny. Ale respondenti sa pri vstupe do skupiny riadili skôr ponukou rovesníkov, ako hodnotením zamerania a hodnotami skupiny. Základom pre rozhodnutie vstúpiť do skupiny, podľa radikalizovaných respondentov, bola potreba niekam patriť, stať sa súčasťou väčšieho a podľa možností aj významnejšieho celku, ktorý by im poskytoval vzájomnú ochranu. Vstup do radikalizovaného prostredia nevnímali radikalizovaní respondenti ako problémový. Ich motívom bolo získať predvídateľné a kontrolovateľné prostredie v skupine obdobne zmýšľajúcich jedincov. Obvykle už mali v týchto skupinách veľa priateľov.

Radikalizovaní respondenti, ktorí nemali problém použiť násilie, (3 respondenti) boli prijatí do skupiny rovesníkov, ktorí mali podobne nastavený spôsob riešenia konfliktov. Prešli viacerými skupinami (od 2 do 5 skupín). Svoje správanie boli vždy ochotní upraviť v súlade

s požiadavkami skupiny. Významnú rolu tu predstavovalo aj sociálne odcudzenie, ktoré prinieslo členstvo v skupine. Členstvo v skupine viedlo aj k morálnemu ospravedlneniu násilia a odľudšteniu ostatných (teda tých, ktorí nepatrili do skupiny), čo následne zvýšilo aj ochotu používať násilie. Na tie osoby, s ktorými prišli do konfliktu sa pozerali ako na provokatérov, pomýlených a neschopných, ktorým je potrebné dať lekciu. Nikdy im ich nebolo ľúto. Slabí majú počúvať silných. Skôr spomínali na to, ako sa im podarilo niekoho poslať na zem, či trafiť do citlivých miest. Svoju skupinu hodnotili ako údernú päšť, ktorá je stále pripravená zasiahnuť, ak by niekto z ich skupiny mal problém. Niekedy museli byť agresívni, ale z ich pohľadu to bolo len tak preventívne. Aby ostatní videli, že s nimi sa nikto zahrávať nebude. Chceli ostatným nahnať strach, čo sa im aj väčšinou podarilo. Málokedy sa bili sami medzi sebou. Väčšinou to bolo v prípade, keď ich bolo viac. Aj to skôr bolo pre výcvik mladších členov skupiny.

Spoločným motívom radikalizovaných, ale aj neradikalizovaných respondentov, pre vstup do skupiny bola potreba niekam patriť, zaradiť sa. Chýbajúca istota v ich životoch je to, čo ich ovplyvňovalo. Hľadanie bezpečia, spolupatričnosti a potreby niekam patriť, ich priviedlo do rovesníckych skupín s pravidlami, ktoré oni sami oceňovali. U radikalizovaných respondentov to bol polovojenský poriadok a presadzovanie moci. U neradikalizovaných respondentov to bolo priateľstvo, pomoc iným, záujmová činnosť a sloboda v zúčastňovaní sa na jednotlivých aktivitách skupiny.

S peer programami sa stretli. Ale nevenovali im pozornosť. Do týchto programov si rovesníkov vybrali samotní učitelia z tých študentov, ktorí nemali v škole žiadne problémy. Patriali medzi tých, ktorým záležalo na známke a boli u učiteľov obľúbení. Čo by nám takíto šprti (troťkovia) mohli povedať a prečo by sme ich mali počúvať. Nikdy sa k nám ani nepriblížili a svoje múdrosti si mohli nechať pre seba.

Podľa neradikalizovaných respondentov dôvody ich nezaradenia v niektorých rovesníckych skupinách, najmä radikálnych, je potrebné hľadať v rodinách, škole, u rovesníkov, s ktorými sa stretávali v najbližšom sociálnom prostredí. V tomto priestore je potrebné hľadať faktory pre ktoré jedinec zotrval, alebo sa odklonil od dovtedy uznávaných hodnôt a spôsobu života.

Pri komparácií jednotlivých tvrdení získaných od radikalizovaných respondentov môžeme uviesť tieto zistenia:

- rovesníci im pomohli nájsť novú rodinu, v ktorej sa cítia byť plnoprávnymi členmi. Nikto im neprikazuje, nikto ich nekritizuje a cítia, že ich berú takých akí sú;

- najväčší vplyv na ich zapojenie do tých skupín, v ktorých v minulosti boli, alebo v súčasnosti sú, mali rovesníci, s ktorými sa zoznámili v školskom prostredí, na diskotékach, hudobných vystúpeniach a pod.;
- boli radi, že ich do skupiny prijali, pretože niektorí sa pokúšali do skupiny dostať, ale neuspeli. To ich presvedčalo o ich vyvolenosti;
- rovesníkov, ktorých poznali v základnej škole, už dávno nestretávajú. Majú nových priateľov a nové záujmy. Detstvo sa im skončilo a začal sa nový život s novými priateľmi;
- nikdy sa ich nikto nepokúšal presvedčiť, aby sa zmenili, alebo aby odišli od skupiny v ktorej práve boli. Nikoho z učiteľov nezaujímalo, ku ktorej skupine patria a aké skupiny v škole existujú;
- nové rovesnícke skupiny sú pre respondentov významnejšie ako tie, v ktorých vyrastali. Podľa vyjadrení pre viacerých respondentov (8) pripadalo im to ako ukončenie detstva a prechod do dospelosti. Noví kamaráti, nové aktivity, odbojnosť voči všetkému, vzájomná podpora. To všetko prináša nové zážitky;
- dnes v zamestnaní nemajú žiadne problémy s rovesníkmi. Sami vedia kto sú, kde patria a aké sú ich aktivity. Ostatným zamestnancom v práci to nehovorია. Chcú mať od nich pokoj. Keď ma vidia v meste, tak niektorí sa tvária, že ma nepoznajú, ale iní vyslovujú svoju podporu. Aspoň gestami alebo krátkymi vetami.

Sociálna nespravodlivosť. Táto téma je pre radikalizovaných respondentov ďalšou oblasťou, ktorá ich významne oslovuje. Je to jedna z tém, ktorá je v centre ich záujmu a predstavuje jedno z významných kritérií posudzovania spoločenských vzťahov, ktoré by mali existovať v spoločnosti. Sociálna nespravodlivosť vyvoláva v nich hnev, frustráciu, ak prejavy sociálnej nespravodlivosti vzťahujú na seba, svojich priateľov a svoje rodiny. Základná odlišnosť je v obsahu toho, čo je považované za sociálnu spravodlivosť, voči komu, za akých podmienok a akým spôsobom sa má uplatňovať.

Uvádzajú veľa príkladov, v ktorých sa sociálna nespravodlivosť, podľa ich názoru, objavila. Ide im najmä o tých, ktorých sa nespravodlivosť dotkla a voči ktorej sa nedokázali efektívne brániť. Predpokladajú, že hnev voči tým, ktorí sú podľa nich za sociálnu nespravodlivosť zodpovední, postupne narastá. Sociálnu nespravodlivosť, podľa radikalizovaných respondentov, spôsobuje najmä štát svojimi zákazmi, príkazmi, obmedzovaním a reguláciou občianskej spoločnosti, štátne orgány svojou činnosťou, ktorá

nerespektuje princípy slobody a spravodlivosti, ale aj konanie samosprávy či niektorých bohatých jedincov. To ich presvedča o potrebe skorej radikálnej zmeny, ktorá zabezpečí spravodlivosť pre každého. Ale z vymedzenia „pre každého“, predsa len vylučujú určité skupiny ľudí. Najmä tých, ktorí nepracujú, ktorí sa nepodieľajú na spoločnom budovaní krajiny, imigrantov a ďalšie skupiny, ktoré podľa ich názoru sa priživujú na sociálnom systéme.

Spoločenský systém vnímajú ako skorumpovaný, neposkytujúci žiadnu záruku nápravy súčasnej situácie. Spoločnosť nefunguje rovnako pre každého a vytvára tých, ktorí môžu všetko a tých, ktorí nemôžu nič. Mocných a úplne bezmocných. Nepomáha tým, ktorí sú chudobní a majú málo možností na zmenu svojej situácie. Z pohľadu významných jedincov sú bezvýznamnými najmä chudobní, nevzdelaní, nezamestnaní, zamestnaní v robotníckych profesiách, ale základom je, že sú bez kontaktov na mocných, či ináč významných jedincov. Početná šedá masa, ktorá v spoločnosti vytvára hodnoty, ale spoločnosť im ich podiel na fungovaní spoločnosti prinajmenšom nevracia, pokiaľ priamo neodmieta. K tomu sa pridružujú aj starosti chudobných, ktoré si bohatí, mocní a významní ani nevedia predstaviť. Preto je podľa nich spoločnosť systémom, ktorý vyžaduje radikálnu zmenu. Zmena by mala pomôcť najmä tým, ktorí sú chudobní a bezvýznamní, uplatňovať si svoje práva a oprávnené záujmy. Radikalizovaní respondenti (6) potvrdili, že obdobné vnímanie spoločnosti a postavenia chudobných a bezvýznamných jedincov, majú aj členovia ich rodiny.

Nespravodlivosť podľa respondentov (14) je aj v trestaní páchatel'ov trestných činov. Bohatí sa vedia vykúpiť a keď sa im to nepodari, tak dokážu robiť také obštrukcie, ktoré ich udržia mimo súdnych procesov alebo výkonu trestu. Chudobným sa taká možnosť neposkytuje. Pričom často páchajú trestnú činnosť len preto, aby prežili. Nech si bohatí vyskúšajú prežiť z takých peňazí, ktoré platia zamestnancom, alebo ktoré dostávajú tí, ktorí objektívne nemôžu pracovať. Na druhej strane sa peniaze a ďalšie benefity dávajú takým, ktorí môžu, ale nechcú pracovať. Vie sa o tom, ale nikto to nechce riešiť.

Pri komparácií jednotlivých tvrdení získaných od radikalizovaných respondentov môžeme uviesť tieto zistenia:

- hlavný problém v spoločnosti, predstavuje nespravodlivosť a preto je potrebné proti nej bojovať všetkými dostupnými prostriedkami;
- chudobných je viac a napriek tomu musia počúvať malú skupinu bohatých, ktorí majú viac moci, ako väčšina spoločnosti. Štát ich v tomto zneužívaní moci podporuje;

- nevidia inú cestu k odstráneniu sociálnej nespravodlivosti, ako prejavenie odporu voči vláde, štátnym orgánom a všetkým jedincom, ktorí sa k ľuďom správajú nespravodlivo;
- problémy vo verejnom živote sú pre nich problémom, ktorý nevie, resp. nechce nikto riešiť. Ak štát nie je schopný riešiť korupciu, rodinkárstvo, rozdielny prístup k členom spoločnosti a ďalšie problémy, tak ich riešenie chcú prevziať sami a veria, že tieto problémy sú riešiteľné;
- nechápu prečo ich rodičia dovolili, aby k takému rozvoju nespravodlivosti došlo a prečo narástla do takých obrovských rozmerov. Pričom sa ich to priamo dotýka. Ak by túto úlohu neprevzali a nezačali riešiť otázky spravodlivosti, tak by im to mohli vyčítať ich deti, rovnako ako to oni vyčítajú svojim rodičom. To nechcú dovoliť.

Stav spoločnosti a problémové fungovanie štátu. Radikálni respondenti inklinovali k radikálnym riešeniam v jednotlivých oblastiach sociálnej, ekonomickej a politickej situácie v spoločnosti. Radikalizovaní respondenti boli počas rozhovoru požiadaní, aby uviedli aspoň štyri oblasti, ktoré podľa nich je potrebné zmeniť, uvádzali:

- korupciu na najvyšších miestach ale aj na miestnej úrovni (14),
- obsadzovanie pozícií straníckymi kandidátmi, ktorí nespĺňajú požiadavku odbornosti, alebo morálne alebo etické požiadavky (12),
- nemožnosť dovolať sa pravdy alebo zmeny v prístupe k veciam verejným (nepripustenie iných názorov) (12),
- rozbužnenú administratívu, neschopnosť a skorumpovateľnosť úradníkov (11),
- vysoká podpora LGBTIQ+ komunity v rozpore s nízkou podporou potrieb mladých rodín (11),
- nízke šance mladých ľudí presadiť sa a zabezpečiť si podmienky pre svoj rodinný život (9),
- rodinkárstvo vo verejnom živote, ktoré poškodzuje tých, ktorí takéto rodinné väzby nemajú (9),
- neschopnosť štátu poskytnúť bývanie mladým rodinám (chýbajúce nájomné byty) (9).

Ale objavili sa aj také názory ako existujúci policajný štát a policajná brutalita (3), snahy o potlačenie slovanskej spolupatričnosti (2), snaha o zotročenie ľudí (2), snaha o zníženie počtu ľudí na zemi (1).

Všetci radikalizovaní respondenti uviedli, že to, čo ich ovplyvnilo a zároveň posunulo k radikalizácii je podľa nich, kritický stav spoločnosti a problémové fungovanie štátu, ktoré neposkytuje ľuďom nádej na dobrý život. Dobre sa podľa nich majú len nominanti politických strán a to aj vtedy, keď ich strana nie je pri moci. Štát cenzuruje informácie a tieto informácie sú potom cez masmediálne prostriedky poskytované obyvateľstvu. Nežiadúce informácie nie sú zverejňované a ich obsah je pred obyvateľstvom tajený. Iný názor, ako názor hlavného prúdu, nemá šancu aby sa dostal k ľuďom prostredníctvom masmediálnych prostriedkov. Nikto ho neuverejní a na internete tieto názory, ktoré sú v rozpore s hlavným prúdom blokujú. Dokonca autori sú postihovaní a kriminalizovaní. O protestných vystúpeniach, stávkach a problémoch ktoré ohrozujú obyvateľov, majú informácie len niektorí ľudia, a to najmä z neverejných zdrojov alebo internetu. Verejnosti sa tieto informácie neposkytnú. Ako príklad uvádzali aj opatrenia proti Covid 19 a s nimi spojené počty úmrtí či ťažkých zdravotných problémov, o ktorých sa nikde verejne nehovorí.

Mnohé veci súvisia s históriou Slovenska a slovanstvom. Radikalizovaní respondenti požadovali návrat silného Slovenska, ktoré si bude riadiť vnútorné procesy samé, bez zasahovania Európskej únie, USA alebo NATO. Svoje tvrdenia opierali o viaceré historické fakty, ktoré v niektorých prípadoch nezodpovedali histórii Slovenska prezentovanej oficiálnymi zdrojmi, prípadne boli účelovo pozmenené.

Neradikalizovaní respondenti poznali históriu Slovenska v bežných rámcoch, ktoré vo väčšine prípadov získali v škole. Pri otázkach na Slovenský štát, Tisovú vládu, SNP používali spoločensky predpokladané odpovede. K téme fašistického Slovenska sa nechceli vyjadrovať. Podľa nich sme zmenu spôsobili vznikom SNP, čím sme sa očistili od klérofašizmu, ktorý na Slovensku fungoval. K vyjadreniam, ktoré odporovali ich názorom, odmietali zaujať stanovisko, resp. zostávali na svojej pozícii. Radikalizovaní respondenti reagovali spontánnejšie a mali veľmi dobre usporiadané informácie o historických udalostiach týkajúcich sa Slovenského štátu, najmä z obdobia 2. svetovej vojny. Prezentované vedomosti, podľa ich vyjadrení, čerpali z rôznych, najmä necenzurovaných zdrojov. To, že tieto zdroje sú v rozpore s odbornou a historickou interpretáciou, ich nezaujímalo. Vlastnú interpretáciu považovali za správnu. Inú interpretáciu nepripúšťajú.

Vo vyjadreniach sa opakovali negatívne vyjadrenia najmä k spoločenskej klíme, svojvôli, diskriminácii, korupcii, sociálnej nespravodlivosti, rodinkárstvu a nemorálnosti. Radikalizovaní respondenti, na rozdiel od neradikalizovaných, tieto oblasti veľmi citlivo vnímali a uvádzali príklady, ktoré podľa ich názoru si vyžadujú radikálnu zmenu. Osobitne sa ich dotýkali pretrvávajúce problémy v politike a riadení štátu, ktoré je podľa nich potrebné

riešiť ihneď a radikálnou zmenou. Diskusiu k jednotlivým témam odmietajú s poukázaním na to, že roky sa len diskutuje, sľubuje, ale k žiadnej zmene nedošlo. Dokonca aj v tých prípadoch, keď očakávali, že dôjde k radikálnej zmene, tak sa nič nestalo. Ako príklad uvádzali kauzy ako tunel Branisko, Váhostav, Gorilu a ďalšie.

Pri komparácií jednotlivých tvrdení získaných od radikalizovaných ale aj neradikalizovaných respondentov môžeme uviesť tieto zistenia:

- dôverujú skôr politickým stranám, ktoré nie sú pri moci, teda sú v opozícii, resp. sa vôbec do parlamentu nedostali;
- neveria demokratickému systému, preto, že nie je schopný riešiť súčasné spoločenské problémy. Riešenie súčasného stavu vidia v pevnej a silnej ruke, ktorá dokáže zjednať nápravu;
- poukazujú na priepastné rozdiely vo výške príjmov, životnom štandarde, zdravotnej a sociálnej starostlivosti. Vadí im nemožnosť získať vyšší príjem a vyšší životný štandard, ak nepatria k vyššej vrstve alebo k zbohatlíkom, ktorí používajú nemorálne praktiky;
- kritizujú Európsku úniu, USA a NATO, ktoré zasahujú do vnútorných záležitostí Slovenska a zbavujú Slovensko autonómie a ekonomickej nezávislosti;
- obidve skupiny sa zhodli na vnímaní existencie veľkých socioekonomických rozdielov. Radikalizovaní respondenti častejšie hovorili o podstatne vyšších zárobkoch a možnostiach v krajoch západného Slovenska oproti krajom stredného Slovenska a východného Slovenska (8). Obidve skupiny respondentov tiež uvádzali rozdiely v príležitostiach, ktoré ponúkajú mestá, v porovnaní s vidiekom. U radikalizovaných respondentov sa prejavoval väčší príklon k vidieckemu prostrediu a prostrediu menších miest;
- radikalizovaní respondenti uvádzali myšlienky smerujúce k všeobecnej rovnosti všetkých občanov a lepšej životnej úrovni, zníženiu prejavov zo strany štátu, ktoré by tieto procesy blokovali alebo inak ovplyvňovali. U neradikalizovaných respondentov sa takéto myšlienky neobjavovali. Skôr sa zaoberali potrebou zmeniť prístup k bývaniu, možnosťami uplatniť sa vo verejnom živote či podnikaní;
- u neradikalizovaných respondentov prevládalo pozitívne vnímanie toho, čo sa deje na Slovensku, a to nielen z pohľadu sociálneho a kultúrneho diania, ale aj histórie. Pozitívne hodnotili spolužitie ľudí aj medziľudské vzťahy, ktoré v ich okolí existujú. Pripustili niektoré problémy, ktoré by mali byť riešené, ale majú za to, že sa to vyrieši;

- radikalizovaní respondenti hovorili prevažne o histórii Slovenska a s ňou spojenými kultúrnymi, politickými a historickými udalosťami. Osobitne im záležalo na obnovení silného Slovenského štátu.

Národnostné a etnické menšiny, migranti. Pre radikalizovaných respondentov sú Rómovia z osád a migranti tou skupinou, s ktorou vedú nielen fiktívnu, ale často aj skutočnú vojnu. Z Rómov sú to len tí Rómovia, ktorí bývajú v osadách. Hovoria o nich ako o cigánoch, ktorým sa nechce robiť a všetky výhody chcú získať bez práce. Z migrantov im ide len o tých migrantov, ktorí by mali prísť na Slovensko. Tí cudzinci, ktorí sa už zaradili do bežného života tým, že bývajú medzi nami, študujú, pracujú alebo podnikajú, nie sú z ich pohľadu problémoví. Niektoré výhrady voči Rómom mali ako radikalizovaní, tak aj neradikalizovaní respondenti a to aj napriek tomu, že nemohli uviesť žiadnu osobnú negatívnu skúsenosť s Rómami.

Radikalizovaní respondenti prezentovali výrazne negatívny postoj k Rómom, ktorý úplne nekorešpondoval s ich vlastnou osobnou skúsenosťou. Nestretli sa s ich agresivitou, či trestnou činnosťou, o ktorej rozprávali. Na druhej strane bola vytykána hlučnosť, poberanie sociálnych dávok, vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti, spôsob života v osadách, s ktorou sa stretli aj osobne. Rómom vytykali spravidla rovnaké nedostatky, ako neradikalizovaní respondenti. Ale celkový počet výhrad voči Rómom bol oveľa vyšší. U neradikalizovaných respondentov negatívny postoj k Rómom vyplýval prevažne (v 8 prípadoch) z negatívnej osobnej skúsenosti (kričanie na verejnosti, žobranie, drobné krádeže, záškoláctvo detí, problémy s hygienou). Neradikalizovaní respondenti citlivejšie reagovali na sociálne rozdiely medzi Rómami a majoritou. Častejšie sa vyjadrovali aj na tému pomoci Rómom. Oproti tomu radikalizovaní respondenti častejšie generalizovali a vo väčšine prípadov presadzovali viac-menej radikálne riešenia súčasného stavu, ktorý existuje v segregovaných rómskych osadách.

Radikalizovaní respondenti zhodne tvrdili, že Rómovia patria medzi tých, ktorí zneužívajú sociálny systém a tým sa stávajú nepriateľmi spoločenského systému, nakoľko ho oberajú o zdroje, ktoré by mohli byť využité v prospech iných vecí. Keďže sa Rómovia nechcú zmeniť, je potrebné zmenu vyvolať radikálnymi opatreniami. Vzťah k Rómom hodnotili ako veľmi negatívny. Pri porovnaní Rómov s bezdomovcami, bolo špecifické, že bezdomovcov obhajovali, ale Rómom nepriznali žiadnu poľahčujúcu okolnosť pri vzniku súčasného stavu. Poukazovali na to, že Rómovia sú na Slovensku už storočia, ale nevideli

dôvod na zmenu a prispôsobenie sa životu tak, ako ho žije väčšina obyvateľstva na našom území. Podľa neradikalizovaných respondentov Rómovia majú v súčasnosti problém začleniť sa do spoločnosti a majorita má problém ich prijať. Preto je potrebné prijímať prosociálne vyrovnávajúce opatrenia.

Voči iným národnostným menšinám, ktoré žijú na území Slovenskej republiky, ani jedna zo skupín respondentov nemala žiadne výhrady. Radikalizovaní respondenti uvádzali, že v ich štruktúrach sú zastúpené rôzne národnosti. V jednom prípade respondent uvádzal, že v radikalizovaných skupinách v okolí Lučenca sú aj Rómovia. Ale nejedná sa o Rómov z osady. Títo sú bohatí a žijú medzi majoritou.

U radikalizovaných respondentov pri téme migranti sa prejavovalo prepojenie s prevládajúcou obavou z možného vzniku terorizmu, nepriateľstva voči domácejmu obyvateľstvu a nárastu kriminality. Obavy z väčšej miery vychádzali z informácií, ktoré získavajú zo stretnutí s inými radikalizovanými jedincami a zo zdrojov, ktoré sú dostupné na internete. Prezentovaním „non-go“ zón v niektorých mestách západnej Európy a ďalších negatívnych javov spojených s nelegálnou migráciou, len zdôvodňovali oprávnenosť ich názorov na migrantov.

U neradikalizovaných respondentov sú obavy z migrácie spájané s tým, že môže dôjsť k obsadeniu pracovných miest, pri ktorých postačuje nižšie vzdelanie, čím sa prehĺbi už existujúca nezamestnanosť. Taktiež vyjadrovali obavu, že migranti prinesú niektoré bezpečnostné riziká. V dvoch prípadoch sa objavil aj pozitívny postoj k migrantom, ktorí žijú na našom území a to v smere ich úspešného zapojenia do práce, či inej zárobkovej činnosti (Vietnamcom, Číňanom, Ukrajincom, Čechom).

Respondenti sa vyjadrovali aj k problematike solidarity s ostatnými ľuďmi, ktorí potrebujú pomoc od ostatných členov spoločnosti. Radikalizovaní respondenti vo väčšej miere útočili na niektoré skupiny ľudí. Na druhej strane niektorým skupinám nevenovali pozornosť. Vymedzovali sa najmä voči skupinám, ktoré by podľa ich názoru nemali byť podporované zo strany štátu. Podľa radikálnych respondentov ide najmä o Rómov z rómskych osád, migrantov a trestané osoby. Respondenti, ktorí neboli radikalizovaní, buď potrebu solidarity voči týmto skupinám nepocitujú alebo o nej nehovoria. Z toho dôvodu sa v oblasti solidarity ani neangažujú. Ale pri otázkach zameraných na solidaritu zastávali názor, že pomoc by mala byť určená pre všetkých, ktorí to potrebujú.

Pri komparácii jednotlivých tvrdení získaných od radikalizovaných a neradikalizovaných respondentov môžeme uviesť tieto tvrdenia:

- Slovensko má patriť najmä Slovákom. Ak tu chcú prísť migranti, tak by mali mať súhlas všetkých obyvateľov (referendum);
- neradikalizovaní respondenti uvádzali najčastejšie strach z Rómov (10). Radikalizovaní respondenti skôr uvádzali skôr nenávisť voči Rómom (12);
- radikalizovaní respondenti Rómov považujú za nepriateľských, agresívnych, ktorí sú hluční, neprimerane sa správajú na verejnosti a nemajú záujem pracovať;
- odsudzujú nezamestnanosť Rómov, ktorá existuje len preto, že sa im nechce pracovať;
- Rómom vytykajú zanedbávanie výchovy u detí, ktoré ukončujú školskú dochádzku v nižších ročníkoch. Deti sú pre nich len zabezpečeným príjmom rodinných prídavkov;
- radikalizovaní respondenti sa s problematikou imigrantov stretli najmä na internetových stránkach. Mnohí z respondentov o nich pravidelne hovoria, ako o hrozbe pre Slovensko. Svoje tvrdenia dokladujú chaosom, destabilizáciou a kriminalitou v krajinách Európy, do ktorých imigranti prišli;
- veria konšpiračným teóriám, podľa ktorých je presun imigrantov riadený a sleduje sa vytvorenie nových islamských emirátov v Európe;
- podľa obidvoch skupín respondentov imigranti na Slovensku nechcú zostať a ťažko by si zvykli na tunajšie pomery.

Mediálne informácie. Väčšina z radikalizovaných (12), ale aj neradikalizovaných (10) respondentov neverí oficiálnym mienkotvorným médiám. Obidve skupiny respondentov spochybňujú niektoré informácie aj z internetu. Neradikalizovaní respondenti považujú za dôveryhodný zdroj svoju rodinu, školu či záujmovú skupinu. Radikalizovaní respondenti obvykle veria len členom svojej radikálnej skupiny, vybraným internetovým zdrojom a starším členom svojej skupiny. Z rodinných príslušníkov veria len tým, ktorí majú podobnú radikálnu orientáciu.

Všetci radikalizovaní respondenti prejavovali nedôveru voči politickým stranám, ktoré sú v súčasnosti pri moci. Rovnakú nedôveru vyslovovali voči politikom, ktorí podporujú súčasnú vládu, okrem tých, ktorí určitým spôsobom vystúpili proti súčasnej vláde. Podľa ich názoru sú politici skorumpovaní a nehája záujmy ľudí, ale ide im o záujmy mocenských skupín, ktoré ich podporujú. Aj keď niektorí poslanci boli opakovane volení do parlamentu, aj tak nevedia o ničom, čo by v prospech Slovenska urobili. Mnohí z nich sú bez potrebných vedomostí a potrebnej charizmy. Respondenti vyslovovali počudovanie nad tým, že ich ľudia

zvolili. Spájajúcim prvkom pre radikalizovaných respondentov je rovnaký, resp. veľmi podobný, radikálny pohľad na súčasnú realitu v oblasti sociálneho, hospodárskeho, ekonomického a politického života spoločnosti.

U neradikalizovaných respondentov sa najviac pozitívnych ohlasov (6) prejavilo k činnosti prezidentky SR. K vláde SR a Národnej rade SR sa odmietali vyjadrovať. Informácie z politiky si väčšinou vyhľadávajú na internete. Niekedy komunikujú na politické alebo sociálne témy aj s rodičmi. Vyhľadávajú komunikáciu s rovnako zmýšľajúcimi jedincami najmä v škole a rovesníckych skupinách. O informáciách s radikálnym obsahom, ktoré našli na internete obvykle neuvažovali a ani sa nimi nijak zvlášť nezaoberali.

Podľa radikalizovaných respondentov je systém na Slovensku prehnutý a skorumpovaný. Táto fráza je typická pre všetkých radikalizovaných respondentov. Korupcia je podľa nich prítomná najmä vo vrcholovej politike, ktorá sa prepojila s ekonomickým prostredím. Médiá tieto problémy kryjú a nesnažia sa ľudom hovoriť pravdu.

Neradikalizovaní respondenti korupciu vo svojich vyjadreniach ani nespomenuli. To vyplývalo z prezentovaného vzťahu neradikalizovaných respondentov so širším sociálnym spoločenstvom. Podľa vyjadrenia respondentov, zatiaľ nemali dôvod sa týmito otázkami zaoberať. Na druhej strane vyjadrili nedôveru informáciám, ktoré sú im poskytované.

Pri komparácii jednotlivých tvrdení získaných od radikalizovaných respondentov môžeme uviesť tieto zistenia:

- televízne a rozhlasové vysielanie, ale aj dennú tlač respondenti nepovažujú za poskytovateľov objektívnych správ. Tieto informačné médiá sú podľa nich ovládané silami, ktoré chcú škodiť Slovensku;
- kto sa kriticky alebo negatívne vyjadrí o opatreniach alebo rozhodnutiach vlády, ten sa už v masmédiách viac neukáže. To podľa nich potvrdzuje, že v týchto médiách prebieha cenzúra;
- vyššiu dôveru majú k internetovej televízii, ktorá podľa nich poskytuje objektívne správy. Najmä rozhovory s rôznymi odborníkmi, ktorí vysvetľujú svoje stanoviská;
- o objektivnosti masovokomunikačných prostriedkov mali pochybnosti aj neradikalizovaní respondenti;
- Slovania by podľa nich, mali držať spolu. Západné krajiny nikdy nechceli nič dobré pre Slovanov;
- neradikalizovaní respondenti uvádzali, že žijú viac starosťami, ktoré sú primerané ich veku a životnej dráhe. Napr. problémy v škole, v rodine, v meste kde žijú. Obavy

spájajú s blízkou budúcnosťou, spojenou s udržaním si práce, získaním vlastného bytu, fungovaním rodiny;

- podobne ako radikalizovaní respondenti prejavili názor, že zmenu sociálnych a ekonomických pomerov nie je možné v blízkej budúcnosti očakávať;
- obidve skupiny respondentov sa zhodli v tom, že informácie, ktoré sa týkajú migrácie, nie sú dôveryhodné, pokiaľ ich poskytujú oficiálne masmediálne prostriedky.

Na základe prezentovaných zistení od respondentov, je zrejmé, že faktory, ktoré najčastejšie ovplyvnili radikalizáciu respondentov sa nachádzajú v školskom prostredí a v rovesníckych skupinách. Významné faktory sme identifikovali aj v spoločenskom živote, najmä v časti sociálnej spravodlivosti. Samotná rodina bola identifikovaná len v oblasti priameho prenosu radikálnych myšlienok. Ale prepojenie s radikálnymi skupinami nebolo zistené ani v jednom prípade. Z uvedených zistení je možné pre ďalší výskum stanoviť hypotézy:

1. Predpokladáme, že činnosť školských podporných tímov v školskom prostredí môže prosociálne ovplyvniť celkovú školskú klímu a to aj v oblasti radikalizácie.
2. Predpokladáme, že vzdelávanie pomáhajúcich profesionálov v oblasti antiradikalizácie, bude viesť k vzniku nových stratégií a preventívnych programov zameraných na radikalizáciu.

10.4 Ďalšie výskumné zistenia

Výskum priniesol aj ďalšie zistenia, ktoré so zameraním výskumu súviseli. Bolo to najmä zistenie, že radikalizovaní respondenti vzbudzovali dojem, že majú na väčšinu otázok akoby pripravené odpovede, ktoré mali približne rovnaký obsah. Odpovedali spontánne a o pravdivosti svojich tvrdení boli presvedčení. Nepripúšťali žiadne odklony od svojich tvrdení. Na spochybňovanie ich tvrdení reagovali s náznakmi agresivity, alebo sa odmietali k spochybňujúcim tvrdeniam vyjadrovať. Boli presvedčení o svojej pravde a nepripúšťali žiadne iné odpovede. Sami pripustili, že významnými pre nich sú len informácie z prostredia radikálnej skupiny. To ostatné je len propaganda pre tých, ktorí nemajú informácie. Považovali sa za lepšie informovaných, oproti ostatnej časti spoločnosti. Za najvýznamnejší zdroj informácií považujú priamu účasť na zhromaždeniach, alebo skupinových stretnutiach radikálnych skupín, ku ktorým patria. Veria videám, ktoré sú šírené pre nich dôveryhodnými skupinami na sociálnych sieťach.

Ďalším zistením bolo potvrdenie zo strany radikalizovaných respondentov, že jedným z dôvodov ich radikalizácie bola ich vôľa niekam patriť, pretože predtým nikde nepatrili. Mali priateľov, ale s tými sa stretávali len občas. Rodinné prostredie brali len ako miesto, kde môžu prespať, najesť sa a mať uložené svoje veci. Sociálne blízke prostredie ich neprijímalo, alebo im spôsobovalo problémy a vystavovalo ich odsúdeniu, s čím si nevedeli poradiť. Svoju situáciu popisovali tak, že predtým patrili tam kde patriť nechceli. Chceli sa odlíšiť, a prijali presvedčenie, že zmenu môže spôsobiť len disciplína a poriadok. Preto nemali problém podrobiť sa disciplíne, ktorú od nich vyžaduje členstvo v skupine, ktorú si dobrovoľne vybrali.

Vyzerá to tak, že práve hľadanie istoty v neistom svete slobody a demokracie ich priviedlo do radikálnej skupiny. Na druhej strane svoju skupinu nepovažujú za radikálnu. Podľa vyjadrenia radikalizovaných respondentov, oni sú tými, ktorí vedia ako postupovať pri ozdravovaní spoločnosti. Sociálne, rodinné alebo osobné problémy sa im nevyhýbajú. Ale aj keď niektoré z nich nevedia riešiť, alebo ich riešenie odkladajú, nepovažujú to za problém. Aj v pracovnej oblasti majú podľa ich vyjadrenia svoje problémy. Vedúcim zamestnancom sa nepozdáva ich pracovné nasadenie, spôsob akým si plnia pracovné povinnosti, alebo ich pracovná morálka. Ale týmito problémami sa nezaoberajú, resp. nie sú pre nich žiadnym spôsobom významné. Podľa ich vyjadrenia majú oveľa významnejšie poslanie.

10.5 Diskusia

Výsledky dosiahnuté vo výskume porovnávam s výsledkami, ktoré vo svojich výskumoch dosiahli štyria Slovenskí výskumníci a dvaja zahraniční výskumníci. V domácich výskumoch všetci výskumníci dospeli k obdobným výsledkom. Vo svojom výskume G. Mesežnikov a O. Gyárfášová, G. Brutovská⁴²⁷ ale aj M. Pétiová,⁴²⁸ aj keď ich výskumné vzorky boli odlišné, zhodne dospeli k identifikácii niektorých faktorov ako faktorov významných z pohľadu radikalizácie. Zisťované faktory radikalizácie uvedené autor a autorky výskumu hodnotili z odlišnej perspektívy. Z rozdielnosti je potrebné uviesť, že u M. Pétiovej išlo o kvantitatívny výskum. Zo zahraničných výskumov sme použili výskum od výskumníkov M. Youngblooda, M. Lobata et al. a Y.P. Zinchanka, E.B. Perelyginovej a O. Y. Zotovej.

Ako vyplýva z výskumu G. Mesežnikova a O. Gyárfásovej,⁴²⁹ s myšlienkami ultrapravicové súhlasí 13 % skúmanej populácie mladých ľudí na Slovensku, z toho najaktívnejšími sú mladí ľudia vo veku od 15 do 29 rokov. Až 18 % z nich je nastavených na podporu extrémistov. Môže ísť o podporu v oblasti politiky, ale aj občiansku podporu najmä účasťou na zhromaždeniach, demonštráciách či iných verejných vystúpeniach. Z hľadiska vzdelania prevládali respondenti so základným vzdelaním (17,7 %) a vyučení bez maturity (16,4 %). Toto zistenie môže byť z časti spôsobené výberovým súborom, keďže časť respondentov počas výskumov ešte študovala na strednej škole, nakoľko išlo o mladých ľudí.

Z výskumu G. Brutovskej⁴³⁰ vyplynulo, že jedným z hlavných zdrojov radikalizácie mladých ľudí je rodinné zázemie, kompatibilný vzor rodičov, starých rodičov prípadne starších súrodencov; ale aj problémy (rozklad, rekonštrukcia, dysfunkčnosť) rodiny, sociálny status rodiny a hodnotová orientácia jej členov. Vplyv rodiny na radikalizáciu respondentov bol zaznamenaný buď priamo alebo nepriamo. Priamo vtedy, keď rodičia, alebo jeden z rodičov, prípadne súrodenci sú prívržencami/sympatizantmi radikálneho subjektu.

Ďalšie zistenie sa orientovalo na spoločenskú klímu, ako faktor radikalizácie. Živnou pôdou pre radikalizáciu respondentov je kritický stav spoločnosti a problémové fungovanie štátu. Na

⁴²⁷ BRUTOVSKÁ, G. Príčiny radikalizácie mladých ľudí.

⁴²⁸ PETIOVÁ, M. Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu a ich pohľad na terorizmus.

⁴²⁹ MESEŽNIKOV, G. a O. GYÁRFÁŠOVÁ. Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku. Stav, trendy, podpora.

⁴³⁰ BRUTOVSKÁ, G. Príčiny radikalizácie mladých ľudí.

Slovensku je to aj celková spoločenská „klíma“ a nemorálnosť. Respondenti tieto problémy citlivo vnímajú, živo na nich reagujú, revoltujú voči tomu a/ alebo chcú to aj radikálne napraviť.

Jedným z terčov radikalizmu sú pre respondentov Rómovia, s ktorými vedú pomyselnú, ale (žiaľ) aj skutočnú vojnu. Podľa vyjadrenia respondentov došlo k tomu, že z Rómov si urobili nepriateľov v systéme, ktorý nefunguje dobre a preto ho chcú zmeniť. V krajine, v ktorej sú jedni aj druhí doma, ale jedni majú problém sa do spoločnosti začleniť a druhí ich majú problém prijať.

Radikálni respondenti sa s migrantmi/ prisťahovalcami do Európy stretli len v médiách. Mnohí ich však majú vo svojom ideologickom repertoári. Migrantov vnímajú ako hrozbu pre Slovensko, ktorá oslabuje zmysel pre solidaritu aj u neradikálnych tínedžerov. Respondenti spájali príchod migrantov do Európy, a eventuálne aj na Slovensko, s mnohými problémami.

Výskum Pétiovej⁴³¹ bol zameraný na zistenie prejavov extrémizmu v školskom prostredí a vychádzal z Programového vyhlásenia súčasnej vlády a z pripravovaného Národného akčného plánu boja proti terorizmu na roky 2019-2022. Cieľom úlohy bolo zistenie názorov, informovanosti a osobných skúseností žiakov základných a stredných škôl s prejavmi extrémizmu a ich pohľad na terorizmus ako závažnú hrozbu súčasnej doby. Úloha nadviazala na riešenie problematiky intolerancie, násillia a extrémizmu u mladých ľudí ktoré boli realizované v rokoch 2010, 2016 a 2018 tak, aby bolo možné porovnať aj otázky zamerané na vnímanie terorizmu. Výskum sa realizoval metódou dotazníkového zisťovania u žiakov základných a stredných škôl v rámci celého Slovenska. Dotazník bol rozdelený na šesť základných okruhov:

- Rodinné prostredie a vzťahy žiakov základných a stredných škôl k rovesníkom.
- Prejavy extrémizmu vyskytujúce sa v školskom prostredí.
- Informovanosť žiakov základných a stredných škôl o extrémizme.
- Dôvody príťažlivosti extrémistických hnutí pre deti a mládež.
- Názory a postoje žiakov základných a stredných škôl k skupinám ľudí odlišujúcich sa od ostatných.
- Pohľad žiakov základných a stredných škôl na terorizmus ako závažnú hrozbu súčasnej doby.

S rovesníkmi, ktorí majú extrémistické názory sa kamarátili najmä najstarší respondenti. Na základe zistených údajov je možné konštatovanie, že zároveň so stúpajúcim vekom žiakov základných a stredných škôl sa zvyšoval aj počet opýtaných, ktorí udržiavali priateľské kontakty s osobami, ktoré patria k extrémistom. Takto orientovaných priateľov nemali viac

⁴³¹ PETIOVÁ, M. Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu a ich pohľad na terorizmus.

než tri štvrtiny najmladších respondentov, pričom v skupine najstarších opýtaných sa s extrémistami nepriatelilo len 61,0% oslovených respondentov. S extrémistami sa priatelili najmä žiaci základných a stredných škôl, ktorých otcovia mali základné vzdelanie a matky absolvovali strednú školu bez maturity. Tieto kontakty neudržiavali najmä respondenti, ktorí mali obidvoch rodičov s úplným stredoškolským vzdelaním.

Ďalším zistením bolo, že extrémistické prejavy zažili respondenti v školskom prostredí najmä v Trnavskom a v Bratislavskom kraji. Názor, že prejavy extrémizmu sa v triede vyskytli len občas, prezentovala viac než polovica opýtaných v Nitrianskom a v Banskobystrickom kraji. Tieto negatívne skúsenosti nemali najmä oslovení žiaci základných a stredných škôl pochádzajúci z Prešovského kraja.

Prejavy extrémizmu sa môžu odohrávať v rôznom prostredí. Z respondentov (26,2%) opýtaných videla prejavy extrémizmu v televízii a 30,2% respondentov sa s nimi stretlo na internete a na sociálnych sieťach. V škole zažilo extrémistické prejavy 19,1% oslovených žiakov a viac než pätina (22,7%) respondentov získala tieto negatívne skúsenosti na ulici. V rovesníckej skupine ich videlo 13,4% opýtaných a 3,3% žiakov základných a stredných škôl ich zažilo v domácom prostredí. S prejavmi extrémizmu sa nikdy nestretlo 17,0% respondentov a 1,9% opýtaných si na tieto situácie nedokázalo spomenúť.

Viac než tretina (34,7%) opýtaných bola s mierou svojej informovanosti o prejavoch extrémizmu na Slovensku spokojná, pričom určitý deficit týchto poznatkov pociťovalo 36,2% respondentov. Asi 29,1% oslovených žiakov základných a stredných škôl prezentovalo názor, že daná problematika ich nezaujala, a preto sa ani nesnažili tieto poznatky získať. S mierou informovanosti o prejavoch extrémizmu na Slovensku boli spokojnejší chlapci (38,5%) než dievčatá (31,1%), ktoré častejšie pociťovali nedostatok týchto poznatkov (dievčatá: 44,7%, chlapci: 27,2%). Nezáujem o získanie vedomostí o extrémizme deklarovala viac než tretina (34,3%) chlapcov a asi štvrtina (24,2%) dievčat. Zistené údaje ukázali, že chlapci boli s mierou informovanosti o extrémizme spokojnejší než dievčatá, ktoré častejšie hodnotili svoje vedomosti kriticky.

Výsledky sme porovnávali s výskumom, ktorý realizoval M. Youngblood.⁴³² Výskum sa týkal rastúceho násillia pravicových extrémistov v Spojených štátoch. Výskum preukázal, že radikalizovaní jedinci boli destabilizovaní rôznymi faktormi, najmä vystavením extrémistickej ideológii. V tomto výskume bola použitá epidemiologická metóda, ktorá sa nazýva aj dvojzložkové modelovanie. Výskum sa konal v roku 2005-2017, v ktorom skúmali

⁴³² YOUNGBLOOD, M. Extremist ideology as a complex contagion: the spread of far-right radicalization in the United States between 2005 and 2017.

416 krajne pravicových extrémistov. Vo výsledkoch výskumu zistili, že vzory krajne pravicových radikalistov v Spojených štátoch sú v súlade s komplexnými procesmi. Využívanie sociálnych sietí a členstvo v extrémistických skupinách posilňujú šírenie extrémistických ideológií. Online prostredie a fyzické organizovanie sú hlavnými nástrojmi krajne pravicového hnutia. Do výskumnej vzorky boli zahrnutí jedinci, ktorí boli členmi krajne pravicovej ideológie po roku 2005. Výskum sa tiež zamerával nato, či skupiny boli formálne prezentované alebo neformálnymi extrémistickými skupinami. Formálne radikálne skupiny mali celkovo 58,4% zastúpenie. Ďalší skúmaný faktor sa týkal toho, či v radikalizácii u členov extrémistických skupín zohrali úlohu aj sociálne siete (31,2%). Výskum sa zameriaval na miesta, kde sa jednotlivci radikalizovali.

Ďalší výskum, ktorý realizoval M. Lobato,⁴³³ sa zameriaval na násilnú radikalizáciu a terorizmus. Výskum bol realizovaný v Španielku. Výskumnú vzorku tvorili študenti vo veku od 13-18 rokov, ktorí boli rozdelení do 2 skupín a to moslimskej a nemoslimskej. Cieľom výskumu bolo analyzovať úlohy, ktoré zohrávajú radikálne úmysly, vo vzťahu medzi stratou významu a násilným vylúčením moslimov. Vykonávali sa 2 štúdie. Prvú tvorilo 133 moslimov a 126 iného vyznania a druhú tvorilo 98 moslimov a 167 iného vyznania. Výskum sa zamerával na vplyv útlaku na ovplyvnenie násilnej dezinhibície prostredníctvom radikálnych zámerov. Zároveň vo výskume prebiehalo meranie vplyvu identity a kultúrnej orientácie vo vzťahu k radikalizácii. Výskumné zistenia potvrdili, že v moslimskej vzorke existoval nepriamy vplyv útlaku na dezinhibíciu prostredníctvom radikálnym úmyslom, zatiaľ čo v nemoslimskej vzorke vplyv útlaku nebol sprostredkovaný radikálnymi úmyslami. Taktiež zistili, že identita a kultúra orientácie respondentov ovplyvňovali navrhované vzťahy ($M = 15,89$, $SD = 1,05$).

Výskum zameraný na vnímanie extrémizmu mladých ľudí realizovali výskumníci Y. P. Zinchenko, E.B. Pereyginová a O. Y. Zotová⁴³⁴ preukázal, že väčšina mladých ľudí nemá jasnú predstavu o tom, čo je to extrémizmus (67%). Niektorí z respondentov si zamieňali extrémizmus s extrémnymi športmi. Až 14% respondentov z výskumnej vzorky nemalo správne informácie o extrémizme. Extrémizmus ako naliehavý problém označilo 33% respondentov. Na druhej strane až 28% respondentov považovalo extrémizmus len za prejav náboženského boja. Extrémizmus si respondenti najčastejšie spájali s terorizmom, násilím,

⁴³³ LOBATO, M. et al. From Oppression to Violence: The Role of Oppression, Radicalism, Identity, and Cultural Intelligence in Violent Disinhibition.

⁴³⁴ ZINCHENKO, Y. P., E.B. PERELYGINA & O. Y. ZOTOVA. Perceptions of Extremism in the Youth Daily Consciousness.

vraždami, vojnou a obmedzením základných ľudských práv. Najväčším šíriteľom extrémistickej ideológie u respondentov boli sociálnej siete a televíziu.

10.6 Závěry a odporúčania

Na základe realizovaného kvalitatívneho výskumu orientovaného na pull a push faktory vo vymedzených oblastiach, na ktoré sa výskum zameriaval, a pri hodnotení jednotlivých pull a push faktorov ovplyvňujúcich radikalizáciu v oblastiach, ktoré boli skúmané počas výskumu, možno vyvodit' tieto závery:

- najvýznamnejšími príčinami radikalizácie sú pull a push faktory osobnostného charakteru v prepojení s určitou kombináciou sociálnych faktorov;
- k radikalizácii u respondentov dochádzalo najmä vtedy, keď faktory vytlačajúce jedinca z pôvodného sociálneho priestoru a priťahujúce faktory zaradzujúce jedinca do nového sociálneho priestoru a sociálnych vzťahov, dosiahnu určitú intenzitu a sú pre jedinca z pohľadu jeho situácie a orientácie tak významné, že postačujú pre rozhodnutie aby opustili svoj sociálny priestor;
- ako významný faktor radikalizácie sa potvrdilo pôsobenie rovesníkov a čiastočne aj rodiny. Školské prostredie sa tiež potvrdilo ako faktor radikalizácie. Ale je nutné konštatovať, že školské prostredie vytvára priestor pre stretávanie sa mladých ľudí s rôznym stupňom radikalizácie a vytváranie skupín s rôznym subkultúrnym zameraním. Toto prostredie je z pohľadu šírenia radikalizácie významné;
- intenzita pôsobenia pull a push faktorov, ktorá je potrebná k tomu, aby sa jedinec radikalizoval, je závislá na individuálnych špecifikách jedincov. Medzi významné subjektívne faktory, súvisiace s radikalizáciou, možno považovať najmä fázy životného cyklu, vek jedinca, sociálne začlenenie a ekonomickú aktivitu jedinca;
- radikalizácia ako multifaktorálny jav, vzniká pri určitej kombinácii osobnostných, sociálnych, ekonomických a spoločenských faktorov. U rôznych radikalizovaných respondentoch boli zistené rôzne kombinácie týchto faktorov. Nikdy sa nejednalo len o jeden faktor alebo o rovnaké faktory;
- radikalizačné aktivity pôsobia individuálne selektívne. Radikalizujú sa iba niektorí jedinci, ale zároveň dochádza k radikalizácii skupinového či komunitného charakteru. Práve selektívnosť pôsobenia radikalizačných faktorov, umožňuje rámcovo identifikovať skupiny a jedincov, u ktorých je vyšší predpoklad radikalizácie. Takouto skupinou sú napríklad mladí jedinci hľadajúci si miesto v spoločnosti, jedinci nespokojní so svojim sociálnym alebo ekonomickým postavením, jedinci, ktorým bolo ublížené spoločenským systémom a ďalší;

- jedinci s osobnou alebo sprostredkovanou skúsenosťou s radikalizáciou sa skôr radikalizujú ako jedinci bez tejto skúsenosti. Poznanie toho, čo ponúkajú radikalizované skupiny, predstavuje významný faktor pre návrat do radikalizovanej skupiny, ak jedinec pociťuje nespokojnosť, ktorú nevie alebo nemôže riešiť vlastnými silami;
- jedinci, ktorí už boli postihnutí pre svoje radikálne správanie, ktoré naplnilo skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu, štátnymi orgánmi, sú podľa respondentov určitými vzormi v radikalizovanej skupine. Pre jedincov, ktorí pre radikálne prejavy postihnutí neboli, sú vzorom nebojácnosti a angažovanosti. Sami označujú tých, ktorí boli sankcionovaní za mučeníkov, ktorí trpeli za svoje presvedčenie. Teda mučeníci svedomia;
- veľkosť radikalizačného pôsobenia a proti pôsobenia je závislá na podmienkach v pôvodnej a cieľovej sociálnej pozícii jedinca a na veľkosti prekážok, ktoré jedinca čakajú, keď sa začne radikálna zmena uskutočňovať. Na druhej strane radikalizovaní respondenti potvrdili, že prekonávanie prekážok ich ešte viac utvrdzovalo v presvedčení radikalizovať sa;
- sociálne zmeny, ktoré môžu priviesť jedinca či skupinu k radikalizácii, môžu mať objektívny charakter, ktoré jedinec nevie vlastnými silami zmeniť. Medzi objektívne faktory možno zaradiť politické opatrenia zasahujúce do života jedincov, obmedzovanie občianskych a ľudských práv, zmeny v ekonomickom a sociálnom priestore, dlhodobú nezamestnanosť, marginalizáciu, reakcie verejnosti;
- radikalizácia môže byť základom pre vznik nenávistných aktivít voči spoločnosti či iným subjektom, ktoré si jedinec označil ako pôvodcov daného stavu. Radikalizácia tak môže prerásť do extrémistických tendencií až násilných prejavov.

Vyhodnotením výskumných zistení bolo preukázané, že ako **pull faktory** u radikalizovaných respondentov sa vyskytovali najmä:

- radikalizované prostredie, ktoré poskytuje rovnaké alebo podobné hodnoty aké mal respondent,
- napĺňanie predstáv respondenta a možnosť ich uvedenia do svojho reálneho života,
- možnosť prejaviť svoju vzburu voči svetu a systému, ktorý je nespravodlivý, možnosť vyjadriť svoje postoje, ktoré sú v rozpore s politikou štátu,
- nájdenie chýbajúcej autority, ktorá ponúka možnosti, ktoré respondentom chýbali,

- pôsobenie radikalizovaného člena rodiny, najmä súrodenca,
- záujem o lukratívne členstvo v radikalizovanej skupine, snaha patriť medzi vyvolených,
- získanie výhod spojených s členstvom a ponuka uplatnenia sa v radikalizovanej skupine,
- naplnenie potreby niekam patriť a cítiť sa prijatým v súlade s vnútorným presvedčením,
- vnímanie rešpektu okolia pred radikalizovanou skupinou a jej aktivitami,
- napojenie na radikalizované sociálne siete v reálnom, ale aj online priestore, ktoré je len pre vyvolených,
- možnosť získania práce podľa svojich predstáv cez členov radikalizovanej skupiny,
- starostlivosť radikalizovanej skupiny o svojich členov, ich zapájanie do rôznych spoločenských aktivít,
- možnosť zaradenia do nových, ešte významnejších skupín.

Ako **push faktory** u radikalizovaných respondentov sa medzi výskumnými zisteniami nachádzali najmä tieto faktory:

- nespokojnosť a emócie, ako odcudzenie a vylúčenie, hnev a frustrácia, nespokojnosť a silný pocit krivdy, pocity poníženia, rigidné binárne zmýšľanie,
- rodina neposkytovala respondentovi životnú istotu, rovnováhu a priestor na rozvoj a sebahodnotenie,
- únikovú tendenciu pred vážnymi problémami v rodine alebo pred ťaživou sociálno-ekonomickou situáciou,
- únikovú tendenciu pred problémami v škole, alebo v práci,
- nenaplnené životné očakávania, problémy so začlenením sa do rovesníckych skupín,
- autoritatívny výchovný štýl s občasným fyzickým násilím,
- dlhodobú nezamestnanosť a neschopnosť získať primeranú prácu,
- pociťovanú sociálnu nespravodlivosť a neschopnosť ovplyvňovať tento stav,
- osobne vnímané problémy vo verejnom živote, ako korupcia, rodinkárstvo a pod.,
- nedôvera v schopnosť demokratického systému riešiť sociálne problémy, najmä sociálnu rovnosť a spravodlivosť,
- obava z migračnej politiky, ktorú považujú za ohrozujúcu,
- nedôvera k televíznym a rozhlasovým spravodajstvám ako účelovo neobjektívnym a presadzujúcim len to, čo chce vládna vrstva.

Radikalizovaní respondenti sa pri nadväzovaní vzťahov zameriavajú na rovesníkov s obdobnými názormi, ktorých sa snažia získať, aby sa zúčastňovali spolu s nimi spoločných aktivít organizovaných ich skupinou. Prečo oslovení jedinci s nimi súhlasia a zúčastňujú sa na stretnutiach skupiny sú podľa nich rôzne. Sami respondenti ich pomenovať nevedeli. Obvykle to začína pozvaním na pivo, diskotéku alebo na koncert. Radikalizovaní respondenti sa vyjadrili, že nepoznajú prípad, aby ich pozvanie oslovený jedinec odmietol. Na druhej strane priznávali, že skôr ako niekoho oslovia, tak mu venujú pozornosť dlhšiu dobu. Táto doba je individuálna od niekoľkých týždňov až do troch mesiacov.

Neradikalizovaní respondenti, až na jedného, pripustili, že by pozvanie na stretnutie od rovesníka prijali. Nevideli by v tom žiadny problém. Zdôvodňovali to najmä záujmom o to, čo sa na takýchto stretnutiach deje a možnosťou získať nových priateľov.

Medzi dôvody, prečo ostávajú radikalizovaní respondenti v radikalizovaných skupinách, uvádzali najmä frustráciu z aktuálneho spoločenského a politického diania na Slovensku a možnosť kritizovať to, čo Slovensku podľa nich škodí. Ďalej to bola sociálna opora, ktorú im skupina poskytuje, zhodné postoje, možnosť sa prejaviť a dať najavo svoj postoj, určitá miera adrenalínu pri konfrontáciách s políciou a prijatie ostatnými členmi skupiny. Uvedené faktory sa vyskytovali buď samostatne, alebo vo väzbe s inými faktormi. Jednotlivým faktorom radikalizácie prikladali rôznu váhu.

Uvedomujeme si, že predkladaný výskum má určité metodologické obmedzenia. Výskum sa nezameriaval na postup procesu radikalizácie v priebehu času. Preto by sa nasledujúci výskum mal zamerať na údaje so zameraním na rovesnícke skupiny a ich podiel na radikalizácii. Jednotlivé zistenia sme dali do súvislosti so skúsenosťami radikalizovaných jedincov vo vzťahu k časovej osi radikalizácie. Vzhľadom na veľkosť výskumnej vzorky nie je možné vyvodit' zovšeobecňujúce závery.

Budúci výskum by sa mal orientovať na proces radikalizácie, vrátane rozhodovacích procesov jedincov, na základe ktorých by bolo možné sledovať význam radikalizácie pre jedinca. Výskum by sa mal zameriavať na rovesnícke skupiny v školskom prostredí, ktoré boli identifikované ako najvýznamnejší faktor z pohľadu radikalizácie. Výskum by mal preskúmať aj školské prostredie z pohľadu rôznorodosti existencie skupín a ich orientácie v tomto prostredí a identifikovať súčasný stav hnutí, ktoré ovplyvňujú súčasnú mládež.

Na základe uvedených záverov, je možno prijať tieto odporúčania:

- orientovať školský podporný tím školskú klímu a vzťahy existujúce v školskom prostredí, najmä na prejavy radikalizácie v školskom prostredí,

- vytvárať v školskom prostredí priestor pre prezentáciu názorov študentov prostredníctvom diskusných klubov, voľnočasových aktivít, záujmovej činnosti a dobrovoľníckych aktivít,
- pripraviť odborné školenia pre pomáhajúcich profesionálov a profesie prvého kontaktu v oblasti radikalizácie a možnostiach jej ovplyvňovania,
- na úrovni samospráv vytvárať dlhodobé stratégie zamerané na budovanie občianskej spoločnosti a ovplyvňovanie radikalizačných faktorov, ktoré sa na území obce vyskytujú,
- podporovať rozvoj dobrovoľníckej, voľnočasovej a záujmovej činnosti a ich prostredníctvom zapájať ľudí do verejného života,
- realizovať longituálny výskum radikalizácie v spoločnosti s cieľom oslabenia jednotlivých vplyvov, ktoré v spoločnosti vedú k radikalizácii.

Záver

Problematika pull a push faktorov radikalizácie je v monografii rozpracovaná z rôznych perspektív s prihliadnutím na široké spektrum otázok, ktoré problematika radikalizácie v súčasných sociálnoekonomických podmienkach otvára. Prostredníctvom ponúkanej analýzy jednotlivých pull a push faktorov vedúcich, resp. uľahčujúcich radikalizáciu, monografia zároveň otvára aj priestor pre identifikáciu oblastí možného pôsobenia pomáhajúcich profesií.

Zameranie na faktory, ktoré priamo alebo nepriamo môžu ovplyvňovať aj pomáhajúci profesionáli. Tým je vytváraný priestor (pracovné pole), v ktorom by pomáhajúce profesie, mohli aktívnejšie vstupovať do problematiky radikalizácie, najmä v oblasti jej prevencie.

Príčiny radikalizácie, a tým aj ovplyvňovanie radikalizácie, musia byť posudzované v širších sociálnych vzťahoch a súvislostiach. Radikalizácia je prepojená so sociálnymi vzťahmi, ktoré súvisia s verejným životom, verejnou mienkou a zmenami v sociálnych vzťahoch, ktoré prebiehajú v spoločnosti. Pôsobenie pomáhajúcich profesií v oblasti radikalizácie je z pohľadu následkovej roviny spoločensky prijateľnejšie, ako pôsobenie represívnych orgánov. Pomáhajúci profesionáli vo veľkej miere pôsobia v oblasti vyrovnávajúcej spravodlivosti, teda v oblasti, kde dochádza k náprave zlyhaní základnej rozdeľovacej spravodlivosti.

Monografia ponúka základné teoretické východiská, ktoré sa orientujú na pomáhajúce profesie pri práci v radikalizovanom prostredí a radikalizovanými klientskymi skupinami. Ponúka prehľad modelov, ktoré pracujú s radikalizáciou. Tieto východiská sú doplnené rozborom jednotlivých pull a push faktorov, ktoré sa nachádzajú v mikro, mezo a makroúrovni. Výber jednotlivých faktorov, ktoré na jednotlivých úrovniach súvisia s radikalizáciou, zohľadňuje kompetencie jednotlivých pomáhajúcich profesií pri práci s radikalizáciou a radikalizovanými klientmi. Výslednú rovinu tvorí ponuka stratégií, ktoré sa zameriavajú na radikalizáciu a sú uplatniteľné v našom socio-kultúrnom prostredí. Modulárnosť stratégií umožňuje vytváranie multidisciplinárnych tímov, teda funkčné zapájanie odborníkov z jednotlivých pomáhajúcich profesií do systémového ovplyvňovania jednotlivých faktorov, ktoré môžu pôsobiť ako pull alebo push faktory vedúce k radikalizácii.

Zameranie na jednotlivé úrovne a oblasti radikalizácie, v ktorých môžu kompetenčne pôsobiť pomáhajúci profesionáli viedlo k tomu, že v monografii absentujú faktory, ktoré sú v kompetencii represívnych orgánov, prostredníctvom ktorých sú postihované prejavy radikalizácie, ak sú spojené s naplnením skutkovej podstaty priestupku alebo trestného činu.

Samotné radikálne prejavy nie sú postihované trestným právom alebo priestupkovým právom. Problematike faktorov, ktoré sú v kompetencii represívnych orgánov, vrátane orgánov činných v trestnom konaní, je potrebné venovať samostatné monografické spracovanie. Ide najmä o jednotlivé špecifiká procesného charakteru, ktoré vyplývajú alebo súvisia s represívnou činnosťou, problematikou dokazovania radikálnej motivácie násilných skutkov a škodových udalostí. Zároveň je nutné konštatovať, že pri kriminalizácii radikalizovaných členov jednotlivých radikálnych hnutí, neboli zistené zmeny v radikalizácii ostatných členov. Kriminalizácia pôsobí skôr kontraproduktívne, čo sa podľa respondentov prejavuje na ešte väčšom prepojení kriminalizovaného jedinca s radikálnym hnutím a zvyšovaním odporu voči štátnej moci. Radikálne skupiny, spravidla pre svojich členov prijímajú opatrenia, ktoré ich chránia pred odhalením a následnou kriminalizáciou.

Základným východiskom prijímania opatrení v oblasti radikalizácie je identifikácia radikálnych hnutí z pohľadu ich orientácie. Ponúkajú jednoduchých riešení sociálnych problémov, ktoré sú v spoločnosti aktuálne, sa snažia získať priazeň verejnosti. Radikálne hnutia oslovujú svojich členov a sympatizantov práve prostredníctvom kritiky akýchkoľvek opatrení zameraných na riešenie problémov, ktoré rezonujú v spoločnosti.⁴³⁵

Aj v súčasnosti je identifikácia radikálneho správania spojená s problémami interpretácie jednotlivých radikálnych prejavov. Zároveň aj s identifikáciou dôsledkov, ktoré sú s takými prejavmi spojené. Demokracia ponúka priestor širokému spektru názorov, ktoré nemusia byť v zhode s názormi väčšiny. Sloboda prejavu patrí medzi ústavou garantované práva. Radikalizácia má rôzne definície, ktoré často vychádzajú z noriem a hodnôt kultúrneho okruhu, v ktorom sa problematika radikalizmu analyzuje.

Občianska spoločnosť má potenciál prispievať k svojmu ozdravovaniu a rozvoju prostredníctvom nastavovania sociálnych noriem, presadzovania práv a oprávnení, posilňovaním mocenských štruktúr či presadzovaním deklarováných hodnôt. Existencia verejného priestoru, ktorý je založený na určitých hodnotách, cieľoch a pravidlách na základe existencie spoločenského konsenzu, na ich presadzovanie a využívanie v sociálnom živote, vytvára základný rámec konformity. Jedinci, skupiny a komunity sú ochotní využiť svoju energiu, čas a odvahu na ich presadzovanie. V demokratickej spoločnosti spravidla existuje stav, v ktorom sa hodnoty a ciele u rôznych skupín či komunit môžu líšiť. V prípade, ak hodnoty niektorých jedincov alebo skupín nie sú súhlasné s hodnotami, slobodami a právami ostatných členov spoločnosti, môže byť ich presadzovanie problematické nielen pre

⁴³⁵ ARENDOVÁ, H. Původ totalitarismu I.

ich sociálne okolie, ale aj pre spoločnosť ako takú. Rozdielnosť hodnôt pritom nie je problémom. Problémom je sociálna situácia, v ktorej nie sú rešpektované práva a oprávnené záujmy ostatných. Ak dochádza k neoprávneným zásahom do práv a slobôd iných, je prekračovaný rámec demokracie. Vytvára sa nežiadúci stav, ktorý priamo alebo nepriamo poškodzuje záujmy ostatných členov spoločnosti. Je to stav, ktorý je v rozpore s individuálnymi, skupinovými a spoločenskými záujmami, poškodzuje ich a tak vytvára odklon od prosociálne a humánne orientovanej spoločnosti. To môže viesť k radikalizácii určitej časti spoločnosti.

Resumé

Monografia sa zaoberá problematikou radikalizácie, teóriami radikalizácie, prevenciou a stratégiami zameranými na ovplyvňovanie radikalizácie. Špecificky sa zameriava na pull a push faktory, ktoré súvisia s radikalizáciou, radikalizáciu podporujú alebo jej vznik uľahčujú. Nebezpečenstvo radikalizácie vyplýva z toho, že predstavuje predpolie pre extrémizmus a terorizmus, ktoré ohrozujú každú demokratickú spoločnosť. Ochrana pred radikalizáciou vychádza z predpokladu, že je výhodnejšie predchádzať škodlivým následkom, než naprávať škody, ktoré vznikajú pri postúpení zo skupiny radikalizovaných na vyšší level extrémizmu a terorizmu. Pull a push faktory radikalizácie umožňujú pomáhajúcim profesiám zamerať sa na tie faktory, ktoré podporujú alebo uľahčujú vznik radikalizácie. Z celého spektra sociálnych vzťahov sa monografia zameriava na rodinu, školské prostredie, pracovné prostredie, rovesnícke skupiny a pôsobenie médií. Týmto smerom bol zameraný aj kvalitatívny výskum, ktorý potvrdil vysoký význam rodiny a rovesníckych skupín ako oblastí, v ktorých môžu vzniknúť pull alebo push faktory radikalizácie. Školské prostredie predstavuje len priestor, ktorý umožňuje stretávanie sa jedincov z rôznych skupín a zmenu ich orientácie k radikalizácii.

Summary

The monograph deals with the issue of radicalization, theories of radicalization, prevention and strategies aimed at influencing radicalization. It specifically focuses on pull and push factors that are related to, support or facilitate radicalization. The danger of radicalization stems from the fact that it is a frontier for extremism and terrorism, which threatens every society. Protection against radicalization is based on the premise that it is more advantageous to prevent harmful consequences than to remedy the damage that arises when moving from a group of radicalized to a higher level of extremism and terrorism. Pull and push factors of radicalization allow helping professions to focus on those factors that support or facilitate the emergence of radicalization. From the whole spectrum of social relations, the monograph focuses on the family, school environment, work environment, peer groups and the media. Qualitative research was also aimed in this direction, which confirmed the high importance of the family and peer groups as areas in which pull or push factors of radicalization may arise. The school environment is just a space that allows individuals from different groups to meet and change their orientation towards radicalization.

Zoznam bibliografických odkazov

AGHABI, L. et al. *Social Identity and Radicalisation: A Review of Key Concepts*. Amman: WANA Institute, Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands, 2017. [www.http://wanainstitute.org/sites/default/files/publications/Publication_SocialIdentityTheory_English.pdf](http://wanainstitute.org/sites/default/files/publications/Publication_SocialIdentityTheory_English.pdf).

ARENDTOVÁ, H. *Původ totalitarismu I–III*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-13-5.

BAKOŠOVÁ, Z. et. al. *Sociálna pedagogika pre pedagogické a sociálne akadémie*. Bratislava: SPN Mladé letá, 2005. 168 s. ISBN 80-10-00485-5.

BALOGOVÁ, B. a E. ŽIAKOVÁ. eds. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: FF UPJŠ Košice, 2017. ISBN 978-80-8152-483-7.

BARABÁSI, A. L. *V pavučině síti*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-718-5751-3.

BARKER, A. H. *Extrémisti v našom strede: konfrontácia s terorom*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 9780230296541.

BARTLETT, J., J. BIRDWELL & M. KING. *The Edge of Violence. A radical approach to extremism*. London: Demos, 2010. ISBN 978-1-906693-39-8.

BEAL, D. J., R. COHEN, M. J. BURKE & C. L. McLENDON. Cohesion and performance in groups: A meta-analytic clarification of construct relation. *Journal of Applied Psychology*, 2003. 88, ISSN 989-1004.

BEDRNOVÁ, E., I. NOVÝ a kol. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, 2002. ISBN 80-7261-064-3.

BENČO, J. *Metodológia vedeckého výskumu*. Bratislava: IRIS, 2001. 194 s. ISBN 80-89018-27-0.

BJORGO, T. ed. *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways Forward*. London: Routledge, 2005. ISBN 9780415351508.

BORUM, R. Radicalisation into Violent Extremism In: *A Review of Social Science Theories*. *Journal Of Strategic Security*, 2011. 4(4), 7-36.

BOTEK, O. Social Policy and Social Economy in Slovakia. In: *The changing Faces of Social Economy across Europe*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press, 2016. - ISBN 978-963-318-569-8. - s. 74-103.

BOUHANA, N. & H. WIKSTRÖM PEROLOF. *Theorizing Terrorism: Terrorism As Moral Action: A Scoping Study*. London: University College London. 2008.

BRANSCOMBE, N. R. & R. A. BARON. *Social Psychology*. New York: Pearson Education Global Edition, 2017. ISBN 978-1-292-15909-6.

BRIGGS, R. & S. FEVE. *Foreign Fighters: The Challenge of Counter-Narratives*. London: Institute for Strategic Dialogue, 2014. http://www.strategicdialogue.org/Foreign_Fighters_paper_for_website_v0.6.pdf.

BRNULA, P., K. ČAVOJSKÁ, K. MÓZEŠOVÁ a M. SMREK. *Úvod do teórií sociálnej práce*. Bratislava: IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-36-3.

BROWN, R. *Group Processes*. Oxford: Blacwell publishing, 2000. ISBN 987-0-631-18496-6.

BROWN, R. Social Identity Theory: Past Achievements. Current Problems and Future Challenges. *European Journal of Social Psychology* 30 (2000): 745-778.

BRUNO, F. J. *Nebud'te sami aneb jak získat přítele*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-71-06436-X.

BRUTOVSKÁ, G. Príčiny radikalizácie mladých ľudí. In: E. Laiferová. ed. *Štvrtstoročie sociológie na samostatnom Slovensku*. Bratislava: STIMUL pre Slovenskú sociologickú spoločnosť pri SAV, 2017. ISBN 978-80-8127-231-8.

BUBELÍNI, J. *Prevenca kriminality*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, sekretariát Rady Vlády SR pre prevenciu kriminality, 2001. bez ISBN.

BUOCO VÁ, Z. *Úvod do sociológie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2006. ISBN 978-83-7338-222-0.

CAIANI, M. & P. KRÖLL. The transnationalization of the extreme right and the use of the Internet. *International Journal Of Comparative And Applied Criminal Justice*, 2015. 39(4), 331-351.

CANFIELD, J. & F. SICCONI. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-194-0.

CARDON, D. & F. GRANJON. *Médiactivistes*. Paris: Le Presses de Scinces PO, 2010. ISBN 9782724611687.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. 2014. *Revised EU Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism*. 5643/5/14.

CRENSHAW, M. The psychology of terrorism: An agenda for the 21st century. *Political Psychology*, 21, č. 2, 2000. s. 405-420.

CRESWELL, W. J. *Educational reserach : planning, conducting and evaluating quantitave and qualitative reserach*. Nebraska: Pearson, 2012. ISBN 978-0-13-136739-5. Dostupné na internete: <http://repository.unmas.ac.idmedias/journal/EBK-00121.pdf>.

DANICS, Š. *Extremismus – hrozba demokracie*. Praha: Police History, 2012. ISBN 80-86477-07-X.

DANICS, Š. a T. KAMÍN. *Extremizmus, rasizmus a antisemitizmus*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2008. ISBN 978-80-7251-286-7.

DOLEJŠ, M., O. SKOPAL, J. SUCHÁ a kol. *Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2014. ISBN 978-80-244-4181-8.

DUBSKÝ, J. a L. URBAN. *Sociální deviace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 167 s. ISBN 978-80-7380-133-5.

ELLIOTT, A. *Súčasná sociálna teória: úvod*. London: Routledge, 2009. ISBN 978-0415386333.

ELLIOT, A. J., C. S. DWECK & D. S. YEAGER. eds. *Handbook of Competence and Motivation*. New York: Guilford Press, 2018. ISBN 9781462536030.

ELLIOTT, J. a M. PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0182-0.

EMMEROVÁ, I. *Prevencia sociálno - patologických javov v školskom prostredí*. Banská Bystrica: PF UMB, 2007. 129 s. ISBN 978-80-8083440-1.

ERYICA (Poradenská a informačná agentúra pre európsku mládež). [www.https://www.eryica.org](https://www.eryica.org)

Europese Commissie (2017). Prevent Strategies of Member States. Link: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-wedo/networks/radicalisation_awareness_network/ran-and-member-states/repository_en

FAHRENBERG, J., M. MYRTEK, J. SCHUMACHER & E. BRÄHLER. *Dotazník životní spokojenosti*. (preklad. RODNÁ, K. & T. RODNÝ). Praha: Testcentrum, 2001.

FEDDES, A., L. NICKOLSON & B. DOOSJE. *Triggerfactoren in het Radicaliseringsproces*. Amsterdam: Expertise-Unit Sociale Stabiliteit. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 2015. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/10/12/triggerfactoren-in-het-radicaliseringsproces>.

FELCAN, M. Súčasný pohľad na problematiku extrémizmu v Slovenskej republike. In: M. LENHART, J. ANDRAŠKO a J. HAMUĽÁK. *Prejavy extrémizmu a národnostnej a náboženskej neznášanlivosti*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016. s. 5-13. ISBN 978-80-7160-425-9.

FIELD, J. *Social Capital*. New York: Routledge, 2017. ISBN 9780415703437.

FINE, B. *Social Capital versus Social Theory. Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium*. London: Routledge, 2001. ISBN 9780415241793.

FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. 384 s. ISBN 80-7178-063-4.

FRANC, D., D. ZOUNKOVÁ a A. MARTIN. *Učení zážitkem a hrou. Praktická příručka pro instruktory*. Brno: Computer Press a.s., 2007. ISBN 978-80-251-1701-9.

FRK, V. a I. PIROHOVÁ. *Profesijná andragogika*. Prešov: PU Prešov, FHPV, 2016. ISBN 978-80-89295-68-5.

GAJDOŠOVÁ, E. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. Praha: Portál, 2006. ISBN 8073671158.

GAVORA, P. *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2006. 239 s. ISBN 80-88904-46-3.

GIDDENS, A. a kol. *Úvod do sociologie*. London: W.W. Norton & Company, Inc., 2013. ISBN 978-0-393-93232-4.

GIELEN, A. J. *Radicalisering en identiteit: Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken*. Amsterdam: Aksant, 2008. ISBN 9789052603018.

GILL, P. Suicide Bomber Pathways Among Islamic Militants, *Policing: A Journal of Policy and Practice* 4 (2): 414, 2008. ISSN 0021-9665.

GLADWELL, M. *Bod zlomu: o malých příčinách s velkými následky*. Praha: Dokořán, 2008, 254 s. ISBN 978-807-3631-994.

GROOTAERT, Ch., D. NARAYAN, V. N. JONESOVÁ & M. WOOLCOCK. *Measuring Social Capital. An Integrated Questionnaire*. Washington, D.C.: The World Bank, 2004. ISBN 0-8213-5661-5.

GURR, T. R. *Why Men rebel*. Princeton: Princeton University Press, 1970. 440 s. ISBN 9780691021676.

GURR, T. R. *People vs. States: Minorities at Risk in the New Century*. Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2000. ISBN 9781929223022.

HARDY, M., J. BRIŠŠÁKOVÁ, L. PAVELOVÁ a M. TOMKA. eds. *Metódy sociálnej práce s rodinou. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. ISBN 978-80-8132-050-7.

HARDWOOD, T. M., L. E. BEUTLER & G. GROTH-MARNAT. *Integrative Assessment of Adult Personality*. Illinois: The Guilford Press, 2012. ISBN 9781462509799.

HARRINGTON, A. *Moderná sociálna teória: úvod*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 9780199255702.

HARTL, P. a H. HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-x.

HAVRAN, J. *Pedagogika. Úvod do štúdia*. Prešov: PU, FHaPV, 1995. ISBN 8088697174.

HEGER, V. *Komunikace ve veřejné správě*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-24737795.

- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
- HERETIK, A. *Forezná psychológia*. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2010. 544 s. ISBN 978-80-89447-22-0.
- HOGG, M. A. From Uncertainty to Extremism: Social categorization and Identity Processes. *Current Directions in Psychological Science* 23 (2014): 338-342.
- HOLLSTEIN-BRINKMANN, H. *Sociálna práca a systémové teórie*. Trnava: SAP, 2001. ISBN 80-88908-78-7.
- HRČKA, M. *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2001. ISBN 80-85850-68-0.
- HRONCOVÁ, J., I. EMMEROVÁ, K. KROPÁČOVÁ a kol. *Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole. (Metodická príručka pre sociálnych pedagógov a koordinátorov prevencie)*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2013. ISBN 978-80-557-0596-5.
- HUDDY, L. From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory. *Political Psychology*, 22, no. 1 (2001): 127-156.
- HUPKOVÁ, I. a B. KUCHAROVÁ. *Prevenia v praxi*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2008. ISBN 978-80-7121-303-1.
- CHARVÁT, J. *Současný politický extrémizmus a radikalizmus*. Praha: Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-098-6.
- CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. ISBN 978-80-7201-265-7.
- CHMELÍK, J. *Extremismus*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-376-6.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- JAŠKOVÁ, A. a T. SABOLOVÁ-FABIANOVÁ. *Sociálna práca ako rizikové povolanie. Vybrané aspekty rizík na pozadí hypermodernity*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018. ISBN 978-80-555-1987-6.
- JELÍNEK, J. a kol. *Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-256-1.
- JESSOR, R. Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 1991, 12(8), s. 598-605. ISSN 1054-139X.
- JUSKO, P. Preklenujúce epistmologické východiská sociálnej práce v prevencii radikalizácie a násilného extrémizmu. In: *Revue sociálnych služieb*. Ročník X, 2, 2018, s. 42-52, ISSN 1338-1075.

JUSKO, P. *Sociálna práca s mládežou a sociálnopatologické javy*. Banská Bystrica: PF UMB, OZ Pedagóg, 2009. ISBN 978-80-8083-705-1.

KAISEROVÁ, K. *Samota jako partner*. Praha: Mladá fronta, 2005. ISBN 80-204-1280-8.

KAVICKÝ, V., Š. JANGL a L. GAŠPIERIK. *Terorizmus ako hrozba doby*. Bratislava: Citadella, 2015. ISBN 978-80-89628-84-1.

KEES van den BOS. *Why People Radicalize: How Unfairness Judgements are Used to Fuel Radical Beliefs Extremist Behaviors and Terrorism*. New York: Oxford University Press, 2018. ISBN 9780190657345.

KHALIL, J. The Three Pathways (3P) Model of Violent Extremism. *The RUSI Journal*. 2017, 162(4), 40-48. ISSN 0307-1847.

KHARROUB, T. Understanding Violent Extremism: The Social Psychology of Identity and Group Dynamics. Arab Center Washington DC [online]. [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: <http://arabcenterdc.org/research-paper/understanding-violent-extremism-the-social-psychology-of-identity-and-group-dynamics/>

KLEEBERG-NIEPAGE, A. In: R. ŠTEFANČÍK a kol. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013. s. 12-36. ISBN 978-80-263-0516-3.

KOHOUTEK, R. *Základy užité psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2002. ISBN 80-7204-094-2.

Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024, Ministerstvo vnútra SR.

KOTEKOVÁ, R., E. ŠIMOVÁ a A. GECKOVÁ. *Psychológia rodiny*. Michalovce: PeGaS s.r.o., 1998. ISBN 80-967901-0-2.

KOLAŘÍK, M. ed. *Studijní texty pro metodiky prevence sociálně patologických jevů*. Olomouc: Katedra psychologie FF UP, 2007. ISBN 80-7326-118-9.

KRAUS, B. a V. POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 978-80-7315-004-2.

KRAVČÁKOVÁ, G. a kol. *Organizačné správanie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. ISBN 978-80-8152-080-8.

KRECH, D., R. S. CRUTCHFIELD & E. L. BALLACHEY. *Človek v spoločnosti. Základy sociálnej psychológie*. Batislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968.

KULIFAJ, P. a kol. *Základy sociálnej práce s mládežou ohrozenou radikalizmom a extrémizmom*. Bratislava: OZ Mládež ulice, 2016. 96s. Bez ISBN.

KUPKA, P., M. LARYŠ a J. SMOLÍK. *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy*. Brno: Masarykova Univerzita v Brne, 2009. ISBN 978-80-210-4845-4.

LABÁTH, V., A. AMBÓZOVÁ, J. SMIK, J. ŠTÚROVÁ. *Riziková mládež*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2001. ISBN 80-85850-66-4.

LEVICKÁ, J. a kol. *Na ceste za klientom*. Trnava: Oliva, 2008. ISBN 978-80-89332-03-8.

LEVICKÁ, J. *Prípadový manažment pre sociálnu prácu*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2020. ISBN 978-80-572-0074-1.

LEŠKOVÁ, L. *Polia sociálnej práce*. Košice: Vienala, 2009. ISBN 978-80-89232-63-5.

LEŠKOVÁ, L. *Úvod do základov sociálnej práce*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského, 2008. ISBN 978-80-89361-23-6.

LEŠKOVÁ, L. ed. *Sanácia rodiny ako teoretický a praktický problém*. Košice: Vienala, 2011. ISBN 978-80-8126-044-5.

LICHNER, V. Prežívanie osamelosti ako prediktor rizikového správania adolescentov. *Fórum sociálnej práce*, 2018 (2), 25-39. ISSN 2336-6664.

LICHNER, V. *Analýza radikálnych a extrémistických skupín, hnutí, siekt a kultov a ich pôsobenie v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020. 163 s. ISBN 978-80-8152-839-2.

LICHNER, V., D. ŠLOSÁR, K. ŠIŇANSKÁ, L. TÓTHOVÁ, J. PLAVNICKÁ, M. HALACHOVÁ, V. VASIĽOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, J. KAHAN, J. ŠIMKO. *Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Filozofická fakulta, 2018. ISBN 978-80-8152-659-6.

LICHNER, V. *Základy štatistiky v sociálnych vedách I. Teoretické východiská a deskriptívna analýza*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2020. ISBN 978-80-8152-925-2.

LIN, N. *Social capital: a theory of social structure and action. Structural analysis in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. ISBN 05-215-2167-X.

LOBATO, M. et al. *From Oppression to Violence: The Role of Oppression, Radicalism, Identity, and Cultural Intelligence in Violent Disinhibition*. Granada: Faculty of psychology, 2018. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/>

LOVAŠOVÁ, S., K. ŠIŇANSKÁ, M. HALACHOVÁ a V. LICHNER. eds. *Násilie v sociálnej práci. Zborník príspevkov*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2013. ISBN 978-80-8152-063-1.

LOVAŠOVÁ, S. *Klientske násilie ako súčasť sociálnej práce*. Košice: Katedra sociálnej práce FF UPJŠ v Košiciach, 2014. ISBN 978-80-8152-194-2.

LOVAŠOVÁ, S. *Sociálna práca: Formy, postupy a metódy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2016. ISBN 978-80-8152-386-1.

LUDEWIG, K. *Základy systemické terapie*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3521-4.

LUKÁČ, M. *Resocializácia dospelých*. Prešov: PU FHPV Prešov, 2015. ISBN 978-80-555-1320.

MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071787477.

MAREŠOVÁ, A., P. KOTULAN et al. *Kriminologické a právni aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999. ISBN 80-86008-59-2.

MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-86598-45-4.

MARKO, M. Extrémistická skupina a jej aktivity – objekty kriminálno-policejného poznávania. In: J. RAPČAN a M. MARKO. *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016. ISBN 978-80-8054-685-4. s. 111-112.

MAŠÁT, V. *Vybrané postupy práce se skupinou*. Vimperk: Akcent, 2012. ISBN 978-80-86057-80-4.

MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. 183s. ISBN 978-80-7367-739-8.

MAY, C. *Explaining reconviction following a community sentence: the role of social factors*. London: Home Office, 1999. ISBN 978-1840822199.

McCAULEY, C. & S. MOSKALENKO. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 20 (3), 2008. pp.415–433.

McGUIRE, J. *Offender Rehabilitation and Treatment: Effective programs and Policies to Reduce Reoffending*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd, 2002. ISBN 978-0471899679.

MESEŽNIKOV, G. a M. VELŠIC. *Mladí ľudia a riziká extrémizmu*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2017. ISBN 978-8-89345-65-6.

MESEŽNIKOV, G. a O. GYÁRFÁŠOVÁ. *Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku. Stav, trendy, podpora*. Bratislava: IVO, 2016. 52 s.

MIKULČÍKOVÁ, A. *Súčasný pravicový extrémizmus*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2010. ISBN 978-80-89096-42-8.

MILO, D. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Neonacisti, ich hnutia a ciele*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2004. 120 s. ISBN 80-89149-03-0.

MILO, D. a spol. *Nemaj trému z extrémistu: Informáciami proti extrémizmu*. 1. vyd. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2007. ISBN 978-80-96971-3-5.

Ministerstvo vnútra SR, Štatistika kriminality za rok 2021.
https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_v_SR_za_rok_2021_csv

MIOVSKÝ, M. et al. *Prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015. ISBN 78-80-7422-392-1.

MITCHELL, Ch. *Conflict, Social Change and Conflict Resolution. An Enquiry*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management – Berghof Handbook Dialogue No. 5. 2005. [Online] Dostupné na: https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Handbook/Dialogue_Chapters/dialogue5_mitchell_lead-1.pdf.

MOGHADDAM, F. M. *The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration*. *American Psychologist Journal*, 60(2), 2005. s. 161-169. ISSN 1935-990X.

MOGHADAM, A. *The Roots of Suicide Terrorism. A multi-causal approach*. New York: Routledge, 2006. ISBN 9780203964910.

MOLČANOVÁ, Z., F. BAUMGARTNER a A. KAŇUKOVÁ. *Sociálna inteligencia vo vzťahu k osamelosti. Sociálne a politické analýzy*. Košice: FVS Katedra sociálnych vied, 2007. 2(1), 63–76. ISSN 1337-55.

MOVISIE - Holandské centrum spoločenského rozvoja. *Polarisatie en radicalisering: de onderbouwing van sociale interventies getoetst*. 2011. Download: <https://www.movisie.nl/publicaties/polarisatie-radicalisering>

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2006. 312 s. ISBN 80-86429-58-X.

MYDLÍKOVÁ, E., K. KOVÁCS, P. BRNULA. *Sociálna práca a poradenstvo. Odborná publikácia vydaná v rámci projektu „Posilnenie ľudských zdrojov vzdelávaním“*. Bratislava: Liga za duševné zdravie, 2009. 47 s. ISBN 978-80970123-2-8.

NÁKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia Praha, 1996. ISBN 80-200-0592-7.

NÁKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0628-1.

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

NEŠPOR, K., L. CSÉMY. *Léčba a prevence závislostí*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1996. 203 s. ISBN 80-85121-52-2.

NOUH, M., J.C.R. NURSE & M. GOLDSMITH. *Understanding the radical mind: Identifying signals to detect extremist content on twitter*. Shenzhen, China: IEEE International Conference on Intelligence and Security Informatics (ISI), 2019. ISBN 978-1-7281-2505-3.

NOVOTNÁ, E. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2957-2.

NOVOTNÝ, P. S. a P. OKRAJEK. *Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15tiletých adolescentov [online]*. In: *Psychologie. Elektronický časopis ČMPS*. 2012. [cit. 2021-07-12]. Dostupné na internete: <http://www.vyzkummladez.cz/zprava/1347014675.pdf>. ISSN 1802-8853.

OLŠAVSKÁ, M. *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2014. ISBN 978-80-8052-684-9.

OMDAHL, B. L. *Cognitive Appraisal, Emotion, and Empathy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1995. ISBN 978-0-8058-1479-8.

ONDREJKOVIČ, P. *Socializácia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže*. Bratislava: Veda, 1997. ISBN 80-224-0476-4.

ONDREJKOVIČ, P. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-558-0042-4.

OROSOVÁ, O. *Prevencia – pomoc – rovesníci alebo „Preventívne nie nepoškodí“ (Inovatívne metódy pomoci v prevencii drogových závislostí v školskej praxi)*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2003. ISBN 8070975024.

Oxfordshire County Council. 2011. <https://www.oxfordshire.gov.uk/sites/default/files/file/council-tax-and-finance-spending/CouncilTaxleaflet2021-22.pdf>

PAŠIČ, L. Youth work against violent radicalisation. 2018. Dostupné na internete: <https://pjp.eu.int/documents/1017981/7110668/YW-againstradicalisationweb.pdf/90a7569d182d-0b0c-ce5d-9a0fe111ec91>.

PAUKNEROVÁ, D. a kol. *Psychologie pro ekonomy a manažéry*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-1706-9.

PAUL, R. & L. ELDER. *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools*. Dillon Beach: Foundation for Critical Thinking Press, 2019. ISBN 1538134942.

PAYNE, M. *Humanistic social work – core principles and practice*. London: Lyceum Books, 2012. ISBN 978-935871-14-9.

PAYNE, R. K., Ph. DeVOL & T. D. SMITH. *Mosty z chudoby. Stratégie pre profesionálov a komunity*. Košice: Equilibria, 2010. ISBN 9788089284535.

PELS, T., M. DISTELBRINK & L. POSTMA. *Opvoeding in de migratiecontext: Review van recent onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders, in opdracht van NWO*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, 2009. ISBN 978-90-5830-3004.

PEŠOVÁ, I. a M. ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1216-4.

PETIOVÁ, M. *Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu a ich pohľad na terorizmus*. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave. 75s. 2019. Bez ISBN.

PFAHL-TRAUGHBER, A. *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik*. Mníchov: C. H. Beck, 2001. ISBN 9783406433122.

POPELKOVÁ, M. a M. ZAŤKOVÁ. *Podpora rozvoja osobnosti a intervenčné programy*. Nitra: FSVaZ UKF Nitra, 2009. ISBN 9778-80-8094-269-4.

POTOČKOVÁ, D. *Nejlepší je domluvit se aneb průvodce mediálním procesem*. Praha: vydavatelství Alfom, 2013. ISBN 978-80-87785-00-3.

PRAŠKO, J. *Jak vybudovat a posílit sebvedůvěru*. Praha: GRADA, 2007. ISBN 978-80-247-1352-6.

PREKOPOVÁ, J. *Jak být dobrým rodičem*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 84s. ISBN 80-247-9063-7.

PREKOPOVÁ, J. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. 4.vyd. Praha: Portál, 2003. 151s. ISBN 80-7178-854-6.

Prevention of radicalisation and recruitment of European citizens by terrorist organisations. European Parliament, 2015/2063(INI).

PRZEWOŹNIAK, L. 2001. Wybrane zagadnienia socjologii i promocji zdrowia rodziny. In: A. CZUPRYNA, S. PAŹDZIOCH, A. RYŚ & W. C. WŁODARCZYK. eds. *Zdrowie publiczne. Wybrane zagadnienia, t. 2*, Kraków: Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne Vesalius, 2001. ISBN 83- 85688-62-5.

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

Rada Európy (2018) *Práca s mládežou ako forma predchádzania násilnej radikalizácii. Teória, koncepty a primárna prevencia v praxi*.

RAND Centre of Excellence. 2018. Free speech, extremism and the prevention of radicalisation in higher education. Dostupné na: https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/whatwedo/networks/radicalisation_awareness_network/aboutran/ranedu/docs/ran_edu_speech_extremism_prevention_radicalisation_in_higher_education_manchester_en.pdf

REINARES, F. Towards a Social Characterisation of Jihadist Terrorism in Spain: Implications for Domestic Security and Action Abroad. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, Volume 2, Issue 4, 2008, Pages 402–411, ISSN 1479–7879.

ROBB, M. *Communication, relationships and care: a reader*. New York: Open University, 2004. ISBN 0-415-32660-5.

ROSS, J. I. Structural Causes of Oppositional Political Terrorism: Towards a Causal Model. In: *Journal of Peace Research*. Vol. 30, No. 3, 1993. s. 317–329. ISSN 1460-3578.

RUNCIMAN, W. G. *Relatívna deprivácia a sociálna spravodlivosť: štúdia postojov k sociálnej nerovnosti v Anglicku dvadsiateho storočia*. New York: Routledge a Kegan Paul, 1966. ISBN 9780710039231.

SAGEMAN, M. *Understanding Terror Networks*. Pennsylvánie: University of Pennsylvania Press, 2004. ISBN 9780812238082.

SHULMAN, L. *The Skills of Helping Individuals, Families, Groups and Communities*. New York: Cengage Learning, 2015. ISBN 978-1305259003.

SCHAVEL, M. a kol. *Sociálna prevencia*. Prešov: VŠZaSP sv. Alžbety, 2007. ISBN 978-80-89271-24-5.

SIECKELINCK, S., F. KAULINGFREKS & M. De WINTER. Neither Villains nor Victims: Towards an Educational Perspective on Radicalisation. *British Journal of Educational Studies*, 63(3), 2015. s. 329-343.

SILKE, A. Holy Warriors: Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization. *European Journal of Criminology*, 2008. Vol.5(1), p. 99-123, ISSN 1477-3708, 1741-2609.

SKYBA, M. *Teoretické východiská školskej sociálnej práce na Slovensku*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2018. ISBN 978-80-555-2096-4.

SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principál, 2007. ISBN 80-86598-65-9.

SMÉKAL, V. *Vztahy v rodině jako faktor duchovního růstu. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. P, Řada psychologická*, Brno: Filozofická fakulta MU, 1996, roč. 1996, P 1, s. 9-13. ISSN 1211-3522.

SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-691-0.

SMITH, L.G., J. GAVIN, E. SHARP. Social identity formation during the emergence of the occupy movement. 2015. *Eur. J. Social Psychology*, 45: 818– 832., which has been published in final form at <https://doi.org/10.1002/ejsp.2150>.

SMOLÍK, J. a P. VEJVODOVÁ. Politický extremismus jako bezpečnostní hrozba? In: J. SMOLÍK, T. ŠMÍD a kol. *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2010. s. 43-67. Monografie. ISBN 978-80-210-5288-8.

STIFTUNG, B. ed. *Strategies for Combating Right-Wing Extremism in Europe*. Washington: Brookings Inst Press, 2010. ISBN 978-3-86793-259-2.

STETS, J. E. & P. J. BURKE, Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly* 63, no. 3 (2000): 224-237.

STRAUS, C. A. *Cognitive Theory of Cultural Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. ISBN 978-0-5215-9541-4.

STUHLÍKOVÁ, I. *Úvod do psychologie emocí*. České Budějovice: PdF JU, 1998. ISBN 80-7040-266-0.

ŠIRŮČEK, J., M. ŠIRŮČKOVÁ & P. MACEK. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. *Československá psychologie*, 2007, 51(5), ISSN 476-488.

ŠLOSÁR, D., V. LICHNER, M. HALACHOVÁ, T. ŽIAKOVÁ, Z. ŠOLTÉSOVÁ a J. ŠIMKO. *Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2017. ISBN 978-80-8152-551-3.

ŠLOSÁR, D. a V. LICHNER. *Mediácia v systéme sociálnej práce*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018. ISBN 978-80-8152-609-1.

ŠTEFANČÍK, R. Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu. In: R. ŠTEFANČÍK et al. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013. s. 12-36. ISBN 978-80-263-0516-3.

ŠTEFANČÍK, R. a kol. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013. ISBN 978-80-263-0516-3.

ŠTURÁK, P. Výchovné činitele rozvoja osobnosti. *Theologos - teologická revue*. Prešov: GTF v Prešove, roč. 20, 2018, č. 1, 320 s. ISSN 1335-5570.

THOMPSON, R. Radicalisation and the Use of Social Media. *Journal Of Strategic Security*, 4(4), 2011. 167-190.

TOMÁNEK, P. *Teoretické východiská rodinnej výchovy*. Brno: Tribun EU, 2012. ISBN 978-80-263-0233-9.

TÓTHOVÁ, L a D. ŠLOSÁR. *Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018. ISBN 9788081526404.

TRELAŮN, B. *Prekonávanie konfliktov v rodine*. Praha: Portál, 2005. 143 s. ISBN 80-7178-935-6.

TUREK, I. *Kritické myslenie*. Banská Bystrica: Metodicko-pedagogické centrum, 2003. 56 s. ISBN 80-8041-445-9.

UHEREK, Z. Migrace a formy soužití v cílových prostorech. In: T. HIRT, M. JAKOUBEK. eds. *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. ISBN 8086898229.

UNGER, R. *Falošná nevyhnutnosť: Anti-nevyhnutná sociálna teória v službách radikálnej demokracie, prepracované vydanie*. Londýn: Verso, 2004. ISBN 978-1-85984-331-4.

URBAN, L. *Sociologie: Kľúčová témata a pojmy*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 8024757745.

UZUNIAN, L. G. & M. S. de SOUZA VITALLE. Social Skills: A Factor of Protection Against Stealing Disorders in Adolescents. *Ciência & Saúde Coletiva*. 2015, 20(11), 3495-3508. ISSN 1678-4561.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolínium, 2010. ISBN 978-80-2461832-

6.

Van BERGEN, D. & T. PELS. Essay: Invloed op radicale jeugd. Goed contact met ouders maakt mild. *JeugdenCo*, 7(4), 2013. 22-24.

Van de VALK, I. & W. WAGENAAR. *The extreme right: entry and exit*. Leiden: Leiden University: Department of Public Administration, A. Frank House – Research and Documentation, 2010.

Van de VALK, I. & W. WAGENAAR. *Monitor Racisme & Extremisme. In en uit extreemrechts*. Amsterdam: Anne Frank Stichting/Amsterdam University Press, 2010. ISBN 978-90-4851-394-9.

VAŠEČKA, M. *Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike*. Bratislava: International Organization for Migration, 2009. ISBN 978-80-970307-0-4.

VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-427-5.

VEGRICHTOVÁ, B. *Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2031-4.

VEREŠOVÁ, M. a J. HUŠVÉTYOVÁ. Štýly rodinnej výchovy a rizikové správanie dievčat a chlapcov v období puberty. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. Bratislava: VÚDPaP, 2008, 40(1), 17–29. ISSN 0555-5574.

Verwey Jonker Instituut. *Riešenia proti radikalizácii mládeže. Sprievodca pre pracovníkov v prvej línii*. Utrecht: YCAR-e. 2015. bez ISBN.

VIŠŇOVSKÝ, L. *Teória výchovy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 1998. ISBN 80-8055-135-9.

VOJTOVÁ, V. Prevence problémů chování ve škole a její evaluace. In: J. KLENKOVÁ, M. VÍTKOVÁ. *Inkluzivní vzdělávání se zřetelem na věkové skupiny a druhy postižení*. Brno: MU, 2011. s. 281-288, 386 s. ISBN 978-80-210-5731-9.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.

VÝROST, J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 9788024714288.

VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-20-X.

WAGENAAR, W. *Factsheet extreemrechts in Nederlandse gemeentes*. Amsterdam: Anne Frank Stichting, 2017.

WADGY, L. The Psychology of Extremism and Terrorism: A Middle-Eastern Perspective. *Aggression and Violent Behaviour*, 12 (2), 2007. pp.141–155.

WESSELS, L. & A. DIJKMAN. *Radicaal (on)zichtbaar. Verkennend onderzoek naar omvang, kenmerken en oorzaken van mogelijke radicalisering onder Amsterdamse moslima's*. Amsterdam: VIZEA, 2012.

WIKTOROWICZ, Q. *Joining the Cause: Al-Muhajiroun and Radical Islam, The Roots of Radical Islam, Rhodes: Department of International Studies, Rhodes College, 2004.*

YOUNGBLOOD, M. *Extremist ideology as a complex contagion: the spread of far-right radicalization in the United States between 2005 and 2017*. Humanities and Social Sciences Communications 7, Article number: 49, 2020.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v platnom znení.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v platnom znení.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v platnom znení.

Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov v platnom znení.

ZAKOUŘILOVÁ, E. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0583-8.

ZINCHENKO, Y. P., E.B. PERELYGINA & O. Y. ZOTOVA. *Perceptions of Extremism in the Youth Daily Consciousness*. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2016, pp. 322-326. ISSN 1877-0428.

ŽIAKOVÁ, E. et al. *Osamelosť ako sociálny a psychologický jav*. Prešov: FF PU, 2008. ISBN 978-80-8068-731-1.

ŽIAKOVÁ, E. a kol. *Sociálna práca. Teoretické východiská a praktické kontexty*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. ISBN 978-80-7097-870-2.

ŽOFČÁK, M. *Trestnoprávne aspekty extrémizmu. Notitiae iudiciales Academiae collegii aedilium in Bratislava*. 2017, 3,(2), 129-141. ISSN 2453-6954.

ŽÚBOROVÁ, V., I. BORÁROSOVÁ, M. VAŠEČKA. *Prevencia a boj proti radikalizácii v online prostredí*. Bratislava: Policy Institute Bratislava, 2019. ISBN 978-80-973236-4-6.

Pull a push faktory radikalizácie v pôsobnosti pomáhajúcich profesionálov

Vedecká monografia

Autor: doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2023

Počet strán: 207

Rozsah: 10,35 AH

Vydanie: prvé



ISBN 978-80-574-0240-4 (e-publikácia)